

GHEORGHE PAVELESCU

MAGIA LA ROMÂNI
STUDII ȘI CERCETĂRI DESPRE MAGIE,
DESCÂNTECE ȘI MANĂ

Ediția a III-a augmentată și definitivă

CUVÂNTUL AUTORULUI

Într-un eseu intitulat *Începuturi, artă, magie* din volumul *Ferestre colorate* [1926], Lucian Blaga atrăgea atenția asupra bogăției folclorului magic la români: „Etnografii, psihologii, filologii ar trebui să scrie o carte despre magismul poporului nostru. Un studiu amănunțit se impune. Câte obiceiuri, câte cuvinte, câte expresii, câte povești, câte jocuri și începuturi de mistere se pot explica simplu ca resturi evidente ale concepției magice despre rosturile lumii și ale omului? ... Problema, până acum o mină inegal exploatată, își are ispitele ei. Poate se găsește vreun tânăr îndrăzneț să ia această luptă cu smei subterani”. (*Ferestre colorate*, p. 8–9)

Sub influența acestui eseu, am intenționat, în clasa a VI-a de liceu, să scriu un studiu intitulat *Ocultismul la poporul român*. În 1933 am devenit colaborator al Arhivei de Folclor din Cluj, condusă de Ion Mușlea. Pentru vacanța din vara anului 1934 am primit chestionarul V. *Credințe și povestiri despre duhuri, ființe fantastice și vrăjitoare*, urmat de circulara numărul 4 privind *Vrăji, farmece, boscoane, descântece și fapt*. Chestionarul se referea, în prima parte, la mitologie și demonologie populară, iar în partea a doua, la vrăjitoare, solomonari, mană și diferite vrăji, farmece și descântece. Era un subiect ce mă pasiona și care promitea o recoltă bogată. Am efectuat ancheta în cursul lunii iulie 1934. Principalii informatori au fost: mama, un frate al tatei și vrăjitoarea satului. Am cules un valoros material de credințe și superstiții, precum și 16 descântece. Datorită acestui material cules și trimis la Cluj – două caiete – am fost trecut printre „colaboratorii cei mai harnici și pricepuți ai Arhivei de Folclor”, premiați în decembrie 1934. Stimulat de Ion Mușlea, am continuat colaborarea cu Arhiva de Folclor până la terminarea liceului.

În 1936, în clasa a VIII-a am luat contact și cu activitatea Școlii Sociologice de la București, prin *Manualul de sociologie*, alcătuit de Dimitrie Gusti și Traian Herseni, precum și prin revista *Sociologie românească*. Înscriș în toamna anului 1936 la Facultatea de Litere și Filosofie din Cluj, am urmat și cursurile de etnografie și folclor ale profesorului Romulus Vuia, continuând colaborarea cu Ion Mușlea. Acesta mi-a oferit în fiecare vacanță de vară câte un „stipendiu” pentru cercetarea unor zone folclorice arhaice: Valea Sebeșului și sudul județului Bihor.

În vara anului 1939 am întreprins o amplă anchetă asupra magiei la românii din Munții Apuseni, efectuată în cadrul Institutului Social Român – Filiala Cluj. În toamna aceluiași an am reluat cercetările folclorice în zona Sebeșului, punând accentul pe sectorul magic. Acest material, completat cu cel bibliografic, a fost structurat în anii următori, în mai multe lucrări în redactarea cărora a jucat un rol important și cursul Despre gândirea magică al lui Lucian Blaga ținut în anii 1939–1940 la Universitatea din Cluj. O parte din materialul redactat a constituit subiectul tezei de licență intitulată *Vraje și metaforism*, apărut în *Studii și comunicări de etnologie*, Sibiu, 1992, Tom VI, p. 15–59. Mana a servit ca teză de doctorat în „Filosofia culturii” (1942) la Lucian Blaga. Materialul privind magia din Munții Apuseni s-a constituit ca teză de doctorat în „Sociologie” la profesorul Dimitrie Gusti (1942).

Întrucât orientarea ideologică din ultimii cincizeci de ani a fost ostilă studiului magiei, interesul nostru s-a deplasat parțial spre domeniul înrudit, cel al medicinei populare, despre care am realizat mai multe comunicări și studii. Cum în ultimul timp s-a produs o nouă atitudine față de aceste domenii, chiar și în lumea științifică, am socotit că studiile noastre ar putea interesa un public destul de larg. În ceea ce privește medicina, asistăm în ultimul timp la o reevaluare a empirismului popular. E suficient să cităm în acest sens afirmația Academicianului Ștefan Milcu făcută la Simposiul de etnologie medicală de la Cluj (1974): „Astăzi noi am căpătat convingerea că multe din cele mai spectaculoase cuceriri ale științei medicale contemporane, mai ales pe linia procedeelelor terapeutice, își află antecedentele în modestele leacuri folosite de străvechi tămăduitori empirici. Iată

de ce îndatorirea noastră a tuturor este de a explora în continuare inepuizabilul teritoriu al etnoiatriei românești și străine, pentru a căuta acolo sugestii creatoare.”

În ceea ce privește importanța magiei este suficient să cităm părerea filosofului H. Bergson: „Magia este înăscută în om, ea nefiind decât exteriorizarea unei dorințe de care îi este plin sufletul.” În același sens se exprimă și filosoful român Lucian Blaga în studiul Despre gândirea magică: „Oricâtă critică i s-ar aduce, e aproape sigur că ideea magicului nu va putea să fie niciodată izgonită din conștiința umană, iar dacă va fi izgonită de aici, e sigur că ideea magicului va continua să palpite în subconștientul uman, înrâurind de acolo orientarea în cosmos și cele mai alese simțeminte ale noastre.” Iată, doar câteva argumente, care justifică reeditarea acestor studii.

GH. PAVELESCU

Sibiu, 14 aprilie 1996

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față cuprinde studiile principale ale autorului consacrate magiei și medicinei populare la români. Ele au apărut acum peste cincizeci de ani și au avut o circulație redusă din cauza evenimentelor istorice. Mana în folclorul românesc. Contribuții pentru cunoașterea magicului a fost tipărită la Sibiu (1944) din fondurile Universității din Cluj-Sibiu, datorită generozității rectorului Iuliu Hațeganu. Apărut doar în 500 de exemplare, volumul a fost difuzat sporadic din cauza războiului. Cea de a doua lucrare, Cercetări asupra magiei la românii din Munții Apuseni, a fost tipărită de Institutul Social Român în colecția „Sociologia României”, condusă de profesorul Dimitrie Gusti. După apariția volumului (1945), majoritatea exemplarelor au fost trimise la topit, fiind salvate doar cele trimise bibliotecilor cu depozit legal.

Cât privește materialul din zona Sebeșului, acesta a apărut cu multe greutăți și incomplet în publicații de specialitate, cu circulație restrânsă. Astfel studiul Medicina empirică a apărut în Apulum, Buletinul Muzeului din Alba Iulia, vol. VIII, 1971, p. 519–578, iar Medicina magică în Anuarul Arhivei de Folclor, vol. V–VII, Cluj, 1987, p. 133–156.

Am adăugat în anexele acestui volum un grupaj de descânțece culese de autor din zona Sebeșului, dar care n-au putut fi publicate în trecut.

Mai precizăm că studiile reproduse și-au păstrat forma și conținutul original, suferind doar mici stilizări și, desigur, actualizarea ortografiei.

GH. P.

**CERCETĂRI ASUPRA MAGIEI
LA ROMÂNII DIN MUNȚII APUSENI**

ÎN LOC DE PREFAȚĂ

Lucrarea prezentă cuprinde rezultatele cercetărilor întreprinse se noi în cadrul Institutului de Cercetări Sociale al României – Regionala Cluj – în vara anului 1939 în Munții Apuseni din județul Turda și completate în anul următor cu mici investigații în jurul Vașcăului din județul Bihor și în câteva sate din Câmpia Transilvaniei de la poalele Munților Apuseni. La materialul cules personal am adăugat pe cel publicat în studiile referitoare la regiunea cercetată.

Pe plan teoretic această lucrare oglindește preocupările noastre în legătură cu problema magiei. Rezultată din îmbinarea unui material concret cu începuturi de teoretizare, ea se prezintă sub înfățișarea unor „convorbiri sociologice” cu materialul cercetat.

București, 15 mai 1942

CONSIDERAȚII INTRODUCATIVE

A. Observații asupra folclorului magic la români. Începând din a doua jumătate a veacului trecut asistăm în cultura românească la numeroase și repetate „asalturi de cunoaștere” efectuate asupra satului românesc. Portița prin care s-a crezut că se poate pătrunde mai adânc în specificul nostru a fost considerată aproape cu exclusivitate până în zilele noastre literatura populară. În special poezia populară românească s-a bucurat, cel puțin de la mijlocul veacului trecut, de numeroși admiratori și chiar teoreticieni. Alecsandri și Russo, poetul și esteticianul, au avut norocul de a declanșa la noi problema poeziei populare cu bogate și variate consecințe. După ei a urmat o întreagă pleiadă de poporaniști: Eminescu, Negruzzi, Odobescu, Maiorescu, Delavrancea ș.a. Până și în ședințele Academiei Române, cu toată rigiditatea membrilor, a răsunat nu o dată glasul câtorva inspirați făcând elogiul poeziei noastre populare (Delavrancea, Zamfirescu, Sadoveanu, Blaga). Vraja stârnită în veacul anterior, în plin romantism de Glasurile popoarelor a lui Herder, care entuziasmase și pe olimpicul de la Weimar, își trăia ecourile aproape nescăzute și în preocupările intelectualilor români din a doua jumătate a veacului al XIX-lea și începutul celui al XX-lea. Studiile, dar mai ales colecțiile de material folcloristic, devin din ce în ce mai numeroase și voluminoase, deși atrag adesea, prin nesistematizarea lor, critici severe.

Nu e locul să reamintim toate obiecțiile pe care noi, cei de azi, suntem în drept să le aducem înaintașilor, care și-au îndeplinit datoria, așa cum au crezut de cuviință, față de creațiile populare. Ne mulțumim să menționăm un singur aspect al problemei. Folcloriștii secolului trecut și în parte și cei ai ultimelor decenii, au fost călăuziți în aprecierile lor față de cultura populară de două

principii: cel "estetic" și cel "etic". Rezultatul a fost, după cum era și de așteptat, că numai unele din aspectele sufletului popular au fost apreciate în adevărata lor valoare, altele trecând cu totul nebagate în seamă. Astfel au fost studiate mai mult speciile de literatură populară (baladele, basmele, doinele), proverbele și arta populară. S-au neglijat în schimb cântecele rituale (colindele, bocetele, descântecele), credințele, superstițiile, obiceiurile, datinile etc., pentru a aminti numai aspectele principale ale spiritualității satului, lăsând la o parte celelalte manifestări din care s-a cercetat și mai puțin. Dar necunoașterea acestor probleme nu însemnează decât tot atâtea puncte întunecate în icoana pe care diferitele discipline au căutat să o făurească despre satul românesc. Școala sociologică a profesorului D. Gusti are între altele și marele merit de a fi reacționat cea dintâi împotriva acestei perspective unilaterale. E de prisos să mai accentuăm, de pildă, cât de falsă ar fi icoana satului românesc, dacă n-am cunoaște măcar o parte din materialul magic, ce contribuie în mare măsură la construirea concepției despre lume și viață a țaranului român. Materialul cules din Munții Apuseni, precum și din alte regiuni ale țării, poate arăta celor mai mulți intelectuali cât de puțin se cunoaște structura intimă a mentalității sătești.

Aceasta firește are alături de interesul științific pur, și un interes practic de pedagogie și politică a națiunii. Aproape în fiecare zi adresăm discursuri către "talpa țării", sau dăm cel puțin sfaturi "către gospodari" cum să muncească ogoarele, să-și îngrijească sănătatea, să-și cultive sufletul ș.a., uitând, sau mai degrabă ignorând că sufletul țaranului nu este cel al unui copil – fals conceput și el ca o "tabula rasa" – gata să primească tot ce i se spune. Sufletul țaranului este plin de experiențe ancestrale, multimilenare, fiind stăpânit, uneori chiar torturat, de elemente arhaice, ce vin din străfundurile istoriei. El are o viziune organizată despre lume, formată, prin colaborarea generațiilor, din elemente de experiență empirică, dar mai ales, suflătească. Motivele religioase și magice contribuie în primul rând la organizarea acestei viziuni. Orientarea practică în viață a țaranului român este strâns legată cu viziunea magică.

Desigur nu suntem cei dintâi care ne ocupăm de superstițiile și obiceiurile magice ale poporului român. Colecțiile

de acest gen – deși nu atât de numeroase pe cât de bogat este materialul magic – nu lipsesc. Numai că aceste colecții, pe lângă faptul că nu cuprind decât materialul neorganizat, mai păcătuiesc printr-o falsă perspectivă în care este prezentat materialul. Credințele și superstițiile adunate de folcloriștii noștri sunt considerate ca niște relicve ale trecutului, "supraviețuiri", cum spunea Tylor, dintr-o civilizație moartă închisă într-o civilizație vie. În realitate însă aceste "credințe deșarte" nu sunt "moarte", ele trăiesc și uneori cu o vitalitate extrem de robustă în satul românesc. Superstițiile, credințele și obiceiurile magice sunt elemente vii care se încadrează într-un tot organizat pe care noi îl numim viziune magică, fără de care nu pot fi înțelese și apreciate în adevărata lor valoare. Vom vedea cât de numeroase și de variate pot fi aceste elemente magice prezente și în cele mai neînsemnate momente ale vieții omenești. De aceea în cercetările noastre pe teren am urmărit în primul rând legătura organică a motivelor magice și rolul pe care îl ocupă în mentalitatea satului constituind ceea ce s-ar putea numi activitate sau viață magică.

O altă importanță pe care o pot avea studiile asupra magiei la români este de natură teoretică. În ultimul timp s-a discutat foarte mult în sociologie și etnologie problema mentalității primitive reprezentată în special prin Levy-Bruhl. Întrucât rezolvarea acestei probleme e în funcție, în primul rând, de cunoașterea elementelor magice, e suficientă și numai o elementară orientare în mentalitatea satului românesc pentru a-ți da seama că prin bogăția materialului magic de care dispunem se pot aduce contribuții prețioase, dacă nu la o teorie generală asupra magiei sau a mentalității primitive, cel puțin la cunoașterea materialului în sine, care trebuie colecționat și făcut cunoscut acelora care s-ar interesa de el.

Mărturisesc că e dureros pentru noi românii să constatăm că, din lipsa de interes pe care am dovedit-o în trecut, cu toată bogăția materialului, în operele monumentale de studii comparative, de sute și mii de pagini, cum este cea "Ramură de aur" a lui Frazer, nu suntem amintiți decât de două ori, dar și atunci, se pare, prin intermediul lui Manhardt¹, care la rândul său

¹ Wald- und Feldkulte, Berlin, 1875.

a luat informațiile din lucrarea unui folclorist saxo-român din Ardeal². Cu aceasta am rostit un al doilea motiv, de natură mult mai subiectivă, care ne-a determinat preocupările noastre: dorința de a face cunoscut materialul românesc. Dar s-ar putea răspunde că cel puțin în ultimele decenii folcloriștii noștri au adunat din ce în ce tot mai mult material referitor la superstiții, credințe, practici și descântece³ și poate ar fi necesară o operă de traducător într-o limbă străină așa cum s-a și încercat⁴. Nimic mai eronat decât o astfel de argumentare. E adevărat că avem mulți folcloriști – mărturisim de asemenea că pentru unii avem toată admirația – dar entuziasmul și sacrificiile pe care le aduc în acest domeniu nu pot suplini decât o parte din lipsa lor de pregătire științifică. Credem însă că datoria noastră, având în vedere condițiile în care au lucrat

² W. Schmidt, *Das Jahr und seine Tage*, Sibiu, 1866.

³ Totuși în comparație cu literatura și în special cu poezia populară, superstițiile și credințele n-au fost studiate aproape deloc la noi. Chiar colecțiile sunt foarte puțin reprezentative: G. F. Ciușanu, *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și nouă*, București, 1914; A. Gorovei, *Credințe și superstiții ale poporului român*, București, 1915; E. Niculită-Voronca, *Datinele și credințele poporului român*, 1903. În ceea ce privește descântecele: S. Fl. Marian, *Descântece poporane române*, 1886. Idem, *Vrăji, farmece și desfaceri*, 1896. A. Gorovei, *Descântecele românilor*, București, 1931. (Cu o bibliografie aproape completă asupra descântecelor românești.)

⁴ Datorită îndemnului venit din partea eruditului filoromân Angelo de Gubernatis, A. Gorovei a publicat în *Revue des Traditions populaires* o prezentare sumară a obiceiurilor noastre de la naștere, nuntă și înmormântare (apărute și în *Bibl. populară Minerva*, nr. 33, 72). Mai târziu M. Beza a publicat un studiu *Paganism in roumanian folklore*, London, 1928 și M. Vulpesu, *Les coutumes roumaines periodiques*, Paris, 1927. Cu toate criticile ce i s-au adus ultimei lucrări (cf. P. Caraman, *Datinele românești în limba franceză. Contribuție critică asupra jbciorului român în străinătate*, București, 1934). străinii au fost bucuroși de posibilitatea de a cunoaște o parte din folclorul românesc, iar A. v. Gennep a găsit-o demnă de o prefată. În privința importanței pe care o prezintă credințele și datinele noastre amintim că Artur R. Wrigt, vicepreședintele societății „Folklore” din Anglia, a spus într-o conferință la Vălenii de Munte că „România e poate cea mai interesantă țară din Europa în această privință” (Cf. Lamura, an. II, p. 965).

⁵ În afară de o pregătire elementară pe care le-o dădeau școlile de pe acele vremuri; de studii de „specialitate” nici vorbă, vechii folcloriști și încă dintre cei mai remarcabili au avut în viață rosturi destul de modeste (preoți, învățători, militari, avocați, șefi de gară etc.), încât „criticii” chiar când au fost de talia unui Ovid Densusianu ar fi trebuit să țină seamă de această situație.

, nu este de a-i critica pentru ceea ce au făcut și a-i învinui pentru ceea ce n-au făcut, ci, punându-ne la curent cu noile teorii și cu noile metode, să depunem alături de o serioasă pregătire științifică, cel puțin atâta entuziasm, de cât au fost capabili ei pentru studiul culturii noastre populare. Aceasta n-ar trebui s-o uite niciodată "specialistul" mai ales când este tânăr.

Un alt motiv și îndemn pentru studiul întreprins ni l-a oferit peisajul spiritual al satului românesc. E adevărat că satele noastre, mai ales cele răsfirate pe coame de dealuri sau ascunse în fundul văilor, sunt bogate în elemente magice. Dar e de-ajuns să te apropii de marile căi de comunicație, sau de centrele industriale și comerciale, pentru a-ti da seama că oricât de străveche ar fi mentalitatea de azi a satului, ea nu poate dăinui o veșnicie, căci fluidul care-i dă viață seacă pe zi ce trece. Și cu fiecare octogenar ce se stinge în anonimatul unui cătun de munte se închide pentru totdeauna o taină și se pierd semnificații pentru gesturi rămase neînțelese. Iată de ce studiul acestei mentalități trebuie început cu o zi mai devreme. Aceasta eu atât mai mult cu cât în cercetările folcloristice acest aspect a fost în general neglijat. G. Vâlsan, îndrăgostitul de sufletul neamului, a atras cel dintâiu (1911) atenția asupra acestui lucru: „Dacă vom întârzia și de acum înainte la poezie populară, basme și ghicitori, la ștergere, opreje, străchini și furci crestate. atunci ce se numește străveche cultură populară va dispărea în mare parte fără să fie studiat.”⁶

Acestea sunt argumentele principale care ne-au îndreptat atenția asupra fenomenelor magice la români. Înainte de-a încheia această introducere, se mai impun însă câteva precizări în ceea ce privește metoda utilizată, întrebuintarea diferiților termeni și punctul de vedere adoptat de noi.

B. Chestiuni metodologice. În paginile acestei lucrări vom întrebuinta adeseori cuvintele „mentalitate primitivă”, „mentalitatea satului”, element „magic” ș.a. Tinem să precizăm de la început că pentru noi atât mentalitatea primitivă, cât și cea rurală sătească, este constituită dintr-o serie întreagă de factori, între care se află și cel magic. Dar această mentalitate nu poate fi redusă la nici unul din factorii ei component, fără pericolul

⁶ G. Vâlsan, *O știință nouă: Etnografia*, Cluj, 1927, p. 37.

simplificării, nici chiar la elementul magic. care joacă totuși un rol mai important decât ceilalți, mai ales în comparație cu mentalitatea omului civilizat. Mentalitatea satului trebuie înțeleasă ca un complex de factori între care alături de elemente religioase, mitice, empirice, se află și cele magice într-o proporție variabilă în sensul și după gradul de autenticitate al satului. Această mentalitate este însă ireductibilă la oricare din factorii componenți, fără a se aduce prin aceasta prejudicii importante cunoașterii sale. Deci, pentru a avea o icoană completă a mentalității satului românesc, nu avem dreptul să eliminăm nici unul din factorii ci, ci trebuie să-i studiem în toată complexitatea și interferența lor.

Studiind mentalitatea țaranului român în cadrul unei unități sătești sau regionale, vom putea distinge în general trei mari categorii de fapte, ce se amestecă în diferite proporții: magice, religioase și empirice⁷. Prioritatea acestor elemente nici nu se poate discuta, toate fiind extrem de vechi. Această cercetare integrală este posibilă însă numai până la un anumit grad de adâncime al cercetărilor, adică la începutul investigațiilor, când materialul este mai puțin bogat, sau la sfârșitul unor îndelungate cercetări în alcătuirea sintezelor. Ea nu e posibilă în epoca de cercetare intensă și mai ales în cercetările la teren când sunt făcute de o singură persoană. A nota tot ce știe un singur țăran despre viață și lume sub triplul aspect al magiei, religiei și experienței, înțelege adesea posibilitățile unui singur anchetator. Cel puțin în teren munca trebuie divizată prin colaborare, restrângând astfel domeniul de cercetare al unui anchetator. Deci pentru ușurarea cercetărilor la teren se poate limita activitatea cuiva la un singur aspect al acestei mentalități, dar având mereu conștiința procesului de abstractizare și ținând seamă de conexiunea fenomenelor. Limitarea se poate face fie prin reducerea numărului de informatori, fie prin restrângerea problemei urmărite la un singur aspect a mentalității satului, cum

⁷ În cadrul Școlii Sociologice a d-lui prof. D. Gusti s-au publicat două studii asupra mentalității satului privită sub triplul ei aspect: Gh. Focșa, Contribuție la cercetarea mentalității satului, „Arhiva pentru știința și reforma socială”, X, 1932, p. 159-174. Idem, Aspectele spiritualității sătești, Sociologie românească, II, 1937, p. 197-211.

ar fi de ex. studiul elementelor magice. Dar și în acest caz subiectul este extrem de vast, silindu-te să reduci cercetarea fenomenului fie la o unitate socială mai mică, fie studiind numai anumite probleme⁸.

Problema delimitării obiectului ne-a apărut de la început ca esențială, când ne-am hotărât să participăm la cercetările monografice din Munții Apuseni pentru studiul magiei. Deciși să studiem elementele magice, ne-am dat imediat seama că pentru a urmări o astfel de problemă în toate detaliile ei și în întreaga regiune de aproape patruzeci de sate ar trebui ani întregi sau un număr mai mare de anchetatori și nu câteva luni pe care le aveam la dispoziție. În loc însă de-a limita cercetările la unități sociale mai restrânse, sau la studiul unor anumite capitole, noi am preferat o a treia posibilitate și anume de a studia întregul domeniu al magiei, dar numai în ceea ce constituie elementele sale esențiale. De asemenea, cercetând întreaga arie de patruzeci de sate, am dat mai multă atenție satelor retrase, care prezintă o mai mare bogăție de elemente magice. Cercetând momentele esențiale din domeniul magiei, am obținut trei aspecte principale ale problemei.

a. Primul moment îl constituie schitarea concepției, sau a „viziunii magice”, pe care țăranul și în același timp omul primitiv și-o face despre lume și viață și trasarea articulațiilor principale ale acestei viziuni așa cum reies din credințele, superstițiile, mitologia și experiența țăranului român din Munții Apuseni.

b. Odată schitată această viziune magică de ansamblu, comună întregului sat sau regiune, am trecut la al doilea moment esențial, la apariția în cadrul viziunii magice a unei situații privilegiate, în care anumiți membri ai grupului social dispun de mai multe avantaje, cunoscând un număr mai mare de elemente

⁸ Un astfel de exemplu ni-l oferă în cadrul Școlii sociologice de la București din Ștefania Cristescu-Golopenția care a studiat elementele magice în legătură cu gospodăria în satul Drăguș, sau diferite practici magice în celelalte sate cercetate Cf. Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș. (Extras din Monografia Drăgușului, București, 1940); Practica inagică a descântatului de „strâns” în satul Cornova (Arhiva pentru știința și reforma socială, 1932, p. 371-380); L'agent magique dans le village de Cornova (Archives pour la science et la réforme sociale, XIII, 1936, p. 119-137).

magice și constituindu-și o tehnică avansată numită „vrăjitorie”.

c. Studiind mai de aproape aspectele magice ale satului românesc și tehnica utilizată în diferite practici, se oferă de la sine, prin frecvența ridicată, o tehnică individuală, „descântecul” sau incantația magică, ca un al treilea moment esențial în domeniul fenomenelor magice.

Mai precizăm că pe măsură ce ne-am restrâns domeniul de cercetare în jurul acestor momente singulare, am sporit cercetările în intensitate. Analiza acestor elemente principale au determinat și cele trei părți ale lucrării intitulate: Viziunea magică, Vrajile și Descântecurile.

În ceea ce privește tehnica cercetărilor noastre la teren, credem că e de prisos să mai stăruim asupra ei, ea putându-se deduce din prezentarea materialului publicat. Adăugăm doar câteva indicații metodologice generale, referitoare la culegerea materialului și mai ales la interpretarea lui⁹.

⁹ Îndrumări asupra tehnicii monografice, inclusiv studiul mentalității populare se pot găsi în volumul Îndrumări pentru monografiile sociologice (București, 1940), publicat sub conducerea științifică a d-lui prof. D. Gusti și cea tehnică a d-lui T. Herseni. Cum însă „metoda” este în primul rând „cunoștință” și numai după-aceea tehnică preferăm să recomandăm acelor care i-ar interesa studiul problemelor de magie, în locul planurilor și chestionarelor, bibliografia care le-ar putea indica lectura necesară. Astfel, pentru literatura franceză și europeană în general se poate consulta: Arnold van Gennep, Manuel de folklore français contemporain, Paris, 1938, vol. IV, p. 557-595, iar pentru literatura germană și universală, bibliografia publicată de Hoffmann-Krayer în introducerea monumentalei lucrări *Hendwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, Berlin, 1927, vol. I, p. XV-LXXI, care cuprinde studiile asupra magiei din cele mai vechi timpuri până la 1927. După această dată se va consulta cap. X-XII din *Volkskundliche Bibliographie*, Berlin-Leipzig, 1927, inițiată tot de Hoffmann-Krayer și continuată de O. Geiger. Pentru materialul românesc se va consulta bibliografia din *Anuarul Arhivei de Folklor*, vol. I-VI, 1930-1942. În volumul II al acestui Anuar se găsește și bibliografia lucrărilor folcloristice publicate de Academia Română până la 1930.

Când cercetătorul va fi consultat măcar o parte din materialul publicat va putea să-și alcătuiască singur un plan de lucru pentru problemele ce-l interesează. În caz de comoditate intelectuală va putea utiliza unul din chestionarele existente: Hoffmann-Krayer, *Questionnaire relatif au folklore suisse*, p. 28-36; P. Saintyves, *Manuel du folklore*, 1936, p. 71-72; Ch. Burne, *The Handbook of Folklore*, p. 320-323; Ion Mușlea, *Credințe și povestiri despre duhuri, ființe fantastice și vrăjitoare* (Chestionarul V al Arhivei de Folklor, litografiat, 1932); Șt. Cristescu-Golopenția, *Cercetarea credințelor și riturilor*

Ca în orice altă cercetare la teren și în studiul magiei este necesară, alături de înregistrarea autentică a materialului, și interpretarea și sintetizarea lui. Cum în aceste operații rațiunea și chiar imaginația noastră joacă un rol important, va trebui să luăm toate precauțiile necesare pentru a nu atribui faptelor interpretări greșite, privindu-le prin prisma gândirii noastre, ajungând astfel la concluzii false. În acest scop, am formulat din adevăruri generale, spuse și de alți cercetători, următoarele opt reguli, primele trei privind cercetarea la teren, iar ultimele - sistematizarea materialului și elaborarea propriu-zisă:

1. Înregistrarea atentă, fidelă și completă a oricărei informații ce privește problema magiei.

2. Verificarea imediată a informațiilor prin discuții de interpretare cu informatorul respectiv și controlarea ei prin alți informatori. Dacă nu e posibilă o controlare precisă a fiecărui motiv, atunci cel puțin o verificare aproximativă.

3. Cercetarea cu mai multă atenție a elementelor magice care se întâlnesc mai des în viața satului, deoarece frecvența fiecărui motiv își are semnificația sa.

4. Clasificarea materialului în ordinea ce pare cât mai naturală, mai organică din punctul de vedere al desfășurării vieții sătești, făcând abstracție de teoriile cunoscute.

5. Completarea cercetărilor prin revenirea la teren, sau prin material cules de alți cercetători din aceeași regiune sau din regiuni apropiate.

6. Odată aranjat materialul pe capitole, să se încerce o interpretare a lui prin sine, adică nerecurgând la nici o teorie străină sau personală, ci multumindu-te cu ceea ce-ți oferă

domestice ale lărmăniei românești. Extras din vol. Îndrumări pentru monografiile sociologice, 1940 etc. În ceea ce privește chestionarele trebuie să accentuăm și noi faptul subliniat de neamărate ori că sunt insuficiente și adesea „due la erori, menite să falsifice realitatea” (D. Gusti, Problema Sociologiei, București, 1940, p. 56-57). Făcând abstracție de faptul că uneori sunt improprii pentru aplicare, mai ales în cazul magiei, chestionarele cuprind întotdeauna elemente de prisos pentru o regiune oarecare și sunt lipsite de altele găsite la teren. Utilizarea exclusivă a chestionarului anihilează inducția, adică toemai metoda de a găsi elemente noi, inedite, oferind cercetătorului numai materialul stereotip. Pentru a remedia acest neajuns chestionarul va trebui luat numai ca punct de plecare și va trebui neconținut refăcut la teren.

informatiile culese la teren.

7. Să se încerce o teorie a faptelor, tinând seamă de semnificatia pe care o au în lumea satului și fiind mereu atent de a nu atribui faptelor semnificatii pe care nu le au. Deci să se stabilească „cum” se comportă faptele „în sine”, din punctul de vedere fenomenal în mentalitatea țăranului, făcând abstracție de mentalitatea noastră.

8. Utilizând și teoriile predecesorilor, referitoare la interpretarea faptelor, adică la modul cum se comportă faptele în perspectivă magică, să se tindă la o teorie generală pentru a explica "de, ce" se comportă astfel fenomenele magice.

Desigur, regulile enumerate sunt condițiile ideale ale unui studiu științific și în parte au fost respectate și în alcătuirea acestei lucrări. Astfel sunt regulile privitoare la adunarea materialului la teren, coordonarea lui în părți organice, interpretarea prin sine a materialului și chiar formularea unor teoretizări referitoare la aspectul fundamental al gândirii magice. În ceea ce privește însă ultima regulă enunțată de a elabora o teorie generală care să explice „de ce” se comportă fenomenele magice așa precum se comportă, trebuie să mărturisim de la început că nu vom putea ajunge în cursul acestei lucrări. Dată fiind limitarea domeniului de cercetare la elementele magice aparținând unui grup social redus, o parte din regiunea motilor, care nu reprezintă decât un mic fragment din omenire, nu ne putem permite să formulăm concluzia finală în ceea ce privește sensul ultim al fenomenelor magice. O teorie generală asupra magiei se poate deduce numai din materialul comparativ cules de la cât mai multe faze ale omenirii (numărul popoarelor interesează mai puțin) și numai în strânsă legătură cu studiul evoluției gândirii omenești și în special în legătură cu teoria cunoașterii.

Întrezărim totuși și anticipăm de pe acum că această teorie generală despre magie o vedem rezolvându-se în dependentă de studiul conceptului magic mana, notiune ce ni se pare fundamentală în domeniul gândirii magice. De aceea acestei lucrări monografice asupra magiei în Munții Apuseni i-a urmat în mod firesc o a doua de natură comparativă referitoare la

conceptul de mana¹⁰, studiat atât la români, cât și la alte popoare și va trebui să-i urmeze o a treia lucrare de sinteză și teorie finală, care va căuta să răspundă la acel „de ce” al fenomenelor magice și să fixeze locul pe care-l ocupă magia în evoluția spiritului omenesc. Desigur, realizarea concretă a acestui plan va necesita o serie de cercetări de mai mulți ani.

¹⁰ Vezi studiul nostru: *Mana în folclorul românesc. Contribuții pentru cunoașterea magicului*, Sibiu, 1944, 132 p.

PARTEA ÎNTÂI

VIZIUNEA MAGICĂ

I. SPAȚIU, MAGIE, MITOLOGIE

1. Introducere. 2. Spațiul matematic, psihologic și magic. 3. Structuralizarea magică a spațiului. 4. Valoarea magică a „întâlnitului” și a direcțiilor. 5. Locuri „indicate”, „oprite”, „sfinte” și „rele”. 6. Geografie mitologică: Zmeii, Ielele, Vâlva, Pricolicii, Vârcolacii și Șolomonarii.

1. Încercând să pătrunzi în viața spirituală a satului românesc, ți se oferă, la prima întâlnire cu țăranii, ca fapte de observație curentă, o sumedenie de credințe, obiceiuri, gesturi, expresii, fragmente de mituri, rețete practice cu aspect magic, formule de incantație, descânțece, obiecte cu proprietăți magice ș.a.m.d., care toate au un rost bine precizat în mentalitatea țăranului nostru, dar care pentru un cercetător neinițiat se prezintă într-o fragmentare haotică, ce poate constitui o piedecă serioasă în colectionarea metodică a materialului. De aceea, cea dintâi operație ce se impune cercetătorului este de a găsi ordinea naturală a acestor fragmente de gândire magică. adică de a reconstitui din ansamblul lor icoana despre lume și viață văzută în perspectivă magică. Dată fiind necesitatea acestei „reconstituiri”. regula a șaptea, de care am vorbit mai sus, de a interpreta faptele prin sine și în cadrul mentalității satului, are aci o deosebită importanță.

Analizând viziunea magică despre lume, ea ne apare mult mai complexă și în același timp mult mai confuză decât viziunea omului de știință, sau chiar decât aceea pe care ne-o dau simțurile noastre. Astfel lumea văzută prin prisma științei actuale e o realitate aritmetică, sistematizată în noțiuni generale și subordonate, de o evidentă claritate. De la Universul astronomic, de la infinitatea spațiilor cosmice până la infuzorii, de la macro- la microcosmos, totul e orânduit în regnuri, genuri și specii, constituind categorii ce se subordonează la nesfârșit. În afară de sistemul noțiunilor generale și subordonate, știința a mai fost ajutată în rationalizarea Universului și de notiunea numărului.

Spatiul și timpul sunt reduse de omul de știință la raporturi numerice și cea mai deplină ordine domnește în Universul științific. Aceasta bineînțeles pe plan teoretic, căci în ordinea naturală a fenomenelor, Universul e destul de bogat în surprize, chiar și pentru oamenii de știință.

În lumea sensibilă, adică în lumea văzută și trăită cu simturile noastre, lucrurile se prezintă altfel. Aci orizontul spațial se rotunjește egocentric în jurul omului și timpul se socotește prin succesiunea generațiilor. Universul, ce trece dincolo de sfera experienței sensibile a omului, rămâne doar obiectul speculațiilor științifice și metafizice. Iată și numai din aceste câteva trăsături esențiale cum se diferențiază cele două concepții despre lume. De o parte avem un Univers infinit, matematic, catalogat până la ultima particulă - Universul științific -, iar de altă parte, o lume rotunjită la destinul unui singur exemplar uman, mai puțin geometrizată și limitată la experiența adesea confuză a simturilor. Și totuși aceasta este lumea concretă în care trăim.

Perspectiva magică asupra lumii va avea o structură intermediară între cele două amintite: lumea văzută magic este o realitate gândită și trăită în aceeași timp. Pentru a expune cât mai sistematic această viziune, am căutat să-i găsim coordonatele sau dimensiunile principale pentru a le analiza pe fiecare în parte. Coordonatele despre care vorbim sunt spatiul, timpul, numărul și viața.

2. În concepția fizică și matematică, începând de la Euclid până la Newton și chiar până în zilele noastre, spatiul e conceput ca o întindere tridimensională, infinită și omogenă. În acest sens orice fragment de spațiu este egal cu altul de aceeași mărime, indiferent de direcție, de sistemul de parcurgere, sau de alte considerații. În schimb spatiul sensibil, oferit de simturile noastre, este, după cum am mai spus, mărginit la orizontul spațial în care ne ducem existența și se desfășoară experiența noastră, iar dincolo de acest orizont simturile noastre nu ne afirmă nimic. De asemenea, față de spatiul geometric, spatiul sensibil nu este omogen. Nu este indiferent că mergi înainte, înapoi, la dreapta sau la stânga.

Concepția magică despre spațiu, s-ar putea spune că se apropie mai mult de cea a experienței sensibile. De spatiul geometric spatiul magic se caracterizează prin aceea că fiecare parte din el e

prevăzută cu accente magice. Câtă vreme spatiul geometric poate fi împărțit în infinite părți fără figură, în cadrul celui magic orice parte are aceeași figură ca și întregul. De asemenea, pentru gândirea magică, locul pe care îl ocupă un lucru face parte din însăși existența sa.

3. În afară de observațiile de mai sus, făcute în special de E. Cassirer în *Gândirea mitică*¹¹, Levy-Bruhl vorbește și dânsul despre structuralizarea magică a spațiului la popoarele primitive. Primitivul când privește împrejur, nu vede ca noi numai coline, nisip, boschete, râuri, pietre etc. Pentru el fiecare detaliu îi vorbește. El cunoaște din copilărie semnificația fiecărui loc, încât viața lui se desfășoară, după expresia lui Levy-Bruhl într-un peisaj de mitologie în relief¹². Lucian Blaga vorbind despre satul românesc, amintește de asemenea despre o geografie mitologică a țăranului român¹³. Date fiind aceste structuri speciale prin care e văzut spațiul de către omul primitiv și țăranul român, să vedem ce ne oferă în acest sens materialul cules din Muntii Apuseni.

4. O temă foarte răspândită în cultura popoarelor este credința că persoanele sau animalele întâlnite în drum sau la plecare într-o călătorie, adică ceea ce-ți „iese înainte”, au o semnificație importantă pentru rezultatul, bun sau rău, la care vei ajunge la sfârșitul aceluia drum sau acțiuni întreprinse. E de notat că întâlnirea cu astfel de ființe are o semnificație magică numai în timpul unei călătorii sau acțiuni întreprinse, deci numai parcurgând un anumit spațiu, drumul și numai în timpul călătoriei. Astfel în Muntii Apuseni se crede că dacă iese în cale cineva cu vase goale „n-ai noroc, îi rău”¹⁴. „Eu, dacă îmi iasă cu gol, știu că nu reușesc. Când mi-o ieși cu vasul plin, atunci știu că am noroc”¹⁵: „Eu odată am plecat la munte și mi-o ieșit o muiere cu donițile goale și numa am trecut și mi-o luat roata de la car și

¹¹ Analizate de L. Blaga, în lucrarea *Despre gândirea magică*, București, 1941, p. 33.

¹² Levy-Bruhl, *L'expérience mystique et les symboles chez les primitifs*, Paris, 1938, p. 16.

¹³ L. Blaga, *Elogiul satului românesc*, București, 1937, p. 5.

¹⁴ Ocoliș, Petru Sâmba, 58 ani.

¹⁵ Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani.

tundra. Și numa nu m-o sugrumat, că am tăiat baierile cu brișca"¹⁶. Popa de asemenea nu-i bine să-l întâlnești că-i talpa ladului¹⁷. La fel nu e bine să întâlnești iepure. san să te întorci înapoi din drum¹⁸. Când mergi la vânătoare sau la pescuit, să nu te întrebe nimeni unde te duci¹⁹. Întrezărim aci o legătură cauzală între continuarea direcției în spațiu și între reușita unei acțiuni. Prin faptul că te întorci înapoi, sau te întreabă cineva unde te duci, pierzi norocul

pe care l-ai fi avut. În domeniul vrăjilor legătura e și mai strânsă. Când se aduce apa „neîncepută” de la izvor, sau se transportă un obiect vrăjit, persoana respectivă nu trebuie să se uite înapoi, să nu fie văzută de nimeni, să nu vadă pe nimeni, să nu scuipe, să nu vorbească ș.a., pentru ca nu cumva prin aceste acțiuni să se împrăștie și să se piardă în spațiu puterea vrăjii.

În ceea ce privește direcțiile, se spune că nu e bine să faci anumite acțiuni (în legătură cu necesitățile biologice) în contra vântului sau a soarelui²⁰. Pe de altă parte există alte acțiuni, în special vrăji, ce se execută numai cu fata întoarsă spre apus sau spre alte puncte cardinale. Astfel, la terminarea descântecului pentru alungarea ploii, descântătoarea împlântă un topor spre răsărit, al doilea spre apus, iar al treilea dincotro vine ploaia"²¹

5. În legătură cu facerea anumitor vrăji, locul unde sunt făcute joacă un rol important. Despre pricolici (în Muntii Apuseni li se spune și „strigoi”), se crede că se duc la un spin în pielea goală și se dau de nouă on peste cap²².

Vraja ciumei, constând dintr-un ritual variat, sfârșește prin purtarea unei cămăși peste șapte hotare și lăsarea ei „la vamă” sau „între hotare”²³. Mătrăguna pentru dragoste se aduce din mijlocul pădurii de unde nu se aude cocoșul cântând.

Există de asemenea locuri oprite, unde nu e bine să pui anumite

¹⁶ Ocoliș, Toader Cretu, 75 ani.

¹⁷ Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 ani.

¹⁸ Ocoliș, Petru Sbâncă, 58 ani.

¹⁹ Sălciua-de-Jos, Gavrilă Borza, 61 ani.

²⁰ Ocoliș, Dochie Cora, 52 ani.

²¹ Gr. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, 1900, vol. I, p. 1549.

²² Poșaga-de-Jos, Tudoră Urs, 38 ani.

²³ Ocoliș, Sava Sbâncă, 50 ani.

lucruri. Astfel nu se pune sita de cernut sau furca de tors pe masă sau în pat, că se îmbolnăvește torcătoarea și căpiază oile²⁴. Același lucru se respectă pentru căciula bărbatilor²⁵ și sarea oilor²⁶, iar cojile de nucă nu se pun în foc că se usucă nucii și cele de alune, fiindcă te dor măselele²⁷. De asemenea nu se pun în foc troicile de lapte, pentru a nu avea pagubă în vite²⁸. Nu se doarme în casă nouă că moare cineva din ai casei. De aceea când se face foc întâia oară într-o casă nouă, se cheamă un „bărantociu” (cerșetor) să doarmă acolo²⁹.

Alături de locuri oprite:-există și locuri sfinte, care transmit lucrurilor calități magice. O femeie din județul Bihor spăla cu apă pregătită pentru „feredeie” (băi) sfeșnicile de la biserică³⁰, iar altele întrebuințează bucăți de haine preotești pentru a se afuma cu ele³¹. Se creează astfel o legătură directă între obiectul sau fiinta și locul pe care îl ocupă acel obiect sau ființă. De aceea dacă șezi pe urma unui bolnav, poți să-i iei boala³². dar aceasta nu din cauza contagiunii boalei, ci prin simpla contiguitate spațială. Tot astfel dacă vrei să-i faci rău unei persoane, n-ai decât să-i vrăjești urma întorcând-o cu pajiștea în jos sau uscând-o la fum³³. Alte fragmente de spațiu sunt în cărcate de accente magice: cimitirele, răscrucile, podurile, stâncile, peșterile, morile³⁴, case părăsite, ș.a., constituind așa-numitele „locuri rele”³⁵, sau bântuite

²⁴ Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 ani.

²⁵ Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani.

²⁶ Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 ani.

²⁷ Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani.

²⁸ Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani.

²⁹ Ocoliș, Maria Sbâncă, 70 ani. „Pentru noroc la casă se pun în fundamentul casei o oală și o găină” (*idem*), uneori chi4r bani și se chiamă popa să facă sfeștanie” (Ocolișel, Ioan Borfotă, 24 ani).

³⁰ Câmp, Raveică Teaha, 56 ani.

³¹ „Eu is crâșnic la biserică și sunt mueri care cer bucăți de haine preotești vechi. Se afumă cu ele, o aprinde cu tămâie când are un copil beteag” (Ocolișel, Miron Popa, 43 ani).

³² Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 ani.

³³ Ocoliș, Ignat Popa, 78 ani.

³⁴ „Nu este moară să nu aibă dracu parte” (Ocoliș, Sava Sbâncă, 50 ani).

³⁵ Dacă noi am găsi la o răscruce o batistă sau un alt obiect am avea imediat semnificatia unui lucru „pierdut”. Tăranul nu va avea aproape niciodată această

de fiinte demonice. Astfel ia naștere geografia mitologica propriu-zisă.

6. Cea mai populară fiintă mitologică din Muntii Apuseni, a cărei geografie este destul de dezvoltată, pare să fie zmeul. În general se crede că zmeii locuiesc în stâncile Bedeleului din Muntii Trascăului, la Scărișoara, sau în alte stânci din apropierea Arieșului. Ei se arată fie în formă de flacără, „pară de foc”, plutind în aer, fie ca oameni, mai ales flăcăi, venind la jocuri și furând fetele frumoase. Iată câteva povestiri brodate pe această credință. „Eram de doisprezece ani și am fost servitor la notar, la Pașca, și am pierdut vacile și vacile or fost la stânca aia, la Bedeleu. Am căutat pe la ora 11 noaptea după vaci. Și-a venit o pară din munte, lungă ca de doisprezece metri cântând și zicând: O fost zmeii”³⁶. Multi afirmă că zmeii au o cântare a lor specială numită „glasul zmeilor”³⁷. „Eu am auzit că se vede câteodată o flacără. De la Vultureasă se ducea o flacără până la Stean. Seara se vede. Or fost zmeii. Zic cu ceterile acolo și la Scărișoara”³⁸. „Spunea un bătrân că pe lângă Arieș mergea o lumineală cu zuruială mare și s-o îngrozit”³⁹.

Zmeii, după cum am spus, veneau adesea și între oameni. Iată câteva astfel de „experiente mistice”, cum le-ar numi Levy-Bruhl. „Moșul lui”⁴⁰ îmi povestea că tata era morar și zîcea cu cetera. Și venea ceva om necunoscut și se punea cu o pipă mare lângă el; îl îmbia cu duhan. Tata lua. Și dacă nu-l găcea cu ceva vorbă, zîcea ceva de nu-i plăcea, se făcea o flacără mare de-l stropea pe față”⁴¹. „Spunea mania că o fost un joc la podul de peste Arieș și-or venit doi ficiori faini și s-o apucat de joc și-o jucat cu fetele. Și s-o trezit numa din joc că se ridică la deal și s-or dus cu ele în

semnificație, ci pe aceea a unui lucru vrăjit, lăsat intenționat acolo, de aceea eu greu se va determina să-l ridice.

³⁶ Sălciua-de-Jos, Gavrilă Borza, 61 ani. 27^{28 29} 30

³⁷ Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 ani.

³⁸ Ocoliș, Nastasie Chiampău, 38 ani.

³⁹ Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani.

⁴⁰ Al unei persoane ce era de fată.

⁴¹ „Era vorba că zmeii duceau oamenii pe colți (stânci) și pe care aveau ciudă îi stropeau cu jar pe față” (Ocolișel, Aurel Miclea, 43 ani). „Am auzit și eu de Cora Maștei că l-o dus zmeii de acasă până la Scărișoara. O vent acasă, da' la Paști n-o fost acasă” (Ocoliș, Sava Sbâncă, 50 an).

treabă-și și nu le-o mai văzut nimeni⁴². „Când am fost de doisprezece ani, ședeam la oi la hotar. Și o fost o fată vecină cu mine de 18-19 ani, neagră, urâtă la obraz și așa cânta de nu este granafor în lume naintea ei. Degetele la mână erau lungi ca fusele și cosea așa de minunat, că n-a fost om pe lume să coasă așa de minunat. Și nu sta cu nime de vorbă. Și numa tot cu capul în pământ. Și-o dus-o zmeii în muntele Bedeleului și iar o adus-o. Și a doua oară o dus-o și n-o mai venit șuhan”⁴³.

Alte fiinte mitologice înrudite cu zmeii, cu ale căror imagini se contaminatează adesea sunt ielele, „frumoasele”, „vântoasele”, sau „ali din vânt”, care de asemenea „merg vâjeind și fluturând și făcându-se curcubeu” (vârtejțiri)⁴⁴. „Ielele frumoase joacă pe rît, nu le știe nimeni cum joacă, numai vedem că-i locu roată ca cum joacă hora și îi mai verde ca celălalt rît, se cunoaște că se face bureti. Dar le-o auzit destui că doară fac: șii-șii, pși, șuieră. Morărita Ana o fost ziua pe la un deal și-o venit un vânt așa. aia ielele o fost”⁴⁵. „Ali din vânt fluieră, alții zăc că și cântă. Peste care trec alea rămâne chilav. Am auzit că cine le aude zice:

Frumos, frumoaselor,
pe unde umblati!
să nu stricati !

Când le aud fluierând oamenii se trag din calea lor”⁴⁶

Un motiv de geografie mitologică specific Munților Apuseni este vâlva, întâlnită mai ales în credințele „băieșilor”. Vâlva e un fel

⁴² Sălciua-de-Jos, Gavrilă Borza, 61 ani.

⁴³ *Idem*.

⁴⁴ *Idem*. Un bogat și interesant material referitor la geografia mitologică a ielelor la Aromâni a publicat P. Papahagi în *Materialuri folkloristice*, București, 1900, vol. II, p. 231-238.

⁴⁵ Ocoliș, Frăsîna Muntean, 53 ani.

⁴⁶ Ocoliș, Saveta Sbâncă, 50 ani. Cf. E. Petrovici, *Folklor dela molii din Scărisoara*, în *Anuarul Arhivei de Folk/or*, V, p. 159, text. 202. Teamă de nenorocirile ce pot fi cauzate de iele este destul de pronunțată: „Spuneau bătrânii că la unii le strâmbă gura și picioarele” (Ocolișel, Iacob Faur, 25 ani); „Alea suce marha, omul, peste ce trece. Iau puterea de la orișice. Este buruiănă de „coată” și tămâe, afumă boii eu tămâe” (Ocolișel, Ana Lung, 50 ani). Pentru vindecare se folosește „lingura ielelor”, o ciupercă, „Noi avem lingura hălor din vânt, eu coadă și cu găvan. Îi bine să te lecui cu ea. Îi la altă casă, da n-am mai câștigat-o, s-o rupt, da' tot este. În două-trei locuri o fost dusă, la o jurincă, că nu știu ce baiu o avut” (Ocoliș, Frăsîna Muntean, 53 ani).

de ființă divină. care supraveghează și distribuie aurul prin băi. Ea este invizibilă și numai celor mai curajoși se arată. Statura ei e înaltă și e îmbrăcată ca și băieșii, însă cu haine mai frumoase decât ale lor; are șteart (lampă) în mână și ciocănește ca și ei prin baie. Credința băieșilor este că baia care n-are vâlvă, n-are aur, și când s-a sleit aurul într-o localitate ei zic: „A fugit vâlva băilor din aceste locuri în alte tinuturi”⁴⁷. Despre vâlva băilor se mai vorbește și în legenda Muntelui Găina⁴⁸. În regiunea Scărișoarelor se crede că există și vâlva pădurii. Imaginea ei se confundă adesea cu cea a „mamei păc?;rii” care pedepsește pe cei care taie pădurea⁴⁹, sau chiar cu imaginile zmeilor, după cum se poate vedea din următoarea povestire: „Doi flăcăi au plecat într-o marti seara su' Piatra Căldărilor să taie doaje. Su' Piatra Căldărilor e un loc stâncos, sălbatec, înfiorător... Dintr-o dată s-au auzit din stâncărie un zgomot asurzitor ca de viori, clarinetă, gurdună. Au lăsat lemnele tăiate și au fugit din toate puterile. Era «Vâlva». Acolo e sălașul ei, în locurile acelea sălbatece”⁵⁰.

Pentru a completa geografia mitologică a Munților Apuseni mai spicuim câteva date din lucrările apărute. Pe Muntele Mluha se află lacul zânelor⁵¹, pe valea Tibrului umblă noaptea pâterii - năluci îmbrăcate în haine albe și de bun augur dacă le întâlnești⁵², în mijlocul Șesului Cricăului e ochiul pământului de care numai cei cu spiriduș se pot apropia⁵³. La izvoarele Someșului Cald, nu departe de Piatra Boghii, se află pectera zmeilor⁵⁴, iar în Munții Bedeleului pe culmea Urdașului poarta zmeilor⁵⁵. La acestea mai putem adăuga diferite legende despre Jidovina, Detunata, Urieși și peșteri în care sunt ascunse comori și care se deschid numai la

⁴⁷ Credințe din Baia-de-Arieș. Frâncu-Candrea, *Românii din Munții Apuseni (mojii)*, București, 1888, p. 40-41.

⁴⁸ *Idem*, p. 67.

⁴⁹ Cf. Em. Petrovici, *op. cit.*, p. 164, text 228.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 163, text. 227.

⁵¹ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 30.

⁵² *Ibidem*, p. 18.

⁵³ *Ibidem*, p. 9.

⁵⁴ S. Moldovan, *Zarandul și Munții Apuseni*, Sibiu, 1898, p. 142.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 193.

anumite intervale de timp⁵⁶. Astfel orice element de geografie fizică, neobișnuit prin forma sau structura sa, devine în mentalitatea populară, obiectul unei considerații speciale în care legenda și mitul detin funcții cvasi-explicative. Uneori acestor fenomene nu li se atribuie numai nimbul unor origini mitologice, ci se bucură în consecință și de proprietăți magice. Din Munții Apuseni se pot cita izvoarele intermitente (izbucurile), cel mai vestit este lângă Vașcău, care determină la anumite zile adevărate pelerinaje de bolnavi. De asemenea și cel din Valea Poșegii, a cărui explicație mitologică este o frumoasă și tragică poveste de iubire⁵⁷ și despre care se crede că cine se va spăla în noaptea de Sânzâiene pe față cu apa lui nu va fi înșelat niciodată în iubirea sa.

Din exemplele citate privitoare la zmei și iele⁵⁸ s-a putut vedea cum, în credința țaranului, aceste ființe supranaturale își au anumite locuri favorite unde locuiesc, sau pe unde trec mai des, constituind geografia mitologică a regiunii respective. Acest fapt este deosebit de semnificativ pentru mentalitatea satului, care localizează chiar ființele supranaturale în cadrul lumii concrete. Același lucru îl observase și Levy-Bruhl în mentalitatea primitivă. Pentru primitiv tot ce există, tot ce se petrece, inclusiv lumea supranaturală, nu poate avea loc decât în orizontul său spațial. Jar dese experiențe mistice, care îl pun în contact cu lumea supranaturală, îi conturează imaginile despre această lume.

Dar dacă zmeii și icicle fac parte dintr-o lume supranaturală, care numai din când în când participă la viața omenească, există alte ființe mitologice, care duc mai mult o viață omenească și numai temporar părăsesc individualitatea umană, primind puteri sau forme supranaturale. Astfel de ființe mitologice sunt pricolicii⁵⁹,

⁵⁶ *Ibidem*, p. 217-218, 75-78, 23-24, 203.

⁵⁷ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 196-198.

⁵⁸ Alte ființe mitologice despre care se mai aude vorbindu-se în Munții Apuseni sunt: „Mama pădurii” și „Mama vântului” (Ocoliș, Nastasie Chiampău, 38 an).

⁵⁹ „Pricolicii se fac din oameni. Am auzit că se dă de trei ori peste cap și dacă le miști hainele de cum le pune el, nu se mai poate face om” (Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani). „Am auzit că la Poșaga-de-Sus i-ar fi fost bărbatul pricoliciu. Și o fost puind pe boaghe fân și el s-o făcut pricoliciu și o venit la ea și o zdrentuit-o. și după aia s-o desfacut și s-o dat să-i coate în cap și o văzut zdrente în dinții lui și n-o vrut să mai șadă cu el” (*idem*). „O fost odată câțiva lucrători la pădure și o

vârcolacii⁶⁰, dar mai ales șolomonarii⁶¹.

Șolomonarii, după credința generală, sunt persoane care merg călare pe balauri⁶² și poartă ploile și furtunile după bunul lor plac. Despre șolomonari se mai crede că învată sub pământ șapte ani⁶³, iar alții cred că șolomonarii se fac la Cheia Aiudului într-o peșteră. Se bagă șapte copii și ies numai șase. Unul rămâne să învete și pe ceilalți. Dar nu știu care rămâne. Ei învată pe cărți ereticești⁶⁴. Ei umblă adesea prin sate în formă de cerșetori și dacă li se refuză ceva pleacă amenințând. Atunci în curând se abate o mare furtună peste sat⁶⁵. „Un bătrân o și văzut șolomonari. Și eu

făcut foe seara să cine. Și o venit un lup în apropierea lor la lumină și o șezut dinsus de ei, și s-o uitat la ei cum cină. Un lucrător din ei o luat un dărab de pâine și i-o tipat și lupul o grăit către ci: «Tu ești vânătoru de alaltăeri și nici atunci nu m-ai pușcat, că de umblai să mă puști, pe mine nu mă pușcai și în noaptea asta pe totîndeună vă zdrobeam. Și le-o multămit și și-o luat sara-bună și s-o dus mai departe. Și la noi, la Deleni, o fost unu lonicu Gheorghe strigoi (pricoliciu) până acum doi ani, era cu ochii roșii" (Sălciua-de-Jos, Gavrilă Borza, 61 ani)...Pricolicii se fac în toată forma. Am auzit de un om că s-o înșurat și făcea boaghe de fân. El s-o dus de acolo și s-o făcut lâne (un câne domnesc negru) și-o tot sărit la ea. Ea o tot dat cu năframa și de la o vreme cânele s-o dus. După aia o venit bărbatu-so și o zis către el că unde o fost că o venit un câne. Ea o văzut în dintii lui strămătura din bulendrele ci și n-o mai stat cu el (Ocolișel, Traian Zapra, 44 an). O variantă asemănătoare a fost culeasă și din Ocoliș de la Frăsâna Muntean, 53 an. „Am auzit oamenii că se fac strigoi, se due la un spin în pielea goală și se dau de nouă on peste cap, peste spini și se fac strigoi ca lupu" (Poșaga-de-Jos, Tudora Urs, 37 an).

⁶⁰ Vârcolacii își copiii car mor nebotezati, ăia mănăcă luna" (Ocoliș, Nastasie Chiampău, 38 ani).

⁶¹ Numit în regiunea Scărișoarei și „Solomăt". Cf. Em. Petrovici, *op. cit.*, p. 164.

⁶² „Bălaur se face șarpele care nu-l vede nimeni 7 ani". Ocoliș, Ignat Popa, 78 ani.

⁶³ Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani.

⁶⁴ Ocoliș, Ignat Sbâncă, 76 ani.

⁶⁵ Dela Bedeleu o fost un copil sărac și unu din hăia l-o luat și după șapte ani l-o mai întâlnit oamenii și era cam pământiu. și n-o spus nimic, nimeni n-o știut unde o fost. Da s-o sfădit odată eu o muere. Și ferească Dumnezeu ce furtună o picat pe sat. Atunci o știut, iacă unde o fost Iacob". Ocoliș, Ignat Sbâncă, 76 ani. „O vent un om la casa asta și o cerut să-i dea oloi de floarea soarelui că el o avut tease. și nu i-o dat. și s-o dus la tovarășul lui și nici el nu i-o dat. Când o plecat o zis: «Mi-ti da voi, da n-oi primi». Și după câțeva vreme i-o mână apa teascul". Ocoliș, Vasile Brata, 54 an. Șolomonarilor li se mai spun și „zgrăbunjași" (Băișoara, Filea-de-Jos). „Când este vremea rea, este zgrăbuntaș care poartă ghiata și vine la om în formă de cerșetor și cere un ou, că alte lucruri nu

am văzut. S-o început ploaia din Dealul Trascăului. Era între prânz și amiazăzi, și eram la strâns. O mers de către Brateș. Nu era mai sus, ca formă de șarpe. Vine înaintea ploii, îi prăpăștenie mare atunci"⁶⁶

Cu cele spuse despre șolomonari am terminat seria de exemple referitoare la geografia mitologică în legătură cu structura magică a spațiului. Dar o dată ce spațiul a fost angajat în sfera de acțiune a ideii magice, el se va supune tuturor principiilor magice ca oricare alt obiect fizic. Astfel încât se poate vorbi, în cadrul mentalității sătești, alături de un spațiu impregnat de accente magice, sau de un spațiu care servește drept cadru de acțiune al agenților magici și de un al doilea aspect, în care spațiul devine însuși obiect al magiei. În privința aceasta tot mitologia șolomonarilor ne servește un exemplu. „Pe Mărea Ion din Poșaga-de-Jos l-o dus Nebunu (Necuratul) că o luat bani și l-o purtat un an, l-o băgat și prin temniță. Și s-o întâlnit Șolomonaru cu el:

- Unde ai umblat, Ioane?

- Știe-mă antaru !

- Nu mă cunoști ?

- Știe-te Dumnezeu.

- Eu te cunosc, știi, când erai la porci Și mi-ai dat o coajă de mălai... Eu știu ce năcaz ai. Ai luat banii din grădină și i-ai mutat la șură și i-ai pierdut. Eu te pot scoate de aci, dar să nu-ti fie frică ce vezi". Și s-o apucat să citească de trei ori. Or ieșit (dintr-un lac) mai multi balauri și le-o dat cu căpăstru în cap până o ieșit al lui.

- Sui, Ioane! Îi zise șolomonarul.

- Stăi, zice Mărea, că mi-o căzut clopu din cap ! (lui i s-o părut c-o clătit numa, s-o mișcat din loc).

- O, de mult am trecut de șapte hotare ! Îi răspunse șolomonarul. L-o dus la răsărit și acolo erau niște hălaie (adăpătoare) cu cutite și-i tăia (pe bălăuri) cu cutitele. Îi tăia pentru răceală. S-o luat de la un făgădău două păhare de vin și s-o întors cu spatele unul la altul și așa o fost închinat și și-o spart paharul. Și l-o întrebat:

mănâncă și dacă nu-i dai aduce ghiată". Băișoara, Vasile Zaiu, 60 ani.

⁶⁶ Ocoliș, Ignat Popa, 78 ani.

«Cum vrei să mergi: ca vântul o ca gândul?» El o zis: «Ca gândul!» (că vântul de multe se lovește). O făcut în nisip ca formă de cărut să se suie pee el (cărutul desenat s-a transformat în cărută reală). Și odată o fost în Poșaga-de-Jos Mărea cu clopul lângă el"

⁶⁷

Din aceasta povestire se poate vedea cum datorită principiilor magice, în special principiului analogiei, spatiul se poate parcurge ca vântul sau ca gândul, netinându-se seamă de legile fizice ale vitezei și gravitației. Un alt exemplu de suspendarea legilor fizice ale spatiului îl constituie credințele în legătură cu călătoriile pe care le fac vrăjitoarele călare pe o limbă de melită la Poșaga sau la Biharia⁶⁸, precum și credințele în legătură cu aducerea iubitului plutind prin văzduh. Iată tot atâtea experiențe care ne dovedesc că mentalitatea țărănească, în autenticitatea sa arhaică, privește, adesea cu alți ochi, lucrurile despre care știința numită pozitivă pretinde a avea date obiective.

⁶⁷ Ocoliș, Ignat Popa, 78 ani. Principiul care stă la baza acestei operații de transformare a desenului în cărut real, numit „cauzalitate prin analogie”, stă la baza întregii magii „simpatetice”, în care acțiunea magică se reduce la prefigurarea acțiunii sau obiectului dorit. Astfel în vrăjile de ploaie se trece adeseori apa printr-un ciur. Cf. L. Blaga, *Începuturi, artă, magie*, în *Ferestre colorate*, 1926, p. 3-9.

⁶⁸ „La Biharia am auzit că se adună loajnicile (vrăjitoarele). De aci vorba din oameni: «Mă sui pe o limbă de melită și odată mă due la Biharia»” (Ocoliș, Sava Sbâncă, 50 an). Vezi detalii la capitolul despre *Vrăji*.

II. TIMP, ȘANSĂ, NUMĂR

1. Structuralizarea magică a timpului. 2. Valoarea magică a diferitelor momente ale zilei: înainte de răsăritul soarelui, după asfințit, miezul nopții. 3. Experiențe mistice în timpul nopții. 4. Valoarea magică a zilelor săptămânii. 5. Marile sărbători ca momente de concentrare ale timpului magic: Anul Nou, Apăbotează, Paștile, Sf. Gheorghe ș.a. 6. Coincidența fenomenelor și cauzalitatea magică. 7. Cuantificarea timpului magic. 8. Valoarea magică a numărului.

1. Timpul ca și spațiul a fost de multă vreme obiectul diferitelor discipline filosofice de la teoria cunoașterii (Kant-Bergson) până la filosofia istoriei și cea existentialistă⁶⁹. Nu lipsesc nici lucrări din domeniul sociologiei și al filosofiei religiilor, care studiază problema timpului la popoarele mai puțin evolute. Astfel este studiul lui H. Hubert și M. Mauss intitulat *Studiu sumar al reprezentărilor timpului în magie și religie*⁷⁰, precum și capitolul despre timp din *Filosofia formelor simbolice* a lui E. Cassirer⁷¹. În lucrările lui Levy-Bruhl se găsește de asemenea un bogat material asupra timpului la primitivi. În ceea ce privește materialul românesc, amintim alături de colecțiile folcloristice care așteaptă să fie interpretate⁷², un studiu al lui E. Bernea *Timpul la țăranul*

⁶⁹ C. Rădulescu-Motru în lucrarea *Împreună cu destin*, București, 1940, face și o expunere a diferitelor teorii asupra timpului.

⁷⁰ *L'annee Sociologique* (1900-1901) și reprodus în *Melanges d'histoire des religions*, Paris, 1929.

⁷¹ Vol. II, *Das Mythische Denken*, 1925, p. 132-174.

⁷² Au fost studiate mai ales sărbătorile, adică organizarea religioasă a timpului. Cf. S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, 3 vol., 1901; Rădulescu-Codin și D. Mihalache, *Sărbătorile poporului*, 1909 și T. Pamfile, *Sărbătorile de vară*, 1910; *Sărbătorile de toamnă* 1914 și *Crăciunul*, 1914. Pentru alte lucrări vezi bibliografia publicată de *Anuarul Arhivei de Folklor*, vol. I-V. Tot pentru problema timpului se pot consulta colecții de superstitii (Ciașanu, Gorovei, Niculiță-Voronca, Pamfile etc.) și revistele de folclor: *Șezătoarea*, 25 vol. (1895-1929), *Ion Creangă*, 14 vol. (1908-1921), *Tudor Pamfile*, 6 vol. (1923-1928); *Comoara satelor*, 5 vol. (1923-1927); *Izvoracul*, 21 vol. (1919); *Ghilugul*, 2 vol. (1912-1914) etc.

român. Contribuție la problema timpului în religie și magie⁷³, lipsit însă de documentarea științifică necesară.

Desigur că pe noi nu ne interesează aici toate aspectele problemei timpului, ci numai funcția lui magică, adică timpul privit drept cadru al acțiunilor magice. Ca punct de plecare trebuie să reamintim ceea ce am spus despre spațiu în legătură cu cele trei perspective posibile: științifică, filosofică, cea a simțului comun și cea magică, aplicându-le *mutatis-mutandis* asupra timpului.

Se știe că timpul în concepția științifică este un mediu infinit și omogen. E adevărat că Bergson se întreabă dacă nu cumva „timpul, conceput sub forma unui mediu infinit și omogen, nu este un concept hibrid și care se datorește introducerii ideii de spațiu în domeniul conștiinței pure”. Și conchide că timpul conceput astfel nu este decât „fantoma spaliului”⁷⁴. E natural ca Bergson, filosof intuitionist, să conceapă timpul mai aproape de simțul comun, de timpul sensibil, care nu e deloc omogen și nici infinit. E suficient să ne mărginim la experiențe proprii pentru a ne da seama că același fragment de timp are lungimi deosebite după „tensiunea conștiinței” noastre, cum ar zice Bergson. Conferințele au întotdeauna darul de a ne convinge despre subiectivitatea timpului. Subliniem deci faptul că spre deosebire de timpul fizic sau științific, abstract, infinit și omogen, conceput cantitativ - timpul sensibil sau subiectiv (numit uneori și psihologic) este o realitate calitativă. Știința operează astfel cu o notiune cantitativă, iar experiența sensibilă, filosofia intuitionistă și după cum vom vedea viziunea magică, cu o notiune calitativă a timpului.

Timpul, văzut prin prisma magiei, nu este decât o potentare în sensul neomogenității și a calitativului timpului sensibil. Fiecare clipă din ceasurile zilei, fiecare zi a săptămânii sau a anului își are o anumită semnificație cauzală. Timpul magic este astfel o realitate discontinuă cu structuralizări și virtualități ce trebuiesc ținute în seamă în acțiunile omenești. O acțiune nu poate fi

⁷³ București (1941), care e completarea cu dezvoltări literare a studiului, Contribuții la problema calendarului în satul Cornova, Arhiva, vol. X, nr. 1-4, 1932, p. 191-205.

⁷⁴ H. Bergson, *Essai sur les données immuables de la conscience*, Paris, 1936, p. 75.

întreprinsă cu succes decât într-un anumit timp. Există deci timpuri rele și timpuri bune, faste sau nefaste, a căror înșirare cronologică formează calendarul magic⁷.

2. Pentru a ne convinge de aceasta, nu avem decât să trecem în revistă câteva aspecte ale zilei, săptămânii sau anului în legătură cu acțiunile magice. Iată, de pildă, apa pentru descântat, „apa neîncepută” trebuie luată de la izvor dimineata până nu iese soarele și pe nemâncat⁸. De asemenea, unele descânțece, cum este cel de „cășunătură”, se spun dimineata până nu răsare soarele, sau după-amiază⁹. Altele, cum surit cele de „soare-sec”, se descântă când soarele trece în declin, „în d-amin de seara”. În zorii zilei se fac vrăjile de dragoste și se scaldă în rouă, mai ales la Sf. Gheorghe, pentru a fi sănătos tot anul. În schimb seara, după asfîntitul soarelui, se începe timpul rău al nopții, în care demonii și vrăjile vătămătoare își încep acțiunile lor nefaste. De aci o multime de precauții ce trebuiesc luate în interesul securității individuale sau colective. Astfel, după asfîntitul soarelui nu se împrumută nimic din nici o casă, pentru a nu avea pagubă în vite, sau să nu se ducă norocul din casă¹⁰. Aceasta atât pentru ca cel care ia un împrumut să nu săvârșească anumite vrăji asupra obiectului împrumutat, cât mai ales de teama ca nu cumva obiectul dat din casă să fie vrăjit de puterile sau demonii nopții, vrajă ce s-ar putea extinde în baza principiului contiguității spațiale asupra întregii gospodării din care a fost împrumutat obiectul respectiv. Din același motiv, după apusul soarelui nu se scoate gunoiul afară din casă¹¹. **Dar nu numai că după asfîntitul soarelui** nu trebuiesc scoase lucruri din gospodărie împrumutate sau aruncate, dar nici de afară nu trebuiesc introduse în casă. Iar dacă totuși sunt siliti să o facă, trebuie să ia anumite precauții. Astfel, când se aduce apă seara, după asfîntitul soarelui, se aruncă în ea un cărbune sau se suflă de trei ori¹². O singură excepție se cunoaște în credințele românești în care se recomandă o acțiune după asfîntitul soarelui. E vorba de obiceiul de a începe semănatul seara când se culcă păsările și de-a arunca prima sămânță cu ochii închiși, pentru ca păsările să nu vadă semintele și să nu mănânce holda¹³. În general însă, timpul nopții este periculos pentru orice acțiune în afară de casă, pentru că atunci circulă în aer toate ființele demonice: zmei, iele, mama pădurii, pricolici, vrăjitori,

strigoi ș.a. și pot să cauzeze cele mai mari nenorociri. În special orele de la miezul nopții sunt cele mai critice. În timpul nopții se pare, conform mentalității magice, că lumea e oarecum părăsită de geniile bune și lăsată pradă puterilor demonice. Ivirea zorilor sau „cântatul cocoșilor” e primul semn de salvare din adâncimile nopții, adâncimi ce constituie adevărate coșmare. În Ocoliș se crede că în timpul cât nu cântă cocoșii se întâmplă multe rele. Despre cântatul cocoșilor se spune că începe când cocoșii aud „toaca-n cer”¹⁴, adică atunci când intră din non în activitate geniile bune, localizate în înălțimile cerului.

3. Dar cum oamenii sunt siliti uneori în viață să părăsească chiar în timpul nopții adăpostul casei, experiențele mistice, întâlnirile cu ființele fantastice ale nopții, constituie teme frecvente în povestirile satului românesc. Iată câteva exemple: „Odată (în 1930), m-am dus cam pe la ora 11 noaptea după o sarcină de fân de prin sat. Era lună ca ziua. Când m-am dus încolo n-am văzut nimic. Am legat fân și am venit acasă. Și depărtare de la fân ca un sfântar de km pe drum era un băiat în haine negre ca de cinci ani și am grăit cătr4 el și n-o zis nimica. și m-am tot uitat îndărăt și am venit jumătate km și n-am știut cum am venit. Băiatul o rămas acolo. O fost dracul în formă de băiat”¹⁵. „Chirilă Luca, socru men, era cu vitele și s-o trezit cu o nevastă cu conciu ș-o dat cu săcurea în ea. S-o uitat la ea și avea copite de cal”¹⁶. E interesant cum în aceste experiențe mistice, în aceste vedenii, se combină serii deosebite de imagini. Unele provin direct de la percepția sensibilă a obiectului, iar altele sunt false percepții, adică iluzii (vizuale de cele mai multe ori), ce iau naștere datorită puterii de impresionabilitate a superstitiei, sau cum ar spun Durkheim a „reprezentărilor colective”. Iată un alt exemplu din care se poate vedea cum imaginile mistice copleșesc cu totul, în timpul nopții, percepțiile sensibile¹⁷. „Un șogor de-a meu s-o sculat sara în casă și o văzut o capră la fereastră. El o gândit că ăla-i dracu. Omu a luat săcurea și o ieșit afară la ușă și iacă aci pe polmol o dat cu săcurea și i-o tăiat capu. Dimineata o văzut că-i capra vecinului”¹⁸.

Conform mentalității magice, tot ce se întâmplă în timpul nopții poate avea o dublă semnificație. O semnificație pe care am putea-o numi pozitivă, adică în ordinea fizică a naturii, și alta

mistică în legătură cu lumea demonilor și a spiritelor. Astfel, un sunet auzit în noapte, o mișcare a unei crengi, o umbră mai pronunțată sau o lumină neobișnuită vor fi interpretate aproape întotdeauna în sens mistic, explicația fizică rămânând pe al doilea plan. Am văzut exemple și în capitolul precedent în legătură cu geografia mitologică. Aici mai reproducem două texte. „Eu am auzit nu știu ce într-o noapte. Am pornit noaptea la Muncel. Pe drum, cum am adormit acolo m-am trezit cu un zgomot mare de tot pe dincolo de vale. O vâjeit așa de tare ca o bidiganie, da' o fost pe sus. Abia am mers de urît până la colibă. Părea că tot bine se zguduie pământu așa treabă mare o fost”¹⁹. „Odată o venit nu știu ce și o făcut ca broaștele. Ne scularăm și se duse tot cârând. Făcea zgomot ca porcii; ne-am dus în casă. Ceva este-n întunericul noptii, ceva suflet nehodinit, o cine știe ce”²⁰.

Dar dacă pentru majoritatea oamenilor timpul noptii este nefast și tragerea zăvorului la căderea noptii e mai puțin- importantă decât asigurarea prin diferite talismane contra puterilor întunericului, există în sat o categorie specială de oameni, vrăjitori•ii, care numai noaptea se simt în largul lor. Vrăjile de dragoste, cum este scoaterea mătrăgunei, se execută în puterea noptii, după un anumit ritual²¹. La fel și florile de ferigă se culeg în noaptea de Sânzâiene de către vrăjitoare, care iau mana holdelor²². Luatul manei se face însă miercurea și vinerea din Paști până în Rusalii, dimineata, înainte de răsăritul soarelui²³. Despre vrăjitoarele care iau mana vacilor se mai spune ca „au o bătă și se iau noaptea prin sat, la sărbători îndeosebi și dau cu bâta în poartă și zic să vie laptele”²⁴. Tot noaptea se adună vrăjitoarele la Poșaga sau la Biharia, călătorind pe limbi de melită și discutându-și acolo spatiul vital, adică teritoriul de acțiune al fiecărei vrăjitoare.

4. La fel cum diferitele momente ale zilei sau ale noptii sunt atât de variate din punct de vedere al calităților magice, tot astfel și zilele săptămânii își au fiecare rosturile lor în legătură cu anumite acțiuni. Credințele în această privință variază de la sat la sat și adesea de la om la om. În primul rând există o serie întreagă de interdicții referitoare la diferite munci casnice, ce nu trebuie făcute în anumite zile: torsul, spălatul, fa, cutul pâinii, măturatul ș.a.

Astfel unele gospodine nu scot gunoiul din casă luna, pentru că

le mănâncă uliul găinile²⁵, altele nu-l scot duminica și martea²⁶, sau miercurea și vinerea²⁷. De asemenea nu se împrumută nimic din casă luna, martea și vinerea că ai pagubă în vite²⁸. Leșie nu se face miercurea și vinerea „că altul n-aude, altul nu vede, altul își pierde mâinile”²⁹. Nu se toarce lână și cânepă vinerea³⁰, nu se prind boii întâia oară la jug³¹ și nu se face pâine căci se aruncă focul după gospodină³² sau se aprinde cuptorul³³. Pentru tors•se tine mai ales marti seara, ca să nu vină „Martolea”³⁴ sau „Mart-sara” și le jimbește³⁵. Tabloul acestor zile oprite este destul de variați și complicat chiar la o singură persoană. Iată un exemplu: „Vinerea iar nu tore, nu fac pâine și nu spăl. Nu spăl luna, joia și sâmbăta, martea și miercurea nu fac leșie”³⁶.

Și iarăși povestirile diferitelor întâmplări vin să concretizeze prin darul lor de plasticizare, superstitia abstractă și să inspire teama cuvenită acelor care ar încerca să nesocotească tradiția. „Am auzât că la o muiere o venit Martolea la fereastră. O străgat la ea. Muierea s-o băgat între niște copii. «Ai noroc cu copiii, o zâs Martolea, că te-a\$ învăta eu să fierbi jirebiile marti sara”³⁷. Sau: „Muierile dacă învălea, o urzea, apoi se făcea pe sul un șarpe și când îl dezvălea de pe sul se învărtea pe lângă ea, apoi nu mai era muiere bună altu. O făcea nimic. Apoi, este ce este, n-ai ce te prinde cu Marti-sara și cu Dumnezeu”³⁸.

Nici luni dimineata nu trebuie să te scoli la lucru prea de noapte, căci nesocotești ziua duminicii. ,Odată aici acasă m-am sculat la furcă de noapte. M-am trezit, nu știu în ce vreme o fost. Mă scol, tore, torc, vine de aici o vecină de-a noastră că și ea-mi torcea mie. și toarcem amândouă și colea când se fac zorile, ea zice: «Eu mă duc că de acum mi se scoală fetele». Iasă și eu ies în pragul tinzii. Vorovii cu ea până trecu către vranită. Auzii o scormoneală mare sub târnat și gândii ies depe pragul tinzii și ma prind de usciorul târnatului și mă plec peste târnat. Nu văd nimic. P-aci pe trepte încoace o fost, nu știu ce-o fost. O dat cu bâta cât o putut. Eu mi-am făcut cruce. Și-o venit ca bolund până aici, da' n-o apucat de ușă. Eu am încremenit acolo. Știam că amu vine ziua. Ce putea fi ? De-acolo n-o mai fost nimic. Mi-am închipuit c-o fost sfânta Duminecă”³⁹.

5. Din exemplele citate s-a putut vedea cum în concepția magică zilele săptămânii, deși sunt egale între ele ca durată, sunt inegale

din punct de vedere al succesului unei acțiuni. Această concepție magică despre un timp neomogen, discontinuu, a stat probabil și la baza calendarului. Calendarul nu este decât o înșiruire de timpuri bune și rele în care sărbătorile marchează momentele critice ale timpului⁴⁰. Fiecare mare sărbătoare a anului inaugurează o epocă ce stă sub influența acelei sărbători⁴¹. Să dam un exemplu: Anul Non este începutul unei perioade de timp. Pentru mentalitatea magică acest început, prima zi din an, cuprinde în sine în mod virtual, toate posibilitățile anului ce urmează. De aci multimea credințelor și a obiceiurilor din seara de Anul Non în legătură cu norocul⁴². Iată numai câteva din ele. În noaptea de Anul Non să nu încui ușile, să nu dormi, iar dacă dormi să nu stingi lumina, pentru ca să intre norocul în casă⁴³. În această seară fetele își ghicesc de ursit, ca să vadă dacă se mărită în cursul anului⁴⁴. Tot în acest sens se face calendarul de ceapă pentru a cunoaște timpul meteorologic sau vremea din acel an⁴⁵. În noaptea de Anul Non se deschide cerul și vorbesc animalele despre ceea ce se va întâmpla stăpânului lor în anul care începe. În ziua de Anul Non se sorocesc pomii neroditori⁴⁶ și se cunoaște sporul turmelor după cel dintâi oaspe care intră în casă. Fenomenele meteorologice, roșeata cerului, frigul sau zăpada, pot prevesti de asemenea belșugul, bucuria sau nenorocirea anului. Dar nu numai Anul Non este împreunat cu acțiuni magice, ci toate sărbătorile mari. În general se crede că marile sărbători - adică timpul în care se celebrează - posedă calități deosebite care se pot transmite obiectelor. Astfel apa sfințită de la „Apăbotează” e bună pentru durere de măsele⁴⁷. La fel și lumânarea și tămâia care ard în această zi sunt bune pentru vremuri tari⁴⁸ și același lucru se crede despre lumânarea de la maslu din Vinerea Patimilor. În noaptea de Paști sau de Sf. Gheorghe, dacă te scalzi sau te speli cu rouă, te vindeci de orice boală⁴⁹. Jar plantele de leac se culeg cele de primăvară în Vinerea Rusaliilor, iar cele de toamnă la -Ziua Crucii⁵⁰. Tot la sărbători mari se crede că and comorile⁵¹. De unele sărbători - mai ales de cele de primăvară - se leagă anumite datini și rituri periodice în legătură cu învierea și fertilitatea naturii. La Florii se aduc „mâte”⁵², la Apăbotează, la Sf. Gheorghe⁵³. la Ispas și la Rusalii se face slujbă de ploaie⁵⁴. La 1 mai se pune „arminden” din mestecăn, salcă sau alt copac⁵⁵, la

Sânzâiene se fac „curuni” albe și galbene la casă, la vite și la pomi⁵⁶. Alte sărbători sunt „oprite” pentru anumite activități omenești. În ziua de Paști, de Rusalii și de Crăciun nu-i bine să scoti gunoiul afară⁵⁷. Trei marte după Paști nu-i bine să lucrezi nimic pentru trăznet⁵⁸. Tot pentru trăznet se tine Sf. Ilie⁵⁹. Pentru vite se tineau mai de mult Foca, Marina, Pantelimonul și HaralampieGO

6. Există de asemenea legături cauzale prin intermediul timpului între fenomenele excepționale și anumite întâmplări. Astfel când cântă tarca, on o găină cocoșește, vestește ceva rău⁶¹. La fel când ti se bate ochiul drept, când urlă câinele, când visezi porci⁶², toate anunță întâmplări rele. Înflorirea pomilor a doua oară sau fenomenele cosmice excepționale, cum sunt eclipsele și cometele, prevestesc război sau moarte între oameni⁶³. Ar mai trebui să amintim că fazele lunii (lună nouă, lună plină), mișcarea astrelor ș.a. au conform viziunii magice un rol important pentru viața și activitatea omenească, credința ce a dus la dezvoltarea astrologiei și horoscopiei.

E de remarcat faptul că ni l se, întâl nsc decât foarte rar povestiri pentru întâmplări fericite, ceea ce se explică, după expresia unui țaran, „că de bine nu se teme omul”⁶⁴. Teamă de nenorociri, nesiguranta viitorului au fost motivele principale care au dus la crearea atâtor credințe și superstitii în legătură cu viața omului⁶⁵

7. Din exemplele de mai sus s-a putut vedea cum viziunea magică operează cu un timp neomogen, calitativ structurat, prevăzut cu accente magice în care cantitatea nu joacă aproape nici un rol. O acțiune magică trebuie executată într-un anumit- timp, dar niciodată nu se dau indicații asupra cantității timpului în care trebuie executată. Se spune, de pildă, cutare vrajă trebuie săvârșită în zorii zilei, sau la miezul nopții, fără să se indice durata ritualului. Singure descântecelor își dozează cantitativ timpul prin numărul versurilor și al repelirilor. Există totuși câteva excepții în care timpul are alături de valoarea calitativă și pe cea cantitativă. Astfel când cineva e bolnav se apucă șapte femei bătrâne să postească și să se roage de dimineața până seara, sau de seara până dimineața⁶⁶. Sau când vrei să ti se împlinească ceva se tine postul Sf. Antoniu. Se postește nouă marte de luni seara până marte seara când răsar stelele. În acest timp nu se

mănâncă nimic și nu se bea apă⁶⁷. Tot în acest scop se tine și postul Maicii Precistii pentru care nu trebuie să dormi șapte zile⁶⁸.

8. Prin exemplificările din urmă problema timpului se leagă de cea a numărului. Pentru a fi eficace o acțiune magică, nu e suficient să fie săvârșită într-un anumit timp și loc, ci ea trebuie repetată de mai multe ori. Astfel descântecele se repetă în general de trei ori sau de nouă ori⁶⁹. Procedul repetițiilor se explică de obicei prin eficacitatea individuală a anumitor numere, trei, șase, nouă, susținându-se de pildă că numai „a noua oară” este cu leac. Alte vrăjitoare cred din contra că vindecarea vine de la toate cele nouă descântări. Și în sfârșit altele susțin că din cele nouă repetiri numai una este cu leac, dar nu se tie care anume. Valoarea magică a numerelor se întâlnește însă și în alte ocazii independente de timp, cum ar fi numărul persoanelor care trebuie să îndeplinească o acțiune magică, șapte femei bătrâne, șapte popi, trei copii, sau numărul obiectelor întrebuințate în ritual: nouă cărbuni, unsoare de nouă feluri. În descântece se întâlnesc adesea și fiinte mitologice al căror număr este de nouă sau de nouăzeci și nouă.

Astfel unele numere primesc în concepția magică o individualitate proprie, fiind dotate cu puteri speciale ce se pot transmite obiectelor, fiintelor și acțiunilor la care participă. În mentalitatea popoarelor primitive credința în valoarea magică a numerelor este mult mai puternică. Cabala orientală, știința sacră a numerelor, nu e decât înflorirea acestei credințe. Nici chiar oamenii de înaltă cultură din zilele noastre nu sunt scutiți, după cum se știe, întru totul de superstitia anumitor numere.

NOTE:

1

2

3

4

5

6

⁷ Același lucru îl afirmă și M. Mauss: „Actele și reprezentările religiei și putem adăuga și ale magiei, comportă noțiuni de spațiu și timp în de-ajuns de diferite de notiunea normală. E indiscutabil

că această notiune religioasă a timpului a stat la baza elaborării calendarelor", *Melanges d'histoire des religions*, p. 189-190.

8 Pădureni, Susana Ciordea, 58 ani.

●⁹ Hăjdate, Vironica Bonda, 58 ani.

10 Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani. Cf. și T. Papahagi, *Cercetări în Munții Apuseni, Grai și Suflet*, vol. II, 1925, p. 43.

11 Sălciua-de-Jos, Nastasie Duma, 55 ani.

12 Ocoliș, Nastasie Chiampău, 38 ani.

13 Ocoliș, Ignat Popa, 78 ani.

14 Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani.

15 Sălciua-de-Jos, Gavrilă Borza, 61 ani.

¹⁶ Ocoliș, Nastasie Chiampău, 38 ani.

¹⁷ Pentru primitivi această substituție se poate face chiar în timpul zilei. L. Bruhl ne spun că dacă un malaez zărește într-o poiană un cerb obișnuit și dacă-și amintește că în apropiere este un mormânt proaspăt, el crede că cerbul nu este decât mortul înviat (op. cit., p. 12).

¹⁸ Băișoara, Vasile Zaiu, 60 ani.

¹⁹ Ocoliș, Frăsâna Muntean, 53 an.

20 Ocoliș, idem.

21 Ocoliș, Maria Sbâncă, 70 an.

22 Ocoliș, Petru Sbâncă, 58 ani.

23 Sălciua-de-Jos, Gavrilă Borza, 61 an.

24 Ocoliș, Sava Sbâncă, 50 an.

25 Poșaga-de-Jos, Tudoră Urs, 37 an.

26 Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani.

27 Sălciua-de-Sus, Lina Chirilă, 64 an.

28 Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani.

29 Sălciua-de-Sus, idem.

30 Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 an.

31 Băișoara, Vasile Zaiu, 60 an.

32 Poșaga-de-jos, Mărie Bârdea, 58 an.

33 Ocoliș, Maria Sbâncă, 70 ani.

34 Poșaga-de-Jos, Tudoră Urs, 38 an.

35 Sălciua-de-Jos, Gavrilă Borza, 61 an.

36 Poșaga-de-Jos, Tudoră Urs, 38 an.

37 Idem.

38 Ocoliș, Frăsâna Muntean, 53 an.

39 Ocoliș, idem.

40 Date „critice” sunt, după Mauss, „orice moment care este obiectul unei considerații speciale” (Melanges, p. 195).

⁴¹ Mauss spune „le debut engage la suite”, op. cit., p. 202.

42 Cu drept cuvânt scria S. F. Marian despre seara Anului Nou că e „cea mai bogată în credințe, cea mai misterioasă și totodată una dintre cele mai plăcute pentru poporul român”. (Sărbătorile la români, vol. I, p. 1).

43 S. Fl. Marian, op.cit., p. 2.

44 „La Anul Nou punem sub un blid: sare, pită, cărbune, oglindă, chiaptăn, hârtie. Unu mijește și trebuie să meargă să scoată ce găsește. Sotul va fi: sărac, bogat, negru, falos, se perie, scriitor” (Ocolișel, Gașa Zapra, 23 an). Vezi și Frâncu-Candrea, op. cit., p. 123-124.

45 „Mai de mult se făcea călindar de ceapă în seara de Anu Nou. Lua o ceapă și lua 12 coji și pune sare și pune o sîță pe ea. În ziua de Anul Nou, dimineața, lua ceapa și numea: asta lună așa vreme a fi. Și dintr-aia găsea el lunile”, Băișoara, Vasile Zaiu, 60 ani (Cf. Frâncu-Candrea, op. cit., p. 121-122).

46 Un măr de-a nost nu făcea mere și am zis câtă vecinu: « Mă, hai bagă-te chizăși că dacă nu eu îl tai». Iacob o zîs: «Ba, eu nu mă bag». și s-o băgat tată-so și o făcut mere” (Ocoliș, Petru Sbânca, 58 ani). Ca să rodească pomii se afumă la sfinți. (Ocoliș, Maria Muntean, 70 ani).

47 Ocoliș, Ileana Cora, 90 ani.

48 Orăști, Ioană Urdă, 64 an.

49 Ocoliș, Nastasie Chiampău, 38 an.

⁵⁰ Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 an.

51 Ocoliș, Vasile Brata, 54 an. 52 Ocoliș, Sava Sbâncă, 50 an.

53 La Sf. Gheorghe îmbrăcăm un om cu frunză, de nu se vede de frunză. Se duce

pe uliță, rîd de el ciledurile” (Idem). „La poalele munților (în valea superioară a

Arieșului), în ziua de Sângiorz feciorii tocmeșc un lăutar, se duc cu toții în pădure

unde îmbracă pe unul din ei cu frunză de fag și îl pun călare pe un cal, iar ceilalți se

înșiră în urma lui și se întorc chiuind și jucând. În sat joacă înaintea fiecărei case, iar stăpânul casei le dă bani și câte o donijă de vin. Acest obicei mai e și pe la

Baia-de-Arieș cu deosebire numai că feciorul se îmbracă în frunză de mesteacăn și nu

e înșolit decât numai de un lăutar care cântă și «Sângiorzul», joacă înaintea caselor,

iar cei din jurul lui îl udă cu apă". (Frâncu Candrea, op. cit., p. 129).

54 Ocoliș, idem. 55 Ocoliș, idem.

56 Ocoliș, Petru Sbâncă, 58 an. Cf. Frâncu-Candrea, op. cit., p. 135.

57 Agriș, Maria Luca, 59 an.

58 Ocoliș, Mărie Sbâncă, 70 an.

59 În ziua de Sf. Ilie o lucrat cineva și când s-o coborât de pe boaghe o și trăznit-o"

(idem); „Unii mai lucra, da' tot se mai arăta Iisus de-i mai drege" (Ocoliș, Nastasie

Chiampău, 38 an).

60 Cf. Frâncu-Candrea, op. cit., p. 136. 61 Ocoliș, Vasile Brata, 54 an. 62 Ocoliș, idem.

63 Ocoliș, idem. 64 Ocoliș, idem.

65 În această privință B. Malinowski face următoarele juste observații: „Magia o întâlnim pretutindeni unde elementele hazardului, ale accidentalului și jocul emoțiilor oscilând între speranță și teamă își dau drumul liber. Nu o întâlnim niciodată acolo unde ceea ce vrei să obții poate fi atins cu o lovitură sigură, unde rezultatul depinde într-un anumit fel de metodele raționale și de procedeele tehnice. Magia se întâlnește

mai mult acolo, unde elementul de pericol este în evidență. Nu o întâlnim pretutindeni unde o siguranță perfectă nu lasă loc la nici un presentiment. Iată factorul psihologic". (B. Malinowski, *Myth în primitive psychology*, p. 108, citat de L. Bruhl, op. cit., p. 52-53).

66 Ocoliș, Sava Sbâncă, 50 ani.

⁶⁷ Ocoliș, idem.

⁶⁸ Ocoliș, idem.

⁶⁹ Privită statistic frecvența numerelor magice din Munții Apuseni, procentul cel mai mare îl obține numărul „nouă” (52,2 %), urmând după aceea numărul „trei” (21,8 %). Acest aspect va fi analizat mai amănunțit la capitolul despre Descântece.

III. VIAȚĂ, TEHNICĂ, MEDICINĂ

1. Determinări magice în desfășurarea vieții. 2. Credințe și practici în legătură cu nașterea. 3. Primele zile după naștere: epocă de sensibilitate magică. 4. Nunta și înmormântarea sunt însoțite de practici magice. 5. Tehnica magică în diferite ocupații. 6. Tehnica magică în medicina populară.

1. Fiind familiarizați, după analiza spațiului și timpului, cu perspectivele gândirii magice nu ne este greu să ghicim de la început că și viața, care nu e decât desfășurarea timpului psiho-biologic, va fi privită într-un mod deosebit de felul în care suntem obișnuiți să o vedem. Pentru noi viața se scurge lent, în ritm crescendo și descrescendo. Chiar și atunci, când vorbim despre vârstă se subînțelege o unitate organică, o continuitate biologică și psihică, ce leagă diferitele faze ale vieții. În gândirea magică însă, viața apare formată dintr-o succesiune de momente deosebite calitativ, structural. La popoarele primitive se constată chiar o discontinuitate în ceea ce privește copilăria și maturitatea. Individul când trece prin riturile speciale, dintr-o vârstă în alta, devine după credința lor un alt om, cu un alt eu. În unna acestei concepții au luat naștere clasele de vârstă pe care le găsim la toate popoarele, mai ales în stadiul primitiv. Se produce chiar o discontinuitate religioasă prin care orice fază a vieții câștigă o semnificație magică deosebită: nașterea, nunta, sarcina, moartea etc. marcate prin rituri de inițiere. Se poate deci vorbi de un „timp biologic religios transfigurat”¹. Fazele vieții sunt adesea despărțite printr-o epocă critică, mai scurtă sau mai lungă, marcată prin o multime de precepte rituale.

2. E desigur interesant să treci în revistă credințele în legătură cu viziunea magică despre viață chiar și numai la poporul român. Surprizele se pot găsi în expresii și obiceiuri de fiecare zi. Cele mai numeroase credințe de natură magică sunt însă în legătură cu nașterea, care este și evenimentul cel mai important din viață. Primele zile de la naștere constituie timpul „critic” în viața fiecărui om deoarece atunci i se scrie ursita. De aceea orice acțiune, orice obiect din apropierea copilului îi poate influența în bine sau în rău viața. Dar determinările magice încep chiar din

timpul sarcinei, când femeia gravidă trebuie să respecte o multime de prescripții. Toate acele indicații tabu nu au alt scop decât de a împiedica sau de a facilita transmiterea anumitor defecte sau calități ființei ce se plămădește în straturile mamei. De aceea o femeie însărcinată, dacă vede un om urât sau un animal pocit, trebuie să-și aducă aminte de starea în care se află și să se gândească să nu facă copilul la fel². Să nu-și pună flori la brâu pentru a nu avea copilul pe obraz³. Să nu dea cu piciorul în pisică sau în câine că va face copilul cu par pe trup⁴. Din contră, când o femeie însărcinată vede un om frumos, îi calcă pe urmă zicând următoarele versuri:

Calcu-ti urma,

iau-ti forma:

pruncul meu

în chipul tău ! ⁵

În timpul nașterii există de asemenea o serie întreagă de indicații magice. Femeia trebuie să nască cu ușile încuiate pentru ca să nu poată fermeca nimeni pe noul născut⁶, sau să-l nască pe un obiect oarecare că „atunci pe ce gândește se împlinește”⁷. Alte credințe spun că la naștere să nu fie nimic încuiat sau înnodat în casă și să nu se vestească în sat⁸, să nu tie nimeni, că atunci naște mai ușor.

3. Îndată ce a apărut o nouă ființă, moașa și femeile din jurul mamei trebuie să îndeplinească și ele, mai ales în primele zile, diferite practici pentru a determina calitățile noului născut. Astfel, în prima scaldă se pun flori ca să fie frumos, iar mai înainte de a suga întâiul lapte i se dă apă de pe un clopot să-i cânte gura precum clopotul⁹. În prima scaldă se mai pune un ban de argint „ca viața lui să rămână nepătată ca argintul”¹⁰. În leagăn i se pun foarfeci, sfredel, cutit sau alte obiecte de fier pentru a depărta spiritele rele. Se mai pune o carte pentru a fi bun cititor, un fluier pentru pastor și broderii pentru destoinicia fetelor”. Contra deochiului i se pune ceva roșu¹². Alte indicații sunt în legătură cu tăierea buricului¹³, cu îngroparea sau aruncarea „casei copilului”, a scaldei ș.a. Toate aceste credințe și datini, la care se adaugă o sumedenie întreagă, au la bază un singur substrat psihologic mărturisit sau nu, anume că în aceste prime momente de la naștere se conturează individualitatea omului. Întrezărim aci credința ca omul matur nu se formează ca personalitate în

copilărie și pubertate, ci în primele zile de la naștere când i se urzește întregul fir al vieții. „Ursitoarele”, fiinte mitologice variabile ci număr⁴, nu sunt, după părerea noastră, decât personificarea târzie a acestei străvechi credințe.

Dar epoca de sensibilitate magică a copilului se prelungește aproximativ șase săptămâni după naștere. În acest timp trebuie luate toate precauțiile necesare pentru împiedecarea spiritelor rele de a face vreun rău copilului, de a-l schimba sau de a-l poci. În acest sens mama nu trebuie să se întoarcă niciodată cu spatele către copil, să nu-l lase singur și să-i puie în leagăn aiu, fier și o mătură⁵. În alte sate această regulă se respectă numai până la botez⁶. În cazul când un copil se îmbolnăvește greu i se schimbă numele botezându-l din nou, desigur, în credința că procedând astfel se naște o altă ființă fără să aibă boala celei precedente⁷. O deosebită atenție trebuie acordată somnului și laptelui copilului. Pentru a nu fi duse de persoane străine care vin în vizită, acestea trebuie să lase ceva în casă, o strămătură, sau să-i dea un ban copilului⁸. La fel și celelalte momente care marchează diferite epoci în desfășurarea copilăriei: întărcatul, primii pași, scoaterea dinților ș.a. Toate sunt împreunate cu practici magice⁹.

4. De asemenea căsătoria - actul de fundamentare al vieții sociale - este precedată aproape întotdeauna în satul românesc de vrăji pentru ursit și dragoste²⁰, iar celebrarea ci este însoțită de practici magice cu scopul de a determina norocul conjugal, fertilitatea, bogăția și buna înțelegere între soți. Respectarea lor se face cu aceeași atenție cu care se aranjează aspectul economic sau cel social-religios al ceremonialului. Și nu mai puțin elemente magice cuprinde ritualul morții și înmormântării pentru împăcarea sufletelor celor morți cu cei rămași în viață și mai ales a-i feri pe cei din urmă de vizitele nedorite ale strigoilor²¹. Magia devine astfel o armă de fiecare zi care îl însoțește pe om de la naștere până la moarte, apărându-l contra nenorocului, neșansei și spiritelor demonice.

5. Dar nu numai desfășurarea vieții individuale a omului, ci și activitatea lui de fiecare zi, cât și cea periodică - munca pentru asigurarea existenței - este însoțită, după cum am văzut și în capitolul anterior, de practici asemănătoare. Se constituie astfel o tehnică de natură magică care probabil că a precedat pe cea

pozitivă. Mai ales pentru popoarele primitive tehnica magică este tot atât de necesară ca și cea pozitivă. Pentru melanezieni însemnează să pierzi timpul la pescuit aruncând o plasă fără să respecti riturile care sunt asociate²². Magia și activitatea omenească devin astfel elemente inseparabile. Aceasta nu însemnează că primitivul ar ignora efectele datorate efortului uman sau datorate proprietăților naturale ale lucrurilor. Magia este ceva care se adaugă la celelalte efecte. Totuși melanezienii din insulele Trobriand, care sunt excelenți cultivatori, sunt convinși, spune Malinowski, că fără magie nici îndemânarea lor, nici munca asiduă, nici ploaia, nici bogăția solului nu pot să aducă roadele dorite. Din prima zi a sezonului și chiar înainte și până la ultima, operațiile magice - acțiuni simbolice în cea mai mare parte - sunt absolut necesare cultivării pământului²³.

Același lucru se poate urmări cu prisosință în credințele românești din Munții Apuseni. Tehnica magică este necesară în orice activitate omenească. Am amintit semănatul cu ochii închiși pentru ca păsările să nu vadă semințele. Tot cu ochii închiși sunt scoși afară din casă puii de găină pentru ca să nu-i mănânce uliul, iar când se pun ouăle pentru clocit li se dă nume feminin: Ioană, Ană, Mărie, Iuliană etc. pentru ca să iese puice²⁴. Când mulgi vaca să te speli pe mâini înainte de a umbla la foc să nu crape ugerul vacii, iar dacă laptele dă în foc să pui sare peste el²⁵. În special creșterea vitelor - ocupație esențială și străveche la poporul român - e plină de practici magice, pe care le vom analiza mai amănunțit în capitolul despre vrăji.

6. Dar alături de desfășurarea ritmică a vieții²⁶, de fazele ei împreunate cu rituri de inițiere și protecție, afară de munca de toate zilele în care tehnica magică joacă un rol important, țăranul și omul primitiv întrebuințează în aceeași măsură principiile magice și în vindecarea diferitelor boli. Medicina populară nu este altceva decât o interesantă îmbinare de empirism și magism în care cu greu vei putea distinge elementele unuia de ale celuilalt. Prin ritual, prin forma de exprimare, rețetele sunt aproape întotdeauna magice, iar prin substanțele și procedeele întrebuintate ele ascund un empirism de o netăgăduită vechime și eficacitate. Desigur, e greu să răspunzi la întrebarea ce e magic și ce e empiric în credința că o boală poate fi luată în vis, sau

călcând în urma unui om bolnav²⁷. Ori în procedeul de vindecare prin descântec, prin maslu făcut de trei sau șapte popi²⁸, prin rugăciunile alor șapte femei bătrâne sau prin citirea Vsului și Paraclisului Maicii Domnului de trei ori de către trei copii²⁹, ori în întrebuintarea apei sfințite de la Apăbotează pentru durere de măsele³⁰, sau apă de rouă pentru durere de ochi³¹. Greutatea dispare însă îndată ce alături de procedee se adaugă nume de plante cu efecte terapeutice³²: iarba lui Tatin (*Sinphytum officinale*), rostopască (*Chelidonium majus*), lipean (*Lappa major*), sunătoare (*Hypericum perforatum*), buruiana matricei (*Tanacetum vulgare*), usturoi (*Allium sativum*), buruiană de zgaibă, busuioc (*Ocimum basilicum*) ș.a.³³, sau întrebuintarea diferitelor substanțe: lapte de capră neagră, miere de stup, unt, piele de șarpe, apă neînțepută, cărbuni stinși, tuică, unsoare de două feluri etc. Și tot astfel poli să fii sigur că e vorba de pură magie când pentru a vindeca „scala” de la piciorul unui animal ti se recomandă să-i întorci urma cu pajiștea în jos sau oprirea „rândurilor” prin purtarea unor flori roșii în sân sau la gurguiul opincilor, sau prin întrebuintarea primei cămăși a unui copil, pentru a nu mai vorbi de atât de variata combatere magică a ciumei.

NOTE:

IL. Blaga, Cursul Despre gândirea magică. Lecția 10 din 5.XII.1939.

² Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 ani.

³ Poșaga-de-Jos, Tudoră Urs, 37 ani.

⁴ Ocoliș, idem. Alte interdicții: „Femeia însărcinată nu poate turna apă la spălat”

(Hășdate, Mărie Ilea, 78 ani); „Să nu-i treacă nime peste picioare, dacă trece să treacă

înapoi” (Ocoliș, idem); să nu i se refuze nimic de mâncare: „Nu mănă nevasta că

sarcina cere” (Ocoliș, idem). Vezi și alt material în Em. Petrovici, Folklor de la Moji

din Scărișoara. Anuarul Arhivei de Folklor, V (1939), p. 128. ⁵

Ocoliș, Sava Sbâncă, 50 an. ⁶ Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 an.

Ocoliș, idezn.

8 Dacă a aflat cineva că o femeie trebuie să nască, atunci ea nu va putea naște până

nu află nouă fete (Poșaga-de-Jos, Tudoră Urs, 37 ani).

⁹ Idem.

10 Frâncu-Candrea, op. cit., p. 147.

11 Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 an.

12 Idem.

13 „Am auzit că pun buricu și «locu» pe la streșini, da nu știu de ce" (Poșaga-de-Jos, idem).

14 „Ursătoarele vin în serile fără sot, a treia, a cincea, a șaptea seară și croiesc ursita. Unii cred că ursitoarele sunt trei fete, iar alții spun că ar fi douăsprezece. Ursitoarele sunt cu furcă în brâu și precum rup firul așa curmă și zilele omului. Una îi hotărăște anii vieții, alta frumusețea, a treia bogăția sau sărăcia; glorie sau robie. Mai înainte de a se hotărî se sfătuiesc asupra ursitei copilului. Cea mai bătrână întreabă pe celelalte ce soartă să-i croiască ? Ele îi răspund să-i urziască bine ! Ea însă urzește după cum a fost mulțumită sau nu, adică bine sau rău zicând: «Să aibă traiul meu din cutare zi și somnul meu din cutare noapte». Celelalte două știind că în acea zi și noapte n-a fost mulțumită o roagă să fie miloasă. Un copil, la căpătâiul căruia ursitoarele nu s-au înțeles, va avea o viață zbuciumată în bine și în rău" Frâncu-Candrea, op. cit., p. 148.

15 Sălciua-de-Sus, Lină Chirilă, 64 an. Cf. Frâncu-Candrea, op. cit., p. 148: „După naștere mama nu trebuie să doarmă cu spatele spre copil că vin smeoaițele și schimbă copilul".

16 Orăști, Ioană Urdă, 64 an.

¹⁷ Ocoliș, Nastasie Chiampău, 38 ani.

¹⁸ Ocoliș, Maria Sbâncă, 70 ani. Cf. Frâncu-Candrea, op. cit., p. 147.

19 Iată câteva exemple: „Dacă vrei să înjărci copilul și după aceea iar îi dai tăiă, atunci ăla se face deochietor" (Ocoliș, idem), „Când începe copilul să meargă îi faci cruce eu un cujit înaintea picioarelor, zicând: «Nu tai pașii copilului, că-i tai piedica» " (Ocoliș, idem); „Când cad dintii se aruncă peste casă și se spune:

«Na, cioară, un dinte de os și-mi dă unul de fier» " (Poșaga-de-Jos, Tudoră Urs, 37 ani).

20 Vezi Capitolul Vrăjile, p. 41.

21 Pentru a nu se face strigoi se pun în sicriu arnici negru sau îi străpunge inima mortului eu o seceră, iar dacă strigoiul se arată după înmormântare, atunci se scoate din groapă și se ia pielea de pe el, Em. Petrovici, op. cit., p. 165-166. Există sate în Munpi Apuseni în care dezhumarea se face chiar în prezența preoților (în jurul Zlatnei).

22 Levy-Bruhl, *Experience mystique*, p. 49.

23 Astfel ca o plantajie să fie fertilă trebuie să fie cultivată de o femeie însărcinată, iar pentru ca tuberculele de „taro” să fie mari și rotunde, se îngroapă în plantajie pietre de aceeași formă rotunde și mari (op. cit., p. 242). Tribul australian Nagas pentru a obține o recoltă bogată execută o acțiune simbolică, în care prin mimică și gesturi se imită cum apasă de greu în spate povara din recolta bogată a plantei „padi” (ibidem, p. 289).

24 Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 ani.

25 Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani.

26 Există o serie de indicații magice în legătură cu cele mai neînsemnate acțiuni zilnice ale omului: să nu te scoli din pat cu piciorul stâng, să nu te atingi cu mătura că te dor picioarele, să nu te ștergi doi înși pe aceeași ștergătoare că te cerji, să nu coși cămașa pe om că se apropie de el Nebunu (Diavolu) etc. (Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani).

27 Ocoliș, Dochie Cora, 51 ani.

²⁸ Ocoliș, Petru Sbâncă, 58 an.

29 Ocoliș, idem.

30 Ocoliș, Ileana Cora, 90 an.

31 Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 an.

32 Există și plante cu calități magice dar nu și medicinale: mărăguna (*Atropa belladonna*) și iarba fiarelor (*Vincetoxicum officinale*). Aceasta bineînțeles în procedeul popular.

33 „Iarba lui Tatin, pentru clătănătură, când ai căzut. Lipean e pentru boală lumească cu răstupească oiască, cu pătrunței, eu urzâci, le fierbe laolaltă și bea zeama. De mătrice, când te doare foalele, mere foalele verde, fierbi buruiana mătriceii cu apă și eu ginars și bei. Este o buruiană îi zâce «gonijă» (?) n-are frunză, eu

flori albe, îi bună pentru gonit" (Ocoliș, Docie Cora, 52 an).

PARTEA A DOUA

VRĂJILE

I. VRĂJILE

1. Precizări de termeni. 2. Spontaneitatea creatoare în domeniul magiei. 3. Vräji în legătură cu diferite ocupații: vânat, pescuit, albinărit s.a. 4. Întrebuințarea mătrăgunei în diferite vrăji: prosperitate, dragoste, joc, îndrăgit, măritat, c.a. 5. Vräji pentru prinderea holilor. 6. Rolul de vrăjitor al popii din Lunca. 7. Vräji anulate de contra-vräji. 8. Vräji în interesul colectivității: provocarea ploilor vi alungarea furtunilor. 9. Combaterea magică a ciumei.

1. Terminologia românească referitoare la foclorul magic ne oferă o mare variație și bogălie. E suficient pentru aceasta să amintim că numai în ceea ce privește incantatia magică și actiunea ei, avem mai multe sinonime: descântece, vrăji, farmece, făcături, desfaceri, boscoane, năvrăjii ș.a. Această bogătie denotă marea consideratie de care se bucură fenomenele magice la poporul român, indicând și anumite influente suferite în decursul timpului. E de remarcat însă faptul că atât „descântecul”, de origine latină, cât și „vrăja”, de origine slavă, și „farmecul”, de origine grecească, exprimă în limbajul popular unul și același lucru, fiind deci vorba numai de un împrumut de termeni, nu și de notiuni. Totuși evoluția semantică și necesități de natură metodologică ne pretind să facem unele distincții. Astfel descântatul și desfacerile cuprind magie defensivă, iar vrăjile și farmecele pe cea ofensivă. Dar având în vedere că termenii variază și după regiunile țării, trebuie să ne reținem de la generalizări grăbite. Într-o astfel de greșeală a căzut S. Fl. Marian când făcea deosebire fundamentală între descântece, vrăji, farmece și desfaceri, pe care le considera ca specii deosebite ce nu trebuie confundate.

Încercarea de sistematizare a lui Marian a fost combătută de A. Gorovei, care a arătat că nu trebuie să facem deosebire decât între descântece, de o parte, și vrăji și farmece, de altă parte. „Vrăja și farmecul este unul și același lucru, spune Gorovei și înseamnă

operapia sau actiunea săvârșită în scop de a face cuiva bine sau rău cu ajutorul unor forțe supranaturale de care dispune o anumită persoană în legătură cu puterile oculte, Descântecul este formula verbală, care uneori poate face parte integrantă dintr-o vrajă"². Noi păstrăm această distincție între vrajă și descântec - deși în vorbirea curentă a poporului ea nu apare necesară - pentru motivul că notiunea de vrajă traduce foarte bine pe cea de „acțiune magică” sau magie în general. De asemenea cuvântul descântec exprimă notiunea de „acțiune prin cântec” (incantatio). Astfel prin vrajă vom înțelege în cursul acestei lucrări orice acțiune cu scop practic, condusă de principiile gândirii magice. Prin descântec vom înțelege vraja exercitată prin formula orală, sau prin incantații, deși descântecele se întâlnesc de cele mai multe ori în combinație cu cele dintâi.

Notiunea de vrajă o mai opunem și credințelor magice, sau superstițiilor, elemente psihice cu conținut intelectual-afectiv, prin care se interzice, sau se recomandă, o anumită acțiune și chiar fală de practicile magice, în care pe lângă elementele intelectuale și afective intervine și o acțiune redusă, dar care formează toate un bun comun al satului întreg, în timp ce vrăjile constituie, după cum am spus, o tehnică individuală, aparținând numai unora din membrii grupului social, clasei vrăjitorilor care constituie un fel de elită a mentalității magice. În timp ce credințele sau superstițiile constituie o prezentă de fiecare zi în mentalitatea satului, iar practicile magice intervin și ele destul de des, la vrăji în schimb se recurge mult mai rar și numai în anumite cazuri. Vrăjile devin astfel apanajul unor elite. Din punctul nostru de vedere vrăjitorii nu sunt altceva decât reprezentanții mentalității rurale care trăiesc cu mai multă intensitate și autenticitate viziunea magică a lumii. Ei cunosc mai multe din secretele acestei lumi, organizată în concepția lor pe baza principiilor magice și caută să le utilizeze punându-le în serviciul omului. Operația este întrucâtva identică cu cea a specialistului în știință pozitivă, care descoperind legile fizice ale naturii, încearcă să o stăpânească supunându-se lor. Asupra acestui caracter de elită al vrăjitorului, vrem să ne oprim un moment.

2. Mult timp s-a crezut, datorită unei anumite orientări traditionaliste, ce-și are originea în opera lui Tylor, că practicile

magice sunt simple supraviețuiri, superstitii din epocile anterioare, transmise pe calea tradiției sau inițiatică, iar vrăjitorii nu sunt decât depozitarii acestei tradiții. De altă parte, teoria anonimului și colectivismului crealiunilor populare au contribuit cu teoria de mai sus la neglijarea studiului individualităților creatoare în domeniul magiei. În cercetările noastre am avut însă de câteva ori ocazia să ne convingem că în domeniul magiei, ca și în cel al poeziei populare în general, izvorul generator n-a secăt, motive magice și mitice se nasc și astăzi, în al douăzecilea secol, cel puțin în satele retrase de munte, unde mai dăinuiesc negurile gândirii magice. Desigur, acest act generator, pe care nu e cazul să-l dezvoltăm aici, ține de însăși natura creației culturale. Aceasta a fost impresia noastră din când în când când ne aflăm în fața unor mari personalități din domeniul magiei. Natural.. creația magică are o altă structură decât cea poetică. Originalitatea creației magice e mult mai îngrădită, desfășurându-se în anumite tipare stereotipe, la baza cărora stau principiile gândirii magice.

Spontaneitatea creatoare în domeniul magiei trebuie să o admitem în oarecare măsură și pentru a explica multinicia variantelor și motivelor magice. Căci ar fi aproape imposibil, sau în orice caz greu de explicat, infinita variație de precepte magice, dacă am considera magia numai ca o supraviețuire din epoci trecute. De altfel surprindem chiar la vrăjitoarele noastre o oarecare conștiință de originalitate în ceea ce privește practicile magice. Observarea acestei situații de fapt a dus probabil și la formularea ei în următorul proverb întâlnit în Munții Apuseni:

Câte sate, atâtea legi,
câte babe, atâtea vrăji³.

Același lucru se poate observa și la descântece. Vrăjitorul nu învală descântecul în mod mecanic de la început până la sfârșit, ci nu înalță imaginile intuitive, adică ideile, care de multe ori - când memoria descântătonului e mai puțin dotată - se substituie între ele, încât contaminarea descântecelor e aproape regulă generală. În Munții Apuseni am cules descântece de la două surori care învățaseră să descânte de la aceeași persoană - de la mama lor - și totuși materialul comunicat de ele diferă destul de mult. Tot în Munții Apuseni am cules mai multe variante ale aceluiași

descântec de la persoane diferite, 2 jungând la aceeași constatare: varianta se produce, făcând abstracție de variația limbajului, numai prin substituiți de imagini. Acestor variante le-am dat numele de inter-individuale.

Alături de această experiență am mai încercat o a doua. Am cerut să mi se dicteze de către același vrăjitor aceleași descânțece la anumite intervale de timp. Am constatat astfel că de fiecare data descântecul prezenta o altă versiune, uneori inversându-se chiar imaginile intuitive. Aceste variante, pe care le-am numit intt-a-individuale, prezintă o foarte mare asemănare cu cele interindividuale, dovedind că unul și același proces le produce pe amândouă. Vrăjitorul creează de fiecare dată descântecul, servindu-se însă de materialul stereotip al imaginilor intuitive. De multe ori el recurge chiar la reproducerea în proză a acestor imagini când nu mai dispune de capacitatea de versificare.

Acest aspect al descântecelor a fost în general neglijat de cercetători, deși credem că merită toată atenția. Vrăjitorul trebuie considerat ca o individualitate creatoare, ale cărei procese de creație trebuie studiate amănunțit. Vrăjitorul este astfel un rapsod al poeziei magice (incantația) după cum există rapsozi ai poeziei lirice sau epice. Trebuie să reținem însă faptul că rapsodul popular e în același timp și un creator.

Vrăjitorul, privit din punct de vedere al materialului poetic, este o adevărată comoară. Un vrăjitor sau vrăjitoare poate să-ți spună zile întregi balade și legende, dar foarte rar poezie lirică. Aceasta dovedește că vrăjitorul are o anumită structură sufletească bine conturată, care îl îndreaptă spre genul epic și mai ales dramatic. Descânțecul este în primul rând un amestec de poezie epică și dramatică. De astfel magia, prin lupta pe care a deschis-o între om și natură, a fost prielnică dezvoltării sentimentului dramatic.

Sunt suficiente, credem, și numai aceste câteva observații fugare, pentru a ne da seama că e o mare greșală a studii descânțecul în sine, fără să ținem seamă și de vrăjitor.

Dacă acesta este raportul dintre vrăjitor și descântec - o mare libertate de a combina diferite imagini ale descântecelor și de a construi din ele infinite variante - același lucru se poate constata și în ceea ce privește „mânuierea” diferitelor vrăji. O practică oarecare observată la un vrăjitor poate fi desigur moștenită

întocmai de la un înaintaş, dar poate fi în acelaşi timp o invenţie mai mult sau mai puțin conştientă a vrăjitorului respectiv, chiar şi atunci când s-ar găsi identică şi la alţi vrăjitori. Originalitatea unei astfel de invenţii nu este decât un liber exercitiu al vrăjitorului cu principiile magice generale. Pentru a dovedi aceasta, să dăm câteva exemple. Între credinţele citate în prima parte a lucrării se găsesc unele care par a sta între ele într-o vădită contradicţie. Astfel se spune că nu e bine să lucrezi nimic în afară din casă după asfintitul soarelui, pentru a te feri de puterile necurate ale nopţii. După o altă credinţă însă e bine să începi semănatul grâului după asfintitul soarelui, pentru ca păsările să nu mănânce holda. E evident că prima superstitie s-a încheiat în jurul unui sâmbure magic, care în fond e tot o credinţă conform căreia după asfintitul soarelui circulă duhurile rele ale nopţii, iar în cazul al doilea, semănatul pe întuneric, superstitia e în directă legătură cu un alt motiv magic, cu principiul analogiei, în baza căruia dacă arunci prima sămânţă cu ochii închişi şi pe întuneric, păsările nu vor vedea să mănânce holda. Uneori chiar acelaşi principiu poate servi cauze deosebite, după intenţia celui care îl întrebuinţează. Astfel se întâmplă cu principiul analogiei din următoarele credinţe: a. La naştere e bine să fie uşa descuiată, pentru a naşte mai uşor; b. La naştere e bine să fie uşa încuiată, pentru a nu putea ferma pe noul născut.

Ingeniozitatea vrăjitorului constă în aceea de a găsi pentru fiecare situaţie irezolvabilă pe căi obişnuite, prin tehnică pozitivă, o soluţie magică. De aceea de multe ori vrăjitorii sunt specializaţi în anumite vrăji. Unii se pricep la alurigarea ploilor, alţii la aducerea mătrăgunei, alungarea ciumei, aducerea laptelui la vaci ş.a. În unele vrăji se acţionează în mod individual, în altele colectiv.

3. Vânătoarea şi pescuitul, ocupaţii ale căror origini se leagă de cele mai primitive epoci ale omenirii, sunt aproape întotdeauna însoţite de practici magice. Desigur, poporul român trăind mai puțin din vânat şi pescuit, dispune de o magie mai redusă în cadrul acestui capitol. Totuşi, indicaţii numeroase despre legătura dintre tehnica magică şi cea pozitivă a pescuitului şi vânătoriei se găsesc pretutindeni în cuprinsul ţării. Astfel în Munţii Apuseni când un vânător se duce întâia dată cu o puşcă nouă la vânat trebuie să o treacă mai întâi prin foc⁴, şi să împuşte orice vietate i-

ar ieși în cale, chiar și o tarcă, iar cu sângele ei să ungă teava puștii⁵. În tot parcursul drumului, condiția esențială este de a nu fi întrebat de nimeni sau în cazul cel mai rău să nu i se răspundă. Aceleași reguli se observă și pentru norocul la pescuit.

Uneori se întrebuințează în acest scop și „pasta”. Cine vrea să prindă pește se duce în ziua de Paști la biserică să primească „paștile”, dar nu le mănâncă, le ia și le aruncă la pești în apă și aduce pește totdeauna⁶. Funia de om spânzurat de asemenea aduce noroc la pescuit. „Un om a avut și-o prins pește mult, da' n-o putut-o tinea mult timp, că l-o fost strigat noaptea”⁷. Și la vânat, cine vrea să aibă noroc își leagă „paștile” într-o „cloambă” (creangă) și le împușcă. Atunci, când merge la vânat vine o cătană mica (Satana) - numai el o vede - cu o „beardă” (secure) în mână și ea dă cu „bearda” și orice vânat merge înaintea lui. Acela nu mai scapă de el⁸.

Prin astfel de procedee vrăjitoarești își explică poporul calitățile excepționale ale unor vânători, bănuiri adesea de legături necurate și despre care se povestesc isprăvi unde superstitia își dă mâna cu legenda. „O fost aici în Poșaga-de-Sus un vânător, Bodea Nicolaie îi zăcea, și o ieșit de la Turda prefectul și pretorul la vânat și o tot umblat toată ziua. Și o zâs ăla către Pașca, notarul de la Sălciua: «Mă, Pașca mă, voi să mai umblati patru zile și nu ti vâna nimic, dar eu când vreau atunci pușc !». Și o zâs pretorul să-i dea o «lită» (kg) de vinars. Și el o pus pușca la ochi și o vânat o căprioară. Și o zâs: «haidati pe un pârâu» și o vânat și un porc”⁹.

Dar nu numai vânătoarea și pescuitul sunt împreunate cu practici magice, ci și alte ocupații prin care se asigură existența vegetativă a omului. Am avut numeroase ocazii să cităm exemple și în capitolele anterioare. Dar numărul lor este inepuizabil. La Ocoliș există oameni care și astăzi când scot albinele primăvara le dau drumul prin „hiclean” (gâtlej) de lup, ca să mănânce pe ale vecinilor și să aducă mierea la ei¹⁰. Alții știu să „lege” stupii pentru ca să nu le fugă roiul sau să nu-i poată fura nimeni. La grajdul vacilor¹² se pune o furcă de tors cu caier și fus pentru a nu se apropia nevăstuica, iar la „titirezul” (grăuntar) de la moară un ciucur roșu, ca să vină multă lume la moară¹³. Despre unii oameni se crede că umblă și cu lucruri „necurate”, că au „spiriduș”¹⁴,

sau „iarba fiarălor” încât nu pot fi legați sau nu se lipește glontul de ei¹⁵

4. De foarte multă considerație vrăjitoarească se bucură și mătrăguna. Cărciumarii obișnuiesc să pună în butea cu vin o bucată de mătrăgună luată pe „găzdușag”, că atunci omul care bea nu mai pleacă până termină banii¹⁶. La Sălciua-de-Jos pentru aducerea mătrăgunei se plătesc două femei care știu s-o culeagă. Acestea iau tot felul de băuturi din cărciumă, apoi pâine, sare, praf și un ban, după ce le-au învârtit de trei ori în jurul unui butoi contrar mersului soarelui. Cu toate acestea se înconjoară mătrăguna închinând și dorindu-le celor ce intră în cărciumă să nu mai iasă cu punga plină de acolo. Astfel culeasă ea se pune sub butoiul cu vin sau o bucătică din ea în băutură. Se și zice despre unele cărciumi, că pentru aceea merge lumea la ele pentru că-i duce mătrăguna¹⁷.

Întrebuințarea mătrăgunei e însă mult mai frecventă în vrăjile de dragoste¹⁸, când se poate lua pe „măritat”, pe „joc”, pe „îndrăgit”, sau pe „urît”. Uneori se întrebuințează împreună cu hr̥eanull⁹. Există două feluri de mătrăgună: „una-i petată, aceea îi bună”²⁰. Mătrăguna se aduce din locuri întunecoase, din păduri, de unde „nu se aude cocoșul cântând și pasăre ciripind”²¹ și nici pisicile mieunând²², adică departe de sat. Procedul aducerii mătrăgunei e destul de complicat. În Ocoliș se duc după mătrăgună două fete dezbrăcate în miezul nopții²³. La Sălciua-de-Jos o culeg două femei mai bătrâne marța și pe nemâncate. În drum spre locul de unde se culege nu se vorbește cu nimeni, de aceea culegătoarele pornesc din sat dis-de-dimineată pentru ca să nu se întâlnească cu cineva care să le descopere eventual intențiile. La culesul ei se duc cu pâine, sare și un ban. O caută spunând rugăciunile în gând și găsind-o în locurile ferite, procedează la culesul ei. Culegătoarele trebuie să se dezbrace și să facă trei mătânii cu fata spre răsărit. O înconjoară apoi de trei ori, în timp ce-i descântă sau o vrăjesc. Mătrăguna este scoasă după aceea cu sapa și culcată către răsărit. În locul de unde au scos-o femeile așază pâinea, sarea și banul, care constituiesc plata mătrăgunei. Ea trebuie plătită, căci altfel pe lângă că nu-i de leac, noaptea va striga pe cei care au cules-o să o ducă de unde au adus-o, iar dacă nu o duc se răzbună. În cele din urmă femeile așază pământul săpat în locul

de unde au scos mătrăguna și. mai fac trei mătăanii cu fata spre apus. Acestea fiind terminate, femeile se așază spate la spate, una cu fata la răsărit, iar cealaltă la apus. Cea care este cu fata la apus ridică mătrăguna și o predă celeia cu fata spre răsărit. Cu aceasta ritualul culegerii se termină²⁴.

În regiunea Albacului merg după mătrăgună șapte fete în pielea goală cu o pogace și cu lapte de „gudă” (cătea). Pogacea o dan la feciori, să umble feciorii după ele cum umblă câinii după „gudă”²⁵. În cazul când fetele nu execută ritualul prescriș, mătrăguna se poate răzbuna pe ele luându-le mintile și făcându-le să se dezbrace între oameni²⁶. Descântecul și vrăjile variază și după modul de întrebuintare. Altul este ritualul scoaterii mătrăgunei „pe măritat”. „dragoste”, „joc” sau „urât” și altul când se culege pentru „lege”, „bolunzâi” și chiar, „moarte”²⁷.

Când se culege pentru „joc”, la Sălciua, fetele se învârtesc de trei ori în jurul mătrăgunei, zicând:

Hop, hop, hop,
cu mine-n joc;
Mătrăgună, doamnă bună !

O scot apoi și o plătesc, iar când se duc fetele la joc o pun în opinca sau în pantoful drept în credința că nu vor mai fi ocolite și mai ales că vor fi jucate.

Alteori se aruncă în „strânsură”, sau se pune feciorilor în buzunar²⁸. În Ocoliș fetele o poartă la brâu²⁹. La Scărișoara, mătrăguna se culege miercuri înainte de Paști spunând următoarele versuri:

Eu te iau, matragulă,
tu să-mi stai mie de bună pe joc și pe beutură
și pe cinstea cea mai bună.

După ce au luat-o o bagă într-un furnicar. La Paști o scot și o pun într-un papuc și joacă cu ea. Care fecior va prinde de ea mai întâi, după acela se mărită³⁰.

Când se ia pentru „îndrăgit”, în timpul ritualului fetele își fac declarații de dragoste, se îmbrățișează și se sărută. Învârtindu-se în jurul plantei zic:

Mătrăgună, doamnă bună,
nu te iau pe bolunzât,
ci te iau pe îndrăgit;

nu te iau să bolunzăști,
ci te iau să îndrăgești³¹
Iar când se culege pentru „măritat” se spune:
Mătrăgună, doamnă bună,
mărită-mă-n astă lună,
dacă nu în haialantă
să nu fiu nemăritată³².
Că s-a ros coada de beartă,
dejetele de inele
și grumazii de mărjele³³
Că de nu mă-i mărita,
Doamne, rău m-oi supăra³⁴
Când se culege pentru „urât” femeile se întorc cu spatele către
mătrăgună zicând:

Eu te iau,
pe ce te iau ?
Pe urât, nu pe plăcut,
nici pe văzut.
Cine te-a lua,
sau te-a bea,
numai cu dosu te-a vedea,
cu fata ba³⁵

Mătrăguna se mai poate lua pe „legături” prin care femeile își asigură fidelitatea solilor sau a iubiților. În acest caz vraja se face în cimitir³⁶. Pot fi legate și femeile să nu aibă copii³⁷. Desigur, materialul cules de noi din Munții Apuseni referitor la întrebuintarea mătrăgunii nu este decât o infimă parte din ceea ce constituie patrimoniul magic al poporului român³⁸.

5. Dar motivele de intervenție magică sunt interminabile. Cele mai diverse acțiuni își au tehnica lor magică. Astfel există vrăji pentru a prinde pe hoti sau alți răufăcători, făcându-i să-și mărturisească fapta și să-și ceară iertare. În acest scop se line postul Sfântului Antonie și al Maicii Domnului, se duc șapte prescuri la biserică, sau se plătește preotului să citească anumite rugăciuni, în special Psaltirea³⁹. La rândul lor nici hotii nu se lasă mai prejos. Magia le servește și lor arma de apărare. Astfel pentru ca să nu fie prinși, hotii postesc în Vinerea Patimilor, sau fug de acasă când vine popa cu botezul; iar pentru a evita efectele

afuriseniilor dau din obiectul furat păgubașului și popii din Luncă, căruia i se adresează de cele mai multe ori locuitorii acestei regiuni, și atunci mai repede pătește rău păgubașul și chiar popa decât holul⁴⁰. „La fratele bătrânului ăsta i-o furat niște feciori două oi care o fost mai bune. Și el s-o lăudat către alții că-i face pe ăia de-i aduce oile și ăia or auzit și s-or dus la popa din Luncă și s-or împăcat cu el. Când s-o dus păgubașul, popa nu s-o apucat să-i facă. Atunci s-o dus la popa din Ocolișel, da' o zâs că pentru două oi nu se plătește, că «or mâncat mulți poate și tu ai mâncat !»⁴¹.

6. Din exemplele de mai sus se poate vedea cum adeseori și preotul îndeplinește funcții vrăjitoarești. În special popa din Luncă este pentru regiunea cercetată de noi un fel de vrăjitor la care aleargă oamenii din cele mai îndepărtate locuri - au venit chiar și de la Constanta - pentru vindecarea bolilor incurabile, dar mai ales pentru desfacerea anumitor vrăji. Iată două cazuri de această natură: „Un om o avut un fecior și i-o scos cărli să meargă la cătane mai repede (voluntar). și el s-o dat în dragoste c-o fată săracă și-o fugit cu ea. Și s-o dus tată-so la popa din Luncă și o zâs că-i poate aduce că-i făcut dintr-o miercură”⁴². Altă dată a venit la popa din Luncă „un domn, că avea un năcaz: oriunde mergea venea «ujogu»⁴³ de la cuptor după el. Nu-l vedea nimeni, numai el îl vedea și-l auzea. Și nu euteza să meargă nicăieri. El o fost un om de lume și zăce că nevasta i-o făcut. Și se «cânta» (plângea) domnul că nu poate să scape. Nu știu că o scăpat, o nu”⁴⁴.

7. Dar nu numai preotul are posibilitatea de a anihila efectul unei vrăji sau a desface farmecele. Această calitate o are, în cadrul viziunii magice, fiecare vrăjitor care poate acționa printr-o „contra-vrăjă”. Uneori se pot învinge adevărate lupte pe viață și moarte între doi vrăjitori care-și măsoară puterile întrebuintând vrăji și contra-vrăji. Iată o astfel de întâmplare petrecută pe versantul vestic al Munților Apuseni: „Tata o murit din fannece. Ne-am făcut casă și mama o pus mazăre până la Marta. Și găinile Martei au strâcat mazărea. Mama o pus șteregoaie⁴⁵ și or murit găinile. Marta o făcut cu dracu și mama o întors mâiturile și o căzut bărbatul Martei mort. Marta o făcut atunci boscoane de ale ei cu oase de mort și cu păr și l-o vrăjit să «clocească»⁴⁶ șapte ani.

Și când s-or împlinit șapte ani, marhăle noastre or început să zbiere în poiată, în timpul noplii. Tata s-o nimerit atunci să iese afară. Eu dimineata le dau mâncare la vaci, un vitel l-am găsit mort. Viu iute la tata și îi spui. «S-or fi culcat vacile pe el !?». «Cum să se culce, că s-o culcat dincoace» ! L-am tăiat. Tata în după-amiaza aceea n-o mai mâncat nimic, i-o intrat «aeru» (duhul) când o ieșit în puterea noplii afară. Dupăamiază o luat un «cioc» de «tenchiu»⁴⁷ și o început a-i tremura mâna. Mama înă cheamă de afară și-l întreb: «De ce-ai strâns de tenchiu ăsta ?» «Eu nu știu !». După câteva zile o murit. Câte am făcut noi să scăpăm, slujbe și câte am făcut."

„Odată mă duc la Topa⁴⁸, la bărbatul «Lincî». El nu era acasă, numa Linca. « Bună ziua ! Bine-am nimerit ?» «Bine, da' bărbatu meu nu-i aici, îi la Ceica, da' vine la amiazi. De unde ești ?» «Din Fânătă» «Al cui ești ?»; îi spui. «A Vetii ? Pă tată-to m-o cerut pe mine !» «No, pentru tata am venit». «Adus-ai ceva sămn ?»... Vine bărbatu acasă, îi spune ce caut. Deschide el o carte, Pravilă îi zicea el, și-mi spune ce-o păfît: «Pentru un pământ tată-tău își dă viața și totii vă prăpăditi, nu rămâne «absolut» nime pe lume, îi mult un om. Apoi, cum am avut o grădină într-un loc și pentru ce v-ati certat și bătrâna aceea o făcut să vă părăsăți. Ea o făcut să moară bătrânu, mamă-ta o întors să-i moară bătrânu ei. Și ea atunci o făcut de «perit» și mamă-ta o făcut de-o apărât casa, da tată-tău o ieșit afară noaptea și l-o cuprins duh necurat. Bătrâna o băgat ceva în zădu căsî. Uite, este o babă aici mai departe de Topa și aia știe să le caute». Ne-am dus amândoi la ea. «Să meri cu omu ăsta că-i din satu meu». «De unde-i» ? «Iacă de unde-i» «Acu îs bătrână» „Vină, că-ti plătesc cât nu ^{ii-o} plătit nime».

Vin cu ea acasă. Lasă până sara, după ce se culcă găinile. Cere nouă creitari⁴⁹, o litră (kg) de ovăs și un ciur. Da' zâce cătră mine: «Tineti bine de mine că de nu cad jos, că eu nu mă rog la Dumnezeu. Casa asta-i dobândită de dracu. Dacă-i de dracu, cu dracu trebuie să lucrăm». O început să cheme pe împăratul dracilor: «Să vii că-ti plătesc drumurile și-ti dau «abracu» (hrana) calului» ! După ce-o gătat cu toate o zăs: până dimineată nime să nu iese din casă. Nu vă spăriați că vine cineva să deschidă ușa de la tindă, da' să n-aveti grijă. Dimineata ne-am dus la ciur și n-am mai găsat nici bani, nici ovăs, numai niște boturi de cal⁵⁰ și oase,

păr și ată putredă. O mars ea să le tâpe pe apă. O mai făcut în sara următoare, atunci am găsit numai două împutăciuni. Când o făcut a trăia sară, n-m mai găsat nimic. O măsurat casa c-o ată și c-o olcută (oală) nouă din colt în colt și le-a îngropat la un colt. și ne-o spus să chemăm pe unul din Brădet în fiecare lună. Da' tata tot o murit. Noi am scăpat."⁵¹

8. Vrăjile cu care ne-am ocupat până acum au toate un caracter individualist, fiind executate în interesul personal al vrăjitorului sau al unei persoane care-i solicită concursul. Există însă și vrăji ce au în vedere interesele unei întregi colectivități sătești, sau ale unei regiuni. În acest caz ele pot fi făcute fie de o singură persoană, fie de mai multe. Astfel sunt vrăjile pentru provocarea ploii, alungarea furtunilor și a ciumei.

Dintre procedeele magice pentru provocarea ploii, cele mai universale sunt „rugile” de ploaie, cunoscute în tot cuprinsul țării. Ele se întâlnesc adesea în tovărășia prototipului străvechi „Caloianul” și „Paparuda”. Aceasta din urmă cunoscută și în Munții Apuseni. „Când e secetă mare se face «Baba-Rugă». Se îmbracă o fată curată cu sălcii în vale să nu se vadă nimic din ea și o duc două fete de mână prin sat. Femeile aruncă apă din ol și-i dau ceva, pită sau ouă. Și cântă toate fetele și pruncii satului până la 10 ani:

Ploaie, Doamne, ploaie
ploită curată,
din cantă vărsată,
de la Domnul dată,
la spicul grâului
și la roada tenchiului⁵².

Alteori se prinde un rac din apă, îl îngroapă în pământ, în dunga apei, și-l lasă până a plouat cât trebuie, sau se ia pământ de pe mormântul unui om spânzurat, îl pune în apă și-l lasă până plouă destul⁵³

Există și vrăjitori care „leagă ploile”, în special tiganii când fac cărămidă. „Fac un om din lut și-l îngroapă în pământ”⁵⁴. Acest „om” de lut este identic cu „Caloianul” din Moldova⁵⁵ sau cu „muma ploii” din alte părți ale Ardealului⁵⁶

Desigur că va fi existat cândva în Munții Apuseni și vraja pentru alungarea ploilor, pentru risipirea norilor și facerea timpului

frumos. Din descântecul acestei vrăji au făcut parte versurile întâlnite azi numai în folclorul copiilor:

Treci ploaie călătoare,
câ te-ajunge sfântul soare
și-ti taie picioarele
cu un mai
cu un pai
cu sabia lui Mihai,
cu cutite ascutite,
cu topoare ruginite.⁵⁷

Pentru alungarea furtunilor mari, a „buholturilor” cum li se spune în partea dinspre Bihor a Munților Apuseni⁵⁸, se trag clopotele de la biserică, se aprinde tămâie și luminarea de la maslu din Vinerea Patimilor sau cea care arde în ziua de „Apăbotează”⁵⁹. Vrajitorii specialiști în alungarea furtunei întrebuintează și alte obiecte, cutite, topoare⁶⁰, lopata de la cuptor ș.a. cu care amenintă pe șolomonar sau pe balaur. adăugând următorul exorcism:

Întoarce-te, Șărcane, înapoi
deasupra casei noastre,
deasupra tarinei noastre,
deasupra hotarelor noastre,
și te du în muntii pustii,
unde cocoșul nu cântă
și om nu locuiește
numai Dumnezeu stăpânește⁶¹

Dacă șolomonarul nu ascultă de vrăjitor, acesta poate să-l doboare jos din nori, cu balaur cu tot⁶². Pe la Albac și Scărișoara au trăit până în ultimul timp astfel de vrăjitori. „Era o bătrână, să nimerisă de fusesăm pe acolo pe la ea. Și-apoi eu numai văd că eși bătrâna din casă și ia o bâță (proptită era acolo de poiată) și-o tânea de mijloc. Și-apoi o rotilă-n patru-lături. Și-atunci strâga bătrâna: «Sus, Solomoane, sus, Solomoane, de frâu de la Solomăt ! Nu lăsa boholtu pe tarinile noastre, sus, Solomoane, de frâu !». Cu bâta aceia zăce c-o omorât șapte șerpi, și când vine boholtu, dacă are măcar cine tine bâta aceea, dacă dă cruciș cu ea, poate să-ntoarcă boholtu”⁶³

9. Un alt fenomen ce prezintă pentru satul românesc caracterul unei calamități publice și pentru a cărei alungare se întrebuintează

procedee magice este ciuma. Prin „ciumă” se înțelege în general orice epidemie sau epizootie. Procedeu magic pentru alungarea ciumei e cunoscut de obicei sub numele de „cămașa ciumei”⁶⁴. În Munții Apuseni, și mai ales în partea dinspre câmpie și până în regiunea Clujului, obiceiul se practică și în zilele noastre⁶⁵. Ritualul după care se face cămașa ciumei este în liniile sale esențiale identic în toate satele. Variațiile aparțin mai mult detaliilor. În Ocoliș, în cazul unei epidemii constatată în satele vecine, bănuită că e „ciumă” se adună în timpul unei nopți, la una din ele, șapte femei bătrâne, șapte „babe”, și încep să toarcă, să dapene, să urzească, să tese, să croiască și să coase o cămașă din cânepă. După ce-au terminat-o, în cursul aceleiași nopți iau cămașa și înconjoară cu ea șapte hotare și apoi o lasă la „vamă”⁴ sau „între hotare”, crezându-se că prin acest procedeu ciuma va fi împiedecată să intre în sat⁶⁶. În comuna Micești din apropierea Turzii și în Feleacul Clujului, cămașa ciumii e făcută de către nouă femei adunate în „crucea nopții”, de preferat marți spre miercuri, și dezbrăcate în pielea goală. Din Feleac se mai precizează că femeile care torc pentru cămașa ciumii nu tin furca în mod obișnuit, ci cu „talpa-n sus”, iar în casa în care se lucrează toate obiectele stau cu „susa-n jos”. De asemenea când se întorc înapoi de la aruncarea cămășii femeile nu trebuie să privească în urmă⁶⁷.

În cazul când „ciuma” a apucat să intre în sat, procedeele pentru scoaterea ei pot să fie uneori deosebite. Astfel în Băișoara, Cacova, Șchiopi și alte sate din apropierea Ierii, se procedează în felul următor: Se adună șapte fete fecioare și fac un „om” din paie pe care-l îmbracă cu cămașă și cu ismene tesute într-o singură noapte „de la fir până la gătat”. Omul de paie, care simbolizează ciuma, e așezat după aceea într-un car cu boi și în pocnete de bici e dus între hotare cu mare alaiu. La Băișoara e dus pe un deal numit „Medieșu”.

Tot la Băișoara există și un al doilea procedeu pentru alungarea ciumii, care ia forma unei strigări peste sat. Se alege mai întâi un bărbat al cărui nume de botez este unic în sat „să nu fie în felul lui fel de om în sat”. În cazul Băișorii cel care a participat la ultimul ritual se numește „Amos”. El se urcă pe o înălțime din apropierea satului și strigă peste sat: „Tot omul să înțeleagă că a intrat ciuma

în sat, toată lumea să strâge: «Să meargă afară !» Și atunci strigă întreg satul: „Ho, dati după ea !”.⁶⁰

NOTE:

¹ S. Fl. Marian, Vräji, farmece ,ci desfaceri, București, 1896, p. 5.

² A. Gorovei, Descânteceale românilor, București, 1931, p. 84-85.

³ Ocoliș, Nastasie Chiampău, 38 ani.

⁴ Sălciua-de-Jos, Gavrilă Borza, 61 ani.

⁵ Ocoliș, Petru Sbâncă, 58 ani.

⁶ Ocoliș, Ignat Popa, 78 ani. În comuna Purcăreti (Alba) se dau în același scop de

prosperare „paști” tuturor animalelor domestice. 7 Ocoliș, idem.

8 Sălciua-de-Jos, Gavrilă Borza, 61 an.

⁹ Sălciua-de-Jos, idem.

10 Ocoliș, Vasile Brata, 54 an.

11 „Tetea Ion de la pădure era păzitor la un baron ungar din Chimitelnicu de Câmpie. Era pădurar și grijea și de stupină. El se ducea la matcă și îi spunea unde să se ducă. Odată la o crăsmă s-o prins că cine să duce să-i aducă de la el un stup noaptea din pădure. Unu s-o apucat că-i aduce și toată noaptea s-o preumblat prin stupină până dimineata când l-o slobozât el”. (Tritenii-de-Jos, Turda, Roșca Valer, 49 ani, 13 Octomvrie 1940).

12 Făgetul Ierii, Floarea Lung, 85 an. Cf. și T. Papahagi, op. cit., p. 42.

13 Ocoliș, Todor Cretu, 75 an.

1a Spiridușul” este un obiect întrebuintat de vrăjitori, căruia i se atribuie între alte calități magice și posibilitatea de a fi interpretul între diavol și vrăjitor. Spiridușul se tine de obicei ascuns și e făcut din diferite părți de animale: cap de peste sau de broască, oase etc. Spiridușul se poate lua ca și mătrăguna pentru mai multe scopuri: pentru joc, avere sau succes în viață și altele. Cf. și Șezătoarea, I, p. 249, II, p. 97, Elena Voronca, Datinile ,ci credinfele poporului român, I, p. 466, 471; S. Fl. Marian,

Ornitologie, II, p. 252; A. Gorovei, Credinfi îi superstifii ale poporului român, p. 101 și Descânteceale românilor, p. 68-69.

15 O tradiție culeasă din Ocoliș spune despre Pîntea Viteazul că o babă vrăjitoare care i-a fost moașă l-a fermecat să nu se prindă de el glonțul de pușcă (S. Moldovan, op. cit., p. 171). „Iarba fiarălor, taie în palmă și-o bagă. Eu am văzut om legat cu funia și ăla n-o stat legat” (Ocoliș, Ignat Popa, 78 ani). „Cică, dacă ai putea găsi unde-i cuibul dânsului (ariciului), apoi dacă are pui, să-i împiedici, c-apoi iese că el cunoaște iarba fiarălor și aduce și despiedecă puii. Atunci te duci și cerci (cauti) în cuibul dânsului și găsești iarba fiarălor. Apoi cu iarba fiarălor poi descuia ușile. O jii în brîncă și-apoi pui brîncă pe ușă și se descuie ușa” (Em. Petrovici, op. cit., p. 162).

16 Soacră-mea de la Sălciua spunea că o vent o jidancă să-i aducă mătrăgună de unde nu cântă cocoșul să o bage în butea cu vin” (Ocoliș, Maria Sbîncă, 70 ani).

17 Valer Butură, Cultul mătrăgunei în tîmuni Apuseni. În: Grădina mea, Cluj, an. II (1936), nr. 10-11, p. 21.

18 Vrăjile de dragoste sunt foarte numeroase, deși noi n-am putut culege prea multe. În Valea Vadului trăia până acum câțiva ani un vrăjitor vestit pentru întreaga regiune, Goja Veselie, zis „Topu” (vent din partea superioară a Văii Arieșului, de la Mușca) care știa și „farmece de dragoste”. Vrăjile de dragoste nu sunt însă întotdeauna efectuate de un vrăjitor special, ci chiar de persoana în chestiune. Astfel unele fete fură aja de la izmenele unui fecior și suindu-se pe cuptor zic: „Cum cade aja așa să vie cutare fecior la mine” (Ocoliș, Sava Sbîncă, 50 ani).

19 Făgetul Ierii, Susana Todor, 82 ani.

²⁰ Ocoliș, Maria Mănciu, 75 ani.

21 Făgetul Ierii, Floarea Lung, 85 ani.

22 V. Butură, op. cit., p. 20.

23 Ocoliș, Nastasie Chiampău, 38 ani.

24 V. Butură op. cit., p. 20.

25 Ocoliș, Sava Sbîncă, 50 ani.

26 „La noi or îmbolunzât niște fete, se dezbrăcau între oameni. Le-o bătut cu jurajii” (Ocoliș, Maria Sbîncă, 70 ani).

27 Valer Butură, op. cit., p. 21.

28 V. Butură, ibidem, p. 20.

29 Ocoliș, Sava Sbîncă, 50 ani.

30 Em. Petrovici, op. cit., p. 160.

31 V. Butură, op. cit., p. 21 (Sălciua).

32 Ocoliș, Nastasie Chiampău, 38 an.

33 V. Butură, op. cit., p. 21 (Sălciua).

34 Făgetul Ierii, Floarea Lung, 85 ani.

35 V. Butură, op. cit., p. 21.

36 Care fac legături duc mătrăgună în timeteu și atunci îi legat până moare să nu aibă treabă cu alte muieri, să nu se însoare (Ocoliș, Nastasie Chiampău, 38 an);

„Eu numa cu muierea mea am putut face (am încercat și cu altele, dar n-am putut). Cu sojia când ai timp și ziua și noaptea poji face, dar cu alta nu" (Ocoliș, Popa Ignat, 78 ani). Există și vrăji pentru redarea puterii bărbatului, deși din Munjii Apuseni nu ne-au fost comunicate decât următoarele trei versuri, care sunt un fragment, sau mai de grabă, o parodie, a unui atare descântec:

Umflă-lî-se,

gânfa-lî-se,

forfoiaza scoală-lî-se.

(Făgetul Ierii, Floare Lung, 85 ani).

³⁷ Ocoliș, Ignat Popa, 78 an.

³⁸ Un studiu mai dezvoltat asupra acestei probleme, cu bogat material documentar,

a scris Mircea Eliade, *Le culte de la Mandragore en Roumanie, Zalmoxis. Revue des etudes religieuses* (Publiee sous la direction de M. Eliade, București, 1938, p. 209-225).

39 Ocoliș, Petru Sbâncă, 58 ani.

40 „Hojii dau din furătură și la păgubaș, că atunci păjește el dacă plătește la popa. Atunci mai iute moare păgubașul decât hojul." Ocoliș, Gligor Curșeu, 75 ani. „Odată mi-o dat o nevastă came și nu mi s-o dus de aici din piept până nu m-am dus la popa din Buru de mi-o cetit. Și stând sub patrafir s-o făcut tău lângă mine, o ieșit apă (a transpirat), și s-or dus jumerile din mine" (Ocoliș, Toader Cretu, 75 an).

41 Ocoliș, Maria Sbâncă, 70 ani.

42 Ocoliș, Maria Sbâncă, 70 an.

⁴³ 0 prăjină în vârful căreia e legat un mototol de zdrente și servește la măturatul cuptorului ars, înainte de a introduce pâinea.

-

⁴⁴ Ocoliș, Petru Sbâncă, 58 an.

- ⁴⁵ Plantă vennoasă, vomitivă (*Veratrum album*). ⁴⁶ Să rămâie farmecul în stare latentă.
- ⁴⁷ Știulete de porumb.
- ⁴⁸ Sat pe linia Beiuș-Oradea.
- ⁴⁹ Ban din fosta Austro-Ungarie (Kreutzer). 50 Urme de boturi. 51 Fânajă (Bihor), Ion Cioară, 46 ani (august 1940). 52 Porumbului.
- 53 Câmp (Bihor), Saveta Moș, 58 ani (august, 1940). 54 Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 ani.
- 55 Cf. S. Fl. Marian, Descânțețe poporane române, București, 1866, p. 299-300. „Caloianul” în Moldove servește însă la „provocarea” ploii.
- 56 Cf. Julius Teutsch, *Einiges vom Aberglauben der Rumänen*. (Sonderabdruck aus *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft*, Wien, 1907, p. 4. Obiceiul e studiat de Teutsch în *Tara Bârsei* (Neustadt), dar există și în Valea Sebeșului, jud. Alba (com. Șugag) și probabil și în alte părți.
- ⁵⁷ Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, București, 1900, vol. I, p. 510 și 1549. Descântecul împreună cu practica respectivă e cules din jud. Neamt, dar versurile citate se găsesc în tot cuprinsul țării. Vezi indicarea variantelor în A. Gorovei, *Descânțecele românilor*, București, 1931, p. 374.
- ⁵⁸ Sau „boholt”, Scărișoara (cf. Em. Petrovici, op. cit., p. 164).
- 59 Orăști, Ioană Urdă, 64 ani.
- 60 Cf. Tocilescu op. cit., p. 1549.
- 61 Ocoliș, Sava Sbâncă, 50 ani.
- 62 „Am auzit că un popă de la Rune o cetit de o picat un bălaur” (Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani).
- 63 Scărișoara, Em. Petrovici, op. cit., p. 164.
- 64 Menționată în 1718 de Del Chiaro, în *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia* (ed. N. Iorga, Bucarest, 1914, p. 46).
- 65 În Băișoara s-a practicat ultima dată în 1936, la Cacova Ierii în 1938, la Șchiopi înainte de 1914, la Micești în 1935, la Feleac în 1936 etc.
- ⁶⁶ Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 ani și Sava Sbâncă, 50 ani.
- 67 I. Chelcea, *Îndepărtarea magică a ciumei din satele ardelene*, Societatea de Măine, București, an. XIV (1937), p. 100-102.

(Reprodus și în Națura, București, an. XXVI (1937), p. 297-303.)
68 Băișoara, Vasile Zaiu, 60 ani.

II. MANA

1. Despre „loajnice ” sau vrăjitoare care iau mana. 2. Ce este mana vacilor. 3. Procedee pentru a împiedeca luarea manei. 4. Procedee pentru furarea ,nanei. 5. Cum poli prinde „ loajnicile ” care li-au furat mana. 6. Procedee pentru aducerea înapoi a manei. 7. Alte fapte ale „loajnicelor ”. Mana grâului.

1. Am văzut în capitolul precedent câteva vrăji în legătură cu diverse ocupatii întâlnite în Muntii Apuseni: vânătoarea, pescuitul, albinăritul. Cum însă ocupaliile principale ale motilor sunt creșterea vitelor și agricultura¹, se înțelege de la sine că practicile magice ce le însoțesc sunt și ele extrem de variate. O bună parte din aceste practici au fost amintite încă din primele capitole. Aici am vrea să ne mai oprim asupra unei singure probleme magice, ce interesează deopotrivă atât agricultura, cât și creșterea vitelor. Ne vom opri asupra „manei”. Vrăjile în legătură cu „luatul manei ” de la tarini, dar mai ales de la vaci, constituie tema cea mai frecventă din întreg folclorul magic din Muntii Apuseni. Chiar și numele de vrăjitori sau vrăjitoare, numite în regiunea cercetată de noi „loajnice”, la Scărișoara „moroștese”², iar în partea dinspre Bihor, „moroance” (Criștior), „bosorcăi”, dar mai ales „strâje” (Câmp), cuprinde aproape exclusiv pe magicianul care știe să ia „mana”. Acest vrăjitor trăiește și astăzi puternic în credințele, datinele și povestirile motilor.

„Strâgoii” pot să fie și bărbați, dar de cele mai multe ori sunt femei. Ele se pot cunoaște după aceea că nu au păr pe frunte³. Mai bine însă le poate cunoaște popa pentru că „loajnicile” nu se duc la spovedit⁴, iar când popa zice: „Capetele voastre Domnului să le plecati...”, ele se uită drept în ochii lui⁵. Popa însă nu spune la oameni care femei sunt „loajnice”. Numărul lor se crede că era altădată foarte mare. „Numai în Ocoliș și pe văile astea or fost șaptezeci de loajnice”⁶.

2. În ceea ce privește cuvântul „mană” s-ar putea traduce în termeni de logică, cu o oarecare aproximație, prin „esență”, sau substantă. „Mana îi bunul din lapte sau din grâu”. De aceea se

spune „vacă mănoasă”, „iarbă mănoasă”⁷. Dacă unei vaci i s-a luat mana, ea nu mai stă s-o mulgă stăpânul sau nu-i dă laptele și tot timpul rage, „o cheamă loajnica”. Uneori se duce chiar acasă la vrăjitoare și rage la fereastră⁸. Unele vrăjitoare iau laptele tot de la vaci, încât nu mai ai ce căuta la ele, altele iau numai ce-i bun⁹, iar ce rămâne e de culoare albastră și nu-i bun de nimic. Alte vrăjitoare le strică așa de rău încât dacă încerci să le mulgi, vacile dau sânge în loc de lapte¹⁰.

3. Pentru a împiedeca „loajnicile” să ia mana vacilor se impun o serie întreagă de practici magice pe care orice gospodină din Muntii Apuseni le execută și astăzi cu cea mai mare strictete. Primele intervenții magice se fac la întâiul fătat al fiecărei vaci. Astfel la Oeoliș și în satele din jur, când’fată o jurincă” i se sfredelește un corn și i se pun în el trei fire de tămâie, trei de piper, trei de usturoi, aur nestrecurat și se astupă cu ceară¹. Aceeași practică se face la Scărișoara-de-Sus¹² și pe versantul vestic al Munților Apuseni¹³. Vacile mari se afumă eu tămâie și se ung pe la șolduri cu usturoi¹⁴. De asemenea se ung ușile grajdurilor cu usturoi și cu leuștean și aceleași plante amestecate cu „rostopească” și piatră pucioasă și se dau în sare la vite la toate sărbătorile marilor⁵. În Câmp din jud. Bihor se pune, pentru a împiedeca „strâjile” să intre în grajdul vacilor, lant lângă prag sau se găurește aluatul de la pâine și petrecând apă prin el spală vaca eu această apă „îndărăpt”, de la coadă până la cap¹⁶.

4. Există mai multe procedee pentru a „lua” sau a „fura” mana vacilor¹⁷. Uncle vrăjitoare mulg direct lapte pe care îl întrebuințează în anumite vrăji și atunci vaca respectivă pierde mana, adică laptele, sau se împutinează, sau devine subtire și albastru¹⁸. Altele iau numai păr de pe șoldurile sau de pe ugerul vacii⁹. Se crede însă că de bivoli nu se pot apropia că dau cu picioarele²⁰. Alte vrăjitoare se duc noaptea prin sat, în special la sărbători și bat eu un băț în poarta de la vacile căruia vreau să-i ieie mana spunând să vină laptele, dar numai câte un „pic” de la fiecare, căci altfel plesnește vaca ei²¹. Strigoaiele din regiunea Vașcăului (Bihor) când vreau să ia mana de la vite, iau un băț de sânger și se duc cu el la câmp unde pasc vacile sau chiar în grajd și făcând eu bățul semn către vacile bune de lapte, zic: „De aici puțin, de aici mai mult, de aici tot !”. Și apoi fac cu cutitul pe

băl atâtea semne, de la câte vaci au luat laptele. Merg după aceea acasă, își despletesc chiclele și înconjoară de nouă ori vaca căreia vor să-i dea laptele furat de la celelalte, rostind următoarele cuvinte: „Nu înconjur cu bățul acesta vaca, ci «mana» de la vacile însemnate pe răvașul meu ! Să vină laptele de la ele la vaca aceasta, să fugă laptele de la ele, precum fug oile de lup și găinile de uliu". În timp ce rostește aceste cuvinte atinge cu bățul vaca pe spinare. După ce-a executat vraja de nouă ori, vrăjitoarea înconjoară de trei ori casa și fântâna din curte cu bățul de sânger în mână²². Un alt procedeu de luat mana este următorul: „Loajnica" ia o bucată de pâine și o pune sub pragul poezii sau al grajdului. Omul când scoate vaca afară nu bagă de seamă și vaca mănâncă pâinea și astfel pierde laptele²³.

5. În unele sate există credința că în momentul când iau mana vacilor, „loajnicele" se pot preface pentru a nu fi văzute, într-un animal, cum este pisica, dar mai ales într-o roată de car, care merge printre vaci. Această credință în colaborare cu o imaginație vie a dat naștere la povestiri de felul celei următoare: „Un bătrân o băgat o bâta într-o roată de car ce mergea printre vite. Și s-o dus roata acasă și abia o scos omul bâta dintr-o muiere"²⁴. Se poate însă întâmpla ca vrăjitoarea surprinsă luând mana vacilor să fie și recunoscută ca fiind o anumită femeie din sat și să i se dea pedeapsa cuvenită, care de cele mai multe ori este o bătaie strașnică. Pedepsirea poate fi atenuată în cazul când vrăjitoarea își cere iertare și divulgă procedeul prin care se poate păzi mana. „Un fecior a prins o «loajnică» când îi tunde o vacă și a împlântat o furcă de fier în ea. Și atunci i-a spus ce să facă să nu-i mai poată lua nimeni mana"²⁵. „Un om o prins o «loajnică» la vacă și i-a spus: «Ai noroc ca ai copii, că acum băgam furca în tine !"²⁶. Ian un informator din Ocoliș povestește cum a asistat la o ceartă în care locuitorul Virean își apostrofa vecina bănuită de vrăjitoare: „Stai,... Dumnezeuul tău, că te-oi învăța eu să doftorești vacile pe Valea Văratecului !"²⁷.

Există însă și procedee magice prin care poți sili vrăjitoarea ce ti-a luat mana de la vaci să vină acasă la tine să-ti mărturisească fapta cerându-ți iertare. Pentru aceasta se ia urină de la „jurincă" și se fierbe, într-o oală nouă cu „fedeu" (capac) tot nou. Ian vasele din casă toate trebuiesc întoarse cu gura în jos. În timp ce oala

fierbe la foc vine femeia care a luat mana și cere puțină apă că moare de sete. Dacă nu-i dai plesnește, căci pe ea o fierbi în oală. Și atunci e silită să mărturisească și să promită că nu va mai lua mana de la vacile nimănui²⁸. La Scărișoara-de-Jos circulă și o altă credință după care poti prinde „moroștesăle”. Să începi să lucrezi o grapă în ziua de Paști și sa continui lucru în fiecare duminică și sărbătoare până se împlinește anul. Când o termini, la Paștile următoare, te duci și o pui în poiata vacilor. Atunci când te-i duce mai târziu îi afla-o pe vrăjitoare în grapă și poli s-o bati²⁹. În alte sate, ca în Ocoliş de pildă, se crede, că e destul să bati vaca fără lapte și durerea va fi simțită îndată de vrăjitoarea care i-a luat mana³⁰. Pentru a cunoaște care femei din sat sunt vrăjitoare, se crede în eficacitatea următoarei practici: Când mergi la biserică, să iei în buzunar sau în mână pulin aiu și să ungi cu el pragul bisericii. Femeile care îs strâgoaie nu pot intra în biserică³¹

6. Pentru a aduce înapoi mana furată e bine ca omul cu paguba să ia ceva de la strâgoaia pe care o bănuiește și să-i dea la vacă să mănânce, o bucată de pâine sau altceva, și atunci îi vine mana înapoi la vacă³². Sau se duce și ia apă de la trei izvoare, care nu seacă niciodată și se duce cu ea la o descântătoare specială care se pricepe la „adusul laptelui”³³. În regiunea Vașcăului (Bihor) descântătoarea merge ea în acest scop la un râu aducând cu sine și urma vacii căreia i s-a luat mana. Aci aplecându-se asupra apei zice: „Mario, Maică Sfântă, Tu-mi ajută ! Că nu întorc urma vacii aci la râul acesta, ci întorc laptele ei de unde e dus. să nu aibă putere a sta acolo precum nu are putere apa Iordanului a sta pe loc și nici râul acesta. Laptele dus să vie îndărăpt și «Preluca» să fie lăptoasă precum a fost !”. După aceste cuvinte aruncă urma vacii în râu și vine acasă. Aci ia patru „drobute” de sare și patru de pâine. Le tine în mâna stângă, iar cu mâna dreaptă prinde de un colț „măsauiul”³⁴ de pe masă și-l târâie după dânsa până la un furnicar mare. Ajungând aci zice: „Bună seara împăratul furnicilor ! Venii la dumneata să mă asculti, să mă slujești că râu am umblat și nu dau de leac. Mi-au dus laptele de la «Prelucă» și numai dumneata mi-l poti aduce îndărăpt. Eu te cinstesc cu pâine și cu sare, dar să mi-l aduci că dumneata umbli peste șapte hotare, bati toate hotarele și căile și cărările. Să mi-l aduci de unde va fi încuiat din podișor, din cămară, din blid, din oale, de

unde se va afla, că bună cinste vei căpăta !". Descântătoarea se închină apoi de trei ori și aruncă pâine și sare, plecând tot cu „măsaial" după ea la al doilea furnicar și apoi la al treilea și al patrulea. După ce a slujit și aci ceremonia, merge acasă, înconjură grajdul de trei ori și se duce din nou la râu. Aci aruncă „măsaial" tras după ea în apă, îl scoate iar și pleacă cu el către casă unde intră de-a dreptul în grajd la vacă și o lovește cu „măsaial" ud, pe spinare de trei ori, spală apoi ugerul vacii cu apă sfântită de la Botezul Domnului. După aceasta intră în casă strângând „măsaial"e ud în mâini și aruncându-l pe masă zice: „Așa să fie de azi înainte untul de la «Prelucă» tot «bop»". Ajută, Mărie, Maică Sfântă, că de azi înainte să nu mai aibă strâgoaicele putere de a duce laptele de la «Prelucă». Laptele să vină cum vine apa pe râu, amin. Așa să fie, așa, așa, așa !". Această vrajă se face miercură și vinerea pe înserate și fără să știe nimeni³⁵. Alte vrăjitoare iau un sac plin cu paie, trei fuse, trei sule, trei pile, o farfurie cu tărățe, sare și un ban de aramă. Luând pe rând fusele și celelalte obiecte, împunge sacul cu paie zicând: „Eu nu împung paiele din sac, ci împung în inima cui a dus laptele de la «Joiana». Așa să nu iese răul din el cum nu va ieși fusul de bună voie din paie. Îl împung prin fata obrazului și prin creierul capului, prin brânci și picioare, prin toate vinele, prin toate oasele, să nu poată dormi, să nu poată mânca, să nu se poată culca, să nu se poată alina, până laptele la Joiană» înapoi l-a da. Până atunci să n-aibă stare și alinare cum nu are apa pe mare". Descântecul se repetă de nouă ori³⁶.

Uneori vraja pentru adusul manei are o acțiune foarte redusă, în schimb descântecul propriu-zis, care o însoțește, ia în cazul acesta o dezvoltare mult mai mare. În astfel de descânțece se povestește cum vaca respectivă a plecat la pășune și în drum s-a întâlnit cu strâgoaiele care i-au luat mana. La strigătele de durere ale vacii intervine Maica Precistă și o vindecă. Altă dată descântecul e un simplu exorcism prin care strigoii sunt obligați să întoarcă mana sub pericolul unor grave amenințări³⁷.

7. Am amintit că „loajnicele" nu se limitează numai la luarea manei de la vaci, ele pot lua și mana (arinilor cu iarbă sau a ogoarelor cu holde, dar și „puterea" boilor și a vacilor³⁸. Iar în descântecul citat, pentru vacile care nu iau rod și nu au lapte⁴ se

vorbește chiar despre ochi care nu văd, gură care nu mai rumegă, grumaz care nu mai poate trage și strat care nu mai rodește³⁹. Există până și „loajnice” care iau laptele de ~a femeile cu copil⁴⁰. Modul cum se procedează în aceste vrăji nu l-am putut afla. Se cunoaște însă în fiecare sat din Munții Apuseni procedeul de a lua mana de la grâu.

Pentru aceasta „loajnicile”⁴ se duc miercurea și vinerea dimineața înainte de răsăritul soarelui din Paști până în Rusalii cu o „mășărită”⁴¹ în câmpul cu holde. Acolo dau cu mășărita peste holdele mai frumoase ale vecinilor până se udă mășărită de rouă. Storc apoi roua într-un vas și o duc acasă. Când fac pâine în cuptor pun în covată două picături de rouă și atunci pâinea crește de zece ori pe câtă făină a pus⁴². În privința mășăritei cu care se ia mana de la holde în Ocoliș circulă următoarea credință: „Iarba dracului” (feriga) înflorește numai în ajunul Sânzâienelor la orele 12 noaptea fix. Dar nimeni nu-i poate vedea florile căci se scutur imediat ce apar. Cine vrea să le prindă pune un „jolj” la rădăcina ei și atunci florile cad pe el. Cu acest jolj iau loajnicele mana de la holde. Dau cu joljul peste holde zicând: „Cum am luat florile de ferigă, mai ușor să iau mana de la holde !”⁴³. Vom vedea în paginile următoare alte povestiri despre loajnice.

NOTE:

¹ „Văsăritul” și „băișagurile” nu sunt cunoscute decât de o parte a molilor.

² Cf. D. Șandru, Enquete dans le pays des Motzi, În Bulletin Linguistique, II (1934), p. 216 și 234.

³ Sălciua-de-Jos, Nastasie Duma, 55 an.

⁴ Ocoliș, Vasile Brata, 54 ani.

⁵ Ocoliș, Maria Sbâncă, 70 an.

⁶ Ocoliș, Frăsâna Muntean, 53 an.

⁷ Legile după care se comportă „mana” nu sunt însă legile fizice, ci acelea care stau la baza magiei în general (formulate de Frazer). Mana constituie astfel un concept prin excelență magic. Întrucât această problemă constituie o lucrare specială asupra manei la români, ne reținem de a face aici considerații teoretice. (Vezi studiul nostru: Mana în folclorul românesc. Contributii

pentru cunoașterea magicului, Sibiu, 1944, 132 p.)

⁸ Ocoliș, idem, Ocolișel, Nicolae Nistor, 50 an.

⁹ Scărișoara, Em. Petrovici, op. cit., p. 165.

10 Albac, Scărișoara-de-Jos, D. Șandru, op. cit., p. 216 și 264.

11 Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 an; Făgetul Ierii, Floarea Lung, 85 an.

12 „La o giunincă ce fată prima oară i se găurește cornul drept în care i se pun trei fire de piper, trei fire de grâu mândru, tămâie neagră și argint viu”. (T. Papahagi, Cercetări în Mun(ii Apuseni, în: Grai si Suflet, an. II (1925), p. 43).

13 În Măgură, jud. Bihor „se pune în cornul junincii: tămâie, grâu de vară și sământă de cânepă (Mărie Nistor, 65 an). În Câmp, jud. Bihor, se pun: grâu de vară, piperiu, „irima pământului” (o buruiiană), piatră pucioasă, tămâie neagră, măduvă de dâlmoc și le astupă cu ceară (Savetă Moș, 58 an). În Criștiorul-de-Sus, jud. Bihor, când fată vaca mai întâi se spun Tatâl nostru, Credeul și Poruncile, dar se pune și în corn „aur necântărit” (Anuta lu Tănase, 65 an).

14 Ocolișel, Nicolaie Nistor, 50 an.

15 Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 an și Dochie Cora, 50 an. 16 Câmp (Bihor), Savetă Moș, 58 an.

17 O vacă însă poate pierde mana în mod exceptional, și fără intervențiile unei vointe vrăjitoarești, ci numai prin nerespectarea anumitor condiții de către stăpân. Astfel moși din jurul Bihariei zic: „Să nu sudui vaca nimănui, că fuge mana de la vaca ta” (Criștiorul-de-Sus, Anuta lu Tănase, 65 an). Iar după o altă credință, mult mai generală, când vinzi o vacă să tai totdeauna pușnă păr de pe ea și să-l bagi în sân pentru a nu da norocul de la casă (Ocoliș, Vasile Brata, 54 an).

18 Ocoliș, Frăsâna Muntean, 53 an.

19 Ocolișel, Aurel Miclea, 43 an; Sălciua-de-Jos, Lina Chirilă, 64 an. 20 Făgetul Ierii, Floarea Lung, 85 an.

21 Ocoliș, Sava Sbâncă, 50 an.

22 Vasile Sala, Datine populare, în Gazeta poporului, Timișoara, III (1887), p. 5. (Reprodusă și în S. Fl. Marian, Sărbătorile la români, vol. III, p. 206-207). 23 Ocolișel, Filip Vâta, 45 an.

24 Ocoliș, Vasile Brata, 54 an.

25 Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 an.

26 Ocoliș, Maria Sbâncă, 70 ani. 27 Ocoliș, Petru Sbâncă, 58 an.

²⁸ Poșaga-de-Jos, Tudoră Urs, 37 ani; Ocolișel, Filip Vâtca, 45 ani; Albac, D.

Șandru, op. cit., p. 216.

29 Scărișoara-de-Jos, D. Șandru, op. cit., p. 234. 30 Ocoliș, Frăsâna Muntean, 53 ani. 31 Câmp, (Bihor) Savetă Moș, 58 ani.

32 Filea-de-Jos, Darie Bunea, 84 ani.

33 Criștiorul-de-Jos (Bihor), Crăciun Ana, 74 ani. 34 Fata de masă.

35 V. Sala, Datinile Poporului în Gazeta Poporului, Timișoara, III (1887), p. 5

(reprodus și de S. Fl. Marian, Sărbătorile, III, p. 222-224 și de I. Pop-Reteganul în

Mss. Academiei Române, nr. 4544, p. 26).

36 V. Sala, Șezătoarea, Folticeni, an. VII (1902), p. 17-18.

(Reprodus și în V. Sala,

Descânțe (Biblioteca Vașcăului, nr. 33), București, Editura Noastră, 1940, p. 3-4.)

Pentru alte descânțe de mană a se vedea A. Gorovei,

Descânțele românilor, 1931,

p. 355-357.

³⁷ Vezi Texte. Descânțe, XI.

38 Ocoliș, Maria Manciu, 75 ani.

39 Vezi Texte. Descânțe, p. 165-166. 40 Sălciua-de-Sus, Lină Chirilă, 64 ani. 41 Fată de masă.

42 Sălciua-de-Jos, Gavrilă Borza, 61 ani; Poșaga-de-Jos, Tudoră Urs, 67 ani;

Ocoliș, Nastasie Mulea, 70 ani și Filea-de-Jos, Darie Bunea, 84 ani.

43 Ocoliș, Petru Sbâncă, 58 ani. În privința greutății de a lua florile de ferigă vezi

texte culese din Moldova de A. Gorovei și M. Lupescu,

Șezătoarea, Folticeni, XV, (1915), p. 31.

III. SUPERSTIȚIE ȘI MITOLOGIE

1. Credințe, practici și vrăji. 2. Conservarea superstiției prin plasticizare mitică. 3. Exemple de plasticizare mitică: lupta „loajnicelor” și luarea maneii de la holde. 4. Alte exemple de aceeași natură. 5. Motivul luării laptelui de la distanță. 6. Caracteristicile superstiției mitice camuflate.

1. Din materialul magic analizat până acum s-a putut constata că ceea ce am numit la început viziune magică posedă de fapt mai multe moduri de concretizare. Astfel am făcut distincție între credințele magice sau superstiții, fenomene de natură intelectual-afectivă, și practicile sau riturile magice care pe lângă superstiție contin și o acțiune. Ambele forme sunt comune mai mult sau mai puțin mentalității generale a satului constituind ceea ce se numește de obicei magie difuză. În același timp însă am constatat și existența unei bogate magii privilegiate, vrăjile propriu-zise, care reprezintă individualizarea puterii magice. Desigur, că această distincție nu are decât valoarea unei clasificări aproximative.

2. Dar modul de gândire și trăire în viziune magică al țăranului român nu se reduce numai la aceste forme de manifestare. Practicile magice și vrăjile datorită caracterului lor secret ar putea să dispară la un moment dat din lumea spirituală a satului românesc, dacă nu ar avea și alte mijloace de a se impune mentalității colective, decât transmiterea inițiativă și creație personală. La rândul ei credința magică sau superstiția oricât ar fi de generală ar putea fi și ea amenințată cu dispariția din cauza caracterului său abstract. Se pare că salvarea apare pentru ambele cazuri în puterea de plasticizare a mitului. De astfel chiar din exemplele citate până acum s-a putut vedea cum povestirile intervin adesea să concretizeze sau să întărească veracitatea credințelor și practicilor magice. Totuși nu le-am dat prea mare importanță deoarece povestirea ar putea foarte bine să cuprindă elemente male, înflorite doar de o fantezie bogată și o sensibilitate fină. Materialul cules din Munții Apuseni conține însă 51

povestiri în care se poate exclude de la început orice legătură cu verosimilul, cu toate că mentalitatea satului le crede male. În astfel de povestiri se încadrează aproape întotdeauna isprăvile de o rară anvergură magică ale vrăjitorilor celebri, sau ale loajnicilor, exemplele cele mai numeroase fiind tot în legătură cu problema manei. Iată câteva din ele.

3. „Aici la Topul o fost o femeie, o avut slugă. Și o tot auzât sluga că stăpâna-i loajnică. S-o dat sara să vadă ce face baba. Și ea se dezbrăca în pielea goală și se unge cu o unsoare. El s-o uns și el și s-o dus la Șes² și o văzut pe bătrâna acolo, s-o fost bătând în tău cu loajnicile de la Poșaga și din alte sate. El o auzât spuind pe loajnică că o zâs să vie grâu la ea. El o văzut pe loajnică venind acasă cum dădea cu o masă peste holde. Și el n-o avut masă și s-o dezbrăcat și o dat cu cămeșea peste schini și o adus la casa Topului vântu, schini, cât streșina șurii.”³ Dacă analizăm această povestire vedem că ea constă din două motive distincte care contin fiecare câte o credință magică: lupta vrăjitoarelor și luarea manei de la holde.

Din punctul de vedere al motivelor magice, povestirea citată nu aduce nimic nou. Credințele cuprinse în această povestire fiind cunoscute din capitoul anterior. Constatăm însă o schimbare în felul de prezentare al superstiei. În mod obișnuit superstitia se prezintă ca o enunțare teoretică explicită, fie sub formă pozitivă, fie negativă. În cazul de față însă, superstitia nu apare pe primul plan, ea se rostește numai în mod implicit mascându-se în dosul povestirii. Situația superstiei în cadrul unei astfel de povestiri este mai degrabă de camuflare decât de exprimare. Dar odată ce se constată existența unui atare proces se pune problema verificării și justificării lui. Care sunt faptele care ne fac să credem că ne aflăm în fața unui caz de camuflare al superstiei și nu în fața unei povestiri reale sau imaginare ? Pentru a ne putea da seama de aceasta să mai trecem în revistă câteva exemple similare.

4. Mai întâi constatăm că cele două superstitii care au servit de nucleu povestirii citate - lupta vrăjitoarelor și luarea manei de la holde - pot să apară și în povestiri independente una de alta, Astfel motivul luării manei a dat naștere următoarei povestiri întâlnită în Tritenii-de-Jos din Câmpia Transilvaniei: „O

vrăjitoare și-a mânat sluga în noaptea de Sânjorj cu o năframă și-o ulcică să-i aducă rouă de pe holde. Sluga însă s-o dus la marginea pădurii și i-o strâns rouă de pe niște spini. Toanina, vrăjitoarea și-a lăsat, după obicei, în timpul nopții stogul negata. Noaptea atâtea frunze s-au adunat pe stog de le puteai strânge cu carul"⁴. Să reținem din acest exemplu, în afară de motivul superstitiei, frumusețea de întruchipare mitologică plină de pitoresc a povestirii.

La rândul ei lupta vrăjitoarelor ca temă de mitologie magică se poate întâlni și ea separată, cum e cazul povestirii culeasă din Ocoliş: „La o femeie o mers doi oameni străini să le dea sălaş. «Eu, dragii mei, eu v-aș da, da' îs numa eu cu fata și avem oarece lucru». Ei or zâs: «Noi dormim orișunde. Să ne lăsați și numa cu capu su lavită și lucrați orișice». După ce s-o culcat drumetii ele s-o dat și o acoperit focu să nu să vadă și o stâns lampa și s-o dezbrăcat în pchielea goală și s-o uns cu niște unsori pe tot trupu și cân o gătit au ieșit pe horn afară. Unul dintre drumetii ăia care dormea văzându-le că s-o dus pe horn se scoală și se dezbracă și el și să unge și el cu unsoare de care o rămas de la ele. Și cân o gătat cu unsu s-o trezit și el ridicându-se pe horn în sus. Cân o ieșit pe horn afară, de unde și cum nu știe, s-o trezit c-o limbă de melită în mână și, drumu j⁵, cu limba de melită în mână până la un tău mare. Și acolo loajnicile se băteau ca soldatii, își împărteau locu, că fiecare până une să umble și făceau o larmă nespus de mare. Când s-o potolit cearta între ele, nu știe cum, omu nostru s-o trezit iar în casă și limba de melită i-o dispărut când s-o napoiat din horn. Celălalt tovarăș care o rămas dormind îl întreabă: «Măi, unde dracului ai fost de când te-ai sculat de lângă mine ?!» Îi spune: «M-am luptat acolo lângă tău cu loajnicile împreună și acolo era și femeia căsî cu fata sa». În vorbele lor ajunge și femeia cu fata și odată observă că au umblat la unsori și le spune: «Dumneavoastră ati fi buni să vă dau drumu afară în miezu nopții, numai eu sunt o muiere care mi milă de Dumneavoastră !»"⁶.

5. Dar acest procedeu de camuflare nu-l întrebuintează numai cele două superstilii amintite. Procedeu e mult mai popular în cadrul viziunii magice. Din multimea exemplurilor ne mulțumim deocamdată să mai cităm unul singur, înrudit cu cele de mai sus.

E vorba de credinta că se poate lua laptele vitelor de la distantă. „Niște oameni mergeau la moară. Unu o văzut o turmă de oi păscând pe un pășunat frumos. «Mă, nu crezi, o zis cătră celălalt, că pot să mut oile alea la mine ?». «Mă, ce vorbești tu !». «Dacă nu crezi, vrei să mulg lapte de la inima carului ?». «Mă, crede dracu !» «Dacă nu crezi, o să vezi !». Și după ce-o descântat ceva o început să mulgă lapte de la inima carului. Oile s-or pus a zghiera și or început să fugă la vale. Ciobanu care o grijit de oi n-o fugit să le întoarcă îndărăpt. Și-o împăturat gluga și-o pus-o jos și-o bătut-o cu bâta. Ala de su car s-o apucat de strigat: « Tulai !»"⁷. Motivul cules de noi în imediata apropiere a Muntilor Apuseni circulă într-o serie de variante în toate tinuturile românești. Pentru a arăta cât de stereotipe sunt aceste pseudoîntâmplări, transcriem și o variantă culeasă din Moldova. „Pe când mă duceam la Războeni, trimes de bādita Logofātu, mai în jos de Neamt, poposiseră o tabără de cară. Sub un car, un drumet înfipsese în inima carului un cutit și bolborosind din gură nu știu ce, mulgea din plăselele cutitului lapte. În apropiere era un cioban cu o turmă de oi. Ciobanul văzând că oile încep a zbiera și a fugi spre cară, pune burca (cojocul) jos, căci era toamnă și începe a o bate cu ciomagul. Un strigăt de durere se auzi de sub car și niște rugăminti de iertare de te dorea inima când le auzeai. Nu trecu mult și omul de sub car muri; ciobanul era mai mare vrăjitor"⁸.

6. După defilarea exemplelor de mai sus și anticiparea concluziei, se impune să arătăm mai amănuntit întrucât aceste povestiri sunt simple camuflări ale superstițiilor și nu povestiri propriu-zise cu un continut real sau imaginar. Va trebui deci să precizăm în primul rând prin ce se deosebesc povestirile citate de cele care prezintă întâmplări reale sau cel puțin verosimile. Deosebiri se pot reduce la trei puncte: a. Povestirile magice cuprind fapte care nu se conformează legilor fizice, ci celor magice: vrăjitoare care zboară prin aer, luarea manei de la distantă, analogia pusă în serviciul cauzalității, ș.a. h. Aceste povestiri nu cuprind niciodată elemente străine de superstitie magică. c. Povestirea magică fund constituită în jurul unei superstitii nucleare, prezintă întotdeauna, în cadrul aceleleași teme, o foarte mare asemănare a variantelor, chiar și atunci când se găsesc la o distantă considerabilă în spatiu.

La aceste deosebiri, valabile în parte și față de povestirea creată, sau povestea-poveste, se mai poate adăuga, când ne referim la cea din urmă: lipsa motivelor mitologice din povestirea magică.

Dar care este procedeul de plasticizare al superstitiei ? Există, să zicem, credința magică sau superstitia că dacă întâlnești în drum o pisică ^{ti} se întâmplă ceva rău. Credința enunțată în felul acesta abstract nu impresionează prea mult. În cazul când se povestește că astfel de nenorociri s-au întâmplat în mod real cutărei persoane, insistându-se asupra detaliilor, efectul psihologic în mentalitatea omului magic este cu mult mai pronunțat. Dar dacă pentru unele povestiri pot exista elemente male, de pildă coincidenta între întâlnirea cu o pisică și o nenorocire, pentru altele, cum au fost exemplele citate în legătură cu loajnicile, se poate preciza că sunt create întru totul pentru a servi principiului de plasticizare al superstitiei. Sufletul omului devine mai sensibil pentru înregistrarea superstitiei în momentele de emoție provocată de povestirea magică. Deci plasticizarea creează o stare de emotivitate magică care constituie mediul favorabil de conservare și înflorire al superstitiei, realizându-se un fel de autoinducție magică.

NOTE:

¹ Familie din Ocoliș, originară din regiunea Topilor. În regiunea cercetată de noi am întâlnit mai multe familii numite „Topu” în care exista aproape întotdeauna și un vrăjitor. Acest fapt cât și indicațiile unor informatori dovedesc că patrimoniul magic a fost mult mai bine conservat în inima Munților Apuseni.

2 O localitate.

³ Ocoliș Todor Cretu, 75 ani.

⁴ Tritenii-de-Jos (Turda), Valer Roșca, 49 ani (oct. 1940). ⁵ Interjecție: la drum !

⁶ Ocoliș, Petru Sbânca, 58 ani. Cf. o povestire asemănătoare culeasă din Moldova de Voronca și publicată în revista Ion Creangă, VI, (1913), p. 305-306.

Tritenii-de-Jos (Turda), Roșca Valer, 49 ani (oct. 1940).

⁸ Culeasă din Moldova de M. Lupașcu și publicată în Șezătoarea,

Folticeni, an. IV (1897), p. 125-126. Alte variante au fost culese de noi din jud. Năsăud (Sânjorț) și Munții Sebeșului (jud. Alba).

PARTEA A TREIA

DESCÂNTECELE

I. AGENȚII MAGICI

1. Introducere. 2. Despre numele descântătorilor. 3. Proporția între descântătorii bărbali și femei. 4. Numărul și clasificarea descântătorilor. 5. Vârsta descântătorilor. 6. De la cine și cum se învață descânțele. 7. Plata primită pentru descântat. 8. Cum se comportă descântătorii în timpul anchetei. 9. Descântătorul văzut de lumea satelor.

1. Am precizat în altă parte că prin descântec nu trebuie să înțelegem numai formula orală formată dintr-un anumit număr de versuri, ci întreg complexul magic în care sunt recitate: gesturi, mimică, întrebuințarea diferitelor substanțe etc., constituind împreună cu formula orală un ritual magic pe care îl execută o anumită persoană specializată și în vederea unui scop practic, de obicei pentru vindecarea unei boli. Vom distinge deci în studiul descântecelor trei mari probleme ce merită să fie tratate fiecare în parte, fără a se pierde însă din vedere interdependența lor.

Întâia problemă o constituie agentul magic sau descântătorul, care mănuieste atât practica magică respectivă, cât și formula orală de care se servește. Am arătat că rolul descântătorului în viața unei vrăji sau a unui descântec este remarcabil încât merită o atenție deosebită. A doua problemă o constituie descântatul propriu-zis, „cântatul”⁴ cum se spune în Munții Apuseni, adică ritualul magic în care apare descântecul: gesturile și mimica întrebuințată, timpul când se descântă, condiții ce trebuie îndeplinite pentru eficacitatea descântecului. Acest ritual depinde atât de individualitatea fiecărui descântător, cât și de anumite principii magice generale. A treia și ultima problemă o formează studiul formulei orale sau a descântatului propriu-zis, care depinde de asemenea de agentul magic. Aci se va arăta în ce constă tehnica unui descântec, procedeele și formulele la care se recurge mai des.

Pentru rezultatele la care am ajuns în studiul acestor probleme ne-

am servit în lucrarea de față în primul rând de indicațiile informatorilor, iar în al doilea rând de concluziile statistice oferite de materialul cules la teren. Pentru a nu îngreua prea mult expunerea noastră, dar în același timp pentru a-i da totuși documentarea necesară, publicăm o bună parte din material în anexe.

2. În Munții Apuseni nu se cunoaște cuvântul „descântător” sau „descântătoare” în înțelesul de agent al incantației magice și nici „descântec”. Noțiunea „descântător” sau „descântătoare” se circumscrie prin femeie sau bărbat care știe „cota”, sau tie „cotături”. Iar când e vorba de identificarea lor concretă se întrebuințează mai degrabă poreclele decât numele de familie. În special descântătoarele sunt cunoscute de toată lumea prin „cognomen”, iar nu prin numele lor adevărat. Dacă ai vorbi cuiva în Ocoliș despre Maria Manciu sau Maria Sbâncă, ar rămânea nedumerit și s-ar întreba: „Oare cine să fie... Mărie Manciu?” În timp ce dacă ai spune Gondiuleasă, Perușcoale etc. sunt identificate imediat la depărtare de mai multe sate. Iată câteva din aceste cognomen ale descântătoarelor din satele cercetate: Arsântioaie (Maria Arsânte), Cimoaie (Nastasie Pașc), Dondoșoaie, Plitâoaie, Paladie, Mogoale. Altele sunt cunoscute prin numele bărbatului: Duma Nastasie a Monicului, Vlasăea Măcăretului, Paraschia Cretului. Ana lu Indrei, Popa Maria lui Gligor, Lina Maria lui Filip, Veronica Martiș a Cocoșelului; sau altele după cătunul în care locuiesc: Nastasăie din Bordești, Susana dintre Pchiculete, Lina din Dealul Caselor. Tot așa sunt cunoscuți și bărbatii care descântă: Ghirosâm, Vârvorea, Hărculea, Topu.

3. Cea dintâi grijă a noastră când ajungeam într-un sat din Munții Apuseni era să alcătuim cu ajutorul primilor informatori o listă cât mai completă a tuturor descântătorilor, atât femei cât și bărbați. Lista se alcătuiă relativ ușor deoarece tot satul cunoaște femeile și bărbații care știu „cota”. Descântătorii celebri, sau satele vestite în descânțece ti se recomandă adesea la depărtare de zeci de kilometri. Îndată ce alcătuiam o astfel de listă căutam să stăm de vorbă cu cât mai multe din persoanele indicate și să le chestionăm pe fiecare în parte. După listele particulare fiecărui sat, am alcătuit o listă generală care cuprinde 136 de persoane,

dintre care 22 bărbați și 114 femei, ceea ce revine în procente 16,1 bărbați față de 83,8 femei. Din acest număr total de 136 de persoane în care intră și descântătorii vestiti, dar morți în ultimii 20-30 de ani, au fost chestionați în total 63 de informatori, adică 46% din numărul descântătorilor care au trăit în ultimile decenii în satele cercetate de noi. Din cei 63 informatori 8 sunt bărbați, iar 55 femei, ceea ce revine în procent 12,7 bărbați față de 87,3 femei. Comparând raportul dintre descântătorii bărbați și femei, constatăm că procesul bărbaților a scăzut față de trecut de la 16,1 la 12,7, în timp ce al femeilor a crescut de la 83,8 la 87,3. Deci numărul bărbaților care știu descânta se împuținează pe zi ce trece. Aceasta am putut-o constata și din informațiile primite referitoare la existența unor descântători celebri care au trăit până acum câțiva ani. De astfel și numărul descântătoarelor vestite se reduce încetul cu încetul. Aproape la fiecare pas culegi informații

TABLOUL I

A	B	C	D	E
1	Agriș	4	1	4
2	Cacova Ierii	4	3	16
3	Făgetullerii	3	2	8
4	Filea-de-Jos	13	4	8
5	Filea-de-Sus	9	4	8
6	Hăjdate	11	7	12
7	Iara	4	1	2
8	Lita Românească	18	9	16
9	Muntele Băișorii	2	2	5
10	Ocoliș	4	4	8
11	Ocolișel	3	1	1
12	Pădureni	5	5	5
13	Plaiuri	3	2	2
14	Poșaga-de-Jos	5	3	8
15	Poșaga-de-Sus	2	2	7
16	Săcel	12	5	19
17	Sălciua-de-Jos	10	2	7

18	Sălciua-de-Sus	4	1	13
19	Șchiopi	4	3	4
20	Surdue	4	1	5
21	Șutu	4	1	3
22	Alte sate	8		
Total		136	63	161
Coloana A = nr. de ordine, B = localitatea. C = nr. descântătorilor indicați, D = descântătorii chestionați, E = nr. descântecele culese.				

de felul acesta: „Topu știa farmece, Julia, o muiere bătrână, știa multe cotături, un bătrân Mitru știa multe, Paladie era vestită" etc. Ceea ce denotă că cu toată bogăția sa, repertoriul magic de astăzi al Munților Apuseni nu este decât o icoană palidă a celui din trecut.

4. Într-un tablou pe care îl publicăm în anexă² am dat numele tuturor descântătorilor care ne-au comunicat materialul din Munții Apuseni. Tot acolo am făcut și o clasificare a informatorilor după numărul descântecele știute. Aici ne mulțumim să indicăm în tabloul alăturat numărul informatorilor și al descântecele culese din fiecare sat. Din el se poate vedea că nu totdeauna numărul mare de informatori atrage după sine și un număr

TABLOUL II
Clasificarea celor mai buni informatori

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Arion Valerie	48	Săcel	8	4	110	12	13,4	14	10	10
2	Bica Maria	63	Cacova Ierii	5	6	229	6	43,8	4	5,33	5
3	Borza Gavrilă	64	Sălciua- de-J.	5	6	277	3	55,4	1	3,33	2
4	Botaș Vasilie	60	Poșaga- de-J.	5	6	93	14	18,6	13	11	12
5	Chirilă Lina	65	Sălciua- de-S.	13	2	491	1	37,7	6	3	1
6	Dondoș	6	Cacova	9	3	267	5	29,6	8	5,33	5

	Marie	8	Ierii								
7	Farcaș Sofie	5 7	Hăjdate	4	7	170	8	47,5	2	5,66	6
8	Gherman Anuta	5 0	Săcel	6	5	134	10	22,4	10	8,33	9
9	Manciu Maria	7 3	Ocoliș	5	6	213	7	43,4	5	6	7
1 0	Luca Marie	5 9	Agriș	4	7	129	11	32,2	7	8,33	9
1 1	Lung Floare	85	Fagetul Ierii	5	6	102	13	20,4	12	10,33	11
1 2	Rostaș Marie	3 5	Surduc	5	6	137	9	27,4	9	8	8
1 3	Urdă Ioană	6 4	Poșaga- de-S.	6	5	275	4	46,0	3	4	3
1 4	Nouă informatori	-	Lita Rom.	16	1	328	2	20,5	11	4,66	4

Notă: Coloana 1 reprezintă nr. de ordine; 2. numele informatorului; 3. vârstă; 4. localitatea; 5. numărul descântecelor comunicate; 6. clasificarea informatorilor după coloana 5; 7. numărul total de versuri din descântecele comunicate; 8. clasificarea informatorilor după coloana 7; 9. lungimea medie a unui descântec (col. 7: col.5); 10. clasificarea informatorilor după coloana 9; 11. media obținută la coloanele de clasificare (6 + 8 + 10); 12. clasificarea după coloana 11.

corespunzător de descântece. Calitatea informatorilor, când e vorba de repertoriul magic, e mai de pret decât cantitatea. Astfel din Cacova Ierii, trei informatoare mi-au comunicat în total șaseprezece descântece, în timp ce din Lita Românească același număr de descântece, calitativ însă mult inferioare, mi-a fost comunicat de nouă informatori. De asemenea în Sălciua-de-Sus o singură persoană mi-a comunicat treisprezece descântece. În general informatorii din satele de câmpie sunt mult inferiori celor de la munte. Un exemplu ni-l oferă Pădurenii unde cei cinci informatori nu cunosc decât câte un singur descântec fiecare, cu toate că din Șutu ni se spusese că la Pădurenii („Mâierău`°) „sunt multe boscoane". Pentru a stabili o clasificare a celor mai buni descântători chestiona(i am alcătuit tabloul 2 în care i-am notat după numărul descântecelor știute, după numărul total al versurilor știute și după

lungimea medie a unui descântec. Făcând media celor trei note obținute de fiecare descântător am obținut următoarea ordine de ierarhizare: Lina Chirilă, Borza Gavrilă, Ioană Urdă, Dondoș Marie, Fărcaș Sofie, Manciu Mărie, Rostaș Mărie, Luca Mărie, Arion Valerie, Lung Floare și Botaș Vasilie. Dacă se compară ordinea din clasificarea finală și cea făcută după numărul total de versuri știute, se constată că ele sunt aproape identice, ceea ce denotă că lungimea unui descântec este totdeauna o garanție pentru valoarea unui informator.

5. E important să ne oprim puțin și asupra vârstei descântătorilor. Se afirmă des că descântătorii se recrutează de obicei dintre femeile bătrâne. Într-adevăr, făcând o statistică a informatorilor noștri, constatăm că abia patru din ei au vârsta între 28-39 ani, treisprezece între 40-49 ani, în schimb între 50-74 sunt treizeci și opt, iar între 75-90 sunt opt. Deci majoritatea descântătorilor posedă o vârstă între 50-75 ani.

Ce semnificație are atunci faptul că aproape toți descântătorii mărturisesc că au învățat să descânte de la o femeie bătrână care a murit de mult și că femeile tinere - fiică sau noră - care stau în apropierea unei bătrâne nu știu descânta ? Explicația pare să fie următoarea: descântecul e un ritual care pretinde anumite condiții pe care nu le poate îndeplini oricine. Între altele, o credință puternică în eficacitatea descântecului și în existența puterilor oculte, precum și un anumit sentiment metafizic, calități pe care nu le au cei tineri. A învăța să descânti de la cineva nu însemnează a memoriza mecanic formula orală a descântecului, sau un număr anumit de versuri, care pot fi cunoscute de oricine, chiar de copii³, ci inițierea în ritual, mai precis trăirea în mentalitatea specifică a descântecului. Tineretea e caracterizată întotdeauna prin scepticism și criticism pozitivist încât magia nu găsește climatul necesar în sufletul tinerilor. Cu timpul însă mentalitatea omului se schimbă, experiența îi arată cât de neputincios este și neliniștea îl împinge să găsească puteri ascunse pentru a-l ajuta. Astfel am putea risca afirmația că omul, în special jăranul și primitivul, nu se naște magic, el devine magic sub influența mediului social, dar mai ales prin experiența și evoluția sa interioară. O dovadă pentru aceasta o constituie chiar descântecul pe care nu-l practică aproape nimeni în tinerețe.

Învătarea descântecului în tinerețe este de natură mai mult involuntară. Formula orală se imprimă automat în memoria unui copil, dar ea rămâne acolo în stare latentă până găsește climatul sufletesc necesar pentru a se manifesta. Acest climat se naște de obicei cu ocazia unei nenorociri fie personale, fie a unui semen. Astfel se poate întâmpla să se îmbolnăvească cineva și să nu fie nimeni să-i descânte. În cazul acesta bolnavul se va duce la descendentii unui descântător vestit să vadă dacă nu cumva au învățat vreunul din ei să descânte. Și atunci e firesc ca fiica sau nora bătrânei să-și reamintească versurile recitate de bătrână, să reconstituie ritualul și să încerce să-l execute pentru a satisface ajutorul solicitat. Deci învățarea unui descântec se verifică abia la maturitate, sau după ce a fost trecută prima probă de descântat. Iată de ce e foarte greu să găsești descântătoare tinere: Ele chiar dacă ar ști descânta nu o fac fiindcă le lipsește curajul față de opinia publică și convingerea interioară în eficacitatea descântecului. Condițiile fiziologice pe care trebuie să le îndeplinească uneori descântătoarele, să fie „bătrână”, „curată”, să „postească” etc.⁴ par a fi mai de grabă o transfigurare biologică a unei conversiuni interioare.

6. În privința persoanelor de la care au învățat descânțele cei mai mulți informatori au declarat că le-au învățat de la o rudă apropiată: mamă, soacră, tată, mătușă sau de la un simplu bătrân sau bătrână fără nici un grad de rudenie. Iată câteva din aceste răspunsuri: „Eu am învățat de la tata (Varga din Ocoliș); tot cota la oameni. Or venit muieri la mine să-mi plătească să le învăț, da' nu le-am învățat. Și ieri o venit o muieră să-i cot. Sunt și alții de coată, da' nu le trece”⁵. Sau: „Eu le-am învățat de la Vârvorica. Vârvorea o fost o lăgană și n-o avut mână. Și mama mea s-o văduit și n-o mai suferit-o părintii și o zâs lăgana: «Vino la mine că te-oi învăța eu cu ce să trăiești». Și-o învățat-o să descânte și soacra mea mă tot învăța”⁶. În unele familii descântatul constituie o tradiție ce se transmite din generalie în generalie: „Eu am învățat de la soacră-mea; soacra mea o învățat de la soacră-sa. Era o muieră oarbă și o umblat șapte țări și le-o învățat”⁷. Sau: „Eu am învățat din mama bătrână, din moșii și strămoșii noștri”⁸. Uneori descânțele au fost învățate de la câte un vecin: „De la o muieră bătrână din vecini, lelea Nastasă de la Muntele Săcelului”⁹. „Mă

tot duceam la un bătrân de cota tare (cu voce tare) și am învățat"¹⁰. Nu rare sunt cazurile când cineva a învățat să descânte de la persoane cu totul străine, datorită unei simple întâmplări: „Am învățat de la niște mocani, le-am dat sălaș. Am avut o fată beteagă și-or cotaț"¹¹. „Un unchiu al meu o fost beteag și o muiere o cotaț"¹².

În privința procedurii de a învăța un descântec, toți informatorii sunt de acord că trebuie învățat pe „furate”, „numai așa e bine, dacă îl furi”¹³. De aceea Dondoșoae din Cacova Ierii pane pe noru-sa să asculte la spate când descântă pentru a învăța și ea.

Prin faptul că descântecul nu se învață aproape niciodată intenționat¹⁴, ci în mod involuntar, sau pe „furate”, rezultă variantele descântecelor culese de la informatori care le-au învățat de la aceeași persoană¹⁵. Descântecul, după cum am accentuat și în altă parte, nici nu se învață mecanic, vers cu vers, ci printr-o acțiune totalitară, prin înțelesul care îl confie.

7. Descântătoarele primesc și o „plată” pentru descântat, căci altfel „nu-i leac”, sau se întoarce boala pe descântător¹⁶. Maria Bica din Mașca, dacă nu i se plătește nimic pentru descântat se „șterge pe mână de el”, să nu se întoarcă boala pe ea. În Făgetul Ierii se plătea în 1939 un leu pentru un descântec. Maria Bica lua câte 5 lei. Tot așa și Gondiuleasa din Ocoliș: Adeseaori se plătește în natură. Astfel în ziua de 19 iulie 1939 Gondiuleasă a primit pentru un descântec la vite un sfert kilogram de lână (caier) și o carpa de merinde. Descântătoarele vestite au în fiecare zi câte doi-trei clienți, veniți uneori din sate îndepărtate.º

8. Descântecul constituind deci un bun privat al descântătorului, iar transmiterea lui făcându-se prin procedeul special al „furatului”, inițierea directă fund împreună cu riscuri, se înțelege de la sine că pentru cercetător culegerea descântecelor nu e o problemă tocmai ușoară. Astfel Dondoșoae din Cacova Ierii a refuzat să-mi comunice descântecul de „ceas rău” de teamă să nu treacă boala la ea. Acest descântec, pe care îl întrebuințează foarte rar nu i l-a spus nici noru-sei, deși pe celelalte o învățase. Am convins-o abia, asigurând-o că mie nu-mi descântă propriu-zis, ci numa mi-l spune. Dar și celelalte descânțece mi le-a comunicat cu foarte mare greutate. Când am vizitat-o prima dată și i-am cerut să-mi descânțe de durere de măsele a pus pe noru-sa să-mi descânțe -

care a trecut în altă cameră pentru a descânta - și a declarat că numai atunci îmi va spune descântecul dacă îmi va trece durerea de măsele. A doua zi m-am dus din nou declarându-i că m-am vindecat și rugând-o să-mi spuie toate descântecile pe care le cunoaște. M-a întrebat:

Câte mii îmi dai ?". M-a poftit apoi în grădină ca să fim singuri. Același lucru s-a întâmplat cu cele mai multe descântătoare: nu puteau fi convinse decât prin simularea boalei. Astfel și Gondiuleasă din Ocoliș a descântat mai întâi preotului din sat de „potcă” și numai după aceea a putut fi convinsă să-mi comunice și celelalte descânțe. Tot așa și Popa Grăpchina și Popa Mărie lu Gligor din Filea-de-Jos.

Un episod interesant din culegerea descântecelor l-a oferit Anuta Gherman din Muntele Săcelului. Auzind din multe sate că e cea mai bună descântătoare din împrejurimi, am căutat-o la munte unde am găsit-o împreună cu bărbatul ei la adunatul fânului. I-am dat să înțeleagă că am ajuns acolo din întâmplare fund excursionist. Din vorbă în vorbă ea îmi spune că a fost „un domn” pe la Săcel și a întrebat pe soru-sa (Arion Valerie) descânțe. Și-mi reproduce replica dată sorei-sale: „De ce nu l-ai trimis la mine că-i spuneam eu descânțe două zile”. Profitând de acest punct al discuției i-am manifestat dorința să-mi spuie și mie câteva descânțe căci nu auzisem niciodată până atunci. Și mi le-a spus pe toate cu o vădită mândrie, fără să bănuiască, firește, stratagema de care mă folosisem.

Există însă și descântătoare care-ti comunică descânțele fără nici o rezervă. Așa s-au comportat Floarea Lung și Susana Todor din Făgetul Ierii care le dictau pe un ton neserios, amestecându-le adesea cu parodii¹⁷, dovedind că nu prea cred în descânțe. Maria Bica din Mașca când i-am spus ce vreau, m-a chemat în casă și m-a întrebat dacă sunt bolnav într-adevăr, sau nu. Și asigurând-o că nu sunt bolnav mi-a dictat toate descânțele, făr cea mai mica ezitare, într-un mod cu totul fluent și fără să-și piardă firul, lucru foarte rar întâlnit. Cele mai multe descântătoare chiar când au bunăvoința să dicteze descânțele nu o pot face deoarece mereu uită firul, se repetă, sau răspund că nu le mai știu că-s „mâncate de năcazuri”.

La motivele enumerate mai sus care împiedecă sau limitează

comunicarea descântecelor se mai adaugă și teama descântătorilor de a nu fi denunțati jandarmilor și să nu „pătească” ceva¹⁸. În astfel de cazuri am recurs la garanția unui intelectual din sat, preot sau învățător, care se bucură de încrederea sătenilor. Acest procedeu, care își are și el limitele sale, deoarece descântătorii se cam „feresc” de preot, l-am utilizat numai în Ocoliş și în Pădureni.

Desigur, luând în considerare mentalitatea țărănească în toată complexitatea ei, e foarte justificată rezerva informatorilor față de străinii de la oraș care încearcă să pătrundă într-un colt atât de intim al sufletului lor, în elementul magic¹⁹. Dar dacă la cele mai multe descântătoare întâlnești teama de a mărturisi descântecele, din motive magice și juridice, se întâmplă să întâlnești uneori și un alt sentiment, tot atât de primar și spontan, mirarea față de interesul pe care îl arată descântecelor un „domn” de la oraș. Dar și această mirare e tot atât de justificată, mai ales pentru un octogenar, pe care într-o viață întreagă nimeni nu l-a întrebat despre astfel de lucruri. De aceea una din informatoarele noastre a exclamat mai mult pentru sine, în timpul unei pauze pe care o făcea în recitarea descântecelor: „De atâta vreme pe asta lume, de astea nime nu m-o cercat !20.

9. Dar se pune întrebarea cum sunt priviti descântătorii în comunitatea satului, adică în mentalitatea specifică lor ? De ce considerații se bucură: sunt apreciați, ocotiți, disprețuiți ? Se pare că descântătorul ca și vrăjitorul se bucură în mentalitatea satului de o dublă personalitate morală. El este apreciat când e considerat pentru faptele sale bune - vindecarea bolilor, desfacerea vrăjilor - dar e disprețuit și temut pentru farmece și lucruri rele. În Munții Apuseni prin descântătoare („muiere care știe cota”) se înțelege cea care face bine, iar vrăjitoarea propriu-zisă se numește „loajnică”, deși una și aceeași persoană poate fi considerată și descântătoare și loajnică. Viata lor de toate zilele este aceea ca la toți ceilalți oameni. Totuși sunt ocotite pentru a nu deochia vitele sau copiii.

E interesant faptul că deși oamenii se tem în general de vrăjitori, tot la ei aleargă să-i salveze când au dat de un necaz. Și cum „răul” îl atribuie mai degrabă unui „om din sat”, pentru îndreptarea lui se caută de obicei un vrăjitor din alt sat, care întotdeauna e „mai vestit”.

După credința poporului, puterea descântătoarelor și a vrăjitoarelor nu se câștigă numai prin inițiere directă, ci și prin anumite împrejurări singulare. Astfel despre Nastasie Mogoae din Filea-de-Sus se crede că „a prins cătelul pământului” de aceea tie să vindece de „murculit”. Iar despre Vârvorica din Sălciua-de-Jos se crede că umblă cu lucruri necurate. Prin efectele descântecelor, datorite pe de o parte substantelor și procedeelelor întrebuintate, iar pe de altă sugestiei, unele descântătoare își creează un renume la o depărtare de câteva sate. La Maria Bica din Mașca vin să le descânte, după propria-i mărturisire, din Ocoliș, Ocolișel, Runc, Filea etc. Tot așa la Lină Chirilă din Sălciua-de-Sus, sau la Anuta Gherman din Muntele Săcelului. Iar despre „Topu” din Valea Vadului, mort în anii din urmă, se tie aproape în toate satele cercetate. Această faimă le dă și descântătorilor o forță interioară care sugestionează pe bolnav, sau când e cazul îngrozește pe dușman. Vrăjitoarele sunt conștiente de această situație privilegiată în care se găsesc și recurg adesea la amenințarea dușmanilor prin forțele oculte²¹. Am văzut că se dau lupte chiar și între vrăjitori²². De aceea în general vrăjitorii sunt temuți și relațiile lor sociale sunt reduse. La aceasta mai contribuie și izolarea lor geografică, cei mai mulți locuind la „munte” sau în cătune îndepărtate.

Despre soarta care îi așteaptă pe vrăjitori și descântători în lumea de dincolo, se crede că „nu li-i bine”²³, ei fiind blestemați de biserică, mai ales cei care umblă cu lucruri necurate²⁴. Pe Valea Arieșului se povestește că „o muiere bătrână a chemat pe popa să o mărturisească și s-o împărtășească. După ce-o termănat popa, el s-o dus până la poartă și o mănă după el să vie îndărăpt. «Uite, domnule părinte, eu am făcut multe, da' eu potca o am tâpat în nouăzeci și nouă de feluri. De o picat pe lemn (copac), s-o uscat lemnul, sau pe ci-o picat». Popa o zâs: «Dacă ai făcut așa, dute la ei»²⁵, să te mănse!». Și o murit”²⁶.

Iată schitate câteva din aspectele principale ale acestui interesant personaj al satului vrăjitorul-descântător. În general el nu este o persoană sociabilă, dar interesează în cel mai înalt grad comunitatea sătească. Inspiră teamă și totuși se recurge la el atât de des. E bănuț de legături cu spirite necurate și condamnat în viața de dincolo, deși alină suferinji vindecând bolnavi cu

„descântecul și leacul de la Dumnezeu". În capitolul următor vom analiza mai de aproape ritualul descântatului.

NOTE:

¹ în Munții Apuseni, mai ales în partea dinspre Bihor, „descântec" înseamnă „horă" (Miron Pompiliu, ~ezătoarea, VII, p. 162), sau „orice versuri recitate, nu cântate" (A. Viciu, Colinde din Ardeal, p. 192). Cf. A. Gorovei, Descânțele românilor, p. 85-86. În descânțele culese de noi întâlnim totuși foarte des formula „descântecul sau descânteca de la mine, leacul de la Dumnezeu", ceea ce denotă existența cuvântului în accepția lui originală, dar fără să mai posede circulație în limbajul viu.

² Vezi p. 181-183.

³ Am dat un exemplu cu descântecul pentru alungarea ploii, p. 62. Vezi și Ștefania Cristescu, Frecvența formulei magice în satul Cornova. În Sociologie Românească, I, nr. 4, p. 13.

⁴ Cf. A. Gorovei, op. cit., p. 88.

5 Sălciua-de-Jos, Nastasă Duma, 55 ani.

⁶ Sălciua-de-Jos, Borza Gavrilă, 61 ani.

7 Sălciua-de-Sus, Lina Chirilă, 64 ani.

⁸ Săcel, Valerie Arion, 48 ani.

⁹ Lita Românească, Ghena Șuta, 41 ani.

10 Lita Românească, Tudoră Ilea, 42 ani.

11 Pădureni, Vironica Cordiș, 78 ani.

12 Lita Românească, Susana Vlas, 64 ani.

13 Pădureni, Paraschie Marc, 58 ani.

14 Excepție fac descântătorii țigani, care „profesează" descântecul. Între informatorii noștri sunt jigani: Marie Rostaș (Surduc), Todosă Rostaș (Săcel), Maria Dondoș (Cacova Ierii) și probabil Gavrilă Borza (Sălciua-de-Jos).

15 Vezi Anexe I, II.

16 Făgetul Ierii, Suzana Todor, 84 ani. ¹⁷ Vezi Texte, p. 154 și 156.

¹⁸ Deși s-a afirmat că la românii ardeleni prigonirile vrăjitorilor n-au fost atât de excesive ca în Apusul catolic (A. Gorovei, op. cit., p. 64-65) se întâlnesc totuși cazuri sporadice de procese și condamnări. Vezi și Fr. Muller, Beitrage zur Geschichte des Hexenglaubens und des Hexenprocesses in Siebenburgen,

Braunschweig, 1854, p. 77 (cit. Gorovei); T. Papahagi, Graiul Și Folklorul Maramuresului, București, 1925, p. XXXIX. Dora d'Istria spune că principii ardeleni se remarcă prin zelul lor contra vrăjitorilor pe care îi ardeau „cu miile”. La 1739, la Arad, vrăjitorii erau supuși probei apei sau focului (ordalia). La 1758 Maria Tereza se mândrea că a alungat pe Iezuiți și a pus capăt execuției, românii putând să creadă în „babe”. Cu toate acestea, la 23 iulie 1828 au fost arși la Seghedin vase vrăjitori între care unul de 82 de ani, iar în aceeași zi pe malurile Tisei au fost arși alți șapte. (Dora d'Istria, *Les femmes en Orient*, I, p. 32). În Munții Apuseni nu avem cunoștință despre cazuri similare dar, „jendarii” au mai produs „neplăceri” diferiților descântători. Astfel înainte de război (1914) un bătrân din Vălișoara, Ion Olaru, care „făcea multe lucruri și la marhe, lega picioru rupt în seanduri” a fost dus de jandarmi la Cluj să-și dovedească știința și „în fața medicilor o tămăduit doi boi și n-o avut ce-i face” (Filea-de-Jos, Darie Bunea, 84 ani). Deci rezerva pe care o întâlnim la descântătorii de azi are motive ancestrale...

19 La acestea să mai adăugăm ironia și disprețul intelectualilor față de lucrurile „băbești”. Pentru a ne putea da seama până unde a mers această atitudine, e suficient să cităm câteva expresii ale lui G. Coșbuc prin care se insultă pur și simplu întreaga mentalitate magică. „Poetul jărlănimii” numește credința în puterea vrăjitorilor „cea mai neghioabă dintre credințele departe ale omenirii”, fiind „nebie vrednică de plâns” (G. Coșbuc, *Superstițiile păgubitoare ale poporului român*. București, 1909, p. 62). „Căci dacă sunt oameni să creadă că babele pot îmbolnăvi cu vrăji de departe calul și boul, un alt dobitoc, atunci vrednici sunt să-i duci și să-i legi în locul boului și al calului la iesle” (ibid., p. 76). Toate acestea sunt „minciuni scornite de unul, care a vrut să-și bată joc, iar proștii i-au luat gluma într-adins” (ibid., p. 82). Cum a avut atunci Coșbuc curajul să scrie „sunt suflet din sufletul neamului meu”? Adevărul e că Coșbuc nu era sincer când înjura pe descântători, ci jinea conferințe pentru „culturalizarea” satelor, organizate de Casa Școalelor. Căci într-o lucrare mai veche (Dintr-ale Neamului, București, 1903, p. 49) scrie: „Cu toate că e așa de batjocorită medicina populară, eu sunt convins că oamenii de știință ar putea să învețe multe de la babe”. Și... totuși, una

din „cele mai bune conferinje”. pe care Casa Școalelor a găsit-o cu cale s-o publice, poate tot la sfatul lui Coșbuc, a fost a unui medic în care descântătorii sunt declarați „șarlatani” pentru că habar n-au din ce-i compus corpul omului, cum sunt așezate măruntaele... și că boala e făcută de un vermușor” (P. A. Gâdescu, Descântătorii, Vracii sau G'răjitorii, București, 1912, p. 16).

²⁰ Pădureni, Vironica Cordiș, 78 an.

21 Personal am fost obiectul unei atari amenințări magice din partea Linei Chirilă din Sălciua-de-Sus, care mi-a spus descântecele eu condijia de a-i face un serviciu, iar în cazul contrar mi-a spus: „Să te temi de mine

22 Vezi, p. 49-50.

23 Ocoliș, Sava Sbâncă, 70 an.

24 În Pravilele lui Matei Basarab și Vasile Lupu se interzice vrăjitorilor de a se cumineca 20 de ani, iar cei care consultă pe vrăjitori sau poartă amulete. cinci ani.

²⁵ Demon.

26 Tritenii-de-Jos, Valer Roșca, 49 an (oct. 1940).

II. DESCÂNTATUL

1. Timpul prielnic descântatului. 2. Obiectele si substanțele întrebuințate în ritual. 3. Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească unele substanțe. 4. Acluni săvârșite în timpul descântatului. 5. Întrebuințarea obiectelor descântate. 6. Numărul de câte ori se repetă un descântec. 7. Atmosfera în care se descântă.

1. Am avut ocazie să precizăm că descântatul, numit în Munții Apuseni „cotat”, nu se reduce numai la recitarea formulei orale, ci constă dintr-o serie întreagă de gesturi simbolice, mimică, procedee pentru întrebuințarea diferitelor substanțe, constituind un adevărat ritual magic din care desigur descântecul propriu-zis face parte integrantă. Eficacitatea descântatului depinde de îndeplinirea întocmai a tuturor condițiilor prescrise. Aceste condiții, deși se bazează pe anumite principii magice generate, totuși ele diferă adesea de la un descântător la altul. Astfel este timpul și numărul de ori, în care trebuie săvârșit un descântec, gesturile, cuvintele, obiectele și substanțele întrebuințate ș.a.m.d. Desigur, în principiu, timpul în care se descântă îl formează prilejul de fapt când bolnavul solicită concursul descântătorului. Totuși există în practica descântatului anumite precizări în legătură cu timpul. Ele sunt însă foarte variate. Popa Grăpchină din Filea-de-Jos descântă de albeată numai dimineata și pe nemâncat, iar Virortica Bonda din Hăjdate spune descântecul de „cășunătură” dimineata până nu răsare soarele și după-amiazi”. În privința zilelor din săptămână, Mărină Boită, tot din Hăjdate, descântă de „mucedă” miercuri și vineri pe nemâncate, iar Susana Ciordea din Pădureni descântă de „orbalt” marți și vineri dimineata tot pe nemâncate. Ilea Irină din Lita Românească nu „coată” sâmbătă și duminică, că „doară ăla-i blăstăm”. Când e bolnav însă cineva tare, descântă și atunci că „n-o lăsa omu să moară”. De asemenea Gondiuleasă din Ocoliș flu „coată” duminică și luna: „Duminică îi sărbătoare, luna îi începutul săptămânii”. E de reținut că timpul în care se

descântă e amintit aproape întotdeauna în formula orală. De ex. în exorcism întâlnim des expresia: „Așa să treacă boala cum a trecut ziua (sau noaptea) de azi", sau: „din acest ceas să aibă leac", iar în introducerea celor mai multe descânțe se cere ajutorul zilei respective, numind-o „sfântă" sau „dragă" zi de astăzi. Alteori i se adresează pe mime:

Sfântă luni de astăzi
roagă pe Maica Luminata...²

sau dându-i chiar și epitete metaforice:

Vineri zi de post,
cădelnita lui Hristos³.

2. Obiectele și substanțele întrebuinate la descântat sunt și ele extrem de numeroase. De obicei sunt luate din toate cele trei regnuri, în special din cel vegetal, o bună parte din ele constituind obiectele uzuale, întotdeauna la îndemâna descântătorului. După cum se poate vedea din tabloul alăturat, unele obiecte și substanțe sunt folosite la mai multe descânțe, altele numai la câte unul singur. Bineînțeles că nu toți descântătorii folosesc aceleași obiecte la același descântec. Mai de grabă faptul se petrece invers: un descântător e mai înclinat să folosească aceleași obiecte la mai multe descânțe pe care le cunoaște. Astfel e cazul lui Gavrilă Borza din Sălciuma-de-Jos care întrebuințează la toate cele cinci descânțe: fusul, cutitul și măcieșul.

Totuși, cu toată varietatea lor, obiectele și substanțele întrebuinate în descânțe își au fiecare un rol bine precizat. Apa, unsoarea, mierea și lâna în care se descântă la oameni, sau făina și sarea la animale, au rolul de a transmite calitatea „descântatului" asupra celui bolnav. Substanțele „descântate" au aceeași valoare pentru bolnavi ca și obiectele „sfântite", sunt purtătoarele sau mijlocitoarele materiale ale sănătății și prosperității. Deci ele au un rol pasiv în „cotat", de a fi încărcate de potențial magic, în timp ce alte obiecte „participă" activ la ritualul magic, sau la descântec. Participarea este de două feluri: una pur magică și alta medicală.

Prin participarea magică înțelegem întrebuințarea în cursul descântecului a diferite obiecte cu care se amenință boala să iasă din bolnav. Seria acestor obiecte este destul de lungă și cuprinde în special uneltele cele mai uzuale: cutitul, fusul, mătura, ștergura,

briceagul, foarfecile, lingura, cheie, piepteni, sîta, ac, seceră, sapă, chefe etc. Ele sunt amintite întotdeauna în cuprinsul exorcismului, amenintând boala cu fiecare pe rând:

TABLOUL III
Obiectele Și substanțele întrebuințate în descântat

Nr.	Numirea	Boala la care se întrebuințează și nr.
<i>Unelte</i>		
1	cutitul	potcă 11, zgaibă (5), scrântit (7), mucedă (2), ali din vînt, albeală, ghihor (1)
2	fusul	uimă, scrântit, tragăn (1), legături (1), potcă (1), ali din vînt (1)
3	mămăligoiul	uimă, zgaibă (1)
4	mătura	ghihor, orbalt, albeală, zgaibă, ali din vînt (1)
5	ștergura	ghihor (3), orbalt, albeală, zgaibă (1)
6	cute	uimă (11), ghihor, tragăn (1)
7	brișcă	zgaibă, scrântit, cășunătură (1)
8	ulcicută	soare sec (5)
9	foarfecele	ghihor (1)
10	maiul	uimă (5), tragAn (1)
11	sucitorul	uimă (1)
12	cheie	bubă, zgaibă (1)
13	chepten	ghihor (1)
14	sîta	albeală (1)
15	ban de argint	zgaibă (1)
16	ac	scrântit (2), cășunătură, bubă (1)
17	săcere	orbalt (1)
18	sapă	orbalt (1)
19	bălătroc	uimă (1)
20	lingura	uimă (1)
21	chefe	ghihor (1)
22	spălătoare	uimă (1)
<i>Regnul anorganic:</i>		
1	apa neînceptută	potcă (34), ali din vînt (2), legături (2),

		ceas rău (2), mucedă, de soare, bubă (1)
2	sare	la vaci, zgaibă (1)
3	smoală de car	uimă (1)
4	cărbunele	potcă (33), soare sec (1)
5	pământul	zgaibă (1)
6	fier	(vezi: cuțitul, acul, foarfecele etc.)
7	plumb	spăriat (1)
8	piatră	soare sec, ali din vânt (I), (vezi și cutea, bălătrocu etc.)
<i>Regnul vegetal:</i>		
1	frunză de prun și salcie ...	la vaci (1)
2	Mind	la vaci (1), zgaibă (1)
3	aiu	bubă, scrântit, zgaibă, scurgerea sângelui (1)
4	lemn de alun	măsăle (1)
5	chiperiu	uimă (1)
6	tămâie	zgaibă (1)
7	apă de trandafir	albeală (1)
8	acăt	albeală (1)
9	scăiete	albeală (1)
10	bătă de drămoc	splină (1)
11	busuioc	broască, albeală (1)
12	buruiană de mucedă	mucedă (1)
13	buruiană de gălbinare	gălbinare (1)
14	cimbru	mucedă (1)
15	măceș	legături, potcă, ali din vânt (1)
16	grâu de primăvară	surgerea sângelui (1)
17	leuștean	ceas rău (1)
18	smochină	mucedă (1)
19	paie	bube (1)
20	ghinars de droșdie	luparită, ali din vânt (1)
21	aluat	zgaibă (1)
22	cărbuni	potcă (33), soare sec (6), ceas rău (2)

		ali din vânt bubă (1)
23	zahăr	albeală (1)
24	„lemn"	(vezi: fusul, mătura, maiul etc.)
<i>Regnul animal</i>		
1	unsoare	scrântit (19), obrintit, ceas rău (1), cășunătură, potcă, uimă, naștere (1)
2	lână, ată neagră	scrântit (29), obrintit (1)
3	miere de stup	zgaibă (12)
4	ceară	zgaibă (1)
5	balegă de vacă	zgaibă (1)
6	ou	uimă (1)
7	unt	luparită, orbalt, naștere (1)
8	petec	uimă (1)
9	came săpunită	zgaibă (1)
10	albuș de ou	bubă care curge, potcă gie (1)
11	gândaci de turbare	zgaibă (1)
12	gândăcel	zgaibă (1)
13	paiangen	zgaibă (2)
14	mused	zgaibă (2)
15	fabricate	(vezi: chepten, sătă, chefe (1)

Cu fusul te-oi împunge⁴
 cu foarfecile te-oi tăia⁵
 cu chefea te-oi chefăli,
 cu cheptenu te-oi peria⁶:
 cu cutitul rade-te-oi,
 cu mătura mătura-te-oi,
 cu chindeu șterge-te-oi,
 cu sâta cerne-te-oi⁷.

Uneori se întrebuințează chiar și plante pentru amenintareaboalei: aiul, leușteanul, măcieșul ș.a. Primele două pentru mirosul lor puternic, măcieșul pentru a „mătura" cu el boala, iar ultima pentru a sui boala, „călare pe lemn de alun" și a o trimite în „munti pustii". Bolile la care se folosește mai des exorcismul și deci obiectele de mai sus sunt: potca, zgaiba, de ali din vânt, albeata,

ghihor, cășunătură, ceas rău, legături.

Obiectele cu întrebuințare propriu-zis medicală sunt și ele de mai multe feluri. O categorie aparte e formată din o serie de unelte întrebuințate în procedeul diatermiei prin care se tratează în special „uima”, dar și durerile de cap („soarele sec” și „ghihorul”) și chiar „tragănul”. Pentru uimă se întrebuințează mămăligoiul⁸, cutea, maiul de spălat haine, sucitorul⁹, bălătrocu¹⁰, lingura și un petec de postav. Aceste obiecte sunt încălzite la foc și în timp ce se descântă se atinge cu ele uima „cât poate tine de fierbinte”. Cu fiecare obiect se descântă câte o singură dată. E important de reținut faptul că Sofia Rădut din Ocoliș întrebuințează la tratamentul diatermic al uimii un petec de postav. Cum acesta are efecte calorice mai reduse decât celelalte obiecte întrebuințate, descântecul se repetă în mod cu totul exceptional de nouăzeci și nouă de ori. Tot prin diatermie se vindecă „ghihorul” (nevralgiile) și „soarele sec”, „adiind cu o ulcică de jăratec în jurul capului”.

Alte procedee întrebuințate în descânțece a căror bază medicală e evidentă sunt vindecarea „mucedei” prin smochină” și tratarea zgaibei prin carne de vită săpunită, sau miere de stup. La fel și dezintoxicarea organismului prin stingerea cărbunilor în apă la descântecul de deochi („potcă”). Tot aci se încadrează întrebuințarea unsorii pentru scrântit, a untului dulce și a albușului din ou pentru bube purulente („potcă gie”, „rană care cură”⁴), sau smoală de car pentru uimă și vinars de drojdie pentru „ali din vânt”(nevralgii).

Desigur că nu toate substanțele întrebuințate sunt verificate din punct de vedere medical. Se pare însă că alături de substanțele medicale și de obiectele cu rol pur magic (cele întrebuințate în exorcism) întâlnim o a treia categorie de obiecte care sunt introduse numai cu scopul de a impresiona pe bolnav, aceasta în special la descântătorii țigani. Astfel Maria Rostaș (Surduc) întrebuințează, se pare fără justificare magică sau medicală, în descântecul de zgaibă, gândacii de turbare (cantarida), păianjen și muscă. O întrebuințare pur magică are și ata sau lâna neagră în descântecul de scrântit. Prezenta ei e în legătură cu conținutul formulei orale întrebuințate, în care se spune că „om întâlnește sânge cu sânge, os cu os”. deci ata are rostul de a „lega” (de a „forostoi”). Aceeași întrebuințare magică o are și banul de argint

în legătură cu menirea de la sfârșitul descântecului:

Să rămâe curat,
luminat
ca argintul strecurat.

3. Substanțele întrebuinate la descântat trebuie să fie luate după un anumit ritual de a cărei riguroasă respectare depinde eficacitatea descântecului. Astfel pentru deochiu („potcă”) se întrebuintează apa „neumblată”, adică luată din râu mai înainte de a se face ziuă², sau apa „mergătoare”⁴, apa proaspătă, „neîncepută”. Pentru luarea ei, Mărie Lăcătuș (Iara) se duce dimineata la râu cu o ulcică, ia de două on apă și o aruncă jos și numai a treia oară o păstrează pentru descântat. De obicei când se aduce apa neîncepută nu trebuie să te uiti în urmă și nici să vorbești cu nimeni pe drum¹³. De asemenea cărbunii când se „sting” pentru deochiu sunt numărați îndărăt de la unu la nouă. Jar Vironica Dumitru (Filea-de-Sus) când aruncă jăratecul pentru potcă, zice: „Ăsta-i de deochiat, ăsta-i de potca ai mare, ăsta să șie leacu”. Popa Grăpchină (Filea-de-Jos) aruncă deodată câte trei cărbuni și zice descântecul și apoi iar aruncă trei cărbuni și descântă până de nouă ori.

4. Începutul descântecului aproape întotdeauna e însoțit de semnul crucii făcut cu mâna sau cu cutitul pe vasul în care se descântă. Ana Lupea (Fileade-Sus) face cruce și jos pe pământ. Gondiuileasă din Ocoliş începe descântecul printr-o rugăciune pe care o spune în picioare. După ce a terminat-o se așează pe vatră. Pe vatră face o cruce cu un cutit de aramă peste care așează vasul în care descântă. Își mai adună pe vatră nouă așchii și după fiecare descântat aruncă jos câte una scuipând de trei ori. Rolul așchiilor este pur mnemotehnic, de a nu greși numărul repetițiilor. Dochie Turcu (Belioara) ia așchiile pe rând câte una de fiecare descântat și când termină le aruncă în foc. Arion Valerie (Săcel) folosește nouă paie. Alte gesturi întrebuinate în descântat sunt: suflatul și scuipatul („scopchitul”). Suflatul peste oala cu apă în descântecul de deochiu sau peste lână în cel de scrântit, însemnează alungarea boalei prin „suflare”⁴.

Cu sufletul te-oi sufla !

Iar dacă boala nu va fugi va pieri ca „scopchitu” sub picioare.

La alte descânțece ritualul diferă. Când descântă pentru „ghior”

Dondoșoae (Cacova Ierii) șterge de pe capul bolnavului cu „ștergura”, ca și când ar șterge boala. După fiecare descântat face cruce cu mătura și „scopchește” de trei ori. Maria Bica (Mașca) descântă de măsele cu beligașe de alun și aruncă după fiecare descântat câte unul jos „scopchind de trei ori pe el”. În descântecul de „albeată” Popa Grăpchina (Filea-de-Jos) mișcă („adie”) cu sita, mătura, cutitul și chindeul în fata ochilor. Dacă bolnavul șade în timp ce se descântă trebuie să se mute în alt loc după fiecare descântat. La terminarea descântecului se „scopchește” și în ochii bolnavului. Pentru scrântit se întrebuințează atâ de lână neagră în care se face câte un nod de fiecare descântat. Uneori nodul se face cu mâinile la spate (Făgetul Ierii).

Alte acțiuni săvârșite în timpul descântatului sunt cerute de procedeul terapeutic întrebuințat: ungerea părților scrântite, „adierea” uimii și în jurul capului cu obiecte încălzite în procedeul diatenniei, ungerea rănilor, frecarea tâmpelor cu apă sau vinars de drojdie etc.

5. Obiectele descântate se dau apoi bolnavului să le întrebuințeze după procedeul respectiv. Bolnavul de „potcă” se spală cu apa descântată și bea din ea de trei ori. Apa care rămâne se aruncă pe tâțana ușii, iar cărbunii se aruncă unde nu ajunge soarele (Ocoliș, Gondiuleasă). Lâna pentru scrântit se leagă la picior sau la mână, rămânând acolo până se pierde. Zgaiba se unge, albeata se tratează cu praf de zahăr ș.a.m.d.

6. Un element important în ritualul descântatului este și numărul de câte ori se repetă descântecul. Nici aci însă nu putem stabili reguli generale. După cum se poate vedea din tabloul alăturat, cea mai mare frecvență o are numărul „nouă”, obținând procentul de 52,2, ceea ce însemnează că mai mult de jumătate din descântecele culese de noi se repetă de nouă ori. După aceea urmează numărul „trei” cu 21,8%, adică aproape un sfert. Frecvența celorlalte numere e de mai puțină importanță, căci atunci când nu se datorește întâmplării, este tot în legătură cu numerii trei sau nouă. Astfel sunt răspunsurile în care se indică întrebuințarea unui număr din seria 3, 5, 7, 9 (numerii fără sol), uneori inversată. Încât privește numărul „cinci” e întrebuințat de o singură descântătoare Maria Bica (Mașca), în toate cele șase

descânfece pe care le știe. Iar numărul „patru” întrebuintat de două ori în descântecul de uimă provine din faptul că formula orală se repetă cu fiecare obiect întrebuintat în descântat. Să reținem însă că un descântător nu întrebuintează întotdeauna același număr de repetiri în toate descânțele sale. De asemenea repetirea descântecului poate să nu fie făcută în aceeași zi, ci la intervale. Astfel Susana Ciordea (Pădureni), descântă de „orball” în trei zile deosebite: marți, vineri și în a doua marți și numai atunci e „cotătura” deplină.

7. Dar care este atmosfera în care se săvârșesc toate aceste lucruri din ritualul magic ? Trebuie să mărturisim de la început că descântătorul în exercitiul funcțiunii e de cele mai multe ori conștient de situația lui privilegiată în care se găsește din punct de vedere al mentalității magice. El trăiește în timpul descântatului ca un actor de teatru starea specifică de teamă și speranță a omului magic. Gesturile sunt făcute mecanic, dar cu cea mai

TABLOUL IV

Frecvența numerelor de câte ori se repetă un descântec

Numărul	Frecvența	Procentul
1	7	4,3
2	1	0,6
3	35	21,8
4	2	1,2
5	6	3,7
6	-	-
7	1	0,6
8	-	-
9	95	52,2
9 sau 3	2	1,2
3 sau 9	7	4,3
7 sau 9	1	0,6
9 sau 7	1	0,6
3, 5, 7, 9	1	0,6
9, 7, 5, 3	1	0,6
9 ori 9	6	0

mare sigurantă. Recitarea e monotună, cu voce înceată, accentuând însă unele părți ale descântecului cum ar fi rugăciunea sau invocatia de la început prin care se cere ajutorul unei fiinte supranaturale, sau exorcismul prin care se poruncește bolii să iasă afară din corp. Descântatul așa cum l-am întâlnit în Muntii Apuseni, plin cu elemente religioase, nu are nimic în el demonic, el seamănă mai degrabă cu un ritual liturgic. Aceasta este și caracterizarea pe care a făcut-o un informator descântatului: „Descântecul trebuie să fie frumos și cu ruga lui Dumnezeu”¹⁴

NOTE:

¹ Cf. și A. Gorovei, Descântecele românilor, p. 91.

2 Săcel, Marie Matei, 43 ani. (De scrântit).

³ Ocoliș, Marie Manciu, 75 ani (De potcă).

⁴ Sălciua-de-Jos, Gavrilă Borza, 61 an. (De legături). ⁵ Căcova Ierii, Maria Bica, 63 an. (De măsele).

⁶ Făgetul Ierii, Floare Lung, 85 an. (De ghihor).

Filea-de-Jos, Grăpchină Popa, 73 an. (De albeată).

8 Mestecăul.

⁹ Pentru întins tăteii.

10 Pisălogul pentru sare.

11 „Mucedă” după descrierea informatorilor este scorbutul sau o boală pelagică, produsă prin carenta vitaminei C. Despre smochină se știe că e planta cea mai bogată în această vitamină.

12 Ocoliș, Maria Manciu, 75 an.

¹³ Cf. A. Gorovei, op. cit., p. 96-98.

14 Pădureni, Vironica Cordiș, 78 an.

III. DESCÂNTECELE

1. Vraja formulei orale.
2. Motivele principale ale formulei.
3. Temele descântecelor.
4. Formule tip și variante. Versiuni.

1. Prin „descântec” am spus că înțelegem formula orală care se prezintă de cele mai multe ori în formă versificată. Făcând parte dintr-un ritual magic îngrădit prin atâtea reguli severe, e firesc să ne întrebăm care este viața formulei orale ? Depinde ca într-un total de personalitatea descântătorului sau și de anumite motive tradiționale ce se respectă cu sfîntenie ? După analiza materialului cules din Munții Apuseni putem răspunde că formula orală este o rezultată a unor forțe variabile și contrare: de o parte, tradiția inițiativă, moștenirea din om în om, prin care se tinde la conservarea cât mai fidelă a unei formule orale, iar de altă parte, tendința - mai mult de natură inconștientă - de a modifica și de a completa formulele orale punându-le într-o veșnică transformare. Tendinței de conservare îi aparțin anumite elemente formale și de natură tehnică, ale descântecului, iar tendința de modificare e legată de problema conținutului și a variantelor.

2. În privința formei, constatăm la cele mai multe descânțete o serie de motive ce se succed într-o anumită ordine mai mult sau mai puțin fixă. Motivele principale din formula orală sunt: rugăciunea sau invocația, povestirea alegorică, exorcismul sau blestemul, urarea sau menirea și încheierea. Natural că, datorită diferitelor procese de memorie, aceste părți nu se găsesc întotdeauna în aceeași ordine, uneori putând chiar să lipsească unele din ele.

Rugăciunea sau invocația este întotdeauna la începutul descântecului. Prin ea se cere ajutorul unei forțe supranaturale pentru a da eficacitate descântecului. În general o descântătoare are o singură formula de invocare pe care o întrebuințează la toate descânțetele. De aceea în Texte rugăciunea figurează

„singură data în cadrul repertoriului unui descântător. În

descânțelele din Muntii Apuseni rugăctunea este adresată lui Dumnezeu, Iviaicii Preceștii și zilei în care se descântă. Dondoșoae din Cacova Ierii începe descântecul prin „Doamne ajută-mi, Doamne !”. Maria Bica din Mașca are o rugăciune de douăsprezece versuri¹. În această rugăciune ea se adresează Maicii Preceștii și „Sfintei zi de astăzi”, să roage pe Dumnezeu pentru bolnav. Aproape aceeași rugăciune e întrebuințată și de Sofia Fărcaș din Cacova Ierii;

„Doamne, ajută, Doamne, Sfântă Mărie Mare,
roagă-te, Maică Luminată, Maică Luminată,
roagă-te lui Dumnezeu pentru Nicolae.

În Lita Românească aproape toate descânțelele încep eu: „Doamne, ajută Sfântă Mărie” și „Sfântă”, dar mai ales „dragă” zi de astăzi. Maria Matei din Săcel se roagă de ziua de astăzi să roage pe „Maica Luminată „să roage Maica Luminată pe Dumnezeu Sfântu”. Cea mai frumoasă rugăciune și mai impresionantă prin tonul cu care este spusă, fiind în același timp rostită în picioare, cu fața spre răsărit, este cea a Gondiulesei din Ocoliș:

Doamne, ajută Doamne,
vineri zî de post, cădelnila lui Hristos. Rogu-mă cu to# sfinlii, eu
tol.i îngerii, eu rugăciune rugată,
cum se roagă lumea toată; Doamne, ajută Doamne, Și mă iartă.
Doamne, ajută Doamne,
Doamne, ajută descântecului meu cum l-o descântat Sfânta
Mărie, folosu lui (cutare) să hie².

De obicei în partea finală a rugăciunii se precizează că cescântecul este de la descântător „leacul de la Dumnezeu” sau „de gura mea, de limba mea, de voia lui Dumnezeu” Victoria Pitic din Muntele Băișorii începe descântecul cu Tatăl nost. Stint și descântătoare care încep descântecul direct, fără rugăciune.

În cele mai multe descânțele îiitâlnim imediat după invocatie o povestire alegorică în legătură cu Luarea boalei respective. Astfel, în descântecul de

„scrântit” din Muntii Apuseni, se spune că bolnavul a plecat „pe

cak. pe cărare, până la podul de aramă". Voind să treacă podul, podul s-a clătit și bolnavul și-a scrântit piciorul. El începe să plângă „cu glas mare până-n cer, cu lacrimi până-n pământ". Și Maica Precistă auzindu-l coboară la el „pe scară de ceară" și-i spune cum să se vindece³.

În descântecul de „zgaibă" Maica Domnului se întâlnește cu nouă frați, din nouă tati care merg să taie pomul Raiului. Ea le spune: Lăsați pomul Raiului Oile să umbrească_ oamenii să se odihnească.

În descântecul de „mucedă", tot din Muntii Apuseni, se vorbește despre „omul mare care s-a dus în pădurea mare" să taie lemne pentru casă și când s-o termine n-a avut cu ce o podi și-a venit să ia mucedă de la bolnav. În cele mai multe descânțete se povestește cum bolnavul s-a întâlnit cu boala în cale, iar la strigătele lui de durere Maica Domnului se coboară și-i alma suferinta.

După cum se poate vedea și din aceste exemple, alegoria descântecelor se bazează pe același principiu și are același scop ca și acțiunea simbolică din practicile magice. Deosebirea este doar de planuri de acțiune. Acțiunea simbolică propriu-zisă se efectuează pe plan concret în prezent, pe când cea alegorică pe plan fictiv și în trecut. Dar ambele au drept scop determinarea unei acțiuni similare în viitor.

În ceea ce privește noțiunea timpului, trebuie să amintim că ea are o structură cu totul aparte în gândirea magică. Evans-Pritchard a observat, între alții, că pentru primitivi „prezentul și viitorul nu au același sens ca și pentru noi. Felul lor de a vorbi pare să dovedească existența unei interferențe între prezent și viitor în așa fel, că dacă se poate spune, prezentul participă la viitor". Se pare că aceeași calitate de a participa la viitor are și trecutul. Având în vedere aceste considerații, dacă ne-am putea integra în modal de gândire magică, alegoria descântecelor încetează de a mai fi propriu-zis alegorie, ea devine acțiune simbolică, acțiune „ca și cum" s-ar întâmpla în realitate rezultatul dorit, indiferent dacă prefigurarea lui se face alegoric în trecut, sau pe plan concret în prezent. Deci numai pentru noi o astfel de reprezentare este alegorică sau metaforică, în timp ce pentru gândirea magică ea este reală.

Când nu se întrebuințează o povestire alegorică, uneori și în acest caz, alungarea boalei se face prin exorcism. Exorcismul este o amenințare sau un blestem adresat boalei, sau agentului care a provocat boala, amenințându-l cu

diferite obiecte, așa cum am văzut în capitolul anterior.

Exorcismul se termină de obicei cu indicarea locului unde trebuie să meargă boala.

Trimiterea se face întotdeauna în locurile cele mai îndepărtate, necunoscute și lipsite de viață omenească. Întâlnim însă o mare varietate de imagini:

Peste 99 de hotare,

peste 99 de miriști, peste 99 de dealuri, peste 99 de poduri, peste 99 de ape,

peste 99 de șanturi nerânite, peste 99 de drumuri părăsite⁵.

Unde câne nu latră, nu-i popă, nu-i bghirău, în lemnele neroditoare, în chietrile săci, neajunsă de soare⁶.

Unde cocoș negru nu cântă, găină neagră nu cârcăește, corman nu s'aude⁷.

În chietri neumblătoare, în lemne neroditoare, unde vacă nu răgește, popă nu slujește⁸.

Alungarea boalei se mai face indicând anumite localități de natură mai mult sau mai puțin mitologică: în muntii Sionului, ai Maslinilor, ai Calareii sau ai Halareilor, în Dunărea mare, în Marea Roșie sau Neagră, în curtea lui Ham, la marginea pământului, în fundul mării, peste colți fără de vârfuri, peste tău fără de funduri ș.a.

Alteori exorcismul ia forma unei comparații, arătându-se ce i se va întâmpla boalei dacă nu va pleca. Într-un descântec de „potcă” din Ocoliș întâlnim o astfel de comparație chiar în cadrul exorcismului:

Întoarce-te,

că de nu-i întoarce de voe, îi întoarce de mare nevoie, Că și capră neagră în piatră calcă, piatra seacă,

în patru creapă.

Așa să crepe strigoi și strigoale⁹.

Comparațiile pot să fie uneori dintre cele mai ciudate și neobișnuite. Unele din ele sunt chiar foarte lungi și iau forma unei

alegorii. Astfel în Muntii Apuseni în descântecul de „oprirea sângelui” boala este amenințată printr-o comparație în care se arată „chinul cânepei”, adică se face enumerarea tuturor operațiilor de prelucrare ale cânepii până va fi făcută cămașă: ' și te-om purta și te-om strica

și nimic de tine nu s-a alegelo

așa după cum se va întâmpla și cu boala respectivă.

Dar comparația nu stă numai în serviciul exorcismului, ci și în cel al urării sau menirii, un alt moment al formulei orale ce se referă direct la vindecarea bolnavului. În acest caz comparațiile se referă la „trecerea” bolii sau la „sănătatea” celui căruia i se descântă. Astfel se spune să treacă boala: „cum se duce fumul pe horn, apa pe vale și spuma pe mare”. Sau să se așeze bubele cum se așază vara „fumu în fundu văii”². Să se vindece cum se prinde câmpul de iarbă din Paști până în Rusalii¹³. Urarea propriu-zisă cuprinde în general aceleași imagini:

Să rămâe limpede și curat ca argintul strecurat¹ a cum Dumnezeu l-a lăsat.

Sau: „Să fie mândru și mai frumos, pe de trei ori cum a fost”¹⁵.

Sau:

Ca soarele luminat,

Cum îi de Dumnezeu dat și de Maica Luminată și de doi părinți lăsat¹⁶

Cum Dumnezeu din ceriu te-a dat, ca sfânt soare când răsare, cu inima dragă și întreagă¹⁷.

Firește că uneori comparația poate fi întrebuințată pentru plasticizare și în alte împrejurări decât în exorcism și menire. Așa de pildă în descântecul de „potcă” Anuță Gherman din Muntele Săcelului întrebuințează următoarea frumoasă comparație pentru circumscrierea lui „niciodată”:

Atunci să-i poată săca irma lui și puterea, când i-o număra pașii

cât 0 pășit,

urmele, câte le-o urmat și iarba cât o călcat.

Ultima parte a unui descântec este încheierea. În încheiere se precizează că descântecul își are puterea de la o forță supranaturală, de obicei de la Dumnezeu, sau de la Maica

Precista:

Descântecul de la mine, leacul, Doamne, de la Tine¹⁸.

sau:

Să aibăleacu,

După gura mea, după limba mea, după cuvântu
de la Dumnezeu Sfântul⁹

TABLOUL V

Schema câtorva descântece

Informatorul	Descântecul	Schema
Borza Gavrilă . Ali din vânt	Rugăciune-naraliune-	
exorcism-menire		
legături	rugăciune-naraliune-men.-	
naral.-ex.-menire		
scrântit	rugăciune-naraliune-	
exorcism-menire		
potcă	rugăciune-blestem-men.-	
ex.-menire		
zgaibă	rugăciune-naraliune-men.-	
ex.-menire		
Bica Marie zgaibă	naratiune-exorcism-	
menire		
ghihor	rugăciune-naraliune-	
exorcism-menire		
Chirilă Lina ... la vaci	naraliune-menire	
orball.....	rugăciune-exorcism-	
naraliune		
uimă	ameninlare-exorcism	
ali din vânt	exorcism-naraliune	
potcă	exorcism-naraliune-	
menire		
zgaibă	exorcism	
mucedă	exorcism	
gălbinare	exorcism	
mușcătură	comparalie-enumeralie	
Dondoșoae ghihor	exorcism	
scrântit	naraliune	
potcă	naraliune-exorcism	
Gondiuleasă ... potcă	rugăciune-naraliune-ex.-	

men.-ex.-men.-încheere)

scrântit rugăciune-naraliune-
menire.

Trebuie să precizăm că aceste momente ale descântecului: invocatia, povestirea alegorică, exorcismul, urarea și încheierea, nu au întotdeauna poziție și succesiune fixă. Singurele invocalia și încheierea sunt în genere fixe. Celelalte trei se inversează și se amestecă în același descântec, după cum se poate constata și din schemele descântecelor din tabloul alăturat. De asemenea aceste motive nu se găsesc întotdeauna la fiecare descântec.

Un alt motiv important din tehnica magică a descântecului, în afară de cele amintite mai sus este enumeratia, sau gradaiia. Ea constă în recitarea în ordine descrescândă a numerelor de la 9 la 1. Această enumeratie nu este decât o comparalie implicită prin faptul că se urmărește prin ea scăderea și trecerea bolii, cum scade numărul de la 9 la nici unul. Astfel în descântecul de „potcă” al Irinei Ilea din Lita Românească, se întrebuințează următoarea enumeratie descrescândă:

Nouă râne, nouă de deochiu, Opt râne, opt de deochiu... Două râne, două de deochiu etc.

3. Temele descântecelor sunt dintre cele mai variate. Majoritatea lor se referă la diferite boale care privesc viala omului și a animalelor. Prin altele se influențează diferite fenomene ale naturii, se provoacă dragostea sau ura cuiva, se ia sau se dă mana vacilor etc. A. Gorovei în Descântecele românilor distinge peste două sute de teme. Numărul desigur poate fi înmultit. În general putem afirma că descântecul se întrebuințează în toate momentele vieții, dar mai ales în nenorociri sau sperante de succes. De multe ori același descântec se întrebuințează în ocazii cu totul deosebite, așa încât o clasificare a descântecelor după scop - având în vedere și fenomenul de contaminare - este destul de arbitrară.

În descântecele din Muntii Apuseni am întâlnit 25 de teme pentru următoarele boli, enumerate în ordinea frecvenței: potcă, scrântit, zgaibă, uimă, soare, bubă, ceas rău, mucedă, ali din vânt, ghihor, la vaci, cășunătură, legături, menstruație, orblat, albeată, broască, gălbinare, luparită, mușcătură, măsele, naștere, obrinteală, splină și tragăn. După cum se poate vedea din tabloul alăturat, descântecul de „potcă” și de „scrântit” au o frecvență extrem de

ridică, fiind știute de 39 și 38 de persoane. reprezentând din totalul descântecelor culese de noi 23,6 %. Jar procentul de descântători care știu descântecul de potcă este de 61,9. Aceasta se datorește faptului că prin „potcă” se cuprind mai multe boale: deochiat, spăriat, durere la inimă și de cap, sau în general orice boală. Să reținem însă faptul că pentru potcă aproape fiecare informator știe o altă formulă orală²⁰. Uneori formula orală e redusă

la câteva versuri sau chiar lipsește total, descântecul constând numai din practica magică. În schimb formula pentru „scrântit” este aceeași la toți cei 38 de informatori, variațiile aparținând numai detaliilor. Frecvența ridicată a formulei de „scrântit” se datorește probabil frecvenței „scrântitului” din cauza regiunii accidentate a Munților Apuseni, cât și simplității formulei, putând fi învățată de cât mai multe persoane.

TABLEUL VI
Frecvența descântecelor

A	B	C	D	E
1	Potcă	39	23,6	61,9
2	Scrântit	38	23,6	60,3
3	Zgaibă	17	10,5	28,5
4	Uimă	15	9,3	23,6
5	Soare	8	4,9	12,7
6	Bubă	7	4,3	11,1
7	Ceas rău	6	3,7	9,5
8	Mucedă	4	2,5	6,3
9	Ali din vânt	3	2,1	4,7
10	Ghihor	3	2,1	4,7
11	Vaci	3	2,1	4,7
12	Cășunătură	2	1,2	3,1
13	Legături	2	1,2	3,1
14	Menstruație	2	1,2	3,1
15	Orball	2	1,2	3,1
16	Albeată	1	0,6	1,9
17	Broască	1	0,6	1,9

18	Gălbinare	1	0,6	I q
19	Luparilă	1	0,6	1,9
20	Mușcătură	1	0,6	1,9
21	Măsăle	1	0,6	1,9
22	Naștere	1	0,6	1,9
23	Obrinteală	1	0,6	1,9
24	Splină	1	0,6	1,9
25	Tragăn	1	0,6	1,9
	Total	161	-	

A - nr. curent, B - numele descântecului; C - frecvența; D - procentul în totalitatea descântecelor culese; E - procentul informatorilor care cunosc formula respectivă.

TABLOUL VII Schemele descântecelor de potcă

Nr.	Schemele descântecelor de potcă
1	rugăciune-povestire-exorcism-urare-exorcism-urare-încheiere
2	enumerare-blestem
3	rugăciune-povestire-exorcism-urare
4	blestem
5	rugăciune-povestire-exorcism
6	rugăciune-enumerare-exorcism-blestem
7	enumerare-urare-blestem
8	rugăciune-enumerare descrescândă-blestem
9	rugăciune-povestire-enumerare-urare
10	rugăciune-blestem-urare-exorcism
11	rugăciune-enumerare descrescândă-povestire-blestem-urare
12	rugăciune-blestem-urare
13	rugăciune-povestire-blestem-exorcism
14	enumerare-exorcism-încheiere
15	rugăciune-povestire-urare
16	rugăciune-povestire-urare
17	rugăciune-povestire-urare
18	rugăciune-povestire-enumerare-urare

19	povestire-exorcism
20	rugăciune-povestire-exorcism
21	rugăciune-urare-încheiere
22	urare-încheiere
23	rugăciune-povestire-exorcism
24	exorcism-enumerare-comparalie
25	enumerare-povestire-comparalie
26	enumerare-exorcism-povestire-enumerare-exorcism- încheiere
27	enumerare-exorcism
28	enumerare-povestire-blestem
29	rugăciune-povestire-blestem
30	rugăciune-povestire-blestem
31	exorcism
32	rugăciune-povestire-urare
33	rugăciune-blestem-exorcism
34	rugăciune urare
35	blestem-urare
36	povestire-enumerare-exorcism-urare
37	rugăciune-blestem-exorcism-urare
38	rugăciune-urare-exorcism-urare
39	blestem-enumerare-povestire-rugăciune.

A doua categorie în privința frecvenței este formată din descântecele de „zgaibă” și de „uimă”, fiind știute de 17 și 15 informatori, reprezentând aproximativ 10 % din totalul descântecelor culese. Frecvența se datorește în primul rând faptului că prin „zgaibă” și „uimă” se înțelege de obicei „toate bubele”, dar și simplității formulei, mai ales a celei pentru uimă. A treia grupă o formează descântecele de „soare”, „bubă” și „ceas rău”, fiind știute între 8 și 6 informatori. Urmează apoi descântecele de „mucedă”, „ali din vânt”, „ghihor”, cu o frecvență de 2 %, fiind știute de 3-4 persoane. Restul descântecelor nu sunt cunoscute decât de două sau o singură persoană. Restul descântecelor nu sunt cunoscute decât de două sau o singură persoană. În special ultimele se datoresc Linei Chirilă din Sălciua-de-Sus, una dintre cele mai bune informatoare. De aici putem scoate concluzia că agenții magici care participă la o

formulă a cărei frecvență este scăzută, sunt mult mai importanți decât acei care participă numai la formulele populare.

4. Am amintit că formula pentru descântecul de „potcă” variază aproape de la informator la informator. Pentru dovedirea acestei informalii renunțăm la analize complicate mulțumindu-ne să transcriem în tabloul alăturat schemele formulelor orale pentru descântecul de „potcă”. Dar același lucru se întâmplă în proporții mai reduse și cu celelalte descânțete, excepție făcând cel de „scrântit”, de „soare sec” și de „uimă”. Această constatare ne permite să facem afirmația că așa-numitele „formule tip” au o existență foarte problematică și inconstantă în domeniul descânțecelor.

Elemente constante în domeniul descânțecelor sunt numai „temele”, adică motivul descântecului sau boala, formula orală variind după informator. Elemente male, dar inconstante sunt variantele descânțecelor, adică formulele orale întrebuintate pentru anumite teme. Aceste variante sunt produse prin combinarea diferitelor imagini și motive comune incantăției magice în general. Configuralia sau structura unei astfel de variante este de cele mai multe ori opera personală a descântătorului respectiv. Textele culese de la cele două surori din Săcel, Arion Valerie și Anuță Gherman²¹ care, după propria lor mărturisire, le-au învățat de la mama lor, sunt o dovadă că unele teme nu au formule tip (cel de potcă), pe când altele au astfel de formule (cel de scrântit, mucedă, uimă), aceasta bineînțeles pentru o anumită regiune. Dar nici chiar atunci când o temă are o formulă tip, formula tip nu se păstrează întocmai, ci dă naștere la versiuni. Nici chiar același informator nu păstrează aceeași structuralizare a descântecului. Dovada o avem comparând descântul de „soare sec” al Vironicăi Marliș din Filea-de-Sus în cele două versiuni ale sale, prima reprezentând manuscrisul informatoarei, iar a doua fund dictată²². Același lucru se poate vedea și din versiunile culese de la Raveca Roman din Căpâlna, jud. Alba, ale descântecului de „bubă”, culese la interval de un an. În primul rând constatăm că versiunea a doua este dublă ca lungime față de prima. Aceasta se explică prin faptul că versurile adăugate figurau în 1938 în alte descânțete²³.

Deci un descântător dispune de un număr limitat de teme

(descântec de potcă, zgaibă etc.) și de un număr de imagini și motive magice proprii incantatiei, formând repertoriul său magic, din care ia de fiecare dată imaginile necesare unei formule orale pentru o temă oarecare, dând naștere unei variante. Aceasta am putut-o constata mai ales la descântătorii ligani care au un repertoriu de motive magice foarte redus și dacă le ceri să-ți spună formula orală a diferitelor teme, pe care în prealabil ti-au declarat că le știu se repetă într-un mod cu totul excesiv. Se întâmplă adesea ca astfel de informatori să nu poată comunica decât o singură formulă orală pe care o adaptează, după împrejurări, diferitelor teme.

Am spus că există totuși pentru unele descânțece (de scrântit, uimă) și formule tip, dar și în acest caz formula nu se transmite întocmai, încât dă naștere în cazul cel mai bun la o versiune. Versiunile pot fi și ele, ca și variantele interindividuale și intraindividuale, adică produse de o serie de informatori sau de un singur informator la intervale de timp.

La acestea trebuie să mai adăugăm că repertoriul incantatiei magice dispune de o serie întreagă de motive sau de imagini comune mai multor formule orale, dându-li impresia că „circulă” dintr-o variantă în alta, ceea ce Par fi putut îndemna pe V. Bogrea să le numească „formule călătoare”. Astfel de motive se găsesc în invocatia descântecelor, în povestire alegorică (tema cu Maica Precista: Pe scară de ceară, pe scaun de aur etc.), în exorcism (alungarea boalei), dar mai ales în încheiere. Rostul acestor motive generale pare să fie de natură mnemotehnică, de a servi drept jaloane, sau schemă, pentru ca în jurul lor să se teasă formula orală, sau varianta respectivă.

Acestea sunt indicațiile sumare pe care materialul din Muntii Apuseni ni le pune la dispoziție pentru o nouă metodă și perspectivă în cercetarea descântecelor și în special a formulelor orale.

NOTE:

¹ Vezi Texte, p. 164-165, 175.

² Introducerea unui descântec de „zgaibă” (bubă vânăță) din Vașcău este de asemenea o adevărată rugăciune: „Ajută-mi Marie, Maică Sfântă, ajută-mi Sfântă Marie și Maică și Dumnezeu,

Marie Maică ajută-mi. Ajută-mi, zile rugătoare, zile
închinătoare, șapte zile înălțătoare, șapte zile rugătoare. Mă rog
de tine, de mică și de

mare. Mă rog la a voastră putere, slujbă, botezare, sântire, somire
(?), plânsoare, suspinare, rugă, rugare, cruce, îngenunchiare,
mătănni, praznice, sfinti, îngeri, apostoli, omul să aibă leac,
izbăvire și mântuire, precum descântăm". (Șezătoarea, an. VIII, p.
111).

³ Cf. și A. Gorovei, Descântececele românilor, p. 383. ⁴ Levy-Bruhl,
op. cit., p. 290.

⁵ Muntele Săcelului, A. Gherman (de potcă).

⁶ Sălciua, Gavrilă Borza (de scrântit).

Lita Românească, Mărie Șuta (de potcă).

⁸ Muntele Săcelului, A. Gherman (de ceas rău).

⁹ Ocoliș, Maria Manciu, 75 ani.

Io Vezi Texte, p. 169-170. '

11 Poșaga-de-Jos, Todor Vărmagă (de potcă).

12 Sălciua-de-Jos, Gavrilă Borza (de legături).

13 Poșaga-de-Jos, Todor Vărmagă (de scrântit).

14 Variante: ca argintul măsurat, ca aurul măsurat, ca argintul
picurat și ca vinul strecurat, ca aur sfânt strecurat ș.a.

15 Filea-de-Jos, Grăpchina Popa (de scrântit). Variante: să fie mai
vârtos și mai sănătos de cum o fost.

16 Orăști, Ioană Urdă (de ceas rău).

17 Sălciua-de-Sus, Lină Chirilă (curgerea sângelui).

¹⁸ Cacova Ierii, Dondoșoae (de zgaibă).

¹⁹ Ocoliș, Gondiuleasă (de potcă).

20 Vezi Texte, p. 107-127.

21 Vezi, Texte, p. 117-118, 130, 161.

22 Vezi Texte, p. 153.

23 Vezi Texte, p. 178-179.

ÎNCHEIERE

În cercetările noastre din Muntii Apuseni ne-am ocupat în primul rând de așa-numita magie difuză, pe care o practică sau aderă la ea întreg satul (credințe, superstitii, datini, obiceiuri, practici etc.), din care am schitat perspectiva magică asupra lumii. A doua problemă care ne-a reținut atenția a fost magia privilegiată, sau individualizarea puterii magice, reprezentată prin vrăji. Am analizat cu această ocazie și rolul activ, creator al vrăjitorului, precum și situația lui față de grupul social. A treia problemă cercetată cu mai multă atenție o constituie descântecele, care nu sunt decât individualizarea tehnicii magice. Ele au fost studiate tot în strânsă legătură cu viziunea, tehnica și ritualul magic, precum și cu rolul de creator al descântătorului.

În concluzie putem afirma, în baza materialului cules din Muntii Apuseni, că trăiește în satul românesc - când s-a păstrat în autenticitatea sa arhaică - un aspect esențial, - străvechi și permanent activ, ce constituie o adevărată „activitate” magică. Această activitate se desfășoară pe un plan psiho-social și se împletește cu celelalte activități: religioasă, economică, artistică și biologică.

E momentul să ne întrebăm care sunt motivele profunde ale sufletului uman care îl fac să-și construiască o lume văzută în perspectivă magică și să desfășoare o activitate conform principiilor magice. În această privință credem că Lucian Blaga, vorbind despre „finalitatea subiectivă” a ideii magice, are dreptate când afirmă că sufletul omenesc se simte mai bine într-o lume alcătuită conform principiilor magice - care nu sunt decât legile suflului - decât într-o lume alcătuită după legi mecanice. Lumea văzută magic e o lume însufletită, deci prielnică și familiară sufletului omenesc pentru a-și spori substanța, pentru a se însufleti, în sensul unei auto-inducțiuni. Lucian Blaga mai amintește, alături de funcția psihologică a ideii magice, o serie întreagă de funcțiuni: ontologică, cognitivă, religioasă, poetică și pragmatică, încât prezenta și permanenta ideii magice

în conștiința umană este nu numai explicată, dar pe deplin justificată. „Oricâtă critică i s-ar aduce - scrie L. Blaga - e

aproape sigur că ideea magicului nu va putea să fie niciodată izgonită din conștiința umană. Iar dacă ar fi izgonită de aci, e sigur că ideea magicului va continua să palpita în subconștientul uman, înrâurind de acolo orientarea în cosmos și cele mai alese simțăminte ale noastre"².

Despre funcția psihologică a magiei a vorbit și B. Malinowski care pune în legătură cu afectele de „teamă” și „speranță”, precum și Bergson care susține ca motiv fundamental în acțiunea magică „dorința”. Viziunea magică a lumii n-ar fi decât icoana subiectivă a lumii ce ne înconjoară văzută în perspectiva dorinței. Fiind bazată pe aceste afecte principale: dorință, teamă, speranță, magia se referă la cele mai diverse activități omenești, dar în primul rând ea apare în legătură cu mijloacele și procedeele ce servesc la asigurarea existenței vegetative: ocupații și medicină.

Aceasta nu însemnează că magia intervine în mod exclusiv numai în scop practic. E posibil însă că la început acesta era singurul rost al tehnicii magice. Cu timpul, tehnica magică s-a întrebuintat și în alte scopuri decât pentru câștigarea existenței. Astfel prin unele vrăji se urmărește, după cum am văzut, calități fizice: frumusețe, destoinicie sau intelectual-morale: deșteptăciune, iubire, curățenie sufletească ș.a. În privința aceasta e caracteristică vraja pe care o fac în Munții Apuseni călușarii pentru a câștiga calități excepționale în materie de dans³, sau în alte regiuni fermecarea fluierului pentru ca flăcăul respectiv să poată învăța orice cântare. Toate acestea dovedesc cât de felurite și intense sunt intervențiile magice în viața omului.

Dar magia nu s-a limitat în decursul timpurilor numai la funcții de natură individuală, ci a jucat și un adevărat rol social. Începuturile autorității (șef, preot, rege), cât și autoritatea la popoarele primitive de astăzi este mai mult de natură magică. Preotii și regii erau în primul rând vrăjitori după cum o dovedesc lucrările de specialitate (Frazer, Davy-Moret, Huvelin, Gurvitch). De asemenea ideea de proprietate s-a elaborat în strânsă legătură cu ideea magică ce se găsește latentă în noțiunile de „totem” și „tabu”. Și tot prin ideea magică s-au delimitat cele dintâi comunități omenești (clanurile) în care înrudirea a fost precedată de participarea totemică. Riturile și procesiunile magico-religioase au contribuit și ele efectiv la cimentarea primelor

comunități omenești.

Desigur că cercetările noastre asupra magiei în Munții Apuseni nu sunt chemate să lămurească toate problemele pe care le amintirăm. Rostul lor, după cum am spus în considerațiile introductive, este mult mai modest: de a prezenta un fragment din materialul românesc referitor la interesanta problemă a magiei. Acest fragment am tinut să-l prezentăm ca pe un întreg viu și nu în elemente dispartate, fără viață. În al doilea rând am dorit să prezentăm un aspect bogat, dar puțin cunoscut al satului românesc, aspect ce constituie în același timp și un element esențial al sufletului omenească de pretutindeni.

NOTE:

¹ L. Blaga, Despre gândirea magică, București, 1941, p. 162. ² L. Blaga, op. cit., p. 173.

³ Cf. Frâncu-Candrea, op. cit., p. 130-133.

Texte

Descânțece (Teme și variante)

I. DE POTCĂ

Doamne, ajută, Doamne,
Vineri zi de post,
Cădelnița lu Hristos.
Rogu-mă cu toți sfinții,
5 Cu toți îngerii,
Cu Rugăciune rugată,
Cum se roagă lumea toată,
Doamne ajută, Doamne,
Și mă iartă.
10 Doamne ajută, Doamne,
Doamne, ajută descântecului
meu
Cum l-o descântat
Sfânta Doamnă, Sfânta Mărie
Folosul lui (cutare) să hie.
15 (Părintele Andrei)
Plecă pe cale,
Pe cărare,
Să-ntâlni cu curoii și curoaiele
Cu strâgoii și cu strâgoaile
20 Cu pocitorii și cu pocitoarele
(Cu mâncătorii, cu
mâncătoarele)
Sângele i l-o beut
Carnea i-o mâncat,
Potcă în cap i-o pus
21 Și-n obraz și-n oasele din gură
Și măsăle pusui-o.
Și (preotu Andrei) prinsă a să
cânta
Și a să văieta.
Nime-n lume nu-l aude,
Numa Sfânta Doamnă,
Sfântă, Sfântă Mărie,
Din părăția cerului,
De-a dreapta Tatălui.
- Da' ce te cânti părinte
De ce te vaiți?
- O, Sfântă Doamnă, Sfântă
Mărie,
Da' eu cum nu moi cânta
Da' cum nu moi văieta
Că mă luai pe cale,
Pe cărare

Și mă-ntâlnii cu curoii și
curoaiele
Cu strâgoii și cu strâgoaiele
Cu pocitorii și cu pocitoarele
(Cu mâncătorii, cu
mâncătoarele).
Sângele mi l-o luat,
Carnea mi-o mâncat,
Potcă în cap și-n obraz
Și-n oasăle din gură,
Măsăle pusun-i-o.
Nu te cânta
(Preot Andrei)
Nu te văieta,
Că la tine scoborî-moi,
Pe scară de ciară,
Pe scaun de aur
Și sănătate aduce ți-oi.
Întoarce potcă înapoi
Cum întoarce
Sfântu soare
Dacă trece de amiază
(Cum întoarnă sfântu soare)
Și sfânta zi-n de-amin de sară.
Întoarce nu-l umfla,
Nu-l durea
Nu-l țepeni,
Nu-l amurți,
Nu-l săpa,
Nu-l strâca
Nu-l săjeta
Și întoarce,
Întoarce înapoi
(Și preotu Andrei)
Din apa asta va bea
Și s-o apăla
Să-i vie *sfede* (putere)
Și putere
Și sănătate
Și să se întremeze la capu
Și obrazu
De sfede
Și oasele din gură
Măsălele

Sa i se întemeieze sfede,
De putere și de sănătate,
Cum s-o întemeiat
Câmpu de iarbă
Și codru de frunză,
Schicuțiu grâului
În postu Sâncetruului.
Întoarce, că de nu-i întoarce
De voie,
Îi întoarce de mare nevoie.
Că și Capră neagră,
În chiatră calcă,
Chiatra seacă în 4 creapă,
Așa să crepe

Curoii și curoaiele,
Curcoii și curcoaiele,
Străgoii și străgoile
(Mâncătorii și mâncătoarele).
Și părintele Andrei
Să rămâie curat
Și luminat,
Ca Sfânta Maică ce l-o lăsat,
Ca domnu din ceriu ce l-o lăsat.
Și să aibă leacu
După gura mea
După limba mea
După cuvântu
De la Dumnezeu Sfântu.

(Se aduce apă „neumblată” de la râu – mai înainte de a se face zăuă. Să ia un vas în care să strânge cărbuni. Cărbunii să numără înapoi: 9, 8, 7, etc. Vasu să pune pe vatră pe care s-o făcut o cruce cu un cuțit cu aramă cu care se amestecă în apă. Aduci și 9 așchii pe vatră și după ce descântă o dată aruncă câte una în jos pentru ca să nu uite și scuipă de trei ori. Descântă monoton („coată”) și cu voce înceată. Versurile 21, 44, 96 se spun numai de o gură. Învățat de la soacră-sa.)

Ocoliș, 21 iulie 1939

Maria Manciuc, 73 ani

2

Potcă mare, potcă mică,
Potcă de bărbat,
Potcă de muieră,
Potcă de muieră cu casă,
Potcă de văduvă rămasă,
Potcă de fată mare,
Potcă de copchil nepriceput,
De-i hși de bărbat,

Să-i crepe coaiele,
De-i muieră
Despleată-i-să cosățele.
De-i de fată mare,
Să-i crepe țatele.
De-i de copil nepriceput,
Să-i crepe călcăiele.

(De 9 ori se stânge cărbuni numărând înapoi – bea și să spală, apa o țapă în țâțana ușii. Cărbunii îi țapă une nu ajunge soarele.)

Ocoliș, 21 iulie 1939

Maria Manciuc, 73 ani

3

D-ne ajută D-nă, Sfântă Mărie
Mare,
Roagă-te Maică Luminată,
Maică Luminată, rogu-te lui D-
zău,

Pentru Niculae.
S-o luat Niculae pe cale, pe
cărare,
În răsărit de soare,
În ulița mare,

S-o tălnit cu potca ai mică,
 Cu potca ai mare,
 Cu potca din drum,
 Cu potca din cărare,
 Cu potcă de fată mare,
 Potcă de văduvă grasă,
 Potcă de fată frumoasă,
 Potcă de om lenios,
 Potcă de om frumos,
 Potcă din vânt,
 Potcă de pe pământ,
 Potcă din potca ai mare
 Pocitu-l-o, deochiatu-l-o,
 La mână aruncatu-i-o durere,
 Nime nu-l vede, nime nu-l aude,
 Numa Doamnă, Sfântă Mărie

Mare

Scoborând pe scară de ciară albă
 Cu păr galben despletit,
 Cu glas mare de aur străgân;
 - Nici nu te cânta, nu te văieta,
 Că apă din izvorul lui Iordan
 De gura Sofiei Descântată lua-oi,
 Și spăla-te-oi
 Și de potcă și de bubă dureroasă
 Eu pe tine vindeca-te-oi.
 D-ne ajută în zua de astăzi
 Și în ceasu acesta,
 Ieși potcă, ieși din crerii capului
 De la Niculae

Ieși din bolboșii ochilor
 Și din zgârcii nasului
 Și din fața obrazului
 Și din rădăcina măselelor
 Și din crucile șelelor;
 Din grumazi, din chiept,
 Din inimă, din rânză,
 Din foale, din plumâne
 Și din pchicioare
 Și din toate vinele
 Și închieturile lui Niculae,
 Că de nu-i ieși de voie
 Îi ieși de mare nevoie
 Că cu briciu de-argint brici-te-oi
 În marea neagră arunca-te-oi.

Acolo să pchei,
 Acolo să răspchei,
 Ca roa de soare,
 Ca spuma de pe mare,
 Ca schopchitu su picioare.
 Și Niculae să rămâie
 De potcă și de deochiat
 Să rămâie curat, luminat,

vindecat

Ca argintu curat,
 Ca auru străcurat,
 Și sănătos ca născut
 Din mama lui curat
 Și de toate vindecat.

(Cu 3,5,7,9 cărbuni în apă de izvor. O dată coți cu cuțat cu aramă – de la un om din Cacova Ierii.)

Hăjdade, 20 august 1939

Sofie Fărcaș, 57 ani

4

Chică aicea,
 Chică-n pchiatră,
 Crepe-n patru
 Cine-o deochiat pe Niculae.
 Ești potcă de 99 de ițe,
 Din 99 de semințe,

Nu-l poci, nu-l deoche,
 Crepe-i irma,
 Crepe-i țățale,
 Cură-i laptele,
 Hie-i bine ca la hălă
 Ce l-o diochiat.

(De 9 ori. În apă cu 9 cărbuni îi țachi îndărăpt de la 9-1. Să spală cu apă și bea de 3 ori.)

Hăjdade, 21 august 1939

Nastase Neamț, 59 ani

5

Doamne ajută, Sf. Maică
Preceastă
Și sfânta dragă zi de astăzi.
Mă luai pe cale, pe cărare
Până la mnez de cale
Mă-ntîlnii cu 99 de deochetori
99 di șezători, iar 99 deochetori
- Une mereți voi 99 de șezători
- Merem la Ioan puterea să i-o
luăm
carnea să i-o mîncăm.
- Acolo nu vi-ți duce
Eu voi întoarce,
Nu cu puterea me,
Că cu cuvântu meu
Puterea de la Dumnezeu.

De ești potcă din ochi verzi,
De ești potcă din mîncare,
De su irimă,
De pe mață.
De su mață,
Din toate vînuțele,
Din toate osuțele
Din toate mîduățele.
Ieși potcă mare, potcă mică,
Că de nu-i ieși de voie
Ăi ieși de mare nevoie
Cu gura te-oi blăstăma
Cu cuțatu te-oi tăia
Cu focu te-oi arde
Cu apă spăla-te-oi
Cu sufletu sufla-te-oi.

(De 3 ori. Cu 9 cărbuni, numeri 9-1. Să spală cu apă și bea de 3 ori. Dintr-o muiere bătrână Chimoae.)

Hăjdade, 20 august 1939

Ilea Mărie, 78 ani

6

Doamne ajută-mi, Sfântă Mărie
Sfântă zi dragă de astăzi.
Potcă mare, potcă mică,
Potcă din uitătură,
Potcă din mirătură,
Potcă din ochi albi,
Potcă din ochi negri,
Potcă din ochi mnerii,
Potcă din vînt.
Ieși din crerii capului,
Din bolboșu ochilor,
Din fața obrazului,
Din rădăcina dinților,
Din vinele grumazălor,
Din crucile șelelor,
De pe irimă,
De ești potcă din beutură,

De ești potcă din somn,
De ești potcă din vînt,
De ești potcă din gînd,
De ești potcă din mîncare,
De ești potcă din beutură,
De ești potcă din mirare,
De ești potcă de fată mare,
De ești potcă de muiere lenioasă,
De ești potcă de fată frumoasă,
De ești potcă de om lenios,
De ești potcă de ficior frumos,
Ieși potcă mică, potcă mare,
De la Ion din crerii capului
Din fața obrazului
Din rădăcina măsălelor
Din dinți,
De pe limbă,

Din irmă, de su irmă,
Din coș, de su coș,
Din rânză, de su rânză,
Din plumâne, de su plumâne,
Din crucile șelelor,
Din toate vânuțale,
Din toate osuțale.
Că de nu-i ieși
Cu gura blăstăma-te-oi,
Cu focu arde-te-oi,
Cu furcușa spinteca-te-oi,
Cu cuțātu spinteca-te-oi,
Cu apă spăla-te-oi,
Cu suflet sufla-te-oi
(suflă peste ea).
(A treia oară zăce:)
De te-o deochiat
Muiere curată, necurată,

Să-i crepe capu
Ca napu,
Pchice-i păru,
Crepe-i țățale,
Cură-i laptele,
Caște gura,
Scoată limba,
Cură-i balele,
Umble prin sat
Ca un câne turbat.
De-o deochiat bărbat
Curat, necurat,
Crepe-i capu ca napu,
Caște gura,
Scoată limba,
Cură-i balele,
Umble prin sat
Ca un câne turbat.

(De 3 ori cu 9 cărbuni în apă limpede de la fântână, cu cuțat. De la o muiere bătrână Marie Șerban, mătușă.)

Hăjdate, 20 august 1939

Adolfina Roman, 47 ani

7

Potcă țapată, aruncată,
Din 9 feluri mestecată,
Din boboșu ochilor,
Din clirile capului,
Din fața obrazuii,
Din grăcile nasului,
Din fâlcile obrazului,
De su rădăcina măsălelor,
Din vinele grumazălor,
Alege-te din maiu,
Din rânză, de su rânză,
Din buricu, de su buricu,
Din os, de su os,
Din măduhă, de su măduhă,
Toate ninicăturile
Să se rărească,

Să limpezească,
Din os de su os,
Din carne de su carne,
Din măduhă de su măduhă.
Să șie lucru curat
Din diochetură,
De o deochiat oarecine fată,
Să trăiască, să bătrânească,
Nimic să nu folosească.
De-i muiere să-i crepe capu
Ca macu,
Inima ca păsatu.
Să-i pchice cosățele,
Să-i crepe țățale,
Pă toate ogoarele,
Să le beie cioarâle.

(O singură dată, în apă neîncepută. Dimineața iei apă cu o ulce de 2 ori o țâchi jos și a trăia oară o ei.)

Jara, 5 august 1939

Marie Lăcătuș, 60 ani

8

Doamne ajută, Sfântă Mărie
Sf. de tine, Sf. M. Preceastă.
9 râne, 9 de deochiu,
8 râne, 8 de deochiu,
7 râne, 7 de deochiu,
6 râne, 6 de deochiu,
5 râne, 5 de deochiu,
4 râne, 4 de deochiu,
3 râne, 3 de deochiu,
2 râne, 2 de deochiu.
Dacă-i deochiată Finica

De bărbat curat, necurat,
Spurcat, ginovat,
Crepe-i țâțale,
Pchice-i păru,
Saie-i ochii.
Dacă-i deochiată de muiere
Curată, necurat,
Spurcată, ginovată,
Crepe-i țâțale,
Pchice-i păru,
Saie-i ochii.

(De 3 ori și 9 ori. Cân îi de potca ai mare cot de 9 ori cu 9 cuțate, 9 cărbuni în apă. Cân ni de grabă țap și 3. eu nu cot sâmbăta și duminica că doar ăla îi blăstăm, cân îi rău n-aș lăsa omu să moară.)

Lita Românească, 16 august 1939

Ilea Irină, 47 ani

9

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Sfântă dragă zi de astăzi.
Mă-ntâlnii cu 9 poștașe
Cu 9 vămășe
Cu 9 fermecătoare
Cu 9 deochetoare
Mă-ntâlnii cu bărbat
Curat, necurat
Mă-ntâlnii cu muiere
Curată, necurată

Creapă-i Doamne țâțale,
Să-i cură laptele.
Mă-ntâlnii cu fată
Curată, necurată,
Creapă-i Doamne pulpele,
Să-i cură sângele,
Să rămâie curată și luminată,
Ca argintu străcurat, cum maica
sfântă o dat.
(De 9 ori. Tot cu cuțat în apă.)

Lita Românească, 16 august 1939

Vlas Susană, 64 ani

10

Doamne ajută
Dragu meu de Dumnezeu
Și sfântă Maică Preceastă.
De o deochiat bărbat curat,
Muiere curată, necurată,
Crepe-i țâțale
Pchice-i cosățale,
Meargă-i balele ca la câni
ăi turbați,

Maria să rămâie curată, luminată,
Ca argint curat,
Ca tatăl din ceriu ce o lăsat.
Ca Dumnezeu ce o făcut
Ca-n ceasu ce s-o născut.
Rău de pe Maria să meargă
Unde cocoș negru nu cântă,
Găină neagră nu cărcăiește,
Corman nu s-aude.

Maria rămăie curată, luminată.

(De 3 ori, în apă cu 3 cărbuni. De la mama din Hăjdate.)

Lita Românească, 20 august 1939

Mărie Șuta, 42 ani

11

Doamne ajută, Sf. Mărie,
Sfântă de Tine.

9 râni, 9 de deochiu,

8 râni, 8 de deochiu,

7 râni, 7 de deochiu,

6 râni, 6 de deochiu,

5 râni, 5 de deochiu,

4 râni, 4 de deochiu,

3 râni, 3 de deochiu,

2 râni, 2 de deochiu,

Un rân, un de deochiu.

Ion să luă sănătos, voios,

Pă cale, pă cărare,

Cân fusă la mijloc de cale

Să-ntâlnii cu ochitorii,

Cu pocitorii

Săjetatu-l-o

Dracu scuturatu-l-o.

De-i deochiat Ion

De ficior curat,

Crepe-i boarșele,

Treacă, pchice-i părul,

Saie-i ochii.

De-i deochiat de fată

Curată,

Crepe-i țâțale,

Pchice-i părul,

Saie-i ochii,

De-i deochiat de bărbat

Curat,

Crepe-i țâțale,

Pchice-i părul,

Saie-i ochii.

De-i deochiat de muiere

Curată, necurată,

Pchice-i părul,

Saie-i ochii.

Iară Ion să rămăie

Curat, luminat

Ca aur sfânt străcurat,

Ca Maica Sfântă ce l-o dat.

(De 3 sau 9 ori. Prima dată țâpăm 9 cărbuni în apă – din apă mergătoare – și cotăm cu un cuțat de aramă. La potca ai mare coți cu 9 cuțate, cu fieștecăre cuțat de 3 ori. Să spală cu apă.)

Lita Rmânească, 17 august 1939

Ilea Mitrea (Todorăș), 47 ani

12

Doamne ajută,

Sfântă zi de astăzi,

Sfântă Maică Preceastă,

De l-o deochiat

Pe (Vasălie) bărbat

Crepe-i boarșele,

Cură-i mațale.

De l-o deochiat muiere

Curunată ori necurunată,

Crepe-i țâțale,

Cură-i mațale,

De l-o deochiat fată mare,

Fată mică,

Crepe-i ciapa,

Cură-i creții,

Și de la el potca luați,

Păstă Marea Roșie

O țapați,

(Cutare) să rămâie
Sfânt curat
Ca Dumnezeu

Ce l-o dat
Și ca Maica Sfântă
Ce l-o dat.

(De 9 ori. Dacă cumva îi rău atunci îi scuipe în frunte de 3 ori – și numai descântă. Se descântă și numai o dată când e bolnav rău. De la niște mocani, le-am dat sălaș, am avut o fată beteagă și-or cotate. „De atâta lume pe astă vreme nime nu m-o cercat” – coată. Frumos cu ruga lui Dumnezeu și în apă cu cuțat.)

Pădureni, 2 august 1939

Vironica Cordiș, 78 ani

13

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Sfântă Maică Preceastă.
Să luă Gheorghe pe cale,
Pe cărare,
Pă drumul ăl mare,
Să-ntălni cu roiu,
Cu strâgoiu,
Maica Sfântă-n cale-i ieși:
Stați în loc, stați în loc,
Sângele nu îl beți,
Puterea nu i-o luați,
Inima nu i-o strâcați,
Lăsați-l sfânt și curat,
Ca ou străcurat,
Cum Dumnezeu l-o lăsat.
De-i deochiat de bărbat,
Să-i pchice părul,
Să-i crepe boarșele,
Meargă-i sângele.
De-i deochiat de muiere,
Meargă-i sângele,
Pchice-i părul,

De-i deochiat
De fată mare,
Pchice-i părul,
Crepe-i țâțale,
Meargă-i sângele.
Fugi potcă mare,
Fugi potcă mică,
Fugi potcă de 9 feluri,
Că de nu-i fugi de voie,
Îi fugi de mare nevoie,
Cu cuțatu te-oi împunge,
Cu cuțatu te-oi străpunge,
Și-n foc te-oi țapa,
Acolo să pchei,
Ca roua de soare,
Ca scopchitu su picioare.
Ie-te, dute-n munți pustii,
Une cocoș nu cântă,
Păsări nu ciripesc,
Acolo să pei,
Și să răspei.

(De 9 ori. Țăchi de 3 ori câte 3 cărbuni. O învățat de la țăgană. Știe și soția.)

Șchiopi, 4 august 1939

Gheorghe Popa, 73 ani

14

Potcă mare,
Potcă țăpată,
Potcă aruncată,
Cu cias rău mestecată,
Alege-te, culege-te,

De la Gheorghe,
Din spatele lui,
Din sângele lui,
Din măduha lui.
Să te-alegi,

Să te culegi,
De te-ai țapat
Pin foame
Sau din ridicătură
Sau din trudă

Sau din muncă
Postu Sfântă Măriei
Descânteca me
Da leacu la Gheorghe
Să șie.

(De 9 ori. Cu 9 cărbuni în apă cu acu sau cu cuțat. O fost o bătrână de 90 de ani care o știut de aici – Surduc.)

Surduc, 5 august 1939

Rostaș Marie, 33 ani

15

Doamne ajută, sfântă sâmbătă
seara

Sfântă de tine,
Decânteca Sfântă Mărie,
Leacu a lu Ion să șie.
Să luă pă cale, pă cărare,
Să-ntâlni cu potca hei mare,
Cu fată curată, necurată,
Ficior curat, necurat,
Bărbat curat, necurat,
Muiere curată, necurată,

O săcă și o mîncă,
Irma ei, putere ei.
Cu glas mare (până-n cer)
Cu lacrimi până-n pământ,
- Ce te cânti, ce te vaiți?
- Nu te cântă, nu te văieta.
Dacă din apa asta îi bea
Și ti-i spăla,
Dumnezeu te-a tămădui,
Mai mândru și mai frumos,
Pe de 3 ori pe cum ai fost.

(De 3 ori, în apă cu 9 cărbuni, cu cuțatu fac cruce, fac și jos și suflu peste ea.)

Filea-de-Sus, 19 august 1939

Ana Lupea, 56 ani

16

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Sfântă de tine,
Leac să șie.
Să luă pă cale,
Pă cărare,
Să-ntâlni cu potca mare,
Cu fată curată, necurată,

Cu ficior curat, necurat,
O săcă și-o mîncă,
Puterea lui și capu lui.
Nu te cânta, nu te văieta,
Că cu apa asta te-oi spăla,
Și te-oi tămădui.

(De 3 ori în apă cu 3 cărbuni. De la mama mea.)

Filea-de-Sus, 18 august 1939

Fertea Mărie a Voasî, 48 ani

17

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Sfântă de tine,
Să luă Gheorghe pă cale, pă
cărare.

Până la mnez di cale,
Să-ntâlni cu 9 curcoi,
Cu 9 strâgoi,
Cu 9 muieri,

Cu 9 băbăți,
Cu 9 fete mari,
Cu 9 ficii holtei,
Pin irmă-l săjetă,
Pin rărunchi,
Pin toate vinele,
Gheorghe să cântă,
Și să văită,

Cu glas mare până-n ceriu,
Cu lacrimi până-n pământ.
- Nu te cânta Gheorghe
Că din apa asta dacă-i be
Dumnezău te-a tămădui
Și mai frumos îi și.
Ca argintu străcurat,
Ca Dumnezău ce te-o dat.

(De 9 ori, cu apă și 9 cărbuni și cu cuțat. Cânt țâchi cărbunii: ăsta-i de
diochiat, ăsta-i de potca ai mare, ăsta să șie leacu; de 3 ori 3. De la o babă din Săcel.)

Filea-de-Sus, 19 august 1939

Vironica Dumitru, 55 ani

18

Doamne ajută, Sfântă de Tine,
Descânteca Sfântei Mărie,
Leacu al lui Ion să șie,
Descânteca-i de la mine,
Leacu-i de la Dumnezău.
Să luă Ion pă cale, pă cărare,
Să-ntâlni cu potca ai mare,
Potca ai de 9 feluri.
Bărbat curat, necurat,
Muiere curată, necurată,
Ficior curat, necurat,
Fată curată, necurată,
Copil curat, necurat,

În irma lui l-o săjetat,
În trup și-n toate sâmtările,
Cu glas mare până-n ceru,
Cu lacrimi până-n pământ.
- Nu te cânta, nu te vâieta,
Că, dacă din apa asta îi be,
Și te-i spăla,
Dumnezău te va tămădui,
Mai mândru și mai frumos,
Pă de 3 ori cum o fost,
Ca argintu picurat
Și ca vinu străcurat.

(De 7 ori, în apă de 3 ori câte 3 cărbuni, cânt țâchi zâci: „Ăsta-i de diochiat,
ăsta-i de mîrîr, ăsta-i de potca ai mare”. Cîndu-i omu diochiat cărbunii să lasă la
fund. Faci cruce cu cuțatu în apă, omu be de 3 ori până la 9 ori și să spală de 3 ori.)
[Dictat].

Filea-de-Sus, 19 august 1939

Vironică Marțiș, 42 ani

18 bis

Doamne ajută-mi,
Sfântă de tine,
Descânteca Sfântă Mărie,
Leacu la cutare om să fie.
Descânteca e de la mine,
Leacul e de la Dumnezău.
S-o luat omul pă cale,
Pă cărare,
S-o întâlni cu potca

Hei mare,
Cu potca hei de 9 feliuri,
Bărbat curat, necurat,
Muiere curată, necurată,
Ficior curat și necurat,
Fată curată și necurată,
Cu copil curat și necurat,
În inima lui l-au săjetat,
Și prin trupul lui l-au săjetat,

Și prin tote osele lui l-o săjetat.
Nu te cânta și nu te văieta,
Că dacă din apa asta îi bea
Și te vei spăla,
Dumnezeu te va tămădui,
Mai mândru și mai frumos,

Pe de 3 ori cum ai fost:
Ca argintu picurat
Și ca vinu străcurat.

Filea-de-Sus, 19 august 1939
Vironica Marțiș, 42 ani

19

Să luă Ion pe cale, pe cărare,
Cân fu la mijloc de cale,
Să-ntâlni cu 9 buboni,
Cu 9 boboane,
Cu 9 cuconi,
Cu 9 coconiță.
Cum îl văzură
Sângele îl beură,
Carnea i-o mâncară,
Potca ai mare în trup
i-o lăsară.

Nu te gânî,
Nu te supăra,
Dintr-alea una îi scăpa,
C-om împunge,
L-om străpunge,
Cu 99 de cuțate,
Ascuțate,
Să pcheie,
Să răspcheie,
Ca scopchitu-n cale,
Ca spuma de pe mare.

(De 9 ori. Țâpi 3 cărbuni și coți, Țâpi 3 cărbuni și iar coți, până de 9 ori.)
Filea-de-Jos, 19 august 1939
Popa Grăpchina, 73 ani

20

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Sfântă zi de astăzi.
Să luă (cutare)
Pe cale, pe cărare,
Să-ntâlni cu 9 muroaie,
În cale.
Cu 9 strâgoaie,
Cu 9 poncișitoare,
Cu 9 deochitoare.
Cu ochii să uitară
Inima o săjetară.
Ieși potcă înfocată,

Ieși potcă înverinată,
Din crerii capului,
Din fața obrazului,
Din bolboșii ochilor,
Din auzul urechilor,
Că cu focu arde-te-oi,
Cu cuțātu împunge-te-oi,
Din gene, de su gene,
Din piele, de su piele,
Din toate vânuțale,
Din toate osuțale.

(De 3 sau de 9 ori. De la o babă bătrână Maria Sima Stolna.)
Filea-de-Jos, 19 august 1939
Iosif Sima, 81 ani

21

Sfântă Miercuri de astăzi,
Roagă pe Maica luminată

Să se roage maica luminată
De Dumnezeu Sfântu,

(Pentru cine-i beteag)
Dumnezău să-l facă sănătos,
Să-i stângă durerea,
Și înherbințea din cap,
Și din picioare,
Și din dinți,
Și din măsăle,
Cum să stâng cărbunii
Aeștia în apă.

(De 3 ori, stâng 9 cărbuni, cu cuțat.)
Săcel, 16 august 1939
Maria Matei, 43 ani

22

Să să stângă duroarea
Ca cum să stâng cărbunile
Și herbințările să să stângă ca
cărbunile
Și de potcă și de duroare să-i
treacă

(De 3 ori, cu apă, cu 9 cărbuni.)
Săcel, 18 august 1939
Roștaș Todosie, 64 ani

23

De-i fermecată de bărbat,
Să-i plesnească coaiele
Și să-i lasă sângele
Să umble peste 99 de hotare,
Peste 99 de cucuruzăști,
Peste 99 de miriști,
Peste 99 de dealuri,
Peste 99 de poduri,
Peste 99 de ape,
Peste 99 de șanțuri nerânite,
Peste 99 de drumuri părăsâte.
Vaca să răsaie curată
Și luminată cum Dmnezău o
Fost dată.
De-i fermecată de muiere
Să-i plesnească țâțele
Și să-i iasă laptele.
Și să umble peste 99 de hotare
Peste 99 de cucuruzăști,

Leacu de la mine cuvântu
Leacu de la Dumnezău Sfântu.
Potcă din cale,
Potcă din cărare,
Potcă din potca ai mare,
Potcă din răs,
Potcă din plâns,
Potcă din voie bună.

Cu ajutorul lui Dumnezău
Și cu gându lu Dumnezău
I-l scoată ciasu hăl rău
Din cap cu ajutorul lui
Dumnezău.

Peste 99 de miriști,
Peste 99 de păduri,
Peste 99 de poduri,
Peste 99 de ape,
Peste 99 de șanțuri nerânite,
Peste 99 de drumuri părăsâte.
Potcă de om bătrân,
Potcă de muiere bătrână,
Potcă de bărbat,
Potcă de muiere,
Potcă de ficior holtei,
Potcă de fată mare,
Potcă de copil mic.
O pociră și o diochiară
Străgoii, fermecătorii,
Din lume, din țară,
De peste 9 hotară.
Atunci să poată săca,
Să-i poată mânca

Irima lui și plumânile lui
Cân i-o număra
Pașii câți o pășit,
Urmele câte le-o urmat

Și iarba cât o călcat.
Să răsaie curat și luminat
Cum Dumnezeu l-o dat.

(De 9 ori, în apă cu 9 cărbuni. Îi dă să beie.)
Muntele Săcelului, 24 august 1939
Anuța Gherman, 59 ani

24

Potcă mnică,
Potcă mare,
Potcă curcoaie,
Potcă strâgoaie,
Potcă țapată,
Potcă aruncată.
Ieși din crerii capului,
Din fața obrazului,
Ieși din rânză,
Ieși din inimă,
Ieși din tăt trupu,
Ca-șa ți-oi cota
Și-așa ți-oi descânta
De toate deocheturile.
.....
Nime-n lume nu-l auzi
Numai Maica Domnului
Din poarta cerului.
- Ioane, de ce te cânti,
Ce te vaiți,
Ce te dăulești?
- Bine faci Maică Sfântă
Că mă întrebi.
Cân fusei la mez de cale
Mă-ntâlnii cu potca-n cale.
Pocă mică,
Potcă mare,

Potcă străgată,
Potcă țapată,
Potcă aruncată,
Potcă din vânt,
Potcă din gând,
Potcă din vis,
Potcă din plâns,
Potcă din mirare,
Potcă din potca ai mare,
Potcă de 99 de feluri,
Nu coace, nu sparge,
Ci-napoi întoarce.
Îi întoarce de nevoie:
Cu cuțatu te-oi tăia,
Cu gura te-oi descânta,
În Dunărea mare te-oi țapa,
Și-acolo să pchei,
Ca roa de soare,
Ca scopitu su picioare.
De-oi hi deochiat de bărbat
Să-i pchice pchicele,
Să-i crepe matăle.
De-oi hi deochiat de muiere,
Să-i pchice chicele,
Să-i crepe țățale.
Leacu de la Dumnezeu
Descânteca de la mine.

(De potcă cân îl doare la inimă, cu cuțatu.)
Agriș, 2 august 1939
Maria Lucă, 59 ani

25

Potcă de rumân,
Potcă de ungur,
Potcă de jidov,

Potcă de neamț,
Potcă de sas,
Potcă de rus,

Potcă de telean,
Potcă din vânt,
Potcă din apă,
Potcă din țapătură,
Din drum,
Potcă din cale,
Potcă din potca ai mare.
Îl pociră și-l deochiară

Strigoi, fermecătorii din țară,
De peste 9 hotară.
Atunci să-i poată săca
Irma lui și puterea
Cân i-o numără pașii
Cât o pășit
Și urmele ce le-o urmat.

(De 9 ori. Cu apă și cu 9 cărbuni numărați îndărăt 9-1, cu apa să spală și be.)

Muntele Săcelului, 24 august 1939

Anuța Gherman, 50 ani

26

Doamne ajută-mi
Sfântă Marie,
Sfântă de Tine,
Leacu să șie a lu Gheorghe.
Îl pociră
Și-l deochiară

Orgoi și străgoii
Și fermecătorii
Din lume din țară
De peste 9 hotară
Acolo să pchei.

(De 3 ori, în apă proaspătă pui 3 jaruri, cu cuțātu.)

Săcel, 16 august 1939

Arion Valerie, 48 ani

27

Potcă de bărbat,
Potcă de muiere,
Potcă de fată mare.
De o gheochiat bărbat,
Cu ochi șerchești,
Cu ochi broștești,
De o deochiat bărbat,
Să-i crepe coaiele
Și să-i cură mațale,
Și să-i saie ochii
Și să-i crepe inima.
De o deochiat muiere,

Curată, necurată,
Cu ochi șerchești,
Cu ochi broștești
Și să-i crepe țățale,
Să-i cură laptele
Și să-i pchice cosățale
Și să-i saie ochii.
De o deochiat fată
Curată, necurată,
Să-i crepe pruna la fată,
Și să-i cură sângele,
Să-i pchice cosățale.

(În apă coți de 9 ori cu cărbuni. Faci cruce pe ulce. Potcă = durere la inimă și la cap, deochiat.)

Făgetul Ierii, 31 iulie 1939

Floare Lung, 85 ani

28

Sunt ochi verzi,

Sunt ochi mnieri,

Sunt ochi de pocitoare,
 Sunt ochi de potca ai mare.
 Mă luai pe cale, pe cărare,
 Mă-ntâlnii cu 99 de pocitori,
 Cu 99 de pocitoare,
 Cu 99 de cuțate ascuțate,
 Cu 99 de săceri zâmțate,
 Tare-l săgetară,
 Tare inima i-o mâncară.
 Îl prinsă a țipoti,
 Cu țipote până-n ceriu,
 Cu lacrimi până-n pământ,
 Nime-n lume nu-l auzi
 Numa Maica Precesta,
 Din poarta Raiului,
 De-a dreapta Tatălui.
 - De ce plângi, de ce te vaiți?
 - O, Maică Sfântă,
 Cum nu m-oi vâieta
 Că mă luai de-acasă
 Gras și frumos,

Pe cale, pe cărare,
 Până la mijloc de cale,
 Mă-ntâlnii acolo cu 9 pocitori,
 Cu 9 strâgoi,
 Și tare mă săjetară,
 Tare inima mi-o mâncară.
 - Nu te plânge, nu te necăji,
 - Că te-oi tămădui,
 Că de te-o deochiat,
 Muiere curată, necurată,
 Crepe-i țâțale,
 Cure-i laptele.
 De te-o deocheat
 Fată mare curată, necurată,
 Crepe-i țâțale,
 Pchice-i cosățale.
 De te-o deochiat
 Bărbat curat, necurat
 Crepe-i boășele
 Cure-i chișatu.

(Descânți cu o brișcă, cu 9 cărbuni, cu apă hie cum, măcar cum. Că începi
 faci cruce și la fiecare cărbune spui primele patru versuri. Să „coată” de trei ori. Apa
 o bea și să spală cu ea în urechi, pe cap. I-o învățat de la soacră-sa Floare și soacră-sa
 de la soacră-sa. Descântecul se învață pe furate, că cot noru-mea stă la spate și-l
 învață – și ea știe.)

Cacova Ierii, 29 iulie 1939

Maria Dondoș (Dondoșoia), 68 ani

29

Doamne ajută, Doamne.
 Să luă Ion pe cărare,
 Să-ntâlnii cu potca-n cale.
 Stâng ochiu de țăgan,
 Stâng ochiu de țăgană,
 Stâng ochiu de ungur,
 Stâng ochiu de unguroaică,
 Stâng ochiu de neamțu,
 Stâng ochiu de nemțoaică,
 Stâng ochiu de rus,
 Stâng ochiu de rusoaică,
 Stâng ochiu de jidov,
 Stâng ochiu de jidovoaică,

Stâng ochiu de fată mare,
 Stâng ochiu de ficior holtei,
 Stâng ochiu de om bătrân,
 Stâng ochiu de muiere bătrână,
 Stâng ochiu de copchil mic,
 Stâng ochiu de bărbat cu muiere,
 Stâng ochiu de nevastă cu țată.
 De l-o deocheat
 Bărbat cu muiere,
 Să-i crepe boarșele.
 De l-o deocheat
 Nevastă cu țată,
 Să-i crepe țâțale.

(De 5 ori. Bagi apoi într-un pahar 9 cărbuni și numeri înapoi. Să coată și la gite.)

Cacova Ierii, 30 iulie 1939

Maria Bica, 63 ani

30

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Să luă Gheorghe
Pă cale, pă cărare,
Voios, sănătos,
Să-ntâlni cu potca ai mare
Plângân țipotin,
Cu glas până-n cer,
Cu lacrimi până-n pământ.
L-auzi Sfântă Mărie
Din mijlocu cerului
- Nu plânge, nu țipoti,
Că la tine m-oi coborî
Pă scară de ciară

Și nimic nu ți-a și
Din cotatu meu
Din porunca lu Dumnezeu.
De l-o deocheat bărbat,
Crepe-i boarșele,
Cură-i sângele.
De-a și deocheată muiere,
Crepe-i țâțale,
Pchice-i cosățale.
De-o hi deochiat fată,
Cură-i chișați,
Pchice-i păru.

(De 9 ori. Cu apă și cu 9 cărbuni. Bea cân îl deoache cineva. De la mama mea. Eu și la un câne am cotat.)

Valea Vadului (Cacova Ierii), 7 august 1939

Botaș Anisie, 56 ani

31

Fugi potcă din fața obrazului,
Din crerii capului,
Din irimă, de su irimă,
Din rărunchi, de su rărunchi,
Să fugă în munți pustii,

Un câne nu bate,
Cocoș nu cântă,
Vacă nu mugește,
Ghițal nu rage.

(De 9 ori.)

Muntele Băișorii (V. Vadului), 7 august 1939

Hărculea Pavel, 80 ani

32

(*Tatăl nostru*)

Mă luai pe cale, pe cărare,
Cu săcurea pin pădurea mare
Tăiai lemnu mare,
Prinsă-i boii mari,
La jugurile mari,
Cărai lemn mare,
Clădii casa mare.

N-avu cu ce-o conî,
Cu potca o conî.
Cu ce-o lățui?
Cu potca o lețui.
Și să rămâne (cutare) curat,
luminat
Ca Dumnezeu din ceriu ce l-o
lăsat.

(De 9 ori, să stâng 9 cărbuni în apă. Să tâmplă că oarecineva are ochi răi și-l străpunge cu ochii și moare. Să stânge 9 cărbuni în apă și cân n-are cine cota, bei apă. De multe ori o pățât la uspețe că o chicat jos și i-o strâns cărbunii și i-o trecut.)

Muntele Băișorii, 25 august 1939

Victoria Pitic, 54 ani

33

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Leacu să șie,
De limba mea, de gura mea,
La Ion.
De-a și deochiat
De muiere curată,
Crepe-i țățale,
Cură-i laptele.
De o hi de fată curată,

Crepe-i ochii în patru.
Ieși potcă necurată
Și te du în munții pustii,
Unde cocoși nu cântă.
Hei potcă necurată
Și te du
Cum să due fumu pă horn,
Apa pă vale,
Spuma pă mare.

(De 3 ori, cu apă și 9 cărbuni.)

Poșaga-de-Jos, 29 august 1939

Vărmagă Todor, 70 ani

34

Doamne Tu-mi ajută mie
Descânteca Sfintei Mărie,
Doamne ajută la Ioană.
Îi cot de potcă de fată
De bărbat,

De ochi negri,
De ochi albi,
Să rămâie curată, luminată,
Ca Dumnezeu ce-o dat-o,
Ca maica care-o băiat-o.

(De 9 ori, cu apă și 9 cărbuni. Cân bagă cărbuni face cruce cu mâna dreaptă.
De la tata.)

Poșoga-de-Jos, 29 august 1939

Botaș Vasilie, 60 ani

35

De o hi deochiată de bărbat,
Să-i ieșie ochii în frunte,
Să-i crepe capu ca napu,
Irima ca păsatu,
La Gheorghe să-i șie leacu.
De o hi deochiat de muiere,
Să-i iasă ochii în frunte,
Să-i crepe capu ca napu,
Irima ca păsatu,
La Gheorghe să-i șie leacu.
De-o hi deochiat de văduvă,
Să-i crepe capu ca napu,

Irima ca păsatu,
La Gheorghe să-i șie leacu.
De-o hi deochiat de fată mare,
.....
De-o hi deochiat de copil
.....
De o hi deochiat de bătrân,
.....
De o hi deochiat de bătrână
.....
De o hi deochiat de văduvoi...
De o hi deochiat de junișan...

De o hi deochiat de țâgan...
De o hi deochiat de țâgană...

De o hi deochiat de domn...

(De 3 ori, iei apă curată și țâchi 3 jaruri și cu cuțat.)

Orăști (Poșoga-de-Sus), 27 august 1939

Ioană Urdă, 64 ani

36

S-o luat pe cale, pe cărare,
S-o tîlnit cu 9 urcoi,
Cu 9 urcoaie,
S-o luat pe cale, pe cărare,
S-o tîlnit cu potca mare în cale.
- Une mei potcă înfocată,
Potcă înverinată,
Potcă țapată,
Potcă aruncată?
- Mă duc la Gheorghe
Să umflu, să gâmfu,
Să trântăsc,
Să izbesc.
- Înapoi potcă înfocată,
Potcă înverinată,
Că n-are oasă de-a purta,
Nici irimă de-a răbda.
Întoarce-te potcă și ieși,
Cum să-ntoarce luna spre gătat,
Și soarele spre însărat.
Întoarce, nu holba ca norii,
Nu săjeta ca săjetătorii,
Că de nu te-i întoarce
Și nu te-i duce de bună voia ta,
Te-i duce de mare nevoia mea:
Că am 9 cuțate,
De 9 ori făurite,
De 9 tocili tocilite.
Cu cuțatu te-oi tăia,
Cu sufletu te-oi sufla,

Și-n marea roșie te-oi mâna.
Acolo să-ți șie locu,
Acolo să-ți șie jocu,
Peste colți fără de vârfuri,
Peste tău fără de funduri.
Acolo-i peri, acolo te-i adăvăsi,
Acolo să-ți șie locu,
Acolo să-ți șie jocu.
În foc te-oi țâpa,
Acolo îi arde,
Acolo îi peri,
Acolo te-i adăvăsi.
Da ieși și te rărește
Ca spuma pe mare
Ca roa de soare
Și te du în munții pustii
Și-n chetirii neroditoare
Acolo să-ți șie locu
Gheorghe să rămăie
Mândru și curat
Ca argintu străcurat
Cum îi de Dumnezeu dat
Și de Maica luminat
Și de doi părinți lăsat
Și să șie mândru și frumos:
Ca codru cu frunze
Din Paști până-n Rusalii,
Ca izvoru cu apă
Așa să se tomnească
Și să să însănoșiască.

(De 3 ori.)

Orăști, 27 august 1939

Ioană Urdă, 64 ani

37

Doamne ajută, Doamne,
Ce-oi cota la Todor,

S-o luat pe cale, pe cărare,
Cân o fost la calea mare

S-o tâlnit cu potca-n cale.
 De-i și deochiat de bărbat
 Curat, necurat,
 Crepe-i capu ca napu,
 Irma ca păsatu.
 De-i hi de văduvă grasă,
 Crepe-i țâțale,
 Despleată-i-să cosățale.
 De-o hi fată mare,
 Bătrânească, cărunțască,
 Și nimic să nu folosească.
 Numa Ion cum o bea
 Din apa asta cotate
 Să-i vie puterea
 Și sănătatea,
 Ca codru cu frunza,
 Izvoarele cu apa,
 Din Paști până-n Rusalii.
 Și te du potcă seacă,
 Potcă sucită,
 Potcă de 99 de feluri
 În Munții Sionului
 Și-n t-a Măslinilor,
 Une cocoși nu cântă,
 Câne nu latră,
 Nu-i popă, nu-i bghirău,
 În lemnele ali neroditoare,
 În cheurile săci,

Neajunse de soare.
 Acolo să-ți faci pat
 Și colac.
 Ion n-are sânge de-ai da,
 Nici pat de-al culca,
 Nici haine de-ambrăca,
 Și te-mprăștie potcă seacă
 De pin oasele lui Ion,
 Cum o bea din apa asta
 Și s-o spăla,
 Că de nu te-i duce
 Și nu t-ei întoarce,
 Cu cuțatu te-oi tăia,
 Cu gura te-oi blăstăma,
 În marea roție te-oi țapa,
 Și-acolo-i peri
 Și-i desperi,
 Ca roa de soare,
 Până la trăi zile.
 Numa Ion cum o bea
 Din apa asta
 Să-i vină sănătatea
 Și puterea,
 Ca codru cu frunza,
 Izvoarele cu apa
 Din Paști până-n Rusalii.
 Amin.

(De 9 ori. Cu cuțatu și cu fusu și cu cloambă de măceșiu. În apă, în unsoare, în slănină, în măcar ce.)

Sălciua-de-Jos, 2 septembrie 1939
 Borza Gavrila, 61 ani

38

De ochi negrii ajută-mi Sfântă
 Mărie,
 De ochi câprii,
 De ochi albi,
 Ajută Sfântă Mărie,
 La Ion să-i treacă,
 Din bolboșii ochilor,
 Din crerii capului,
 Din rădăcina mășălelor,
 Din rădăcina dinților,
 Din fața obrazului,

Din ochi și din sprâncene,
 Și din nas și din obraz.
 Și te du acolo în muntele
 ăla mare
 Une cocoș n-ar cânta,
 Nici păsări n-or șurlica,
 Nici vacă nu mugește
 Nici albghini nu bornăesc
 Acolo să te-adărășești
 Și să lași pe Ion
 Odihnit și liniștit,

Cum o fost și mai nainte.
De gura mea, de poala Sfântăi
Mărie

Leac să-i șie.

(De 9 ori, cu apă: bea de 3 ori și să spală cu ea, dacă cunoaște cân zăce „ochi alghi” el cărbunele stă sus.)
Sălciua-de-Jos, 1 septembrie 1939
Nastase Duma, 55 ani

39

Seacă potcă gie,
Cu potcă seacă,
Potcă din lene,
Potcă din usteneală,
Potcă din beutură,
Nu râni, nu ghiuguli,
Nu-mi puți,
Nu face apă,
Nu face sânge,
Nu face puroi,
Seacă din chicioare.
Jude răce, pă zăcoae
De berbec.
Și potcă seacă,
Și potcă gie,

Și potcă de orbalț
O beut și s-o uspetat,
Numa potcă gie.
Și cu orbalț (din cutare om)
N-o beut și nu s-o uspetat,
Ci-napoi o înturnat,
Și o secat și s-o uscat.
D-ne cînștește pe omu acesta
Cu somnu, cu berea,
Cu mîncarea,
Și cu sănătatea în picior
Și eu D-ne te cînstesc
Cu bune rugăciuni
Și cu bune-nchinăciuni.

(De 9 ori. În unt și în unsoare dulce, în unt de oaă pentru rana care cură.)
Sălciua-de-Sus, 5 septembrie 1939
Lina Chirilă, 64 ani

PRACTICI ȘI FORMULE REDUSE

a

Țâp 3 cărbuni în apă:
Unu-i de deochiat
Unu de potcă
Unu-i de leac.

Făgetul Ierii, 1 august 1939
Susana Todor, 82 ani

b

Stâng 3, 9 cărbuni în apă. Cîn am vreme țâp 9.
Filea-de-Sus, 19 august 1939
Susana Lupea, 49 ani

c

Dacă-i o vită bolnavă, oarece om țapă apă pe ie și-i strânge cărbuni, nu zăce nimic.

Filea-de-Jos, 19 august, 1939

Popa Cătălina, 60 ani

d

Stâng 3, 9 cărbuni în apă, să beie și să să spele:

Doamne ajută

ăsta-i de deochiat

ăsta-i de mirare

ăsta-i de potca ai mare.

(De la tata).

Filea-de-Sus, 19 august 1939

Marie Luca, 50 ani

Stâng cărbuni în apă, 3 cărbuni. Face cruce pă păhar: Doamne ajută, Doamne. Să spală de 3 ori și varsă (apa ce rămâne) pe țățânila ușii.

Lunca, 30 august 1939

Paraschie Crețu, 70 ani

f

Cân are un om potcă aduc un schine din mezuină și-l ard și țap 9 jaruri de schine în apă și în tot cărbunele zăc un Tatăl nostru. (Dintr-o muiere bătrână din Șilea-de-Jos).

Lita Românească, 16 august 1939

Susană Vlas, 65 ani

g

Doamne ajută, Sf. Maica Preceastă,

De-i potcă cu ochi negri

De ochi nieri

Cu ochi galbeni

(Nu vrea sau nu știe mai departe? Zice că numai atât știe. E de origine de la Muntele Băișorii. Știe de la mamă-sa, - de 9 ori – sau de 3 ori).

Șchiopi (dintre Pchiculețe), 4 august 1939

Susana Ilieși, 64 ani

h

De o deocheat bărbat

Să-i crepe boarșele

De o deocheat muiere

Să-i crepe țățăle.

(De 9 ori cu 9 cărbuni, în apă.)

Șuțu, 2 august 1939

Mărie Manciu, 80 ani, de la soacră-sa

i

Doamne ajută-mi.

De-i deocheată de muiere,

Să-i treacă,

De-i deocheată de bărbat,

Să-i treacă, să să veselească

Ca codru cu frunza,

Ca câmpu cu iarba.

(De 9 ori, cu cuțat în apă. De la o muiere bătrână, Uliană, soacră.)

Filea-de-Jos, 19 august 1939

Popa Cătălină, 69 ani

j

Cân să sperie cineva de un foc, ori îl prinde cineva de spate. Să simte deodată slăbit, nu mai poate, îi bate inima, atunci îi spăriat. Să coată de spăriat. (Ea și-a procurat mai mult plumb de la fiul său care lucrează la „Energia” la Cluj.)

Într-un ciur (sită) pune o farfurie, foarfeci, furculiță și sare și un pchic de pâne și 9 fire dintr-o mătură și pune lângă blidu cu apă foarfeca deschisă. În fața furculiții sarea și în fața foarfecii pâinea.

Topește plumb într-o lingură de 3 ori, a treia oară stânge 3 cărbuni, de câte ori pune plumbul în farfurie și cărbunii zăce: „În numele Tatălui și al Fiului și-a Sfântului Duh, Amin.”

După aceea scoate plumbul și cărbunii din apă și doarme cu ei o noapte su pernă. Cu apa bea puțin și-și spală mâinile și pieptul. După ce a scos plumbul ia farfuria din ciur, face o cruce cu mâna pe un alt loc și pune peste ea farfuria și stânge apoi cărbunii. În plumb s-arată figura de care s-a spăriat bolnavu și forma inimii cături de mare. Și dacă să vindecă sau nu.

A învățat de la bătrânii din sat, care cotau mai de mult. Tinerii nu coată, numai bătrânii. Acum mai coată și Czako Goazsi Martonné, 63 ani (de 5 ori). Recent a cotat la o fată care s-a uitat jos de la al 3-lea etaj și i s-a făcut rău.

Litenii-de-Sus, 22 august 1939

Văd. Boldijar Martonné, 57 ani.

II. DE SCRÂNTIT

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Sfântă zi de astăzi,
Să luă Petrea pă cale,
Pe cărare,

Până la podu de aramă.
- Treci Petre podu.
- Nu-l poci trece, Doamne,
Calu mi-o opintit.

Ion chicioru și l-o scrântit
Și l-o murculit,
Și-o venit să-i descânt.
Da eu nu i-oi descânta,
Că i-oi spune leacu:
Să să-ntâlnească os cu os,
Sânge cu sânge,
Măduă cu măduă,
Vână cu vână
Și pchele cu pchele.
Și mai vartos
Și mai sănătos
De gura me
Și de limba me,
Dacă cu unsoarea
Asta unge-s-a.
Minteni vindeca-s-a.
Dacă cu unsoarea asta

s-a netezi,
Minteni s-a veseli
Și nimic nu i-a și,
Fugi cășunătură
Că te-ajunge limpezitură,
Irmă leșinată,
Gură nesăturată,
Fugi, că de nu-i fugi de voie,
Îi fugi de mare nevoie,
Că împunge-te-oi,
Străpunge-te-oi,
Pe marea roșie aruncate-oi.
Acolo să pchei,
Acolo să răspchei,
Cum pchere roa de soare,
Spuma de pe mare
Și scopchitu su picioare.

(De 3 ori. Suflă de trei ori peste ie. Cu cuțat în unsoare și la marhă în lână neagră nespălată și cotăm în ie și o suce pe lângă chicior. Mă tot duceam la un om bătrân de cota tare și am învățat.)

Lita Românească, 16 august 1939

Ilea Todorică, 42 ani

2

Doamne ajută-mi Sf. Mărie,
Sfântă dragă de tine.
Să luă Dumnezeu pe cale,
Pe cărare,
Până la podu de aramă.
Dumnezo trecu
Petru nu putu.
- Treci Doamne Petre.
- Nu poci trece Doamne.
Ion mâna dreaptă
O scrântit
Și o murgulit

Și-o venit să-i descânt.
Da eu nu i-oi descânta,
Că i-oi spune leac cu leac,
Os cu os,
Măduvă cu măduvă,
Mai vartos, mai sănătos.
De gura me,
De limba me,
Cu asta bine s-a unge
Și s-a netezi
Și nimic nu i-a fi.

(De 9 ori, cu un ac, cu un vârf de brișcă în unsoare și în lână neagră, la vite.)

Lita Românească, 16 august 1939

Vlas Toma, 48 ani

3

Doamne ajută, Sf. Marie,

Sf. dragă zî de astăzi.

Mă luai pe cale, pe cărare,
Până la podu de aramă.
Mă-ntâlnii cu Dumnezeu și cu
Sâchetru.

- Treci Petre podu.
- Nu pociu Doamne.
Calu pinti
Mâna s-o scrântit
Și s-o murgulit.

Să tomnească
Vână cu vână,
Pchele cu pchele,
Măduvă cu măduvă,
Sânge cu sânge,
Os cu os,
Să să facă mai frumos
De cum o fost.

(De 9 ori cu cuțatu în unsoare. Dintr-o muiere bătrână Vlas Mărie din Micuș –
Turda la gite în lână.)

Lita Românească, 16 august 1939

Ilea Marie, 37 ani

4

Alea l-o lăsat Dumnezău,
Cân o umblat Dumnezău
Cu Pătru pe pământ.
O mers până la podu de aramă
Dumnezău trecu
Petru nu trecu
Dumnezău zâse către Petru:
- Treci petre.
- Nu poci Doamne.
- Da zău de ce nu poți?
- Podu s-o clătit
Și calu o opintit
Și chioru s-o scrântit

(De 3 ori, în unsoare și lână neagră. Dintr-un bătrân.)

Muntele Băișorii (Valea-Vadului), 7 august 1939

Hârculea Pavel, 80 ani

Da zău Dumnezău: coată-i
Zăce: „Nu știu”
Și-o învățat Dumnezeu
Caută-i așa:
„Os cu os,
Măduhă cu măduhă,
Sânge cu sânge,
Carne cu carne,
Pchele cu pchele,
Floace cu floace,
Și le forustuiește
Ca țăganu șeru
Și băcița cașu.

5

Să luă Dumnezo cu Petrea
Pă cale, pă cărare
Până la podu de aramă
Dumnezo trecu, Petrea nu putu.
- Treci Petre,
- Nu pociu, Doamne,
Calu ni s-o potinit
Mâna lu Ion s-o scrântit.
- Cânt-o, descânt-o,
- Cum s-o cânt,
Cum s-o descânt?

- Să să-ntâlnească
os cu os,
Sânge cu sânge,
Vână cu vână,
Și să să forustuiască
Ca pchita-n covată,
După mână curată,
Cum forustuiește țăganu
Șeru cu oțălu,
Așa să forustuiască
Mâna lui Ion.

(De 9 ori. În unsoare, în lână la marhă și la bărbat.)

Plaiuri, 2 august 1939

Nastasia Popa, 74 ani

6

Doamne, tu-mi ajută mie
Descântecu Sfintei Mărie.

Ion îl doare un chicior.

Dumnezeu trecu podu,

Petru nu putu.

- Treci Petre!

- Nu pociu Doamne,

Mi-am scrântit un picior.

Să să strângă os cu os,

Carne cu carne,

Sânge cu sânge,

Pchele cu pchele,

Măduvă cu măduvă,

Să să încheie.

Cum să încheie șeru pe ilău,

Așa să rămâie curat,

Luminat, ca Dumnezeu ce l-o

dat.

(De 9 ori, suflă după fiecare de trei ori. Cu ață neagră 9 locuri.)

Poșoga-de-Jos, 29 august 1939

Botaș Vasilie, 60 ani

7

Doamne, ajută descântecu să șie
Sfintei Mărie

Leacu folosu să șie

De limba mea, de gura mea.

Mă luai pe-o cale, pe cărare,

Până la podu de aramă.

Sâmpetru trecu

Petre nu putu.

- Treci Petre!

- Nu pociu Doamne,

Că podu s-o clătuit,

Mâna s-o scrântit

Zăcem să să tâlnească

Sânge cu sânge,

Carne cu carne,

Os cu os,

Mai frumos de cum și-o fost.

Și-așa să să prindă

Cum să prinde câmpu de iarbă

Din Paști până-n Rusalii.

(De 3 ori. Cu ață neagră, pe osu care-i beteag. Dintr-o babă de la Săgașe.)

Poșoga-de-Jos, 20 august 1939

Vărmagă Todor, 70 ani

8

S-o luat Petru cu Sâncetru

Tot pe cale, pe cărare,

Până la podul de aramă.

- Treci Petre,

- Nu pociu Doamne

Că podu s-o clătuit

Chicioru la Ion s-o smintit.

- Treci încoace că l-om trage,

Să să ducă os la os,

Măduvă la măduvă,

Sânge la sânge,

Și carne la carne,

Și pchele la chele,

Șă să forustuiască

Cum forustuieste țăganu șeru în

foc

Și băcița vara cașu.

(De 9 ori, în ață neagră faci 9 noduri. După ce înnozi numeri înapoi 9-1. de la Palaghie Șerban.)

Poșoga-de-Jos, 28 august 1939

Ioană Botaș, 42 ani, orig. Din Rune

9

S-o luat Dumnezeu cu Sâncetru
Pe cale, pe cărare,
Până la podu de aramă.
Dumnezeu trecu, Petrea nu putu.
- Treci Petre,
- Nu pociu Doamne
Că podu s-o clătît,
Chicioru s-o scrântit.
Să să strângă măduvă cu
măduvă.

Os cu os,
Carne cu carne,
Sânge cu sânge,
Măduvă mai frumoasă,
Os mai frumos,
Batăraș pe cu o fost,
Cum îi schicu grâului
În postu Sâncetrului.

(De 9 ori. Faci pe o ață neagră 9 noduri. Dintr-un bătrân la Sălciua, Vârvorică)

Orăști, 27 august 1939

Ioană Urdă, 64 ani

10

Porni Pătru cu Sâncetru
Pă cale, pă cărare,
Pân la podu de aramă.
Podu s-o clătît,
Chicioru s-o scrântit.
Doamne, prinde os cu os,
Măduvă cu măduvă,

Carne cu carne,
Sânge cu sânge,
Pchele cu pchele,
(Cutare) să rămâie curat
Și luminat
Cum Dumnezeu l-o lăsat.

(De 3, 9 ori, cu ață neagră. De câte ori coți, atâtea așchii iei în mână. Când gați de cotat, le țâchi în foc.)

Belioara, 27 august 1939

Dochie Turcu, 54 ani

11

- Treci, Petre, podu de aramă,
- Doamne, că nu pociu.
S-o tâlnit carne cu carne,
Os cu os, sânge cu sânge,
Măduvă cu măduvă,
Pchele cu pchele,
O frostoit ca țâganu șeru

Ca băcița cașu.
Ieși cășunătură,
Ieși cășunătură,
Că te-ajunge mare leșinătură
Vasilie mâna stângă
Ș-o scrântit.

(De 9 ori, de la mama și de la mama bătrână.)
Muntele Săcelului, 24 august 1939
Anuța Gherman, 50 de ani

12

Doamne ajută-mi,
Sfântă Mărie,
Sfântă de tine,
Leacu să fie al lui Ion.

- Treci, Petre, podu de aramă,
- Doamne că nu poci,
C-am obrintit,
Chicioru l-am scrântit.

(De 3 ori, în unsoare, cu lână neagră, cu cuțât.)
Săcel, 16 august 1939
Arion Valerie, 48 ani

13

Să luă Dumnezeu pe cale,
Pe cărare,
Până la podu de aramă.
Dumnezeu trecu, Petru nu putu.
- Treci, Petre.
- Nu poci Doamne,
Calu mi-o-pintit,

Chicioru s-o scrântit.
.....
Să să-ntâlnească
Os cu os,
Vână cu vână,
Pchele cu pchele,
Măduhă cu măduhă.

(De 2 ori, cu lână neagră sau unsoare. De la o mătușe a mea, Frăsâna.)
Săcel, 16 august 1939
Vlad Todorică a lui Crăciun, 42 ani

14

Doamne, Dumnezeu meu,
S-o luat Ion pe cale, pe cărare,
Cân o fost la calea mare,
S-o guit pe pod de aramă,
Podu s-o clătit,
Ion și-o scrântit mâna stângă.
Ion o pornit a să cânta
Cu glas mare în ceru,
Cu lacrimile-n pământ.
Doamnă, Sfântă Mărie
Din porunca ceriului
L-o-ntreba:
- Ce te cânti, tu, Ioane,
Ce te vaiți?
- Cum de nu m-oi cânta?

Și cum de nu m-oi văieta;
M-am guit pe pod de aramă,
Podu s-o clătit,
Mâna stângă mi-am scrântit.
Doamna Sfânta Maria:
- Nu te cânta Ioane,
Nu te văieta,
Că n-are putere cu tine
scrântitura,
Că eu am putere cu ea.
Să să ducă scrântitura
Seacă, mută,
În munții Sionului,
Și-ntr-al Măslinilor,
Une cocoș nu cântă,

Câne nu latră,
 Nu este popă,
 Nu este ghirău,
 În lemnele ali neroditoare,
 În pchetrile neajunsă de soare
 Acolo să-și facă colac și pat,
 Că Ion nu are haine de-a purta,
 Nici sânge de-adăpa.
 Că Ion cum s-o lega
 Cu lâna asta cotateă,
 Până la 3 zâle
 Să-i vie puterea:
 Os la os,
 Sânge la sânge,
 Vine la vine,
 Pchele la pchele,
 Până la 3 zâle.

Că cum vine codru cu frunza
 Din Paști până-n Rusalii,
 Să i se împrăștie scrântitura
 Seacă, scrântitura mută,
 Scrântitura de 99 de feluri.
 Pâna la 3 zâle să-i vină puterea
 Și sănătatea,
 Mai frumos de cum o fost.
 Numa eu cum i-oi cota
 Până la 3 zâle
 Să să-mpărștie ca norii pă cer,
 Pulberea pe cale.
 Să rămâie curat
 Ca maica ce l-o dat
 Și tatăl sfânt ce l-o lăsat.
 Amin.

(De 9 ori, de la mama, Buta Mărie, ce o învățat de la Vârvorica – „umbla cu lucruri necurate?”.)

Sălciua-de-Jos, 2 septembrie 1939
 Borza Gavrilă, 61 de ani

15

Doamne, Sfântă zâ de astăzi,
 Să cunoască omu de gura mea,
 De poala-i Sfântă Mărie
 Leacu să șie.
 S-o luat Petru cu Sâncetru
 Pe cale, pe cărare,
 Până la podu ăl de aramă.
 Podu să clăti,
 Chicioru să scrânti.
 - Descântă Petre.

- Nu știu Doamne.
 - Să să ducă os la os,
 Carne la carne,
 Măduă la măduă,
 Sânge la sânge,
 Să șie mai frumos de cum o fost
 De gura mea
 De poala-i Sfântă Mărie
 Leacu să-i șie.

(De 9 ori, cu un cuțat de aramă. Faci cu cuțitu pe picior. Cu lână neagră, 9 noduri. Eu am învățat din tata – Varga din ocoliș – tot cota la oameni. Or venit muieri la mine să-mi plătească să le-nvâț, da nu le-am învățat. Și ieri o venit o muieră să-i cot. Sunt și alții de cotă, da nu le trece.)

Sălciua-de-Jos, 1 septembrie 1939
 Nastasie Duma, 55 ani

16

Ion o plecat pe cale, pe cărare,
 Până la puntea de aramă,
 Calu lui Sâncetru o cimpovit

Chicioru drept s-o smintit.
 El s-o cântat și s-o văitat
 Cu glas mare în cer,

Cu lacrimi în pământ.
Sfântă Măria l-o auzât,
Mândră milă și-o făcut,
Pă scară dă ciară s-o coborât
Și l-o întreat:
- Nu te cânta, nu te văieta
Că om tomni

(De trei ori, în unsoare și apă.)
Sălciua-de-Sus, 4 septembrie 1939
Lina Chirilă, 64 ani

17

Doamne ajută-mi, Sfântă Mărie
Sfântă Maică Preceastă,
Sfântă zi de astăzi.
Să luă Dumnezeu cu Petru
Pă cale, pă cărare,
Pă dealu mare
Până la Dumineca Mare
La podu de aramă.
Dumnezeu trecu
Pătru nu putu.
- Treci Petre.
- Nu pociu, Doamne,
Că podeaua să clăti

Și-om forostui și-om lecu:
Os cu os cum o fost,
Măduă cu măduă,
Carne cu carne,
Pchele cu pchele,
Putere cu putere.

Pchicioru lu Niculae să scrânti.
Tomnește, Doamne,
Pchele cu pchele,
Carne cu carne,
Sânge cu sânge,
Vână cu vână,
Măduă cu măduă,
Os cu os,
Cum mai nainte o fost.
Pchicioru să rămăie curat
Luminat cul l-o dat
Cum Maica sfântă l-o lăsat.

(De 9 ori. Cu o ață lungă, neagră. Pe toată cotătura faci un nod. De la mamă-
sa.)

Șchiopi, 4 august 1939
Micu Vironică, 77 ani

18

Să luă, Doamne, Sfântu Petre
Pă cale, pă cărare,
Până o ajuns
La un pod de aramă.
Calu i s-o cimpoit,
Mâna lu Gheorghe
I s-o sclintit.
Nu trag pchelea,
Nu trag carnea,

Nu trag vânila, nu trag sângele,
Că trag sclintitura,
Smintitura lu Gheorghe:
Pchele cu pchele,
Măduhă cu măduhă,
Sânge cu sânge,
Carne cu carne,
Os cu os.

(De 9 ori, în unsoare.)

Surduc, 5 august 1939
Rostaş Marie(ţigancă), 35 ani

19

Să luă Pătru cu Sâncetru
Pă cale, pă cărare,
Până la podu de aramă.
Dumnezău trecu şi Petru nu
putu.

- Treci, Petre,
- Nu pociu, Doamne,
- Că chicioru stâng s-o scrântit.
- Să să-ntâlnească os cu os,

Carne cu carne,
Sânge cu sânge,
Pchele cu pchele,
Măduă cu măduă,
Vână cu vână,
Să rămâie Ion
Chistaş şi curat
Cum Dumnezău l-o lăsat.

(De 9 ori, în unsoare, să-l tragi.)

Şutu, 2 august 1939
Marie Manciu, 70 ani

20

Mă luai pă cale, pă cărare,
Până la podu de aramă
Dumnezău trecu, Petrea nu putu.
- Treci, Petre, podu.
- Nu pociu, Doamne,
Că pchicioru s-o scrântit.
Să dea Dumnezo să să
tomnească

Os cu os,
Carne cu carne,
Pchele cu pchele,
Să fie mai sănătos
Şi mai vârtos
Cum o fost.

(De 9 ori, în unsoare, lână neagră. Din părinţi.)

Lita Românească, 20 august 1939
Mărie Şuta, 42 ani

21

Doamne, ajută Sfântă Mărie,
Sfântă dragă zî de astăzi,
Mă luai pă cale, pă cărare,
Până la podu de aramă
Dumnezău trecu, Petrea nu putu.
- Treci Petre.
- Nu pociu Doamne,

Chicioru drept ni s-o scrântit.
- Descântă descânteca
Să tâlnească os cu os,
Măduă cu măduă,
Să şie mai vârtos
Ca şieru la ţagan.

(De 9 ori, cu unsoare şi cu acu. De la mama.)

Hăjdade, 20 august 1939
Călină Mărie, 53 ani

22

Doamne ajută, Doamne, Sfântă
Mărie,

Cu vederea mea
Și cu puterea mea
Și cu cotarea mea.
Că să luă pe cale, pe cărare,
Dumnezău și cu Sfântu Petru
Până la podu de aramă
Grăi Maică sfântă:
- Treci, Petre.
- Nu pociu, Doamne,
Că podu să clăti,
Calu potini
Și mâna să scrânti,
Să murguli
Din carne, din oase,
Din vine, din sânge,

Din toate s-o scrântit,
S-o murguluit.
Doamne, tâlnește
Os cu os,
Vână cu vână,
Sânge cu sânge,
Pchele cu pchele,
Carne cu carne,
Toate le tâlnește
Și le forustuiește,
Cum o forustuit
Dumnezău ceriu și pământu
Și coaciu șeru
Așe tomnește
Și forustuește
Mâna lui Niculae
Dumnezău să ajute.

(De 9 ori, în unsoare, îl unge.)
Hăjdade, 20 august 1939
Sofia Fărcaș, 57 ani

23

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Sfântă de Tine,
Leacu să șie a Măriei.
Să luă Marie pă cale,
Pă cărare,
Pe pod de aramă.
Podu să clăti,
Chicioru și-l sclinti.
Strigă Sfântă Mărie:
- Treci, Mărie, Podu.
- Nu pociu, Doamne,

Că podu s-o clătit,
Chicioru l-am sclintit.
- Treci, c-om strânge
Os cu os,
Vână cu vână,
Carne cu carne,
Pchele cu pchele,
Păr cu păr
Și ti-i tămădui
Și mai frumoasă-i și.

(De 3 ori, în unsoare și cu lână neagră. Faci 9 noduri și o legi.)
Filea-de-Sus, 19 august 1939
Vironica Dumitru, 55 de ani

24

Să luă Petrea pă cale, pă cprare,
Că Sfântă Mărie Mare

Pân la podu de aramă.
- Treci, Petre.

- Dac-aș trece, da nu pociu.
 - Da de ce, zice?
 - Podu s-o clătît,
- Chicioru la Pavel s-o scrântit.
- Descânt-o.
 - Da nu știu.
 - Să să strângă os cu os,
- Pchele cu pchele,
Măduă cu măduă,

(De 9 ori, în unsoare.)
Filea-de-Jos, 19 august 1939
Popa Grăpchina, 73 ani

Sânge cu sânge,
Carne cu carne.
Să rămâie tistaș
Curat, luminat
Cum Maica Preceastă l-o lăsat.
Să șie cu 9 părți
Mai chistov (sănătos)
Ca cum o fost.

25

Doamne ajută-mi, Sfântă Mărie,
Sfântă.
Să luă Dumnezeu cu Petru
Pă cale, pă cărare,
Până la podu de aramă.
Dumnezeu trecu, Petrea nu putu.

- Treci, Petre.
- Nu pociu, Doamne,

Că șaua s-o clătît
Mâna lu Gheorghe s-o scrântit
Și s-o murculuit.
Sfântă Mărie o auzât,

Doamne, tulduiește
Os cu os,
Pchele cu pchele,
Vână cu vână,
Sânge cu sânge,
Măduă cu măduă,
Până mâna să rămîie,
Curat, luminat,
Ca Tatăl Sfânt ce l-o dat;
Ca Maica Sfântă
Ce l-o lăsat
De mâna mea să aibă leac.

(De 9 ori, în unsoare.)
Filea-de-Jos, 19 august 1939
Popa Mărie, a lui Gligor, 80 ani

26

Să luă Petru pe cale,
Pe cărare,
Până la podu de aramă.
Dumnezeu trecu,
Petrea nu putu.

- Da ce-om face, Doamne,

Că Ghiorghe și-o scrântit
Chicioru drept.

- Da om face bine,

Om întâlni os cu os,
Vână cu vână,
Chele cu chele,
Ș-om forosti ca țaganu șeru
Și nu i-o și nimic
De ața asta și din
Seara asta.

(De 9 ori. Cu lână neagră, o leagă une-i scrântitura, cîn o pierd – n-o leagă bine –
îi trecu.)

Valea Vadului (Cacova Ierii), 7 august 1939
Botaș Anisie, 56 ani

27

Doamne ajută, Doamne.
Să luă Ion pe cale, pe cărare,
Să tot dusă până la
Nijloc de cale,
La podu de aramă.
Calu oplinti,
Mâna stângă să scrânti,
El prinsă a să cânta
Și a să văieta.
Nime-n lume nu-l auza
Numa Maica Sfântă
Să scobora din ceriu
Pe scară de ciară
Și prinsă a-l întreba:
- Ce te cânti, Ioane,
Ce te vaiți?
- O, Doamne, Maică Sfântă,
Mă luai pe cale, pe cărare,
Cân fusăi la nijloc de cale,

Calu oplinti
Mâna stângă mi să scrânti.
- Nu te cânta, Ioane,
Nu te văieta,
Că m-oi duce la Petrea nost
Să-ntâlnească,
Caren cu carne,
Chele cu chele,
Sânge cu sânge,
Măduă cu măduă,
Toate bine laolaltă,
Cum o fost din tăiașdată.
Și-așa să treacă,
Cum o trecut zua de astăzi.
Și-așa să-i dea Dumnezeu
sănătate
Cum dă codru cu frunza
Din Paști până în Rusalii.

(În unsoare, cu cuțat cu aramă sau cu ață de lână să-i faci 9 noduri. O țai la spate, la tot zăsu faci un nod. La descântat vin de la Ocoliș, Ocolișel, Runc, Mașca, Filea etc. îi plătesc cam 5 lei. Care nu-mi dă nimic, mă șterg pe mână de el, să nu săntoarcă boala pe mine.)

Cacova Ierii, 30 iulie 1939
Maria Bica, 63 ani

28

Doamne, ajută-mi, Doamne,
Mă luai pe cale, pe cărare,
Până la podu de aramă.
Podu-l trecui,
Podeaua să sminti,
Mâna dreaptă (la cutare)
Să murculi, să scrânti.
El prinsă a țipoti (plânge)
Cu țipote până la ceriu,
Cu lacrimi până-n pământ.
Nime-n lume nu-l văzu,
Nu-l auzi,

Numa Maica Preceastă
Din poarta Raiului
De-a dreapta Tatălui.
La el să scobori
Și-l întreabă:
- Da ce baiu ai, ce te doare?
- Cum n-oi plânge,
Că mă luai gras și frumos
Pe cale, pe cărare,
Până la podu de aramă,
Podu de aramă îl trecui,
Podeaua să sminti,

Chicioru drept să scrânti,
Să murculi (hibăului).
- Nu plânge, nu te necăji,
Că tu te-î tămădui:
Că om întâlne carne cu carne,
Și-om întâlne măduă,
Cu măduă,
Și-om întâlne sânge,
Cu sânge,

Și-om întâlne os cu os,
Și-om întâlne pchele cu pchele,
Și te-î tămădui,
Și nimic nu ți-a și
Că noi te-om tămădui.
C-om forosî
Cum forosești țaganu șeru
Și mai mândru
Și mai frumos ai și.

(Să coată în unsoare cu fus – de tors – ungi bine chicioru și-l tragi. Și în lână neagră. Să faci o ață și înnozi la spate – cel care coată. De câte ori coți faci un nod. Așa o pui la chicior – sau la mână – și o țane până o cherde – de 3 ori.)

Cacova Ierii, 30 iulie 1939
Maria Dondoș, 68 ani

29

S-o luat Petru cu Sâncetru
Pă cale, pă cărare,
Până la podu de aramă.
Podu s-o clăcit
Mâna stângă o smincit.
- Treci, Petre,
- Nu pociu, Doamne.
- Coat să stăm să-l descântăm:
Să tragă os la os,
Carne la carne,
Pchele la pchele,

Măduă la măduă,
Sânge la sânge,
Să să inciee
Codru de frunză
Și câmpu de jarbă
Din Paști până-n Rusalii.
Să să forustuiască
Cum forustuește țaganu șeru
Și băcița cașu,
Să șie mândru și curat
Ca di la Dumnezeu lăsat.

(Cu lână neagră înnodată, de 9 ori, lână o înnozi la scrântitură.)
Ocoliș, 22 iulie 1939
Cora Docie, 52 ani

30

(Începutul la fel.)
Să luă pă cale, pă cărare,
Până la podu de aramă.
Pă pod să sui,
Podu să clăti,
Pchicioru lui Ion al stâng
Să scrânti.
- Descântă-i, Petre.
- Nu știu, Doamne.
- Să să închee os cu os,

- Carne cu carne
Chele cu chele,
Măduă cu măduă,
Și să i să întemeieze
Ca câmpu cu iarbă,
Ca codru cu frunza,
Ca schicuțu grăului
În postu Sâmpetrelui
Și să să facă mai frumos
De cum o fost.

(Se descântă cu lână neagră nespălată. O îndoi în două, să presuce, o înnozi de 9 ori, cân îs 9 noduri, atunci îi gata. Este și buruiana scrântitului.)

Ocoliș, 22 iulie 1939

Maria Manciu (Gondiuleasă), 75 ani

31

Mă luai pă cale, pă cărare,
Mă-ntâlnii cu Petrea-n cale.

- Treci, Petre, podu.
- Nu-l pociu, Doamne,

Calu ni s-o potinit

Mâna stângă s-o scrântit.

- Descânt-o, Petre.
- Nu-i știu, Doamne,
- Descântă-i să strângă

Os cu os,

Vână cu vână,

Măduhă cu măduhă,

Sânge cu sânge,

Pchele cu pchele,

De mândru și de frumos,

Curat și luminat,

Cum Dumnezeu l-o lăsat.

(De 9 ori, cu unsoare, cu cuțat și cu lână neagră. Numeri de la 9-1, din bătrâni.)

Ocolișel, 6 august 1939

Sofia Curșeu, 28 ani

32

Să luă Dumnezeu cu Petru,

Cu Sâncetru,

Pă cale, pă cărare,

Până la podu de aramă.

Dumnezeu trecu

Petrea nu putu.

- Treci, Petre.
 - Nu pociu, Doamne.
 - Da de ce?
 - Calu ni s-o pătinit
- Chicioru ni s-o scrântit.

.....

Os cu os să să-ntâlnească,

Măduă cu măduă,

Sânge cu sânge,

Pchele cu pchele,

Așa să să încheie,

Laolaltă,

Cum s-o-ncheiat

Codru de frunză

Din toate osuțele

Din toate vântuțele

Din toate măduțele.

(Cu unsoare, lână neagră, faci 9 noduri. Să leagă cu ață, să unge cu unsoare.

„Dacă coată și nu plătește, să-ntoarnă pe ăla boala”. Le plătește un leu. Din multe am auzât cotăturile.)

Făgetul Ierii, 1 august 1939

Susana Todor, 82 ani

33

Să luă Petrea pe cale, pe cărare,

Până la podu de aramă.

Dumnezeu trecu,

Petrea nu putu.

- Treci, Petre, podu.
- Nu-l pociu, Doamne,
- Calu mi s-o potinit,
- Picioru mi s-o scrântit.
- Treci Petre.
- Nu pociu, Doamne.
- Descântă, Petre.
- Nu pociu, Domane.

- Zi să să încheie os cu os,
- Vână cu vână,
- Carne cu carne,
- Măduă cu măduă,
- Și să rămâie curat,
- luminat,
- Ca argintu măsurat,
- Cum o fost dintâiaș dată.

(De 3 ori, cu ață de lână sură nespălată de pe berbeci. Faci ață și o înnozi la spate.)

Făgetu Ierii, 31 iulie 1939
Lung Floare, 85 ani

34

Mă luai pă cale, pă cărare,
Până la câmpu hăl mare,
La câmpu cu flori.
Mă-ntâlnii cu ursători,
Mă luară, mă izghiră,
Mă trântiră,
Mâna direaptă o scrântiră.
Mă luai până la podu de aramă.
La podu de aramă, Dumnezeu

trecu,

Sfântu Petru nu putu.

- Treci, Petre.
- Nu pociu, Doamne
- Că podu s-o clătît,
- Mâna mi-o scrântit.
- Coată-ți Petre.
- Nu știu, Doamne.
- Zi să să strângă os cu os,
- Și să să forustuiască,
- Și să rămâie curat, luminat
- Ca Dumnezeu din ceriu ce l-o

dat.

(De 9 ori. În lână neagră și în unsoare uneretea. De la mătușa mea de la sora mamei bătrâne. Întâiu zăc *Tatăl nostru*.)

Muntele Băișorii, 25 august 1939
Victoria Pitic, 54 ani

35

De-i cășunătură,
De-i umflătură,
De lovitură,
De te-ai lovit într-un lemn,
Într-o piatră,
Or de te-o deochiat,
Ori din mâncare,
Din răcială,
Din toate minicăturile,
De fată, de muiere

Ieși cu toate minicăturile.
(atingi lâna).
Scrântitură,
Umflătură,
De unde-i mânată
Înapoi să șie țâpată
Cu lână eagră
Să șie leac
Pe viața lui.

(Cu lână neagră.)

Iara, 5 august 1939

Marie Lăcătuș, 60 ani

36

Doamne, ajută,
Sfântă, Maică Preceastă,
Sfântă zi de astăzi,
Să ție leac lu Ion.
Mă luai pă cale, pă cărare,
Pă drumul cel mare,
Mă-ntâlnii cu Dumnezeu
Și cu Sâncetru.
- Treci, Petre, podu.
- Nu-l pociu, Doamne,
Că Ion chicioru l-o scrântit

Și l-o murguluit.
- Spune-i, leacu, Petre.
- Leacu nu-l pocii spune,
Da i-oi descânta:
Să să-ntâlnească os cu os,
Vine cu vine,
Pchele cu pchele,
Măduă cu măduă,
Să ție mai vârtos
Și mai sănătos
De cum o fost.

(O singură dată în unsoare de porc, cu un ac, ori cu un cuțat, să unge.)

Lita Românească, 18 august 1939

Șuta Ghena (Eugenia), 33 ani

37

S-o luat Ion cu Sântion
Pă cale, pă cărare,
Până la drumu ăl mare.
S-o-ntâlnit cu Nicolae
S-o căit, s-o vâitat
Că s-o scrântit.

- Nu găni nimic
Că la tine m-oi scobori
Pă cale, pă cărare,
Și-oi tâlni os cu os,
Măduvă cu măduvă,
Vână cu vână.

(De 9 ori, cu unsoare și lână neagră. Din mama bătrână.)

Hăjdade, 21 august 1939

Nastasie Neamț, 59 ani

38

S-o luat Dumnezeu cu Pătru
cu Sâncetru
Pă cale, pă drumu ăl mare,
Până în câmpu cu florile.
S-a-ntâlnit cu ochitoarele

Și cu pochitoarele
Și cu heli din vânt
Și cu heli dintră iele
Și cu heli de iau mana.

(De 3 ori. Murculuit = cân s-o hibălit o încheietură să să tomnească la loc. în unsoare.)

Muntele Băișorii (V. Vadului), 7 august 1939

Hărculea Pavel, 80 ani

39

Dacă scrântește cineva o mână, îl leg cu buleandră și-l strâng bine și-l tomnesc și să tămăduiește.

Filea-de-Jos, 19 august 1939

Sima Marie, 61 ani

40

Frec cu unsoare.

Lita Românească, 16 august 1939

Susana Vlas, 65 ani

III. DE ZGAIBĂ

1

Doamne ajută,
Sfântă Maică Preceastă,
Sfântă zi de astăzi.
Să luăr 9 frați,
De la 9 tați,
Cu 9 boti botite,
Cu 9 cuțate ascuțite,
Cu 9 sepe săpите
Maica Preceastă
În cale le-o ieșit
Și din grai așa-i grăi:
- Une mereți voi 9 frați
De la 9 tați,
Cu 9 bote botite,
Cu cuțate ascuțite,
Cu 9 sepe săpите?
- Merem că s-o făcut zgaiba
(la cutare)
Zgaibă albă,
Zgaibă roșie,
Zgaibă nerie,

Zgaibă verde,
Zgaibă-n verinoasă,
Zgaibă petroasă,
Zgaibă de 9 feluri,
Zgaibă de 9 jiță,
Din 9 sămânță,
Merem cu botele
S-o botim,
Cu cuțatele să tăiem,
Cu sapa din rădăcină
S-o săpăm,
Peste Marea Roșie,
S-o țâpăm,
Acolo să să pustuiască,
Să să răzăpchească,
Ca spuma de pe mare,
Ca scopchitu în cale,
Ion să rămâie curat,
Luminat,
Cum Dumnezeu l-o dat
Maica Sfântă l-o lăsat.

(De 9 ori, cu 9 cărbuni. Cu oțar de hăcurel – surcel – în fărînă de mălai, ori în miere de stup. Fărîna o moaie în apă caldă și o pune une-l doare. De la mamă-sa.)
Șchiopi, 4 august 1939

Micu Vironica, 71 ani

2

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Sfântă Maică Preceastă.
Gura mea descântă:
De la 9 tați,
De la 9 frați,
Cu 9 sepe săpân,
Cu 9 măhuri măturân,
Cu 9 cuțate cotân,
Acolo nu mereți,
Acolo nu mereți,
Că pomu Raiului,
În Rai răsădit
Și-n Rai mândru-nflorit,
Pă cum Dumnezeu Sfântu
O rânduit.

Și vă-ntoarceți,
Curunați pe la Ion.
S-o aruncat zgaiba la mână,
Zgaibă din sate,
Zgaibă din foame,
Zgaibă din supărare,
Zgaibă ghetrosă,
Zgaibă vernoasă (verinoasă)
Zgaibă de 9 feluri,
Venit curând,
Și de-acolo cu sepele
O spălați
Și măturile o măturați
Peste marea roșie o țapați.

(De 9 ori. În miere de stup, ori în balebă de gită, ori în fărină de mălaiu. De la un bătrân care o învățat tot satu.)

Plaiuri, 2 august 1939

Todosie Boza, 52 ani

3

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Maică luminată,
Gura mea descântăm ție.
Une mereți 9 frați
Din 9 tați,
Cu mătura măturăm,
Cu stergura stergân,
Cu sapa săpân,
Cu cuțatu cotăm.
S-o aruncat zgaiba la Nicolae,
Zgaibă de 9 feluri,
Zgaibă din sate,

Zgaibă din foame,
Zgaibă he mnierie,
Zgaibă he vânătă,
Zgaibă hei chetroasă,
Di acolo cu sepele o săpăm
Cu mătura o măturăm,
Cu cuțatele o tăiem,
Și-o țapăm
Peste marea roșie.
Marea Roșie să rămâie curată
Și luminată
Cum Dumnezeu o lăsat.

(De 9 ori, cu cuțat, mătură, chindeu, sapă. În niere de stupsau în baligă de vacă. De la un bătrân Mitran.)

Pădureni, 2 august 1939

Marie Birț, 52 ani

4

Doamne ajută,
Sfântă Mărie,
Maică luminată,
Cu gura me descântată.
- Une mereți 9 frați
De la 9 tați,
Cu 9 sepe săpân,
Cu șterguri ștergân.
- Merem în muntele Galalei.
- Acolo nu mereți,
Ci vă-ntoarceți
Că s-o aruncat
Zgaiba de 9 feluri
(la cutare om).
Zgaiba-i nerie
Și vânătă

Și chetroasă,
Din deochiat,
Din potcă
Și din vânt,
Din foame,
Din sate
Și din osteneală.
Cu sepele o săpați,
Cu măturile o măturați,
Cu cuțatele o tăiați,
Cu ștergurile o ștergeți,
Peste marea roșie o aruncați,
Cutare să rămâie curat
Și luminat
Cum Dumnezeu l-o lăsat
Și maică-sa ce l-o-n făsat.

(De 9 ori. În miere de stup și în apă. Cu apa să face o țără de mămăligă nesărată – să pune pe bubă. O fost un bătrân și tot cota la oameni.)

Pădureni, 2 august 1939

Adolfina Nap, 35 ani

5

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Să luă Sfânta Mărie pă cale,
Pă cărare,
Să-ntâlni cu 9 frați.
- Une mereți voi 9 frați
Din 9 tați
Cu 9 bote botite,
Cu 9 cuțate ascuțate?
- Mergem la pomu Raiului
Să-l tăiem,
Să-l dărăbăm,
Zgaiba de la mână
s-o săcăm.
Fugi zgaibă de-a doua zî,
Fugi bubă de-a treia zî,

Fugi zgaibă de-a patra zî,
Fugi bubă de-a cincea zî,
Fugi zgaibă de-a șasea zî,
Fugi bubă de-a șaptea zî,
Fugi zgaibă de-a opta zî,
Fugi zgaibă de-a noua zî.
Că de nu-i fugi de voie,
Îi fugi de mare nevoie,
Că cu briciu brici-te-oi,
Cu sucitoriu suci-te-oi,
Cu mătura mătura-te-oi,
În mare arunca-te-oi,
Să pchei și să răspchei,
Cum pchere spuma de mare
Și scopchitu su picioare.

(De 9 ori. Cu orice cuțat în miere de stup. Faci cruce cu cuțatu. De la un bătrân din Hăjdade: a lui Todoru Bereski.)

Lita Românească, 16 august 1939

Vlas Marie, 48 ani

6

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Sfântă zi de astăzi,
Grăi Maica Sfântă,
Din poarta Raiului:

- Une mereți voi 9 frați
Din 9 tați,
Cu 9 sepe săpân,
Cu 9 măhuri măhurân,
Cu 9 șterguri ștergând?

- Merem să săpăm pomu
Raiului.

- Lăsați pomu Raiului
Oile să umbrească,

Oamenii să să hodinească.

Mereti la zgaibă la Ion:

Zgaiba cea vânăată,
Zgaiba petroasă,
Zgaiba cea de 7 feluri,
Alegeți-o, culegeți-o,
În marea roșie aruncați-o,
Acolo să pcheie,
Să răspcheie,
Ion să rămâie curat,
Ca argintu străcurat,
Ca Maica Precesta,
Ce l-o dat.

(De 9 ori, în miere de stup, cu cuțat, ori cu ban de argint. Din părinți.)

Lita Românească, 20 august 1939

Ghena Șuta, 66 ani

7

S-o luat pă cale, pă cărare,

Și s-o întâlnit cu 9 frați

Din 9 tați

Cu 9 cuțate ascuțite

- Une mereți frați,

Cu 9 cuțate ascuțate?

- Noi merem la buba ahei

S-o săcăm și s-o uscăm, s-o
tăiem.

Ieși bubă de 9 zăle,

Ieși bubă de 8 zile

(Până la 1).

Că de nu-i ieși,

Cu mătura te-oi mătura,

Cu ștergura te-oi șterge,

Cu cuțatu te-oi rade,

Cu sufletu te-oi sufla,

Cu miere te-oi unge,

Acolo te-oi mâna,

La spuma de pe mare.

(De 9 ori în miere de stup.)

Hăjdate, 21 august 1939

Nastasie Neamț, 59 ani

8

Doamne ajută-mi, Sfântă Mărie
Mare

Să luă pe cale, pe cărare,

Doamnă Sfântă Mărie Mare

Cân fu până la amnez de cale

Să tâlni cu 9 frați

Din 9 tați,

Cu 9 bote botite,

Cu 9 cuțate ascuțate?

Une mereți voi 9 frați

Din 9 tați

Cu 9 bote botite

Cu 9 cuțate ascuțate?

Merem până la pomu Raiului

Să-l tăiem, să-l dărmăm,

Buba lui Ion, zgaiba

S-o tăiem, s-o săpăm,

S-o uscăm din rădăcină.

Fugi bubă de-a doua zi,

Fugi zgaibă de-a 3-a zi,

Fugi bubă de-a 4-a zi,
 Fugi zgaibă de-a 5-a zi,
 Fugi bubă de-a 6 zi,
 Fugi zgaibă de-a 7 zi,
 Fugi bubă de-a 8-a zi,
 Fugi zgaibă de-a 9-a zi,
 Fugi zgaibă de 9 feluri
 aruncată.
 De-i zgaibă din răceală,
 De-i zgaibă din herbinteală,
 De-i zgaibă de usteneală,
 De-i zgaibă de fugă,
 De-i zgaibă din ciudă,
 De-i zgaibă din somn,
 De-i zgaibă din răcoare,
 De-i zgaibă din apă,
 De-i zgaibă din supărare,
 De-i zgaibă din vânt,
 De-i zgaibă de pe pământ,
 De-i zgaibă din potcă,
 De-i zgaibă din deochiat,
 De-i zgaibă aruncată,

De 99 de feluri.
 Ieși din crerii capului,
 Din fața obrazului
 (de hei buba la om.)
 Că de nu-i ieși de voie,
 Îi ieși de mare nevoie,
 Că cu briciu eu brici-te-oi,
 Cu sucitoriu suci-te-oi,
 Cu ștergura șterge-te-oi,
 Cu mătura mătura-te-oi,
 Și cu acu împunge-te-oi
 Și cu aiu împuți-te-oi
 Și în marea neagră arunca-te-oi.
 Acolo să pchei,
 Acolo să răspchei,
 Ca roa de soare,
 Ca spuma de mare,
 Ca scopchitu su picioare.
 Să rămâie Ion curat,
 Luminat, ca argintu curat
 Ca din trup de mama lui,
 Ce l-o dat și l-o lăsat.

(De 9 ori, cu cuțat, ștergură, mătură, acu, aiu, mămăligoiu.)

Hăjdate, 20 august 1939

Sofia Fărcaș, 57 ani

9

Doamne ajută, Sfântă Mărie.
 Să luără 9 frați
 Din 9 tați,
 Cu 9 săcuri late,
 Cu 9 topori late,
 Cu 9 cuțate,
 Cu 9 bote botite.
 - Une mereți voi 9 frați,
 De la 9 tați,
 Cu 9 săcuri late
 Cu 9 topori late,
 Cu 9 cuțate,

Cu 9 bote botite?
 - Merem la Ion că
 I s-o făcut zgaiba,
 Zgaiba roșie,
 Zgaiba de diochiat,
 Zgaiba de 4 feluri.
 Tăiați-i vârfurile
 Să-i săce rădăcinile,
 Să nu poată izbi,
 Să nu poată zbocoti
 De astăzi înainte.

(De 9 ori în miere de stup și în balegă de vacă.)

Filea-de-Jos, 19 august 1939

Popa Mărie lu Gligor, 80 ani

Doamne ajută, Doamne
 (se repetă rugăciunea).
 Să luară 9 frați
 Din 9 tați,
 Tot într-o haină îmbrăcați,
 Cu 9 sepe cioplite,
 Cu 9 săcuri ascuțate.
 Să tot dusără
 Până la mnijloc de cale,
 La podu de aramă.
 Să-ntâlniră cu Sfântă Mărie.
 Să scoborără pe scară de ciară
 Și prinseră a-i întreba:
 - Unde mereți voi 9 frați
 Din 9 tați
 Tot într-o haină îmbrăcați?
 - Merem la muntele Galileului

Să tăiem pomu Raiului.
 - Lăsați pomu Raiului napoi
 Și mereți la Ion după zgaibă,
 Și-o tăiați și-o retezați,
 Și-n fundu mării o țapați,
 Și-acolo să pcheie
 Și-acolo să răspcheie,
 Ca roa de soare,
 Ca scopchitu su picioare.
 Să rămâie Ion curat
 Și luminat
 Ca maică-sa ce l-o dat.
 Ca argintu străcurat
 Și așa să treacă
 Cum o trecut zua
 (Cum o trecut noaptea).

(Cu cuțātu cu o țără de aramă, măcar pe om, măcar în mere de stup și ungi pe om de 5 ori.)

Cacova Ierii, 30 iulie 1939
 Maria Bica, 63 ani, orig. din Băișoara

11

Să luară 9 frați
 De la 9 tați
 Cu 9 bote botite
 Cu 9 cuțate ascuțate
 Pă cale, pă cărare,
 Să-ntâlniră cu Maica
 Sfântă în cale.
 Maica Sfântă întreabă:
 - Unde mereți 9 frați
 De la 9 tați,
 Cu bote botite,
 Cu 9 cuțate ascuțate?
 - Merem la ăl paltin,
 De vârf să-l aplecăm,
 Din rădăcină să-l săcăm.
 - Lăsați-l păcurari să
 dumăvească
 (hodinească)
 Întoarceți curând și mai curând
 la Ion
 Că i s-o făcut zgaiba.
 Zgaibă beșicată,

Zgaibă nerie,
 Zgaibă petroasă
 Zgaibă grabnică,
 din sete
 și din foame
 și din usteneală
 și din deocheat.
 Nu coace, nu sparge,
 Ci napoi întoarce,
 Că de nu-i întoarce de voie,
 Cu cuțatele te-oi tăia,
 Cu gura te-oi descânta,
 În Dunărea mare te-oi țapa.
 Și acolo să pchei
 Și să răspchei
 Ca un șir de macu
 În 14 crepat
 Să rămâie Ion
 Limpede și curat,
 Cum Dumnezeu l-o lăsat.
 Leacu de la Dumnezeu
 Descânteca de la mine.

(O singură dată cu cuțatu de toate helea.)

Agriș, 2 august 1939

Marie Lucă, 59 ani

12

Să luară 9 frați

Din 9 tați,

Cu săpchi ascuțate,

Cu briște tocite,

Tăt pe cale, pe cărare,

Până la scară de ciară.

Să tâlniră cu Sfânta Marie Mare

- Une mereți 9 frați

Din 9 tați?

- La munții Galăleului

Să tăiem pomu Raiului.

- Înapoi 9 frați, din 9 tați,

Cu 9 briște tocite,

Cu 9 săpchi ascuțate,

Lăsați pomu Raiului

Să crească și să-nflorească;

Duceți-vă la Gheorghe,

După zgaibă:

Cu săpile săpați-o,

Cu briștile tăiați-o

Și în marea roșie țipați-o.

(De 9 ori, cu cuțatu în miere de stup.)

Orăști, 27 august 1939

Ioană Urdă, 64 ani

13

Să luă zgaiba petroasă,

Să luă zgaiba lemnoasă,

Să luă zgaiba de 9 jițe

Și de 9 sămânțe,

Zgaiba tulburată

Să luă și să dusă.

Și sunt 9 frați

De la 9 tați

Și ahăia au 9 bote îmbotite

Și 9 sepe ascuțate

Și cu botele-l botește

Și cu sapele-l ascuțăște.

Și tot rău din el îl scoate

Și nimic să nu-i șie

Cum nu i-o fost nici dintâie.

Descântecul de la mine

Leacul, Doamne, de la tine.

(Cu brișca de 9 ori pe bubă.)

Cacova Ierii, 30 iulie 1939

Maria Dondoș, 68 ani

14

Zgaibă nmerie,

Zgaibă galbenă,

Din crerii capului,

Din fața obrazului,

Din zgâlcii urechilor,

Din rădăcina dinților

Di acolo să pchei

Și să răsătești,

Că Ion să rămâie

Curat și luminat,

Cum Dumnezeu în lume

l-o dat.

15

Bubă albă
Nu pe albă
Bubă neagră
Nu pe neagră
Bubă nesecată,
Bubă înverinată,
Bubă de 90 de feluri,
Ete din fața obrazului,
Din bolboșii ochilor,
Din curunile măsurălor,
Din crerii capului,
Din rădăcina dânilor,
Din toate osuțale,
Concinescu-te,

Oprescu-te,
Să nu coci,
Să nu spargi,
Nici un fel de sămn să nu faci;
Că bine cota-te-oi,
Pe vârful acului lua-te-oi,
În ulița satului țapa-te-oi,
Acolo să pchei,
Să răspchei,
Ca roa de soare,
Ca scopchitu în cărare.
Ion să rămâie curat și luminat,
Ca maică-sa ce l-o făcut
Că-n zî curată ce l-o născut.

(Cu cheie de lacăte, cu hudă, de 3 ori.)

Făgetul Ierii, 10 august 1939

Susana Todor, 82 ani

16

Întoarce zgaibă seacă,
Zgaibă mută,
Zgaibă din crerii capului,
Zgaibă din muruna părului,
Zgaibă din bolboșii ochilor,
Din zgârcii nărilor,
Din fața obrazului,
Din rădăcinile dinților,
Din scaonul măsurălor,
Seacă, nu răni,
Nu ghiugului,
Nu puți,

Nu săjeta,
Nu umfla,
Că de nu-i seca de voie,
Îi săca de mare nevoie.
Eu cu gura te-oi cota,
Te-oi blăstăma
În curtea lui Ham
Te-oi țapa,
Acolo-i peri și
Acolo te-i adevăsi
În veci amin.

(De 9 ori. În miere de stup cu o jupuță de mătură.)

Sălciua-de-Sus, 5 septembrie 1939

Lină Chirilă, 64 ani

17

Doamne ajută ce-oi cota la
Todor,
Să-i șie leac și folos
De gura mea.
S-o luat pe cale, pe cărare,
Cân o fost la calea mare,
S-o tâlnit cu zgaiba-n cale,
S-o luat.

Nu știu țăpatu-le-o-n lume,
Țăpatu-o anume,
Zgaibă mută,
Zgaibă seacă,
Zgaibă de 99 de feluri.
Numa Ion cum o bea
Din apa asta,
Până la 3 zile

Să să-mprăştie,
De pin măsăle,
De pin mâni,
De pi grumazi,
De pin cap,
De pin ochi.
Nu junghia,
Nu săjeta,
Că de nu te-i duce de voie
De pin oasele lui Ion,
Te-i duce de mare nevoie:
Cu gura te-oi blăstăma,
Cu fusu te-oi împunge,
Cu gura te-oi străpunge,
În marea roşie te-oi ţapa

Şi-acolo-i peri
Şi-acolo-i desperi,
Ca roa de soare,
Sfânta pre mare.
Numa Ion cum o bea
Din apa asta şi s-o spăla
Şi din mierea asta,
Ce i-am cotate-o,
Să-i vie puterea
Şi sănătatea,
Ca codru cu frunza,
Izvoarele cu apa,
Din Paşti până-n Rusalii.
Amin.

(De 9 ori cu fus, măceş, cuţât în slănină, miere şi apă.)

Sălcuiua-de-Jos, 2 septembrie 1939

Bozra Gavrilă, 61 de ani

PRACTICĂ FĂRĂ FORMULĂ

a

Fac cruce cu 9 feluri: aiu, aluat acru, chiperiu, tămâie, muscă, paingen, ciară, gândăcel, sare. Se bat laolaltă, dacă-i la un deget, o trag în pământ. În pământ fac o ţâr de hudă şi o îngrop. Dacă-i obrazu drept, o trag în mâna stângă. Zăc: Doamne, ajută-mi, *Tatăl nostru* şi ce ştim.

Lita Românească, 16 august 1939

Susana Vlas, 65 ani

b

Cu aluat acru, gândăcei, muşte, aiu, chiperiu, paingen, nmere de stup, balegă de oaie, balegă de porc. Cu mestecătura fac la picior şi o îngrop în pământ, un e (la ţărâna uşii).

Zgaibă de 9 feluri,
Să fugi de pe picioru omului,
Eu te îngrop în pământ,
Să pchei, acolo să răspchei.

(De la mama bătrână.)

Hăjdate, 21 august 1939

Vlas Ana, 54 ani

IV. DE UIMĂ

Sui, uimă, pe cute
Și te du pe munte;
Uima să rămâie,
Cutea să vie.

(Cu o cute.)

Hăjdate, 20 august 1939

Farcaș Sofie, 30 ani

2

Sui, uimă, pe cute
Și te du la munte;
Și cutia să vie,

Uima să rămâie.
Și tu să rămâi
Sănătos și voios.

(De 3 ori, cu cute încălzită cătră foc, să întoarca cu amândouă capetele.)

Cacova Ierii, 30 iulie 1939

Maria Dondoș, 68 ani

3

Sui uimă, pe cute
Și te du în vârful de munte;
Cutea să vie,

Uima să rămâie.
Scopchitu pe cale,
Pulberea pe mare.

(De uimă să descântă de 4 ori cu cute caldă, cât o poți ținea de fierbinte.)

Ocoliș, 19 iulie 1938

Maria Sbânca, 70 ani

4

Uimă, uimă, sui pe cute
Și te du la munte;
Și te sui pe drugă
Și te ia la fugă.

(De 5 ori. Încălzești cutea, maiul – de spălat haine -, sucitorul – de tăiețai – atingi
cât de cald.)

Cacova Ierii, 30 iulie 1939

Maria Bică, 63 ani

5

Uimă, uimă, suie-te pe cute
Și te du la munte;
Cutea să vie,
Uima acolo să rămâie.

Uima uimată,
Înapoi înturnată,
Să nu coacă,
Să nu spargă.

(De 3 ori, cu cutea, cu mămăligoiu și maiu și cu zmoală de la car.)

Lita Românească, 16 august 1939

Ilea Irină, 47 ani

6

Uimă, uimătoare,
Suie-te pe cute
Și te du la munte;
Cutea să vie,

Uima acolo să rămâie.
Nici să nu unfli,
Nici să nu spargi,
Fel de sânge să nu faci.

(De 9 ori cu cute caldă.)
Surdac, 5 august 1939
Rostaș Marie, 35 ani

7

Doamne, ajută Doamne,
Vineri, zi de post
Cădelnița lui Hristos.
Rugu-mă cu toți Sfinții,
Cu toți îngerii,
Cu rugăciune rugată,
Cum să roagă lumea toată.
Doamne, ajută Doamne,

Doamne ajută descântecului
meu,
Cum l-o descântat
Sfânta doamnă, Sfânta Mărie,
Folosul lu (Ion) să hie.
Întoarce uimă unitură
Tragu-te pe drânghitură.
Întoarce uimă, uimă rea,
Tragu-te pe drâgla mea.

(De 9 ori. Să descântă cu cute caldă. Să faci legătură pe un petic tistaș cu
gălbenuș de ou, măsori sare și chiperiu, numai să nu lași mult că ou să scorogește. De
la sora mea, Iliana Manciu.)

Ocoliș, 22 iulie 1939
Maria Manciu, 75 ani

8

Uimă, uimă,
Mămăruimă,
Sui pe cute și
Te du la munte.
Cu cutea coasa om ascuți

Și-n iarbă om slobozi,
Iarba s-o usca,
Uima lu Ion din rădăcină
O săca.

(Cu cute caldă o țără, de 9 ori, 3 ori, să nu șie cu scoată.)
Făgetul Ierii, 1 august 1939
Susana Todor, 82 ani

9

Întoarce, uimă,
Că nu-i întoarce,
Cu călcăiul te-oi călca,
Cu curu te-oi căca,
Cu puța te-oi pișa.

În gunoi te-oi țapa,
Acolo-i peri,
Acolo te-i adăvăsi,
Acolo-i săca,
Acolo te-i usca.

Sui, uimă, pe cute
Și te du la munte,

Cutea să vină,
Uima să rămâie.

(De 9 ori în unsoare să să ungă. Cu maiu de haine încălzât câtă foc, cu fus părăsât
și o lingură părăsâtă și o cute încălzată.)

Sălciua-de-Sus, 5 septembrie 1939

Lina Chirilă, 64 ani

10

Uimă, uimă,
Sui pe trăgluță,
Că te-oi duce mare
Să te uști ca o cicoare.

Uimă, uimată,
Cu cutea-napoi turnată,
Pocită și uscată.

(Cu cute caldă, cu maiu, spălătoare și cu bălătrocu – pisălogu – de sare. Zăci cu
fiecare.)

Săcel, 16 august 1939

Arion Valerie, 48 ani

11

Uimă, uimă,
Înapoi înturnată.
Nici nu coacă,

Nici nu spargă,
Numai înapoi să să-ntoarcă.

(De 3 ori, cute, sucitori și maiu.)

Lita Românească, 18 august 1939

Șuta Eug., 33 ani

12

Ie, uimă, fuga,
Că te-oi lovi cu druga,
Une te-oi ajunge,
Acolo te-oi împunge,

Cu maiu te-oi măiești,
Cu cutea te-oi păli,
De tine te-oi mântui.

(De 9 ori cu maiu și cu cute. De la un om bătrân. Numai așe-i bine dacă-l furi.)

Pădureni, 2 august 1939

Marc Paraschie, 58 ani

13

Bunzu răce,
Dintr-un corn de berbeșe,
Toate bubele chemară
Și le uspătară.
Astă bubă n-o chiamă nime,

N-o ospătă nime
Da ea rău să supără,
De vârf să uscă,
De rădăcină săcă.

(Să descântă cu petec cald de 9 ori.)
Ocoliș, 22 iulie 1939
Sofia Răduț, 63 ani

14

Uimă, uimă,
Nu ara,
Nu grăpa,
Nu sămăna,

Nu coace,
Nu sparge,
Numai înapoi
Întoarce.

(Cu cute caldă, de 9 ori.)
Șutu, 2 august 1939
Mărie Manciu, 70 ani

15

Uimă cât un ou,
Uimă cât un bou.
Uimă cât un macu
Uimă nu-i delocu.

(Cu mămăligoiu – mestecăul – îl încălzești și-l pui cald.)
Agriș, 2 august 1939
Marie Lucă, 59 ani

V. DE SOARE

1

Ieși soare de din soare,
Ieși soare spurcat,
Ieși soare necurat,
Cu cias rău amestecat,
Din crerii capului,
Din fața obrazului,
Din bolbojii ochilor,
Din auzu urechilor.

Că cu oală nouă tragu-te,
Cu focu ardu-te,
Cu capu să rămâi curat
Luminat,
Ca argintu străcurat,
Ca auru măsurat,
Ca Dumnezeu ce te-o dat,
Dintr-acest cias să ai leac.

(De 3 ori. Cu foc și oală nouă. După ce coți, pui oala cu gura în jos și după aia iei oala. Descântecul le-a învățat de la Susana Dăscăliță – Susana Todor trăiește -, de la Mărie de la Rât și în Iara o trăit Măria lu Șilipu Lupului.)

Făgetul Ierii, 31 iulie 1939
Lung Floare, 85 ani

2

Fugi soare,
Că te-ajunge alt soare,

De 99 de feluri.
Fugi soare din 9,

Fugi soare din 8,
Fugi soare din 7,
Fugi soare din 6,
Fugi soare din 5,
Fugi soare din 4,

Fugi soare din 3,
Fugi soare din 2,
Fugi soare dint unu
Fugi soare nici dint unu.

(Să coată cu foc. Pui într-o ulcicuță noă – jărat – faci cu foc în juru capului.
De 9 ori. De soare săcu îl doare pe om de cân să face ză până după-amiază.)
Cacova Ierii, 30 iulie 1939
Maria Dondoș, 68 ani

3

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Descânteca-i Sfântă Mărie
Leacu a lu Ion să șie:
9 sori, 8 sori, 7 sori, 6 sori,
9 sori, 8 sori, 7 sori, 6 sori,
5 sori, 4 sori, 3 sori, 2 sori,
un soare,
fugi soare că te-ajunge
ăsta soare

Că cu oală noă arde-te-oi
Cu trăi jari frige-te-oi
Ești din crerii capului
Din fața obrazului
Și te du în munții Galareului
Acolo să pchei
Ca pulberea-n cale
Ca bruma de soare
Ca scopchitu su picioare.

(De 9 ori, cu o oală nouă și cu 3 jaruri. Jaru îl țâchi iar în foc. Din mama mea
Vlad Anuța lu Șilip din Săcel.)
Filea-de-Sus, 19 august 1939
Anuța Lupea, 56 ani

4

Doamne, ajută sfântă zi de
astăzi,
Fugi soare dej de soare
Că te-ajunge alt sfânt soare
Că de nu-i fugi de noi

Îi fugi de mari nevoi
Cu cuțatu taie-te-oi
Să pchei și să răspchei
Cum pere roa de soare
Și scopchitu su picioare.

(De 3 ori, în apă coți, cu 3 cărbuni; de la o muiere bătrână din vecini, Lelea
Nastasic de la Muntele Săcelului.)
Lita Românească, 18 august 1939
Ghena Șuta, 41 ani

5

9 sori de sori,
8 sori de sori,
7 sori de sori,
6 sori de sori,
5 sori de sori,
4 sori de sori,

3 sori de sori,
2 sori de sori,
leși soare de soare.
Că te-ajunge ăsta soare
Cu 3 jaruri de foc
arde-te-oi

Să te duci să te pustiești,
Ca pruberea în cale,
Ca bruma de soare,
Ca scopchitu su picioare;

Să te duci une cocoș nu cântă
Și une vacă nu răgește,
Une popă nu slujește,
Acolo să pchei.

(De 3 ori, cu 3 jaruri, cu oală de pământ nouă.)
Săcel, 16 august 1939
Arion Valerie, 48 ani

6

9 sori de sori,
8 sori de sori,
7 sori de sori,
6 sori de sori,
5 sori de sori,
4 sori de sori,
3 sori de sori,
2 sori de sori,
1 soare de soare.

Că de nu ieși de bună voie
Îi ieși de mare nevoie,
Că 9 jaruri nearsă strânge-te-oi,
Cu gura blăstăma-te-oi,
În coarnele cerbului țâpa-te-oi;
Acolo să pchei,
Ca pulberea în cale,
Ca bruma de soare,
Ca scopitu su picioare.

(De 9 ori. Dimineța cân te uiți la soare te ciarcă o durere și te doare capu jumătate.)
Muntele Săcelului, 24 august 1939
Anuța Gherman, 50 ani

7

9 sori, 8 sori, 7 sori, 6 sori, 5 sori,
4 sori, 3 sori, 2 sori, un soare,
Fugi soare,
Că te-ajunge ăsta soare,
Că de nu-i figi,
De mare nevoie îi fugi,
Că cu oală goală
Săca-te-oi,
Cu 3 jaruri nestrâns frige-te-oi,
Ieși din rostu chieptului,
Din fața obrazului,

Din boboșii ochilor,
Ieși și te du
În munții pustii,
Une cocoș nu cântă,
Pasăre nu ciripește,
Acolo să pchei,
Să răspchei,
Ca pulberea în cale,
Ca roa de soare,
Ca scopchitu su picioare.

(De 9 ori. Cu o oală nouă, pui 3 jaruri în oală și întorci deasupra capului.)
Săcel, 16 august 1939
Vlad Todorică a lui Crăciun, 42 ani

8

Doamne ajută-mi, Sfântă Mărie,
Sfântă de Tine,

Descânteca la Ion să șie.
9 sori, 8 sori, 7 sori, 6 sori, 5 sori,

4 sori, 3 sori, 2 sori, un soare,
fugi soare, că te-ajunge
hăla soare;
Că de nu-i fugi,
De mare nevoie îi fugi,
Cu oală nouă arde-te-oi,
Cu 3 jaruri frige-te-oi

Ieși din crerii capului,
Din fața obrazului
Și te du în munții Calarei,
Acolo să pei,
Acolo să răspei,
Ca roa de soare
Și ca scopchitu su picioare.

(De 7, 9 ori, de la un vecin bătrân, Mitru, știa multe.)

Filea-de-Sus, 19 august 1939

Vironica Martiș, 42 ani

(Manuscris)

Doamne ajută-mi,
Sfântă de Tine
Descânteca Sfântă Mărie,
Leacu la cutare om să fie,
Descânteca de la mine
Și leacu de la Dumnezeu.
Fugi soare că te-ajunge ăl soare,
Că de nu-i fugi,
De mare nevoie îi fugi:

Cu oală nouă arde-te-oi,
Cu 3 jaruri arde-te-oi
9 sori, 8 sori, 7 sori, 6 sori, 5 sori,
4 sori, 3 sori, 2 sori, un soare.
Și te du în muntele helareilor
Acolo să pei,
Acolo să răspei,
Ca bruma de soare
Și ca scopitul su picioare.

Filea-de-Sus, 19 august 1939

Vironica Martiș, 42 ani

9

Capule, capule,
Fete dracu-n tine,
Și-n stâlpu care te țâne.
De ești soare,

Te bată de răzoare,
De ești de vânt,
Te bată de pământ.

Filea-de-Sus, 19 august 1939

Ana Lupea, 56 ani

PRACTICĂ FĂRĂ FORMULĂ

Până nu răsare soarele, cân te omoară durerea de frunte, iei în mână *bicașeu*
(pchiatră) mic și îți țâchi cu mâna dreaptă peste cap și zâci: Doamne ajută, și trece.

Iara, 5 august 1939

Marie Lăcătuș, 60 ani

VI. DE BUBE

Bubă albă,
Bubă nu pe albă,
Bubă neagră,
Bubă obsăgată,
Bubă tulburată,
Bubă înșerbântată,
Bubă de sete
 și din foame
 și din deochiat,
Bubă de 99 de feluri,
Din crerii capului,
Din fața obrazului,
Din bolboșii ochilor,
Din rădăcina măsălelor,
Din curuna dințâlor,

Nu coace, nu sparge,
Ci-napoi întoarce,
Că de nu-i întoarce de voie,
Îi întoarce de mare nevoie:
Cu cuțātu te-oi tăia,
Cu gura te-oi descânta,
În Dunărea mare te-oi țapa,
Acolo să pchei,
Ca roa de soare,
Ca scopchitu su picioare.
Să rămâi limpede și curat,
Ca argintu străcurat,
Cum Dumnezeu te-o lăsat.
Leacu de la Dumnezeu
Descânteca de la mine.

(O singură dată în apă neîncepută și 3 cărbuni. De la mama.)

Agriș, 2 august 1939

Maria Lucă, 59 ani

2

Bubă albă,
Nu prea albă,
Bubă neagră,
Nu prea neagră,
Bubă secată,
Bubă aruncată,
Ieși din crerii capului,
Din fața obrazului.
Să nu umfli,
Să nu gâmfii,
Că cota-te-oi,
Descânta-te-oi,

În ulița satului țapa-te-oi.
Acolo să pchei,
Cum chere schinu din cale
Și roa de soare.
Și să rămâi curat,
Luminat,
Cum ai fost dintâiaș dată,
Ca argintu străcurat,
Ca aurul măsurat,
Cum Dumnezeu te-o lăsat.
Într-acest ceas să aibă leac.

(De 3 ori cu cheie de la lăcată, de la zar, cam galbenă, faci pe bubă.)

Făgetul Ierii, 31 iulie 1939

Lung Floare, 85 ani

3

Bubă runcată,
Bubă țapată,
De te-a aruncat din foame
Sau din supărare
Sau din ridicătură
Sau din căldură,
Alege-te, culege-te,

De la Mărie din crerele capului,
Din bobu ochilor,
Din fața obrazului,
Din sânge,
Din măsăle,
De su măsăle,
Din gingii,

De su gingii.
Să te alegi,
Să te culegi,
Să te duci,
Une oaie nu rumegă,
Une vacă nu s-adapă,
Une cocoșii nu cântă,
Une pasăre nu pchiscuie.

Acolo să te-alegi,
În codrii pustii
Acolo să te-alegi,
Să te nimicești,
Postu Sfântă Mării,
Descânteca me,
Da leacu la Mărie
Să-i șie.

(De 9 ori. Cu ac și aiu îl țân în ureche și cot și în apă – la măsură – și o țâne în gură.)

Surduc, 5 august 1939

Rostaș Mărie, 35 ani

4

O plecat rusu roșu,
Nime-n lume nu-l văzu,
Numai Maica Preceastă
Din poarta Raiului
De-a dreapta Tatălui,
Pe scară galbenă să scobori
Și-naintea lui ieși.
- Da ce plângi tu, omule?
Ce te vaiți (cutare)?
- Mă plâng că mă dusăi pe
cale,
pe cărare,
Mă-ntilnii cu rusu-n cale.
Întoarce-te tu, rusule înapoi
Și scoate bubă albă,
Bubă neagră,
Bubă de 9 jiță,
De 9 sămință,
De 99 de feluri,
În creru capului să așază.

Ieși tu, bubă albă,
Bubă neagră,
Ieși bubă din săte,
Ieși bubă din căldură,
Ieși bubă din foame,
Ieși bubă din oșteneală,
Ieși bubă din gând,
Ieși bubă din mers,
Ieși bubă din pă scaon șezând,
Ieși bubă de pe drum mergând,
Ieși din creru capului,
Din fața obrazului,
Din bolboșu ochilor.
Nu mânca,
Nu săjeta,
Tu nimic nu lucra:
Nu umfla,
Nu gâmfă,
Nu strâca viața,
Nu-i mânca fața.

(De 3 ori, bine ar și să zăci de 9 ori.)

Cacova Ierii, 29 iulie 1939

Mărie Dondoș, 68 ani

5

Să luă junghele răce,
Belii un berbec
Și mare uspăț o făcut.
Și toate bubele
Și toate juvarele,

Le-o chemat
Și le-o adăpat.
Numa aste bube
Nu le-o chemat,
Nu le-o adăpat,

Ele de ciudă, de milă
s-o uscat,

Ca sarea în coc (cocătură)
Ca paiu uscat în foc.

(De 9 ori. Cu 9 paie și care cum coți îl țâchi în foc. De la mama bătrână, moșii și strămoșii noștri.)

Săcel, 16 august 1939

Arion Valerie, 48 ani

6

Secați bube cu blânde,
Bube cu presărături,
Bube cu lepedături,
Bube din bere,
Bube din osteneală,
Bube de la spălători,
Bube dintră cărări,
Bube de pe haine,
Plecați de la cutare,
Secați din pchele,
De su pchele,
Secați din măduă,
De su măduă,
Secați, nu răniți,
Nu ghiuguluiți,

Nu-mpuțiți,
Nu faceți apă
Și nu faceți sânge.
Jude răce,
Pă zăcoaie de berbec.
Toate bubele,
Toate blânde,
O luat și s-o uspetat,
Numa bubele, bubuțale,
De pe cutare om
N-o beut, nu s-o uspetat
Și-napoi de pe el o
înturnat
O secăt și s-o uscat.

(De 9 ori, în unsoare, cam în unt dulce cu cutât și cu o joapă din mătură.)

Sălcua-de-Sus, 5 septembrie 1939

Lina Chirilă, 64 ani

7

Nu trag carne,
Nu trag pchele,
Nu trag sângele,
Nu trag vânele,
Că trag buba
Și zgaiba

Din crerele capului,
Din fața obrazului,
Din gingii la Gheorghe,
Și din măsăle
Și din bobu ochilor,
Din fața obrazului.

(De 9 ori. Cân să trage buboiu în pământ. Cu gândaci de turbare, cu aluat de casă, cu paiangen și cu muscă. Face gaură în pământ și le îngroapă pe toate în pământ. Cu mestecătura faci de la cap spre mână și zâci (cele de mai sus). Amestecătura să îngroapă în pământ, dacă nu vrea să facă bubă. Dacă o pune undeva să face bubă galbenă și sparge.)

Surduc, 5 august 1939

Rostaș Marie, 35 ani

8

Buboi, buboi,

Faceți-vă doi,

Cu cărare printră voi.
Une-i unu să șie
Cât pumnu;

Făgetul Ierii, 1 august 1939
Susana Todor, 82 ani

VII. DE CEAS RĂU

1

Doamne ajută, Sfântă Ană,
Sfântă Mărie,
De ce-oi cota la omu acesta.
Ieși teme, nu te teme,
Ieși duh curat, duh necurat,
Duh necurat din bere,
Duh necurat din mâncare,
Duh necurat din plâns,
Duh necurat din frică,
Duh necurat din osteneală,
Duh necurat din răcială.
Nu-i cânta în cap,
Cum cântă grelușu;
Nici nu cârlăiești în cap,
Cum cârlăiește păsările,
Nici nu cârlăiești
Cum cârlăiește caru,
Nici nu trageți în cap,
Cum trag clopotele;
Nici nu umbla pe su chele,
Cum umblă soarele;
Nici nu umbla pe su chele
Cum umblă furnica.
Nu te face om neom,
Nici găină cârcăină,
Nici mătă gogață,
Nici mătă talpoșă,
Nici găină bârzoșă.
Nici căța de ușe nu te face
Și te du în munți pustii,
Acolo-i locuința ta,
În chetri nearse de soare,
În lemne neroditoare,

Une-s doauă,
Să să facă nouă.

Une cocoș n-a cânta
Nici mât n-a meuna,
Nici căne n-a lătra,
Nici pușcă n-a pușca.
Acolo sunt ciute
Și sunt mute,
Fetele te-or săruta,
Nevestele în pat te-or culca.
Nu rocoti ca ghibolii,
Nu rocoti ca taurii,
Nu te duci, nu te pustiești,
Nici așa.
Cu tămâie te-oi afuma,
Cu pelin te-oi pelina,
Cu marmură te-oi marmuri,
Cu aiu te-oi ațâchi,
Cu cui de potcoavă
Te-oi potcovi,
Cu hirean te-oi hărina,
Cu cheptenul te-oi cheptina,
Cu mătura te-oi mătura,
Cu 3 scânteii din foc te-oi arde,
Cu 3 joape din mătură
Te-oi bate,
Cu 3 stele din cer te-oi blăstăma,
Și-n apă te-oi îneca,
Și-n foc te-oi arunca.
Cutare să rămâie curat,
luminat,
Ca Dumnezeu din cer ce l-o dat,
Ca sfântu soare ce răsare,
Cu inima dragă
Și întreagă.

(Cias rău să face din supărare, din frică, din bătaie, trăsnet, fulger. Umblă prin chele, vine de să nădușe în grumazi sânge încheșat, îl poate țâpa pe gură și pe naștere. Bate din palme și în șele, bate în cap de amete și chică jos, cân să duce în picioare ard tăpile, în grumazi să înădușe.)

Sălciua-de-Sus, 5 august 1939

Lina Chirilă, 64 ani

2

Ieși cias rău
Din oasăle,
(de la omu ăsta).
Ieși din cap,
Ieși de su cap,
Ieși din ochi,
Ieși de su ochi,
Ieși din nas,
Ieși de su nas,
Ieși din limbă,
Ieși de su limbă,
Ieși din gură,
Ieși de su grumazî,
Ieși din chiept,
Ieși din toate oasăle,
Ieși din rânză,
Ieși din maiu,
Ieși din plumâne,
Ieși din carne,
Ieși din rărunchi,
Ieși din toate oasăle,
Ieși din măduă,
Ieși de su măduă,
Ieși din toate vinele,

Ieși din toate încheieturile.
Nu mânca,
Nu săjeta,
Nu împunge,
Nu face puroi cu sânge,
Nu-i mânca fața,
Nu-i pcherde vieța.
Ieși că eu nici așa nu te-oi lăsa,
Că cu gura mea te-oi blăstăma,
Și-n marea roșie te-oi țâpa.
Și nici așa nu te-oi lăsa,
Că eu după tine oi mâna
Și pe tine te-o scoate
Și pe moară de șerchi
te-o țâpa,
Și acolo te-i măcina
Și acolo te-i topchi,
Și acolo te-i părăși,
Și omu aiesta să rămâie
curat și luminat,
Cum Dumnezeu l-o lăsat.
Și nimic să nu-i șie
Cum nu i-o fost nici dintâie.

(Să coată cu aiu, tot freci pe oase și aiu îl dai să-l mănânce beteagu. A ezitat să mi-l spună din cauză că atunci trece rău la ea. Descântecul nu i l-o spus nici la noru-sa pe când celelalte da. Nici n-o mai descântat demult.)

Cacova Ierii, 30 iulie 1939

Maria Dondoș, 68 ani

3

S-o luat pe cale,
Pe cărare,
S-o tâlnit cu duh necurat în cale.
Cum l-o tâlnit
De cap l-o tăunit,
De ochi l-o orbit,

I-o luat vederea,
I-o luat puterea.
Da ieși, duh necurat,
Câne turbat,
Cu păru neretezat.
Ieși din muruna părului,

Din crerii capului,
Din boboșii ochilor,
Din crucile urechilor,
Ieși, că de nu-i ieși de voie,
Îi ieși de mare nevoie,
Că am 9 cuțate,
De 9 tocili tocilite.
Cu gura te-oi blăstăma,
Cu sufletu te-oi sufla,
Cu cuțātu te-oi tăia.
Și-n marea roșie te-oi mâna,
Și te-oi îneca
Și acolo te-i adevăși.
Ieși și te mută la marginea

pământului,
une cocoș nu cântă,
Câne nu bate,
Om nu locuiește.
Acolo să șie locu
Acolo să-i șie jocu,
(Cutare) să rămâie curat,
Ca argintu străcurat,
Ca auru de curat,
Ca soarele luminat,
Cum îi de Dumnezeu dat
Și de Maica Luminată
Și de doi părinți lăsat.

(De 3 ori, în apă cu cuțātu. De la un bătrân din Sălciua.)

Orăști, 27 august 1939

Ioană Urdă, 64 ani

4

Doamne, tu-mi ajută mie
Descântecu Sfintei Mărie.
(scuipi de 3 ori)
Du-te duh mut,
Duh necurat,
De la Simion
Și din cap,
Din foale,
Din spinare,
Din sânge,
De su sânge,
Din dosca chieptului,

Că de nu te-i duce de voie,
Te-i duce de mare nevoie,
Că cu 9 puști te-oi pușca,
Cu 9 săbii te-oi tăia,
Cu 9 furcuță te-oi împunge,
Și-n Dunăre te-oi arunca,
Acolo să lăcuiești,
Ca Simion să rămâie
Curat, luminat,
Ca Domnul ce l-o dat,
Ca maică-sa ce l-o băiat.

(De 9 ori, cu 9 cărbuni în apă. În unsoare, aiu, leuștean bătut laolaltă și dospchit.)

Poșaga-de-Jos, 29 august 1939

Botaș Vasile, 60 ani

5

Ieși cias rău din crerii capului,
Din fața obrazului,
Din gărciu urechilor,
Din boboșii ochilor,
Din spate, de su spate,
Din rărunchi, de su rărunchi,
Din toate oasăle,
Nu săpa, nu ustura,

Că Ion nu te poate purta.
Te du une cocoșu nu cântă,
Une vacă nu răgește,
Popă nu slujește.
În chietrii neumblătoare,
În lemne neroditoare.
Acolo să pchei,
Că de nu-i ieși de bună voie,

Îi ieși de mare nevoie,
Că cu cuțātu ascuțăt tăie-te-oi,
Cu lacrimi până-n pământ
blăstăma-te-oi,
Cu curu căca-te-oi,
Cu puța pișa-te-oi,

În coarnele cerbului
țăpa-te-oi.
Acolo să pchei
Și Ion să răsaie curat
Cum Dumnezeu l-o dat.

(De 9 ori. Cias rău = umblă pin oasă ca un șoarece, pin chele.)

Muntele Săcelului, 24 august 1939

Anuța Gherman, 50 ani

6

Doamne, ajută-mi.
Ieși sânge nevăzut
Și necrezut
Și te du în munți,
Păstă munți,
În coarnele ciutelor,

În pulpele gliganilor.
Acolo să te-ntorci
Și să joci,
Că cu tine nu poate lucra omu,
Nu poate mânca, nu poate auzi.

(De 9 ori, în apă cu 9 cărbuni, faci cruce cu mâna pe oală. Îl doare prin vine.)

Filea-de-Jos, 19 august 1939

Popa Cătălina, I. Alexandru, 60 ani

PRACTICĂ

Zăci rugăciunile toate câte le știi și îngenunchi și cu *Visu Maicii Preceștii* în mână.

Sălciua-de-Jos, 1 septembrie 1939

Duma Nastasie, 55 ani

VIII. DE MUCEDĂ

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Sfântă de Tine,
Sfântă dragă zi de Vineri
(sau Miercuri).
Ieși mucedă uliască,
Mucedă luească,
Mucedă din săte,
Mucedă din foame,
Mucedă din usteneală,
Mucedă din supărare,
Mucedă de voie bună,
Mucedă din plâns,
Mucedă din răs,

Mucedă de 9 feluri.
Ieși că de nu-i ieși
De mare nevoie îi iei,
Cu pace și cu sănătate,
Și cu putere și cu vedere,
Și cu ajutoriu Sfînțeniei Sale
Amin.
Ieși din săte,
Din foame,
Din răs, din plâns,
Din voie bună,
Ieși că de nu-i ieși
De mare nevoie îi ieși.

Cu cuțătu în 4 crepa-te-oi,
În munții mari țapa-te-oi,
Une cocoși nu cântă,
Câinii nu bat,
Păsări nu ciripchesc.
Să pchei și să răspchei,
Ca spuma de pe mare
Ca pulverea-n cale.

(Sufală și scuipă în jos
de 3 ori și de 9 ori.)
Gheorghe să rămâie curat,
Ca argint străcurat,
Ca Dumnezeu să l-o dat.
Leac de la Dumnezeu să șie
Și de gura me
Și de limba me.

(De 9 ori, cu cuțat cu aramă galbenă, cu apă. Faci cruce pe cap. Dintr-o muiere bătrână Plîțoaie, n-am învățat tot, numa vorbele astea. Să coată Miercuri și Vineri dimineța pe nemâncate.)

Hăjdate, 20 august 1939
Mărină Boită, 90 ani

2

Seacă mucedă cu râncedă,
Seacă din gingei
Nu răni, nu ghiugului,
Nu puți, nu face apă,

Nu face sânge,
Nu face puroi
Și seacă și te-i usca.

(De 9 ori. Prin iarbă crește mucedă de culoare vânăță. Să te ungi cu miere și cu cimbru de la Zua Crucii.)

Sălciua-de-Sus, 5 septembrie 1939
Lina Chirilă, 64 ani

3

Să luă omu mare,
Să dusă în pădurea mare,
Tăie lemnu mare,
Făcu casa mare,
O corni și n-avu cu ce o coperi,
Veni și luă mucedă

Ghin gură de la Ion
Și-o acoperi.
Da el să răsaie curat
Și luminat,
Cum Dumnezeu l-o dat.

(De 9 ori. Mucedă=se umflă gingia și mănâncă rădăcina dinților.)
Muntele Săcelului, 24 august 1939
Anuța Gherman, 50 ani

4

S-o luat omu mare,
S-o dus în pădurea mare,
O tăiet lemnu mare,
O făcut casa mare.
O cornit și-o lețuit
Și n-o avut cu ce podi

Și-o venit și-o luat
Mucedă hei spurcată
laolaltă.
Cu 9 feluri de bubă
Să te duci să te pustiești.

(De 3 ori. Să caută în apă și în smochină cu cuțat, smochina o crepi în 2 și o țâne în gură. Mucedă=cân chică dinții, ceva sânge(scorbut?).)

Săcel, 16 august 1939

Arion Valerie, 48 ani

IX. DE ALI DIN VÂNT

1

Nu știu ce l-o-mpresurat,
Nu știu ce l-o tâmpinat,
Din casă ieșin,
Ori în drum mergân,
Ori prânz prânzân,
Ori șină șinân,
Ori apă băn,
Ori în loc șezân,
Ori în somn durmim.
Bunele vântului
Cu relele pământului,
Cum l-o tâlnit
De cap l-o tăunit,
De ochi l-o orbit.
I-o luat vederea,
I-o luat puterea,
Să nu poată umbla
Să nu poată mânca,
Să nu poată dormi,
Să nu poată hodini.
Și și-o făcut casă
Și și-o făcut masă,
Și și-o făcut mâncare,
Și și-o făcut pat
Și și-o făcut moară
Și și-o făcut vâltoareși și-o făcut
dopote
Și și-o făcut topote,
Și-o bătut și-o răsbătut
Și-o mâncat și-o săjetat.
Das ieșiți vântoaselor,
Ieșiți frumoaselor,
Din muruna părului,
Din crerii capului,
Din bolboșii ochilor,
Din crucile urechilor,
Din rădăcina dinților,
Din cupele măsurilor,

Din limbă, de su limbă,
Din foale, din chicioare.
Din toate osuțale,
Din toate vânuțale.
Ieșiți, nu faceți casă,
Ieșiți, nu faceți masă,
Ieșiți, nu faceți pat,
Ieșiți, nu faceți moară,
Ieșiți, nu faceți vâltoare,
Ieșiți, nu faceți chiote,
Ieșiți, nu faceți piote,
Ieșiți, nu faceți dopote,
Ieșiți, nu faceți topote,
Ieșiți, nu bateți, nu răsbateți,
Nu-mpungeți, nu străpungeți,
Nu ghimpați, nici săjetați,
Nu-i luați vederea,
Nu-i luați puterea,
Puterea nu i-o luați.
Coșniță de broască răioasă
nu-nbrăcați
Numete de moarte nu-l lăsați.
Da ieșiți vântoaselor,
Ieșiți frumoaselor.
Ieșiți cioarale, vestele, nevestele,
Cu duh necurat amestecat,
Cu toate dopotele voaste,
Cu toate lanțurile voaste.
Ieșiți și vă mutați la munții
cei pustii,
La pădurea cea deasă,
La pasărea cea grasă,
Carnea i-ți mânca
Și sângele i-ți bea
Și bine veți uspața.
(Cutare) rămâie curat,
Ca argintu străcurat,

Ca auru de curat,
Ca soarele luminat
Cum îi de Dumnezeu dat

Și de Maica Luminată,
Și de doi părinți lăsat.

(De 3 ori, în apă sau ginars.)
Orăști, 27 august 1939
Ioană Urdă, 64 ani

2

Doamne, ajută ce-oi cota la
Nicolae,

De ali din vânt.
S-o umplut de bube pe trup,
Nu știu țăpatu-le-n lume,
Țăpatu-le-o anume.
Ion porni a să cânta
Cu glas mare în ceriu,
Cu lacrimile în pământ.
Doamna Sfântă Mărie
L-auza și-l întreba:
- Ce te cânti tu, Ioane,
Ce te vaiți?
- Cum de nu m-oi cânta,
- Cum nu m-oi văita?
- M-am tâlnit cu de-ali vânt
- în cale,
- Mi-o luat puterea,
- Mi-o luat somnu,
- Mi-o luat mâncarea.
- - Da nu te cânta, Ioane,
- Da nu te văita,
- Eu cu gura l-oi blăstăma,
- Cu fusu le-oi împunge,

- În irimă le-oi ajunge.
- Duce-ți-vă ali din vânt
- Din oasele lui Ion,
- Nu junghia,
- Nu săjeta,
- Nu cârțai ca caru,
- Nu vâjăi ca ploaia,
- Că de nu ve-ți duce de voie,
- Vi-ți duce de mare nevoie:
- Cu fusu voi împunge
- În irimă voi ajunge,
- În marea roșie v-oi țapa,
- Și acolo-ți peri,
- Și-acolo-ți desperi.
- Numa Ion cum o bea,
- Din apa asta și s-o spăla,
- Să să curețe
- Până la 3 zăle.
- Să-i vie puterea
- Și sănătatea,
- Ca codru cu frunza,
- Izvoarele cu apa,
- Din Paști până-n Rusalii.

(De 9 ori, cu fus, cuțat, slănină, măceș.)
Sălciua-de-Jos, 2 septembrie 1939
Borza Gavrilă, 61 mai

3

Doamne, Tu-mi ajută mie,
Descântecu-i Sfintei Mărie,
Ca Maria să rămâie sănătoasă.
9 vântoasă,
9 frumoasă,
Să vă duceți de la Maria,

Din crerii capului,
Din bolboșii ochilor,
Din foale, din spinare,
Din fluierile picioarelor,
Că de nu vi-ți duce de voie
Vi-ți duce de mare nevoie:

Că cu 9 puști voi pușca,
Cu 9 săbii v-oi tăia,
Și-n Dunăre v-oi arunca
Ca Maria să rămâie

Curată, luminată,
Ca Dumnezeu ce o at-o,
Ca maică-sa ce o băiat-o.

(De 9 ori, în apă cu 9 cărbuni.)
Poșoga-de-Jos, 29 august 1939
Botaș Vasile, 60 ani

PRACTICĂ

Petrec apă de 9 ori pin tolcer și pin patru chetri găurite: „moara la ali din vânt.” Țăchi 3 cărbuni în apă. Chetrite le am de la o mătușe.

Poșaga-de-Jos, 29 august 1939
Bârdea Mărie, 58 ani

X. DE GHIHOR

1

Ghihor alb,
Ghihor negru,
Ghihor verde,
Ghihor sur,
Ghihor cenușos,
Ieși din crerii capului,
Din fața obrazului,
Că eu bine te-oi cota,
Bine te-oi descânta,
Pe vârful de ac te-oi lua
Și-n fundu mării te-oi țapa.

Acolo să pchei,
Să răspchei,
Cum chere schinu din cale
Și roa de soare,
Și încă și mai tare.
Cu chefea te-oi chefăli,
Cu cuțatu te-oi tăia,
Cu mătura te-oi mătura,
Cu cheptenu te-oi perie
Și-n fundu mării te-oi țapa.

(De 3 ori. Faci cruce cu mătura. Cu mătura în care pui cuțat, chepten, chefe și le legi cu ștergură, faci pe obraz une doare. Ghihor = te doare capul după-amiazi.)

Făgetul Ierii, 31 iulie 1939
Lung Floare, 85 ani

2

Une mei, tu ghihor verde,
Ghihor nieriu,
Ghihor de 9 semințe,
De 9 jițe,
De 99 de feluri?
Să țapă, să aruncă,
În creru capului să așează.

Ieși din creru capului,
Din fața obrazului,
Din bolboșii ochilor,
Din auzu urechilor.
Nu mânca, nu săjeta,
Ghihor din sate,
Ghihor din foame,

Ghihor din căldură,
Ghihor de pe drum mergân,
Ghihor de pe scaun șezân.

- Ieși, nu bate ca ștezăle,
- Nu scârțâi ca morile,
- Nu mechea ca caprele,
- Nu zgheza ca oile,
- Nu grohoti ca porcii,

- Nu cilipchii ca păsările,
- Nu te strânge ca aricii,
- Nu te lungi ca șerchii.
- Să ieși din capu omului,
- Șerbinte ca focu,
- Iute ca vântu
- Și nimica să nu-i șie,
- Cum o fost dintâie.

(Cân te doare capu de jumătate (doare o noapte, o zua). Să coată cu cuțat, mătură și ștergură. Ștergi pe cap și pui jos. Pe cân găți una (o dată) faci cruce cu mătura și cu cuțātu și scopchești de 3 ori.)

Cacova Ierii, 30 iulie 1939

Maria Dondoș, 68 ani

3

Doamne ajută-mi,
Sfântă Maică Preceastă,
Și sântă zi de astăzi.
Doamne, Sfântă Maica Preceasta,
Rogu-te lu Dumnezo
Pentru Ion
Descântecu să șie
A sântă Mărie.
Leacu să șie a lu Ion,
De gura me,
De limba me,
De voia lu Dumnezo.
Să luă Ion pe cale,
Pe cărare,
Să-ntâlni cu ghihoru-n cale.
Ieși ghihor din cap,
Ieși ghihor din măsăle,
Ieși ghihor din grumazi,
Ieși ghihor din umere.
Ieși ghihor, nu hate ca ștezăle,
Nu-ntoarce ca vâltorile,
Nu cărcăi ca găinile,
Nu miauna ca mîța.

Ieși ghihor,
Nu voji ca munții,
Nu boncăli ca taorii,
Nu mugi ca vacile,
Nu răgi ca ghițăii.
Ieși ghihor,
Nu lătra ca cânilor,
Nu grohoti ca porcii
Ieși ghihor,
Că de nu-i ieși de voie,
de nevoie,
Eu cu mătura te-oi mătura,
Cu foarfecele te-oi tăia,
Cu ștergura te-oi șterge,
Și-n fundu mării te-oi țapa
Și-acolo te-i topchi,
Și-acolo te-i adăvăși,
Ca roua de soare,
Ca scopchitu su picioare.
Să rămâie Ion curat, luminat,
Ca maică-sa ce l-o dat,
Ca argintu străcurat.

(De 5 ori. Cân te doare pin cap și urechi. Cu mătura, în ea bag foarfecele și o înfășur cu un chindeu cu care ne ștergem și adii pe cap.)

Cacova Ierii, 30 iulie 1939

Maria Bică, 63 ani

XI. LA VACI

1

S-o dus cutare vacă
În muntele mănos,
În muntele vlăgos,
După pășune, după hrana ei.
Întâlnit-o bonbonii,
bonboanele,
Fermecătorii, fermecătoarele
Și i-o luat laptele,
Și i-o luat rodu,
Și smântâna.
Ea să cântă cu glas mare în cer,
Și cu lacrimi în pământ,
Sfântă Maria o auzi,
Mândră nilă își făcu,
Pe scară de ciară să coborî
Și o-ntrebă:
- - Ce te cânți, văcuță,
- Ce te vaiți?
- - O, Doamne, Sfântă Mărie,
- Cum nu m-oi cânta
- Și nu m-oi văita,
- Că nu știu bonbonii,
- Bonboanele,
- Fermecătorii, fermecătoarele
- Mi-o luat laptele,
- Și mi-o luat rodu
- Și smântâna din unt.
- - O, Doamne, zice Sfânta

Mărie,

- Nu te cânta,
- Nu te văita,

- Că nu au treabă alea cu tine,
- Că eu am treabă cu tine,
- Că om porunci
- La bonboni și la bonboane
- Să aducă laptele tău,
- Laptele mănos,
- Laptele frumos,
- Laptele tău să vie,
- Să vie, să nu rămâie
- De-o hi legat în ocolu cu boi,
- Ori de-o și legat laptele tău
- În ocolu cu vacile,
- Ori în ocolu cu oile,
- Ori în ocolu cu caprele,
- Să ți-l aducă.
- De-i legat, să-l dezleg,
- Laptele tău să vie,
- Să nu rămâie.
- Da de-a altora ba
- Să nu șie păcat.
- Cum Dumnezeu aduce,
- Câmpu cu iarbă,
- Codru cu frunza,
- Că-ți dezleg ochi pe uitat,
- Gura pe rumegat,
- Grumazii pe tras,
- Stratu pe rodit,
- Floarea pe gonit,
- Inima dragă
- Și întreagă.

(De 3 sau 9 ori, în sare. Pentru vacile care nu iau rod și nu au lapte.)

Sălciua-de-Sus, 5 septembrie 1939

Lina Chirilă, 64 ani

2

Să luă (N.) de-acasă,
Să-ntâlni cu 99 de pocitori.
Laptele i-l luară,
Și-l dusă peste 9 hotară,
Și la 9 izvoară

Și la 9 colibi de vară.
Și ei să-l aducă
Din lume, de peste lume,
Din 4 cornuri de lume,
Din vârful munților,

De su rădăcina sâhlilor,
Că de voie de nu l-or aduce,
L-or aduce de mare nevoie:
Că noi după ei om mâna
Nouă câni înstrungați,
Nouă zăvozi înzgârdați
Și ei or peri și s-or topchi,
Ca roa de soare,
Ca pulberea pe cale
Și încă și mai tare.
Să i se adune laptele
Ca codru cu frunză,
Ca câmpu cu iarbă,
Din Paști până-n Rusalii.

Să-i șie dulce ca mierea
Și galben ca ciara.
Și atunci să aibă putere
Să o străce
Cân o avea izvoarele
Să nu izvorască,
Atunci și nici atuncia nu.
Și laptele să șie ca
grosioru (smântâna)
Smântâna să iasă ca molu
(nămol)
Și nimica să nu-i șie
Cum nu o fost nici dintâie.

(Cu cuțât și cu frunză de prun și de salcă în fărină și sare. O dai la vaci.)

Cacova Ierii, 30 iulie 1939

Maria Dondoș 68 ani

3

Sfântă, Sfântă Luni de astăzi,
Roagă pe Maica Luminată
Să să roage Maici Luminată
De dumnezău Sfântu
(Ori pentru ce boală i beteag),

Dumnezău Sfântu să-l facă
sănătos
Să să stângă boala
Cum să stâng cărbunii.

(De 3 ori, cu 9 cărbuni; de la un bătrân din Băișoara.)

Matei Marie, 43 ani

XII. DE CĂȘUNĂTURĂ

1

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Sfântă de Tine.
Fugi cășunătură
Că te-ajunge limpezitură,
Cu mână nespălată,
Cu irmă leșinată.
Os cu os,
Vână cu vână,

Carne cu carne,
Pchele cu pchele,
Măduă cu măduă,
Sânge cu sânge.
Maria să șie curată
Luminată ca maici
Care o lăsat.

(De 9, 7, 5, 3 ori. Dimineța până nu răsare soarele și după-amiazi. În unsoare. De la mama mea.)

Hăjdate, 21 august 1939

Vironica Bonda, 53 ani

Fugi cășunătură,
Că te-ajunge limpezitură,
Irmă leșinată,
Gură nesăturată.
Fugi, că de nu-i fugi de voie
Îi fugi de mare nevoie:

Că lua-te-oi,
Și în mare roșie arunca-te-oi.
Acolo să pei,
Acolo să răspei,
Cum pere roa de soare,
Scopchitu su picioare.

(De 9 ori cu ac sau vârf de brișcă. Am auzât pe mama și pe moșu.)

Lita Românească, 16 august 1939

Vlas Toma, 48 ani

XIII. DE LEGĂTURI

1

Doamne, Doamne, ajută ce-oi
cota

La Todor de legături.
S-o luat pe cale, pe cărare,
Cân o fost la calea mare
S-o tâlnit cu ceas rău
Și cu duh necurat,
Și cu legăturile-n cale.
L-o legat și l-o fermecat
Și puterea i-o luat.
Cu cinci dește răle,
Căcate, spurcate,
L-o legat și l-o fermecat
Cu mână de copil nevotizat,
Cu funie de om spânzurat.
Io-l dezleg pe Todor
Cu zăce dejete aurite,
d-argintâte,
De Dumnezeu rânduite.
Numa Ion cum o mânca
Din slămina asta,
Și din apă,
Să să-mprăstie ceas rău
Și duh necurat,
Și legăturile
De pin picioare,
De pin șele,
De pin cap,
De pin obraz,
De pin achi,

De pin nas,
De pin urechi.
Cum s-o spăla cu apa,
Până la trăi zile
Să-i vie puterea și sănătatea,
Ca codru cu frunza,
Din Paști până-n Rusalii.
Ion porni a să cânta
Cu glas mare-n ceriu,
Lacrămile-n pământ.
Doamna Sfântă Mărie
Din porunca cerului
L-o-ntrebat: Ce te cânti,
Tu, Ioane, ce te vaiți?
- Cum nu m-oi cânta:
- M-am întâlnit cu cias rău
- Și cu duh necurat
- Și cu legături în cale.
- Nu știu că țapa-tu-le-o

anume

- Între cărări despărțite,
- Între garduri strășenite.
- - Da nu te cânta, Ioane,
- Nu te văita,
- Că n-are putere cu tine,
- Că eu am putere cu ele;
- Că eu în munții Măslinilor
- Le-oi mâna,
- Une nu este popă,
- Nici ghirău,

- În chetritele ali neroditoare,
- Și pchetrile ali neajunse de soare,
- Une cocoș nu cântă,
- Câne nu latră,
- Acolo să faceți voi pat
- Și colac,
- Și vă duceți din oasele lui Ion,
- Că de nu ve-ți duce de voie,
- Vi-ți duce de mare nevoie,
- Că eu cu fusu v-oi împunge,
- Cu măceșu v-oi mătura,
- Cu cuțātu v-oi tăia,
- În marea roșie v-oi țapa.
- Și-acolo-i peri,
- Și-acolo-i disperi,
- Ca roa de soare,
- Și v-așezați din oasele lui Ion
- Cum s-așează vara
- Fumu-n fundu văii
- Și vă-mprăștiați din oase
- Cum să-mprăștie pulberea pe cale,
- Spuma spre mare.
- Numa lui Ion,
- Cum i-oi cota de 9 ori,
- Și-o mânca și s-o spăla,
- Să-i vie puterea
- Și sănătatea,
- Ca codru cu frunza
- Izvoarele cu apa,
- Din Paști până-n Rusalii.
- Amin.

(De 9 ori, cu fusu, măceș, apă, cuțat. Tot de la mama. Ea le-o învățat de la Vârvorica. Vârvoarea o fost o țăgană și n-o avut o mână și mama mea s-o văduit și n-o mai suferit-o părinții și o zăs țăgana: „Vină la mine că te-oînvăța eu cum să trăiești.” Și-o învățat și sara mama mă tot învăța.)

Sălciua-de-Joss, 2 septembrie 1939

Borza Gavriliă, 61 ani

2

Doamne, Tu-mi ajută mie,
 Descântecu Sfintei Mărie.
 Că eu dezleg pe Nastasie
 Din 99 de legături
 Din 99 de strânsuri
 Și-o dezleg ca să rămâie curată,
 luminată;
 Ca Domnul ce-o dat,
 Ca maică-sa ce o băiat.
 Ș-o dezleg de 99 de legături
 Cu 99 de lanțuri
 99 de funii,
 99 de gușbe:

Gușbă de măr,
 Gușbă de păr,
 Gușbă de arțar,
 Gușbă de frăgariu,
 Cu cine-o legat
 Să să ducă
 În munții pustii,
 Une om nu locuiește,
 Une cocoș nu cântă,
 Acolo să-i șie locuința.
 Nastasie rămâie curată, luminată,
 Ca Domnul ce-o dat,
 Ca maică-sa care o băiat.

(De 9 ori, în apă.)

Poșaga-de-Jos, 29 august 1939

Botaș Vasilie, 60 ani

XIV. DE SCURGEREA SÂNGELUI

1

S-o dus pe cale, pe cărare,
(Cutare muiere)

Cân o fost în mez de cale,

Nu știu tătaișe mănioasă,

O vecină chinoasă,

O văduvă grasă,

O fată frumoasă,

O, dușmanele tele,

O, prietenele tele,

Ți-o țâpat rânduri

Inherinate,

Rânduri înpelinate,

Rânduri aite,

Rânduri încremenite,

Rânduri puturoase,

Rânduri guturoase.

Ea să cântă și să vaiță

Cu glas mare în ceriu,

Cu lacrimi în pământ.

Sfântă Mărie o auzi,

Mândră nilă își făcu

Pe scară de ciară să coborî.

Și o întrebă:

- Ce te cânti (cutare),

- Ce te vaiți?

- O, Doamne Sfântă Mărie,

- Bine că mă întrebași,

- Că nu știu tătaișe mănioasă

- Nu știu vecină tismoasă,

- Sau fată frumoasă,

- O, dușmanele mele,

- O, prietenele mele,

- Ni-o țâpat rânduri,

- înherinate,

- Rânduri mărmurite,

- Rânduri cremenite,

- Rânduri dintr-o iele.

- - Da nu te cânta,

- Nu te vâita,

- Că n-au treabă alea cu tine,

- Că eu am treabă cu tine,

- Că nu ți le-o țâpat

- Nime cu contrat,

- Nici n-o țâpat

- Nime pe vecie,

- Că le-om mâna în sat,

- Anume la ginovat.

- Ala să-l umfle,

- Și să-l gâmfă,

- Să-l stoarcă, să-l stoarcă,

- Oasăle să i le stoarcă

- Și tu să rămâi curată,

- luminată,

- Ca Dumnezeu din Ceriu te-o

dat,

- Ca Sfânt soare cân răsare,

- Cu inima dragă

- Și întreagă.

(De 9 ori. Cu aiu și în glaje cu apă. Zăci în apă și faci mușdeu și bagă trei fire de fârină de grâu de primăvară și să unge. Dacă vrea să se întoarnerândurile pe ginovat, atunci întoarce poalele pe ea de 9 ori, le ia întoarsă.)

Sălciua-de-Sus, 5 septembrie 1939

Lina Chirilă, 64 ani

2

Doamne ajută,

Sfântă Maica Preceastă

Sfântă dragă zi de astăzi.

Stai sânge în peliță

Ca Dumnezeu în credință,

Că de nu-i sta de voie

Îi sta de mare nevoie,

De nu îi păți ca cânepa:

Te-oiu sămăna și te-oi culege,

Și te-om usca și te-om topchi,

Și te-om usca și te-om melița,

Te-om hecela și te-om cheptena,

Și te-om toarce,

Ti-om răstie și te-om depăna,

Te-om urzi, te-om învăli
Și ți-om țese, te-om curoi
Și te-om face cămeșe,

Și te-om purta și te-om strâca,
Și nimic de tine nu s-a alege.

(De 9 ori, cu pământ, să stea cu capu plecat la pământ. Un unchi al meu o fost beteag și o muiere o cotate.)

Lita Românească, 16 august 1939

Vlas Susană, 64 ani

XV. DE ORBALȚ

1

Doamne, ajută-mi,
Sfântă zi de astăzi
Să sculară,
Din casă,
De la masă,
Sănătoasă
(cutare)
Să dusă.
Pă cale, pă cărare,
S-au întâlnit
Cu spurcatu de orbalț în cale
Să cântă,
Să văită,
Nime n-o auzât,
Numa Maica Preceastă.
- Ce te cânti, ce te vaiți?
- - Mă sculai din casă sănătos
- și m-am dus pe cale,
- pe cărare,

- Și m-am întâlnit cu spurcatu
- de orbalț în cale.
- - Nu te cânta,
- Nu te văita,
- Jos pe scară
- De ciară,
- La tine m-oi coborî.
- Fugi orbalț orbalțat,
- Din vânt atățat,
- Cu săcera te-oi săcera,
- Cu sapa te-oi săpa,
- Cu mătura te-oi mătura,
- În vânt te-oi sufla,
- (cutare) să rămâie curat
- și luminat,
- Cum Dumnezeu o lăsat,
- Din gura mea să aibă leac.
- (Scuipă de 3 ori în pământ)

(Orbalț=un fel de bubă apătoasă cu mâncărime. Coați marți dimineața și vineri dimineața până nu iasă soarele și pe nemâncat. Lei o săcere înfașurată cu ștergar și sapă și mătură. Și coți cu săcera în ceva apă. În întâiaș apă țapăm 3 cărbuni. Coați Marți, Vineri și Marți (3 ori), apoi-i deplină cotătura. De la o bunică bătrână.)

Pădureni, 2 august 1939

Susana Ciordea, 58 ani

2

Damne ajută,
Doamnă, Sfântă Mărie,
Sfântă zi de astăzi.
Seacă orbalțu corbului,
Seacă orbalțu vulturului,

Seacă orbalțu corbului,
Seacă orbalțu bătrânit,
Seacă orbalțu zătârnit,
Seacă orbalțu cu potcă gie,
Seacă orbalț de potcă seacă,

Seacă orbalț cu ali din vânt,
 Seacă orbalț, nu râni.
 Nu-mpuți,
 Nu ghiugului;
 Seacă, nu face apă,
 Nu face sânge,
 Nu face puroi,
 Seacă, că de nu-i seca,
 Jude răce
 Pă zăcoaie
 de berbece.

Toate bubele,
 Toate blândeale,
 Și-orbalțu corbului,
 Și-orbalțu vulturului,
 Și-orbalțu zătârnit,
 Și-orbalțu bătrânit,
 O luat și s-o uspătat
 Numa orbalțu de la Ion
 N-o luat și n-o uspătat,
 Ci-napoi de pe el
 O turnat și s-o uscat.

(De 3 sau 9 ori, în unt dulce, în unt de oaă – albuș – să unge pe nas, cu o jupuță de mătură.)

Sălciua-de-Sus, 5 septembrie 1939

Lina Chirilă, 64 ani

XVI. DE ALBEAȚĂ

Doamne, ajută, Sfântă Mărie,
 Sfântă Maică Preceastă.
 Să luă pe cale,
 Pe cărare,
 Sfântă Mărie Mare
 Cân fu la mijloc de cale
 Să-ntâlnească cu 9 fete rugete
 Cu 9 cămeși mătășete.

- - Une mereți voi 9 fete rugete
- Cu 9 cămeși mătășete?
- Merem la Gheorghe
- Că am auzat
- Că s-o aruncat albeața,
- Albeața din potcă,
- Albeața din vânt,
- Albeața din sate,
- Albeața din foame,
- Albeața din osteneală,
- Albeața din post,

voie

- Albeața din durere,
- Albeața din somn,
- Albeața de pe pământ,
- Albeața din orbalț,
- Albeața de 9 feluri.
- Da te ia albeața,
- Că de nu te-i lua de bună
- Ti-i lua cu mai mare nevoie:
- Că cu cuțātu rade-te-oi,
- Cu mătura mătura-te-oi,
- Cu chindeu șterge-te-oi,
- Cu sâta cerne-te-oi,
- Păstă cap arunca-te-oi,
- Acolo să pchei
- Și să răspchei,
- Ca schopchitu în cale
- Ca spuma de pe mare
- (Scupești de 3 ori jos.)

(De 9 ori, sau mai de multe ori, până trece. Cân descânți, miști cu sâta, mătura, cuțātu și cu chindeu în fața ochilor. Dacă șezi (când îți descântă) te muți în alt loc – când se termină descântecul. Să descântă dimineața pe nemâncate și scopești în ochi (ziua nu). Pui și zahăr, freci o țâr de miere pe dosu sătii. De la o muiere bătrână, Iulia, mama sfătului, o știut multe.)

- Filea-de-Jos, 19 august 1939

- Popa Grăpchina, 73 ani

Omu care-i cură ochii și-l mănâncă să ia zahăr, apă de trandafir și de busuioc și acăți de pingă (pe lângă) drum, scăieți cu apă, apă de scăieți și să să spele. Și burete de soc ăla încă să-l bage în apă.

Sălciua-de-Sus, 5 septembrie 1939

Lina Chirilă, 64 ani

XVII. DE BROASCĂ

1

Cân mere omu la Sf. Biserică ie un lemnișor de busuioc și o lovește acolo une-i zăce;

Eu bat broasca,

Popa bate toaca;

Broasca să-ntoarcă

Ca merele, ca perele,

Ca un șir de mac,

În 4 crepat.

(De 3 ori. O zăce omu care are broască = care să face în pchele, de umblă în pchele.)

Sălciua-de-Sus, 19 august 1939

Vironica Martiș, 42 ani

XVIII. DE GĂLBINARE

1

Seacă mălcedu corbului,

Seacă mălcedu halelor,

Seacă mălcedu vulturului,

Seacă mălcedu bătrânit,

Seacă mălcedu zătârnit,

Seacă mălced cu gălbinare,

seacă din foale de la cutare copil.

Seacă mălced din bere,

Seacă mălced din mâncare,

Seacă mălced din usteneală,

Seacă mălced cu gălbinare,

Nu umfla, nu gămfa,

Nu săjeta.

Seacă, că de nu-i seca de voie,

(De 9 ori, în apă, cu cuțatu. Este un fel de buruiană de gălbinare, un pchic galbenă, un pchic albă. Și este pe răzoare o buruiană ca o ruge și cu tătăișele galbene și cu frunza de măceș.)

Sălciua-de-Sus, 5 septembrie 1939

Lina Chirilă, 64 ani

Îi seca de mare nevoie.

Eu cu gura mea te-oi cânta,

Te-oi descânta,

Cu sfânta zi de astăzi te-oi

blăstăma.

În curtea lui Ham

Te-oi țapa,

Acolo-i peri,

Acolo te-i adăvăsi,

Acolo-i seca,

Acolo te-i usca,

De mine și de Dumnezo,

Și de sfânta zi de astăzi.

XIX. DE LUPARIȚĂ

Doamne ajută, Doamne,
 Vineri zi de post
 Cădelnița lu Hristos.
 Rogu-mă cu toți sfinții
 Cu toți îngerii,
 Cu rugăciune rugată,
 Cum să roagă lumea toată.
 Doamne ajută, Doamne
 Și mă iartă.
 Doamne ajută, Doamne,
 Doamne ajută descântecului meu
 Cum l-o descântat
 Sfânta Doamnă, Sfânta Mărie
 Folosul lui (cutare) să hie.
 Lupariță cănească,
 Lupariță hulpească,
 Lupariță porcească,
 Lupariță găinească,
 Întoarce-i din crerii capului,
 Din zgârcii nărilor,
 Din borboșu (bulbul) ochilor,
 Din fața obrazului,
 Din crerii capului,
 Pân unghile picioarelor.
 Nu-l umbla,
 Nu-l durea,
 Nu-l străca,
 Nu-l amorți,
 Nu-l săpa,
 Nu-l străca,
 Nu-l săjeta
 Și-ntoarce-napoi.
 Nu săpa ca porcii,
 Nu bate ca câinii,
 Nu bate, nu răzbate,
 Și-ntoarce-napoi,
 Lupariță păsărească,
 Lupariță porcească,

Lupariță corbghească,
 Lupariță vulturească,
 Întoarce, nu umfla,
 Nu durea.
 Și-ntoarce-napoi,
 Întoarce lupariță văcească,
 Lupariță boiască,
 Lupariță ghiholească,
 Lupariță căiască,
 Lupariță măgărească.
 Întoarce lupariță
 De câte feluri îmi aduc aminte,
 De câte feluri nu-mi aduc
 aminte.
 Lupariță de 99 de feluri,
 Întoarce înapoi,
 Întoarce, nu umfla,
 Nu-l durea
 Și-ntoarce-napoi.
 Întoarce, lupariță șopârlească,
 Lupariță șărchească,
 Bubă înfocată, înverinată,
 Ieși și te du în munți pustii,
 În lume neroditoare,
 Une cocoș nu cântă,
 Nici pasăre nu șurlică (cântă),
 Une șed cerbghii și ciutele.
 Cerbghii în coarne te-or lua,
 Ciutele te-or legăna,
 Hali din vânt te-or adăpa
 Apă ți-or da.
 Da ieși și te du,
 Că de nu-i ieși de voie,
 Îi ieși de mare nevoie,
 Că cu argintu aiesta,
 Tăie-te-oi tot
 Păsdării și pulbere
 face-te-oi.

(Să face la om bubă sau la vacă, aduce omu apă într-o uieguță și unt, ghinars
 de droșdie, ăla îi mai bun, da să nu mănânce acru, să nu bea ghin și să nu stea la frig.
 În apă strânge cărbuni. Rugăciunea o zăce în picioare, după ce o termină se așează la
 vatră. Pomenește numele zilei în care descântă. Lunea și duminica nu „coată”.
 Duminica și sărbătoare. Lunea îi începutu săptămânii. Obişnuit îi zăce „bubă

spurcată”, când „coată” o numește „lupariță”. Cu argint, cu coroană de argint de 3 ori. Și în untură să coată în unt, ginar de drojdie ăla îi bun că umblă pe vine. O primit ¼ kg lână și o corfă de merinde. Obișnuit, primește 5 lei.)

Ocoliș, 29 iulie 1939

Maria Manciu (Gondiuleasa), 75 ani

XX. DE MUȘCĂTURĂ

1

Gutie, gutie,
Pe butie să suie,
Focul aprinse,
Ploaia stinse.
Zece buți de verin,
Zece buți seci,
Nouă buți de verin,
Nouă buți seci,
Opt buți de verin,
Opt buți seci,
Șapte buți de verin,
Șapte buți seci,
Șase buți de verin,

Șase buți seci,
Cinci buți de verin,
Cinci buți seci,
Patru buți de verin,
Patru buți seci,
Trei buți de verin,
Trei buți seci,
Două buți de verin,
Două buți seci,
Una, nici una,
Să cinească
Să plesnească
Să huleghească (schepe).

Sălciua-de-Sus, 4 septembrie 1939

Lină Chirilă, 64 ani

XXI. DE MĂȘELE

1

Doamne ajută-ni
Sfântă Maică Preceată,
Și sfântă zi de astăzi.
Doamne, Sfântă Maică Preceată
Rogu-te lu Dumnezo
Pentru Ion,
Descântecu să șie
A Sfântă Mărie,
Leacu să șie a lu Ion
Ghe limba me,
De gura me,
De voia lu Dumnezo.
Bubă cătrănată,
Bubă înverinată,
Cu cias rău mestecată,
Ieși bubă
Din boboșu ochilor,

Din crerii capului,
Din gârlicile nasului;
Bubă cătrănată,
Bubă înverinată,
Cu cias rău mestecată,
Ieși bubă din foame,
Din săte,
Din cloceală,
Din beătură,
Din gând,
Din vânt,
Din frig:
Bubă den nisdare,
Bubă din potca ai mare,
Până bubă de 99 de feluri,
Bubă cătrănată,
Bubă înverinată,

Cu cias rău mestecată.
 Că de nu-i ieși de voie,
 de nevoie,
 De limba me,
 De gura me,
 Eo cu gura me te-oi blăstăma,
 Cu suflușu meu
 te-oi sufla.
 Ieși bubă,
 Nu durea,
 Nu mânca,
 Nu puijeța.
 Că de nu-i ieși de voie,
 de nevoie,
 De limba mea,
 De gura mea,
 Eu în pământ te-oi îngropa,
 De 99 de coți.
 Cu 99 de cară de lemne te-oi
 arde,
 Cu 99 de lacăți te-oi încuia
 Și-acolo te-i topchi
 Și-acolo te-i adăvăși.

Eu nici acolo pace nu ți-oi da,
 Te-oi sui călări pe lemn de-alun
 Și te-oi mâna la munți pustii,
 Une cocoși nu cântă,
 Cioarăle nu ciorălesc,
 Lemnele nu-nverzesc,
 Acolo te-i topchi,
 Și-acolo te-i adăvăși.
 Și nici acolo pace nu ți-oi da,
 Cu lemn de alun te-oi lua
 Și-n fundu mării te-oi arunca,
 Și-acolo te-i topchi
 Și-acolo te-i adăcăși,
 Ca roa de soare,
 Ca scopchitu su picioare,
 Ca pulberea de pe cale.
 Să rămâie Ion curat
 și luminat,
 Ca maică-sa ce l-o dat,
 Ca argintu străcurat.
 Și-așa să treacă
 Cum o trecut zua de astăzi.

(De 5 ori cu un lemn de alun. Cu unu până găți descântecul o dată. Îl țâchi jos și-l scopchești de 3 ori.)

Cacova Ierii, 30 iulie 1939

Maria Bica n. Zaiu, orig. Băișoara, 63 ani

XXII. CÂND NU POATE NAȘTE MUIEREA

1

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
 Sfântă zi de astăzi.
 Cei mic a cutare muiere,
 De a și ficior cu achi căprii,
 Cu păru roșu,
 Cu păru negru,
 Cu păru galbin,
 Să grăghiască și să nască,
 Că-l așteaptă plug negata,
 Car neferecat.
 Să grăghească și să nască,
 Că-l așteaptă boi neadăpați,
 Brează răsturnată,

Grâu răvărsat (sămănat).
 Să grăghiască și să nască.
 De-o și fată
 Cu ochii căprii,
 Cu ochii roșii,
 Cu ochii galbeni,
 Cu ochii negrii,
 Cu ochii merui,
 Să grăghiască
 Și să nască,
 Că o așteaptă
 Casă nemăturată,
 Casă nechitită,

Oi nepornite,
Războiu nețăsut,
Să grăghiască
Și să nască.
Atunci îi dezleg creerii,
În creerii capului,
Îi dezleg muruna părului,
Boboșii ochilor,
Zgârcii nărilor,
Fața obrazului,
Rădăcinile dinților,
Dricul spatelor,

Bairile inimii,
Îi dezleg maiu,
Plumânile, rărunchii,
Foalele, crucile șelelor,
Îi dezleg nașterea,
Îi dezleg apele,
Îi dezleg foaia,
Îi dezleg stratu,
Îi dezleg picioarele.
Dezlegată să și-i.
Și de mine și de Dumnezo.
Și de sfânta zi de astăzi.

(În unt dulce și în unsoare. De la soacra mea. Soacra mea o învățat din
soacră-sa. Era o femeie oarbă și o umblat 7 țări și le-o învățat.)

Sălciua-de-Sus, 5 septembrie 1939

Lina Chirilă, 64 ani

XXIII. DE OBRINTEALĂ

1

Doamne ajută, Sfântă Mărie,
Sfântă de Tine,
Leacu să șie lui Ion.
Să luă fată mare,
Doamnă mare,
Pă cale, pă cărare,
Să-ntâlnească cu Sânpetru-n cale.
- - Unde meri fată mare?
- Doamnă mare?
- - După buruiiană
- De obrinteală lui Ion.
- - Întoarce-te-napoi,
- Și ie un ciup (bucată) de oaie
- bălălaie,

- Și caută de amioasă
- De-a doua oară,
- De-a treia oară,
- De-a patra oară,
- De-a cincea oară,
- De-a șasa oară,
- De-a șaptea oară,
- De-a opta oară,
- De-a noua oară,
- Că și Domnul Cristos
- S-o obrintit
- Și s-o cățalit
- De soare, de vânt,
- De răcoare.

(De 3 ori, cu lână și apă în unsoare.)

Săcel, 16 august 1939

Arion Valerie, 48 ani

XXIV. DE SPLINĂ

1

Seacă splină havnică,

Splină grabnică,

Splină căiască,
Splină măgărească,
Seacă din potcă de bărbat
Sau din potcă de fată mare,
Seacă din copil priceput,
Nepriceput
Seacă splină galbenă,
Seacă splină neagră,
Seacă splină albă,
Seacă splină roșie,
Din spate de la bou,
Din potcă de țâgan, de țâgană,
De rumân, de rumână,
De popă, de preuteasă,
(de tot felu de limbă).
N-o umfla, n-o gâmfă.

Întoarce de la bou
Din crerii capului,
Din muruna părului,
Din zgârcii nărilor,
Din fața obrazului,
Din rădăcinile dinților,
Din dricu spatelor,
Din bairile inimii,
Din rărunchi, din maiu,
Și din spate
Și din crucile șelelor
Și din chicioare
Și din toate oasele,
Îi săca de te-i usca,
De mine și de Dumnezeu
Și de sfânta zî de astăzi.

(De 9 ori. Cu bătă de drămoc îl freci pe spate și-i dai cu pumnul în spate.)

Sălciua-de-Sus, 5 septembrie 1939

Lina Chirilă, 64 ani

XXV. DE TRAGĂN

1

Întoarce tragăn mut,
Întoarce tragăn surd,
Tragăn de potcă de bărbat,
Tragăn de potcă de fată mare,
Din potcă de copil priceput,
nepriceput,
De muiere curată,
De muiere spurcată,
Potcă de țâgan, de țâgană,

De rumân, de rumână,
De popă, de preuteasă,
De neamț, de nemțoaică,
De ungur, de unguroaică,
(de tot felu de limbă).
Întoarce din os, de pe os,
Din carne, de su carne,
Din pchele, de su chele,
Din măduvă, de su măduvă.

(De 9 ori. Tot cu maiu și cu fusu și lingură și cutea încălzite.)

Sălciua-de-Sus, 5 septembrie 1939

Lina Chirilă, 64 ani

XXVI. DE BUBĂ

1

Am plecat pe cale, pe cărare,
Să mă duc unde am avut cale,

Și m-am întâlnit cu boala:
Boală de 99 de feluri,

De pe el să te răsâchești,
Ca spuma de pe mare.
Și de nu mi-i asculta,
Apăi, cu mătura te-oi mătura,
Și-n fundu mării te-oi arunca.
Și iară de nu mi-i asculta,
Mai departe te-oi mâna,
Și la N. Nu te-oi lăsa,
Unde cocoșii nu cântă
Clopotele nu s-aud.

Căpâlna (Alba), 10 august 1938
Raveca Roman, 85 ani

2

Puterea i-o luat,
Sângele i-o beut,
Carnea i-o mâncat.

(Dentru ele, 1938)

3

Da eu vă rog cu bine,
Să-i aduceți putere la putere,
Sânge la sânge,
Carne la carne.
(Ibidem)

4

Și de nu mi-i asculta,
Să știi că la N. Tot nu te-oi lăsa,
Cu mătura te-oi mătura,
În munții Cornetului te-i mâna,
C-acolo v-o rânduit Dumnezeu

toate

(De dalac, 1938)

5

Aplecat pe cale, pe cărare,
Să se ducă une o avut cale,
Și s-o întâlnit cu 99 de strâgoi.
Puterea i-o loat,
Sângele i-o beut,

Și iară de mi-ți asculta,
Iară la N. Nu v-oi lăsa
Și mai departe v-oi mâna.
Este o fată bătrână,
În marginea mării,
De când lumea, de când marea,
La aceea să te duci,
Rac, dăleac, rușeață,
Spurc, tragăn, furteață.

Puterea i-o luat-o,
Sângele i l-o beut,
Boala i-o dat.

Bubele

În coarnele cerghilor,
În chetri stătătoare,
Și-n lemne neroditoare.

Carnea i-o mâncat.
Da eu vă rog cu bine
Să ascultați de mine,
Să-i aduceți sângele
Și carne la carne,

Și chele la chele.
Și de nu mi-ți asculta
Mai departe v-oi mâna,
Și la N. Nu v-oi mai lăsa.
Nu te teme, nu,
Că et te-oi scăpa de toate boalele.
Și iară de nu mi-ți asculta,
Mai departe v-oi mâna
În munții Cornetului,
Acolo-i locu vost,
Acolo-n coarnele cerghilor,
Și ale ciutelor
Și-n lemne neroditoare,
Și-n chetri stătătoare,
Și iară de nu mi-ți asculta,
Mai departe v-oi mâna,
Și la cutare tot nu v-oi lăsa.

Căpâlna (Alba), 19 septembrie 1939
Raveca Roman, 86 ani

Une cocoși nu cântă,
Clopotele nu s-aud.
Acolo cu voi, cu toate
străcăcioasele,
Cu toate relele.
Și nici acum de nu mi-ți asculta,
Mai departe v-oi mâna
Cu mătura v-oi mătura.
În fundu mării v-oi arunca
Și dacă nici acum nu mi-ți
asculta
Și mai departe v-oi mâna.
Este o fată bătrână,
În marginea mării,
De când lumea, de când marea,
La aceea să-i dați toate boalele.

ANEXE

I. ITINERARUL CERCETĂRIILOR DIN MUN II APUSENI A.

În județul Turda (16 iulie- 6 septembrie 1940)

Cercetarea a fost făcută în cadrul Institutului de Științe Sociale al României de sub președinția d-lui prof. D. Gusti. Echipa monografică din Munții Apuseni aparținând Regionalei Cluj a lucrat sub conducerea d-lui prof. Iuliu Moldovan. Ancheta a durat în total 53 zile. Pentru studiul magiei am înregistrat superstitii, datini și practici magice, precum și un număr de aproximativ 200 descântece. În afară de problemele de magie ne-am ocupat și cu studiul „ărtei populace”, în special cu cea religioasă, procurând în afară de informațiile necesare și 160 fotografii. Au fost cercetate 41 de sate aparținând plaselor Iara și Baia-de-Arieș: Ocoliș, Rune, Lunca Largă, Vdolm, Ocolișel, Iara, Cacova Ierii, Mașca, Valea Vadului, Făgetul Ierii, Agriș, Șutu, Pădureni, Plaiuri, Șchiopi, Măgura Ierii, Surduc, Muntele Băișorii, Hârculești, Băișoara, Valea Ierii, Muntele Rece, Săcel, Muntele Săcelului, Litenii-de-Sus, Lita Românească, Filea-de-Sus, Muntele Filii, Filea-de-Jos, Hăjdate, Belioara, Săgaja, Incești, Orăști, Poșaga-de-Jos, Lunca, Sălciua-de-Jos, Moreni, Sub Piatră, Sălciua-de-Sus și Valea Largă.

B. În județul Bihor (21-29 august 1940)

Ancheta a fost făcută cu sprijinul Arhivei de Folclor a Academiei Române. Au fost cercetate în total 17 sate: Vașcău, Câmp, Sohodol, Călugări, Cristiorul-de-Jos, Cristiorul-de-Sus, Poiana Vașcăului, Săliște, Lehecenii, Cărpinet, Vărzari, Finale, Măgură, Chișcău, Brădet, Broaște și Pietroasa.

C. Cercetări în Câmpia Transilvaniei (13-14 octombrie 1940)

Au fost cercetate satele: Tritenii-de-Jos, Coc, Valea Largă și Tritenii-de-Sus. Ancheta a fost făcută în primul rând pentru studiul „manei”.

II. TABLOUL INFORMATIVILOR A. Persoanele chestionate pentru partea I -II-a

Ocoliș: Brata Vasile, 54 ani; Chiampău Nastasie, 38 an; Cora Docie, 52 an; Cora Ileană, 90 an; Crelu Todor, 75 ani; Curșeu Gligor, 75 an; Mulea Nastasă, 70 an; Frăsâna Muntean, 53 ani; Popa Ignat, 78 ani; Sbânca Ignat, 76 ani; Sbânca Petru, 58 ani; Sbânca Sava, 50 ani;

Sbânca Saveta, 50 an.

Ocolișel: Faur Iacob, 25 an; Frâncu Ioană, 45 an; Lung Ană, 50 an; Miclea Aurel, 43

ani; Nistor Nicolae, 50 ani; Popa Miron, 43 an; Vâtca Filip, 45 an; Zapra Gașa, 23 ani și

Zapra Traian, 44 an.

Pădureni: Susana Ciordea, 58 ani.

Hăjdate: Bonda Vironica, 59 ani; Ilea Marie, 78 an; Vlas Ana, 54 an. Agriș: Marie Luca, 59 an.

Făgetul Ierii: Todor Susana, 82 ani.

Filea-de-Sus: Luca Marie, 50 ani; Lupea Susana, 49 ani. Filea-de-Jos: Bunea Darie, 84 ani; Sima Marie, 61 an. Săcel: Tone Marie, 65 ani.

Lita Românească: Ilea Constantin lu Iacob, 38 ani; Vlas Susana, 65 ani. Litenii-de-Sus: Boldijar Martonne, 57 ani. Tritenii-de-Jos: Roșca Valer, 49 an. Băișoara: Zaiu Vasile, 60 ani.

Orăști: UrdA Iaonă, 64 an.

Poșaga-de-Jos: Bârdea Marie, 58 ani și Urs Tudoră, 38 ani.

Lunca: Cretu Paraschiv, 70 ani.

Judelul Bihor:

Câmp: Moș Savetă, 58 ani; Teaha Raveică, 56 an. Criștiorul-de-Jos: Crăciun Ana, 74 ani. Criștiorul-de-Sus: Anuța lu Tănasă, 65 ani. Finale: Cioara Ion, 46 an. Măgură: Nistor Marie, 65 an.

B. Lista descântătorilor.

a. Cei care ,ctiu un singur descântec:

1. Marie Birt, 52 ani, Pădureni. 2. Marina BoitA, 90 ani, Hăjdate. 3. Vronică Bonda, 53 ani, Hăjdate. 4. Todosăe Borza, 52 ani, Plaiuri.

5. Ioană Botaș, 42 ani, Poșaga-de-Jos. 6. Marie Călină, 53 an, Hăjdate. 7. **Susan** Ciordea, 58 ani, Pădureni. 8. Vironica Ciordiș, 78 ani, Pădureni. 9. Dochie Cora, 52 an, Ocoliș. 10. Sofia Curșeu,

28 an, Ocolișel.

11. Marie Fertea, 48 an, Filea-de-Sus. 12. Marie Ilea, 78 ani, Hăjdate.

13. Marie Ilea, 37 an, Lita Românească.

14. Mitru Ilea lu Toader, 47 ani, Lita Românească.

15. Todorică Ilea 42 ani, Lita Românească. 16. Susan Ilieș, 69 ani, Șchiopi. 17. Paraschie Marc, 58 an, Pădureni. 18. Marie Matei, 43 an, Săcel. 19. Adolfina Nap, 35 an, PAdureni. 20. Gheorghe Popa, 73 ani, Șchiopi. 21. Nastasie Popa, 74 an, Plaiuri. 22. Sofia Rădut, 63 ani, Ocoliș. 23. Adolfina Roman, 47 ani, Hăjdate. 24. Todosie Rostaș, 64 an, Săcel. 25. Mărie Sbânca, 70 ani, Ocoliș. 26. Iosif Sima, 81 an, Filea-de-Jos. 27. Doehie Turcu, 54 an, Belioara. 28. MARie Vlas, 48 ani, Lita Românească.

b. Cei cu două descântece:

1. Anisie Botaș, 56 ani, Valea Vadului.

2. Nastasie Duma, 70 an, Sălciua-de-Jos. 3. Vironica Dumitru, 55 an, Filea-de-Sus. 4. Irină Ilea, 47 ani, Lita Românească. 5. Mărie Lăcătuș, 60 ani, Iara. 6. Anuta Lupea, 56 an, Filea-de-Sus. 7. Vironica Micu, 71 an, Șchiopi. 8. Victoria Pitic, 54 an, Muntele Băișorii. 9. Cătălina Popa, 60 an, Filea-de-Jos. 10. MARie Popa, 80 ani, Filea-de-Jos. 11. Mărie Șuta, 42 an, Lita Românească. 12. Todor Vărmagă, 70 ani, Poșaga-de-Jos. 13. Todorică Vlad, 42 ani, SAcel. 14. Susan Vlas, 64 ani, Lita Românească. 15. Toma Vlas, 48 ani, Lita Românească.

c. Cei cu trei descântece:

1. Pavel Hărculea, 80 ani, Valea Vadului. 2. Mărie Manciu, 70 an, Șutu. 3. Vironica Martiș, 42 an, Filea-de-Sus. 4. Nastasie Neaml, 59 an, Hăjdate. 5. Grăpehina Popa, 73 an, Filea-de-Jos. 6. Susan Todor, 82 an, Făgetul Ierii.

d. Cu patru descântece:

1. Sofie Făreaș, 57 an, Hăjdate. 2. Mărie Lucă, 53 an, Agriș. 3. Ghene Șuta, 66 an, Lita Românească.

e. Cu cinci descântece:

1. Maria Bica, 63 ani, Mașca.

2. Vasilie Botaș, 60 ani, Poșaga-de-Jos. 3. Gavrilă Borza, 61 an,

Sălciua-de-Jos. 4. MArie Manciu, 73 ani, Ocoliș. 5. Floare Lung, 85 an, Făgetul Ierii. 6. MArie Rostaș, 65 ani, Surduc.

f. Cu case descântece:

1. Anuță Gherman, 50 ani, Muntele SAcelului. 2. Ioană UrdA, 64 an, Orăști.

g. Cu opt descântece:

1. Valerie Arion, 48 ani, SAcel.

h. Cu nouă descântece:

1. Maria Dondoș, 68 an, Cacova Ierii.

i. Cu treisprezece descântece:

1. Lina Chirilă, 65 an, Sălciua-de-Sus.

BIBLIOGRAFIE

(În această listă sunt trecute numai lucrările din care s-au făcut citate în studiul nostru.

Pentru informatii complimentare a se vedea notitele bibliografice din paginile lucrării.)

H. Bergson, *Essai sur les donnees immediates de la concience*, Paris, 1936. L. Blaga, *Despre gândirea magică*, București, 1941.

V. Butură, *Cutul mărăgunei în Muntii Apuseni*, în *Grădina mea*, Cluj, 1936.

I. Chelcea, *Îndepărtarea magică a ciumei din satele ardelene*, în: *Natura*, București, 1937.

T. Frâncu și G. Candrea, *Românii din Munjii Apuseni (Moth)*, București, 1888.

A. Gorovei, *Descântecele românilor*, București, 1931. D. Gusti, *Problema sociologiei*, București, 1940.

H. Hubert et M. Mauss, *Melanges d'histoire des religions*, Paris, 1929.

L. Levy-Bruhl, *L'experience mystique et les symboles chez les primitifs*, Paris, 1938. S. Fl. Marian, *Vrăji, farmece și desfaceri*,

București, 1896. S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, București, 1901. S. Moldovan, *Zarandul si Mun jii Apuseni*, Sibiu, 1898. T. Papahagi, *Cercetări în Munjii Apuseni*, București, 1925. Em. Petrovici, *Folklor de la Mo(ii din Scărișoara*, București, 1939. D. Șandru, *Enquete dans le pays des Motzi*, în: *Bulletin Linguistique*, Bucarest, 1934. GR. G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, București, 1900, vol. I.

Notă

in notifele bibliografice privitoare la materialul românesc am întrebuințat următoarele prescurtări pentru lucrările mai des citate:

ANUAR = *Anuarul Arhivei de Folklor a Academiei Române*.

BÂRLEA = I. Bârlea, *Cântece poporane din Maramurec*, Vol. II, 1924. *CIA UȘANU* = Gh. F. Ciaușanu, *Superstițiile poporului român*, 1914. *GOROVEI* = A. Gorovei, *Credinfe ,ci superstiții*,

1915. *MARIAN* = S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, Vol. III, 1901. *RĂD.-CODIN* = C. Rădulescu-Codin și D. Mihalache, *Sărbătorile*, 1909. *VORONCA* = Elena Niculită-Voronca,

Datinile ,ci credințele, 1903. *Ms. AF* = Manuscis al Arhivei de Folklor a Academiei Române. *Ms. AR.* = Manuscis al Academiei Române.

Ms. AME. = Manuscis al Arhivei Muzeului Etnografic, Sibiu.

Ms. SEM. S. = Manuscis al Seminarului de Sociologie, București. *Ms. P.* = Manuscis Pavelescu (Cercetări personale).

Restul prescurtărilor, urmând regula generală, pot fi ucor identificate cu

ajutorul Bibliografiei de la sfârșitul lucrării.

CUPRINS

<i>Cuvântul autorului</i>	<i>V,</i>
<i>Notă asupra ediției</i>	<i>VII</i>

CERCETĂRI ASUPRA MAGIEI LA ROMÂNII DIN MUNTII APUSENI

<i>În loc de prefață</i>	2
Considerații introductive	3
PARTEA ÎNTÂI: VIZIUNEA MAGICĂ	
I. Spațiu, magie, mitologie	13
II. Timp, șansă, număr	24
III. Viață, tehnică, medicină	35
PARTEA A DOUA: VRĂJILE	
I. Vrăjile	41
II. Mana	57
III. Superstiție și mitologie	64
PARTEA A TREIA: DESCÂNTECELE	
I. Agenții magici	69
II. Descântatul	80
III. Descânțele	89
Încheiere	101

TEXTE

DESCÂNTECE

(Teme și variante)

I. De potcă	107
II. De scrântit	127
III. De zgaibă	140
IV. De uimă	148
V. De soare	151
VI. De bube	154
VII. De ceas rău	157
VIII. De mucedă	160
IX. De ali din vânt	161

X. De ghihor	164
XI. La vaci.....	165
XII. De cășunătură	167
XIII. De legături	167
XIV. De scurgerea sângelui	169
XV. De orbaț.....	170
XVI. De albeață	171
XVII. De broască	172
XVIII. De gălbinare	172
XIX. De luparită.....	173
XX. De mușcătură	174
XXI. De măsele	175
XXII. Când nu poate naște muierea	176
XXIII. De obrinteală.....	176
XXIV. De splină	177
XXV. De trăgan	177
XXVI. De bubă	178

ANEXE

I. Itinerariul cercetărilor din Munții Apuseni	180
II. Tabloul informatorilor	180
Harta regiunii cercetate	184
Bibliografie	185

Lucrări tehnice asupra textului necesare:

După scanarea făcută a textului volumului *Magia la români. Studii și cercetări despre magie, descântece și mană de Gheorghe Pavelescu*, mai este necesar:

- textul notelor de subsol trebuie puse cu comanda "Insert" + "Reference" + "Footnote"...; au fost puse până la p.32, respectiv la *Considerații introductive*, cap. I *Spațiu, magie, mitologie* din *Partea întâi, Viziunea magică*, și primele 6 note din cap. II. *Timp, șansă, număr*; prin urmare, de continuat punerea notelor începând cu pag. 32; textul notelor este la sfârșitul fiecărui capitol, așa cum s-a scanat din volumul tipărit;
- pornind de la marcajul cu culoare de la pag. 33, textul trebuie urmărit în paralel cu textul din carte până la sfârșit, pentru a converti literele care n-au ieșit corect după scanare, pentru a restabili paragrafele conform celor din carte și pentru restabilirea altor neconcordanțe;
- de la marcajul cu roșu a textului de la pag. 109, nu s-a intervenit cu nimic în text, fiind exact cum a ieșit din scanare; nu separate paginile prin spații libere; trebuie aranjat să curgă firesc (conform textului din carte), să fie inserate notele, să fie convertite semnele diacritice;
- textul *Descântecele* a fost rescris separat și inserat aici.